

Pompon lib. 3. cap. 4. Sarmatia, inquit, intus, quam ad mare latior, ab his, quæ sequuntur, Vistula amne discreta, quæ retrò abit, usque ad Istrum flumen, immittit, gens habitu, armisq; Parthica proxima, & ut cæli asperioris sunt, & ingenij ita. Non seurbibus tenent Scythæ, neq; statis sedibus. Cætera, quæ huc pertinent, studio prætermitto, ut ista satis sint, ad huius loci explicationem. Vangiones.] Vuormacienses in ripa Rheni, quorum urbes, ut Spira, & Moguntia, tum celebres erant quæq; præsidij Romanorum, firmatae contra Germanos Batavosq;.] Populi inter duo Rheni brachia inclusi: quicquid enim soli inter Rhenum, & Vvaalim, usque ad Oceanum medium est, partim Gelræ ditioris, partim Hollandicæ, usq; ad Oceani littora, Batavæ appellatione continetur. Hæc gens, ut bellicosissima quondam inter Germanos habebatur, ita inelegantia ingeniorum infamis erat. Unde in agrestem, & inelegantem, ac tericum iactatum fuit. Batavos id est, auris Batava Martial.

- .. Tu ne ex, tu ne, ait, ille Marialis
- .. Cuius nequitas, iocosa nouit
- .. Aurem, qui modò non habet Batavam?

Erasmus dicit, nonnullos mutasse, pro Batavam, feuerã. Cattorum pars erat, qui domesticæ seditione pulsæ, extrema littora oræ Gallicæ cultoribus uacua, adeoq; totam insulam inter duo prædicta flumina sitam, occupauerunt. Gens adeo bellis Germanicis exercitata, præter domesticas opes, ut cum societas illi cum Imperio esset, uiros tantum, & arma subministrarent. In hac insula mea patria Montifortia suo principi paret, ad riuulum obscurum Ise lam, in diocesi Vltraiectina. Truces.] Truces, inquit Erasmus, opimor Lucanus appellat Batavos, ut Vergilius, acrem Romanum. Alioqui, si præsentis temporis quis rationem spectet, quod ad mores attinet, nulla gens, uel ad humanitatem, uel benignitatem propensior est, & cui minus agrestis truculentia adsit, & plus elegantioris literaturæ, ut cum uenia id adijciatur. Cinga per.] Cingam traunt authores fluium esse, qui ex Pireneis montibus ortus, in Iberum influit. Sulpitius dicit eos intelligi, qui contermini sunt Hispaniæ. Ergo Tolosanor aut Gascones, & Aquitanos innuit, sed non fit uerisimile. Cesar libro primo de bello Ciuili scribit, Trebonio & Bruto ad Massyliam relicti, postea castra inter duo flumina Sicomrim, & Cingam se habuisse. Cinga non pererrat proximos Hispaniæ populos, & minus procul à Narbonensi pro

uincia abest. Rhodanus rap.] Osendimus paulò antè, eum non longè à Rheno, & Danubio, oriri, circa fines Sedunenses: deinde lacu Lemano exceptum, rursum eadem uassitate, qua influit, egredi, inde in Occidentem tendere, & aliquandiu Gallias dirimere, ac statim cursum in meridiem uertere, ac subinde grandiore facium, Arari, Isaræ, & Druentia, inter Volcas, & Cauaras in pelagus, duobus ut minimum ostij. Tyrrhenum effundi. Araris.] uerò, siue Arar nomen habet (si Plutarcho credimus ἐν τῷ περὶ μοταυῶν) ἀπὸ τοῦ ἰσχυροῦ, ab applicando, quod in Rhodanum deferatur per Allobroges: nunc Lafone dicitur. Oriur in extremis finibus Burgundia, & Lotharingia, non procul à Vosgo monte, intersecatq; comitatum, ac ducatum Burgundia. Delatus usq; ad Lugdunum, à quo Lugdunensi Gallia nomen est, Rhodano tam sedate leniterq; fluens, ut in utram partem feratur, uix dignoscas, mixtus nomē amittit. Marc.] Thascuto, siue Tyrrhenum. Gebennas.] Gebennici montes sunt, inter Aruernos, & Heluios, medij, ab ea parte, qua Cadurci, & Rutemi Aruernos spectant. Per hos Cesar, niuib; militari opere discussis, ex improviso in Heluenos irrupit, quiduis potius ueritos, quam hyeme media Gebennam hostibus patere. Plin. lib. 3. cap. 4. Narbonensis prouincia, inquit, appellatur pars Galliarum, que interno mari alluitur, Braccata ante dicta, amne Varo ab Italia discreta, Alpiumq; saluberrimus R. Imp. iugis. A reliqua uerò Gallia, latere Septentrionali, montibus Gebenna & Iura. Poeta hoc loco, numero plurali, pro oppido in ipsi montibus usus est. Henricus Glare. Quatuor hæc nomina inquit, Genua, Geneua, Genabum & Gebenna, multum difficultatis non attento lectici ingerit, quare de his obiter differendum. Genua enim Ligurum caput est: ad mare Ligusticum: Geneua uerò, Allobrogum est, ad ostia Lemani Lacus, cuius lib. 1. commentariorū meminit Cesar. Illic enim pons ad Heluetios pertinebat. Genabum, Carnutum oppidum est, ad Ligirim fluium: hodie (ut quidam scripsere) Aurelia. Deniq; Gebenna mos, q Heluios, (eane legas Heluetios) ab Aruernis separas, ut est apud eundè Cesarè lib. 7. Ab annis nunc septingenis, opinor, hæc nomina mirè confusa fuerunt ut Gebenna mons pro urbe Geneua: item pro oppido Genabo, usurpatum sit nomen: & Genuam multi Lanuam nominarent, per ignorantia huius discriminis iam ostensi. Qua in errore etiam hic est Badius.

Tu quoque Tre.]
 a al. Ligur. Auersio ad Treuiros, quos dicit lætatos, belli mutata ratione: hoc est, è Gallia in Italiam translata. Treuiri populi sunt inter Belgas, finitimi Germaniæ, Neruijs, Menapijs, Eburonibus, Rhenis, & Mediomatrici bus: gens uetusta, retinentq; etiam nū hodie suum nomē, apud quos insignis olim cognoscendum caussarum, P. R. curia Treuironū cognominata fuit. Extenditur eorum ditio usq; ad eum Rheni pontem, quo Cesar fluium iunxit. Utuntur Germanica lingua, neque olim ad imperata faciendum, nisi exercitu coacti adduci poterant. Propier uicinitatem Germaniæ, ab eius nationis moribus, ac propter perpetua bella, quibus exercebantur, tum feritate, tum cultu nihil differebat. Magna horū

Tu quoque lætatus conuerti prælia Treuir.
 Et nunc tonse a Liger, quondam per colla decora Crinibus effusis toti prælate Comata.
 Et quibus immittis placatur sanguine diro Teutates, horrensq; feris altaribus Hesus:
 Et Taranis Scythicæ non mitior ara Dianæ.

uirtutis existimatio inter Gallos erat: uel ob id quod & equitatu, & peditatu ualere. Treuironum præsul inter Septeueros Imperij nõ extremū locum tenet.

Augusta Treuironū uetus Imperat. sedes fuit. Glareanus non ineptè hic philosophatur de Treuiris. Treuir, inquit: per tertiã uocalem in secunda syllaba, Romana euiuit consuetudo, per similitudinem uocis Leuir. Sed apud ueteres Gallos per secundam fuerat uocalem. Consueuerunt enim Galli populorum nomina in er, non in ir, proferre: qualia sunt, Gelter, Belger, Hæc tentaner, Treuer, Helueter, Helbuter, Heimner, Sungower, Hartwerner, Rauchacher, Tribucher, Væner, Burzricher. Apud Ro. ita, Celta, Belgæ, Aquitani, Treuiri, Heluety, Heluety, Hædai, Sequa

Ani, Aruerni, Rauraci, Tribocchi, Veneti, Bituriges. Hic uide quàm balbutiant Romani, qui omnes barbaros uocabant, ipsi barbarissimi. Multa in eandem terminationem etiã Germani, sed præterea in en proferunt. Sachsen, Schwaben, Francken, Meyssen, Priesen, Pomeran, Merchen, Turingen, Polen, Bremen. Ton ligur.] Aliàs Ligur, dubitat etiã Glareanus, num Ligur, an Liger sit legendum, pro accola Ligeris: Sulpitius censet legendum esse Liger, cui ego quoque accesserim. Oritur Liger qui & Ligeris è Cemenis montibus in finibus Aruernorum, Hæduos à Biturigibus intersectans, non procul à Pictonibus in Oceanum Britannicum exit. Cæs. lib. 7. de Bell. Gallico, Liger ex niuib. creuerat. Et paulo post. Magnis itineribus ad Ligerim peruenit. Gallicè Loire. Et cum hic poëta in Gallia uersetur, atque adeo Comata, num Ligur in Cisalpina Gallia à Comata oriundus amplius fuerit comatus, in dubium trahitur. Liguria est uerò à Macra fluuiio, qui finis est Hæturix, Ligures siti sunt, usque ad Varum amnem, quorum urbs hodie longè clarissima Genua est, cum celeberrimo portu. Ipsa Liguria multis locis nemorosa, unde materia ad naualem fabricam præcipuè petiitur. Arbores reperiuntur

B tanta crassitudine, ut per diametrum octonos pateant pedes, gens ferox, ac truculenta, & ad rebellandum nata, quæque diu arma Romanorum exercuerit. Visitant pecore, lacte, & hordeacea potione, ut quidam scribunt. His finitimi sunt Thufci, à quibus Thuscum mare nomen habet, à Græcis Tyrrheni appellati: opulentissima quondam Italiae gens, & quæ plurimum terra marique pollebat, inter omnes Italiae populos. Toufe lig.] Ostendit Ligeres Celticæ populos sua tempestate capita attondisse, sed olim capillitium nutriuisse. Comatae.] Gallia omnis Gallia uno nomine comata appellata fuit, teste Plinio. Nam cum in tria populorum genera diuisa sit, qui maximè omnibus distinguuntur, Schalde, Sequana, & Garumna, quæ pars inter Sequanam, & Garumnam media est, Celticæ appellatur, siue Lugdunensis. Hic Liger est, de quo nunc agit poëta: A Garumna usque ad mare Thuscum Aquitania est, ante Aremorica dicta. Quoniam autem uniuersa Gallia comata delectata quondam fuit, Comata Romanis fuit dicta, nisi quod Narbonensis prouincia Braccata fuerit nuncupata, ut modo annotatum est. Adhæc ita distinguitur Gallia, ut Togatam Liguriam, Comatam Burgundiam uocent, & eam regni partem, quæ proprie Francia dicitur: & Braccatam Narbonensem. Quod si legas Ligur, non fuerit fortasse insecutum. Sunt enim Galli Cisalpini ipsi Ligures, & à Gallis oriundi, quos dicit uirtute Comatis prælatos. Teutates pl. f. di.] Teutates, Mercurius Gallorum lingua, qui humano sanguine placabatur. Nam pro uictimis homines immolabant, ministrisque ad ea sacrificia utebantur Druidibus. Eluius plurima habebant passim simulachra. Hunc omnium artium inuentorem ferebant: hunc uiarum, atque itinerum ducem, hunc ad quæstus pecuniae, mercaturasque habere uim maximam arbitrabantur.

Alij immani magnitudine simulachra habebant, quorum contexta uiminibus membra uiuis hominibus complerent, quibus succensis circumuenti homines flamma exanimabantur: quosdam sagittis conficiebant: & intra sacras ades, patibulo suffigebant teste Strab. Placabant omnes deos humano sanguine, quos non reconciliari arbitrabantur, nisi uita hominis poneretur per Druidas. Sed audiamus ipsum Cæsarem lib. 6. de bello Gall. Natio est hominum Gallorum admodum dedita religionibus: atque ob eam causam, qui sunt affecti grauius morbis, quique in præliis periculisque uersantur, aut pro uictimis homines immolant, aut se immolaturus uouerit, ministrisque ad ea sacrificia Druidibus utuntur, quod pro uita hominis, nisi uita hominis reddatur, non posse deorum immortalium numen placari arbitrantur: publiceque habent eiusdem generis instituta sacrificia. Alij immani magnitudine simulachra habent, quorum contexta uiminibus membra uiuis hominibus complent, quibus succensis circumuenti flamma exanimantur homines. Supplicia eorum, qui furto, aut latrocinio, aut aliqua noxia sunt comprehensi, grata Dijs immortalibus esse arbitrantur. Sed cum eius generis copia deficit, ad innocentium supplicia descendunt. Et paulo post. Post Mercurium, Apollinem & Martem, & Iouem, & Mineruam colunt. De his eandem ferè, quam reliquæ gentes habent opinionem. Apollinem morbos depellere, Mineruam operum, atque artificiorum initia tradere, Iouem Imperium cælestium tenere, Martem bella gerere. Hinc, cum prælio dimicare constituerunt, ea, quæ bello ceperunt, plerumque deuouent quæ superauerint animalia capta immolant, reliquasque res in unum locum conferunt. Hæc Cæsar. & plura de eorum religione. Hæsum.] Quidam eum Martem crediderunt: Lactantius lib. 1. de falsa reli. cap. 21. Apud Cypri Salamuræ, inquit, humanam hostiam Teucus immolauit, idque sacrificium posteris tradidit, quod est nuper Hadriano imperante sublatum. Erat lex apud Tauros inhumanam, & feram gentem, ut Diana hospites immolarent, & id sacrificium multis temporibus celebratum est. Galli Esurum sic quidam scribunt citra aspirationem atque Teutaten humano cruore placabant. Ne Latini quidem huius inhumanitatis expertes fuerunt. Siquidem Latialis Iuppiter etiam nunc sanguine colitur humano. Hæc Lactantius. Taranis ara.] Iouis ara apud Gallos. Eo nomine uocabant Iouem, cui etiam sanguine humano litatum fuit. Huius ara non mitior fuit, quam ara Dianæ Tauricæ. Scythicæ Dia.] Dianæ Tauricæ ara in Scythia, cui quod peculiariter humanis hostijs delectaretur, hospites immolabantur, perinde, ut Teutata, & Heso apud Gallos, Latiali Ioui apud Italos: eidemque apud Pænos, apud Cyprios Ioui, ut nonnulli, Teucro. Saturnus in Latio eodem uictimæ genere ita cultus fuit, ut uiui de pôte Miluio homines in Tibrim precipitarentur: quod sacrificij genus Hercules ita sustulit, ut imagines deijcerentur. Pluribus præterea alijs barbaris, carnibus humanis sacrificatum fuit Scythicæ.] De Scythiarum barbarie, alio loco dictum est.

De diro sacrificandi ritu apud Gallos modo dictum est. Sed prius quæ ad huius loci explicationem transeat stilus, aliqua de eorum moribus præstruatur. Martii (ut dictum est)

Vos quoque, qui fortes animas belloque peremptas laudibus in longum uates demittitis æuam, Plurima securi fudistis carmina Bardæ. Et uos barbaricos ritus, moremque sinistrum Sacrorum Druidæ potistis repetistis ab armis Solis nosse Deos, & cæli numina uobis Aut solis nescire datum, nemora atra remotis Incolitis lucis, uobis authoribus umbræ

pugnaturi, quicquid uiciores cepissent, uouebat: & ob id in præriisque Gallia urbibus uidebantur tumuli spolijs bello hostibus detractis constructi. Si quis ex præda furtim

E 2 aliquid

aliquid subtraxisset, graui supplicio afficiebatur. Quod uero ad gentis antiquitatem, & mores attinet, se ex Dite ducere originem persuasum habebat. Quamobrem initium festorum dierum, ab ea nocte duce-

bant, quae festam lucem antecessisset, quod crederent noctem Diti esse sacram. Porro quod ad liberorum educationem, eos in suum conspectum non prius admittebant, quam adoleuissent, atque ea bello matura esset: turpe ducentes, puerum patri assistere. Viri equa aestimatione domesticas fortunas ad uxoris dotem conferrebant. Viri in uxores uitam, necisque potestate, perinde, ut in liberos habebat. Quod si qua ueneficij fuisset coniuncta, ea a marii propinquis igni, horredisque supplicij extinguebatur. Reliquis, quae ad mores Gallorum attinent omittis, ad rem pergamus. Vos quoque.] Transiit ad auersionem Gallorum, quorum sacerdotes Gallia pacata ad intermissa studia, & sacra se conuertebant. Bardi.] Duo hominum genera maxime in honore erant in ea gente, Equites, & Druides: adduntur a quibusdam, in primis a Strabone. Bardi, & Vacies, quorum Vacies naturalium rerum causis inuestigandis dediti erant. Bardi uero, laudationibus, & rebus poetice uacabant, Caesar uno nomine omnes Druidas uocat: quorum potentiam lib. 6. de bell. Gall. describit. Atque horum quidem erat, sacrificia publica, & priuata curare: iura religionis interpretari: adolescentes bonis disciplinis institueret. Idem de caedibus de finibus, caeterisque controuersijs cognoscebant. Quod si quis decretis illorum non paruisset, sacrificij interdicebant, quae maxima inter eos erat animaduersio. At Druides omnium hominum congressum & consuetudinem declinabant, ne contagione aliqua polluerentur. His petentibus, neque ius cuiquam dici potuit, neque honor communicari. Vnus praerat omnibus, cui in uniuersum ordinem summa erat potestas, in cuius defuncti locum, certo anni tempore, coaeterno concilio in Carnutum finibus, alius Antistes suffragij sufficiebatur. Hoc loco controuersias discutebant. A bellicis rebus, Druides aberant, neque tributum pendebant. Vos quoque.] Sed Vacium erat, uiuos, & eos, qui fortiter in praelys occubissent, laudare pro cōcone. Vates Bardi.] Quod poeta eos tum multa carmina fuisse scribat, id expectat, quod necesse erat, eos multa millia uersuum ediscere, qui tali disciplinae se tradidissent ut plerique annos 20. ad ea comparanda desudarent. Iam neque fas erat, quicquam, quod ad eam cognitionem pertineret, literis commendare, id quod ad memoriae cultum, et scientiae auctoritatem putabant pertinere. Graeca litera ea tempestate apud Gallos in usum fuisse: sed Caesar de sua aetate negat. Strab. lib. 4. *κατὰ ἀπασ. δ' ὅς ἐπίπαι τρεῖς φῦλα τῶν τιμωμένων διαφερόντως ἐστὶν. βάρδοι τε, καὶ ἄετες, καὶ ἀγρίοι. Βάρδοι μὲν ὑμνῶνται, καὶ ποιῶσι, ἄετες ἰεροποιοί, καὶ φυσιολόγοι, ἀγρίοι δὲ, πρὸς τῆ φυσιολογίᾳ, καὶ τῆ ἰθὺν φυσιοσφίαν ἄσκησι. Διηκρίονται ἡ νομίζονται, καὶ διὰ τὸ φυσιοφῶνται, τὰς τε ἰθύντας ἀετῶν, καὶ τὰς νομῶν, ὡς καὶ πολλὰς πρότερον, καὶ παρὰ τὰς ἰθύντας ἰπαστον, τὰς δὲ φωνῶν δινας μάλιστα ἰθὺν ἐπιτέτραπ, ἀνὸς ἐμ. Fodistis sec.] bello liberati post Caesaris in Italia discessum. Barbaricus.] hoc est, diu, & inhumanum sacrificandi ritum post Caesaris abitum restituisse. Equites Druidum ministerio ad-*

Non tacitas Erebi sedes, ditisque profundi Pallida regna petunt, regit idem spiritus artus Orbe alio, longae canitis si cognita uitae, Mors media est, certe populi, quos despicit Arctos, Felices errore suo, quos ille timorum Maximus haud urget laethi metus, inde ruendi In ferrum mens prona uiris, animi quoque capaces Mortis, & ignauum est rediturae parcere uitae.

ium, humana hostiam pro salute, aut in periculis constitui, mactabant. Erant equites religiosissimi omnium ordinum, quibus id muneris incubebat. Ita & illud obiter adiciendum est, dicitur Druidae, san-

Druides, uel Dryides, uel Dryides. Solis n. d.] De Deo, & reb diuinis differere & religionem interpretari. Multa de sideribus, disputare, de mundi, et terrarum magnitudine, de rerum natura, de Deorum potestate. Mundum ab aeterno, aut non esse, aut esse ignem & aquam uicissim praeualere, quae eorum erant paradoxa. Nemora.] A loco, quem incolabant. Druides enim a quernis lucis dicti fuere. *ἀγρὸς* quercus. Plin. lib. 16. cap. 44. Nihil, inquit, habent Druides (ita suos appellant magos) uisco & arbore, in qua gignatur, si modo sit robur, sacratum. Iam per se roborum eligunt lucos, nec ulla sacra sine ea fronde consiciunt, ut inde appellati quoque interpretatione Graecia possint Druides uideri. Enimvero, quicquid adnascatur illis, è caelo missum putant, signumque esse electae ab ipso Deo arboris. Est autem id rarum admodum inuentum, & reperit magna religione petitur. Et ante omnia sexta luna, quae principia mensium annorumque his facit, & saeculi, post tricesimum annum, quia iam uirum abunde habeat, nec sit sui dimidia omnia sanantem appellantes suo uocabulo. Sacrificio, epulisque ritè sub arbore praeparatis, duos admonent candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primum uinciantur. Sacerdos candida ueste cultus arborem scandit: falce aurea demittit, candido id excipitur saeco. Tum demum uictimas immolant, precantes, ut suum donum deus prosperum faciat his quibus dederit. Faecunditatem eo potò dari cuiusque animali sterili arbitrantur, contraque uenena omnia esse remedio. Tanta gentium in rebus friuolis plerumque religio est. Flucusque Plin. Laudib. in lo.] Clareanus, inquit, uates uideatur poeta pro appellatio uersurpasse, ut Bardos uocet Vates, quod Laudationibus, rebusque poetice student, ut inquit Strabo. Quum uates sacrificiorum, naturaliumque causarum curae deditos assueret. At poeta hic noster, Bardis idem, quod Strabo tribuit Vatum curam omittit. Vnde Strabonis interpres Vacies trisyllabum extulit, quum Strabonis eodex Graecus Vates habeat, id est, in medio, uerum ei codici credere non ausum. Dryide nomen, quum & scriptura, & declinatione uariant, *ἀγρίοι* est est apud Strabonem, & apud Plin. lib. 16. ad finem, & in plerisque huius poetae codicibus, quae scriptura probatur. Est enim Graecis conformis, in prima, inquam, declinatione, apud hosce tres. Apud Caesarem autem lib. 6. commentariorum in tertia declinatione Druides, Druidum, Druidibus reperias. Id fecerit ne quod apud Gallos ipsos alium audierit nominis timmum, an sua auctoritate, qua Gallia omnia, et innouauit, & corruptit scire non possum. Haec ille. Ab armis p.] Postquam arma deposuere, pacata in uniuersum Gallia. Nam per bella sacrificijs, & studijs suis uacare non poterat. Solis nosse.] Qui soli de deo, & deorum natura, & animorum immortalitate diuersam a reliquis Gallis, opinionem haberent. Nemora al.] Incolitis lucos magnos, ut ex Plinio retulimus ibique sua negotia, sacra, & res diuinas pertractant. Vobis autho.] Vestra opinione & Philosophia animi è corporibus emigrantes, non descendunt ad inferos, sed in alium orbem euolant, in quo alia induunt corpora,

Apora. Docebant animos nō interire, imō potius nō quiescere possi mortem, sed in alia corpora in orbe alio emigrare μετεμψύχωση quādā Pythagorica, cū dicit eundē spiritū alia corpora, alio orbe regere. Si canitis cog. l.] hoc est, Si canitis ea, qua omnibus in uita humana semper cognita, & uera sunt, mors media dirimit populos Druidas sub Septentrione degētes. Fælices er.] exclamatio in sectā Druidarū, quos sua opinione ob id fælices uocat, quod ea credūt

immortalitatem, & nunquā interitura animas, siue in aliud corpus migrent, siue in præsenti immorētur. Itaq; metu mortis sublato, in periculis audaciores sunt, quod hic sublato corpore, in alio orbe reuiuiscunt. Anno D. C. L. VII. anno urbis Romæ Cn. Cornelio. Lentulo, & P. Licinio Crasso, Coss. senatusconsultum factum fuit, ne homo immolaretur. Ita multo post, Tiberij principatus sustulit Druidas Gallorum, & hoc genus uatum in uniuersum.

Et nos cri.] Epilogus catalogi populorum, qui Casari auxilia ad bellū submisertunt. Auerfione

ad postremū ad Rhenū fluminis accolas, qui assueti fuissent è proximo transiū prohibere Caycos, quos uocat Comatos. Caycos.] quos autē Caycos poeta nominat, non liquet, cū eo nomine nullæ gentes uel Gallie, uel Germaniæ apud authores legantur. Quare uerisimile est, ut etiā Micyllo uideatur, eū intelligere Cauchos, aspiratiōe extrita, posuerit Caycos, pro Caucos, u. in, y, deflexo. Sunt autē Cauchi, siue Cayci, Germania populi inter Helium, & Plenum, ostia duo Rheni, teste Plinio. In Rheno, inquit, autem ipso propē. C. M. pass. in longitudinem, nobilissima Batauorū insula, & Canine fatum (ubi mendosè Cannefatū legitur) & aliæ Phrisiorum, Cauchorū, Phrisiabonū, Sturiorū, Morsatorū, quæ sternuntur inter Helium, & Flenum. Ita appellantur ostia, in quæ effusus Rhenus, ab Septentrione in lacus, ab occidēte in amnem Mosam se spargit. Medio inter hæc ore, modicum nomini suo custodiens alueū. Hæc Plin. Helius porrò idem fluius est Vuual. Flenus Iscla hodie uocatur. Idem cap. 14. Alterū genus (Germanorū) inquit, Ingeuones, quorum pars, Cumbri, Teuoni, à Caucho: ū gente. Ad hæc ripas diuerfas

Et uos crinigeros bellis arcere Caycos
Oppositi, petitis Romam, Rhenicq; feroces
Deseritis ripas, & apertum gentibus orbem.

interpretentur, natione, & nomine Germanos inter Belgas Trāsrhenanos, quos Bacenus Germania sylvā ingens, hodie Nigra dicta à Sueuis pro naturali muro diuidit. Hos Tacitus refert proximos. Hermūduris Catis & Ligijs Id autē cōstat in Gallicā ripa ultra Rhenum diuerfas stationes aduersus irruptiones Germanorū, & castra Casarem habuisse: ac postea, partim principū, partim Consularium ductū, atq; auspicijs, post ordinatas, cis Rhenum, & Danubiū prouincias, perpetuas presidiorū stationes ceumuros oppositos fuisse, ne Germanis singulis quicquam cōmerij, cum prouincialibus esset Itaq; qui in castris ad ripam Rheni ulteriorem adhuc erant, ut præsidia Gallorum Romam etiam petiuerunt. Oppositi ar.] Oppositi Rheno ad prohibendos Cauchos transiū in Gallia in quam transiit Rheno nuper irruerāt. Auerfione uariatur orationis color. Deseritis ripas.] euocati à Casare è stationibus, deseritis castra Transrhennana. Et apertum g.] primū à Casare patefactum, quem alijs deinceps Imperatorum sequuti, prælijs sæpe, non autem bellis uicerūt. Orbem Germanicum dicit.

castra posita erant, ne hostes Rhenum transirent. Neq; uerò sum nescius esse, qui Caycos Cherufcos

Cæsar ut immēf.] Ab enumeratione populorū, quos uicerat Cæsar, quicq; cum in Italiam ex castris sequuti ad bellū fuere ad omiffam uel intermissam rerū gestarū seriem redit poeta. Et primū quidē disertè simul.

C grauius narrat quanta trepidatiōe, tumultu, ac pauore, urbem, totāq; Italiā fama eius aduentus compleuerit. Ordine cōmemorat ea, quæ belli procemia comitari solēt. Vana quoq; ad u.] Veri tumores sparsi hi erāt, quod Cæsar accitis legionib; frustra egisset de cōcordia per prætozem Ro sciū & L. Casarem. Cæterum cum quinq; cohortibus Aretiu præmisit M. Antoniu: ipse autem ad Ariminum cum duabus legionibus uel ut ipse ait, cum ea legione, quā initio tumultus euocauerat confedit. Ibi reliquas demū legiones, ex hybernis euocauit, & subsequi iussit. Huc ad eum uenit L. Cæsar, adolescens, cuius pater Cæsaris erat legatus. Is reliquo sermone confectio, cuius rei causa uene-

Cæsar ut immensæ collecto robore uires,
Audendi maiora fidem fecere, per omnem
Spargitur Italiam, uicinaq; mœnia complet.
Vana quoq; ad ueros accessit fama timores,
Irrupitq; animos populi, clademq; futuram
Intulit, & uelox properantis nuncia belli
Innumeras soluit falsa in præconia linguas.
Et qui tauriferis ubi se Meuania campis
Explicat, audaces ruere in certamina turmas
Afferat, & quā Nar Tyberino illabitur amni,
Barbaricas sæui discurrere Cæsaris alas.
Ipsū omnes aquilas, collataq; signa ferentem,
Agmine non uno, densisq; incedere castris:
Nec qualem meminere uident, maiorq; teroxq;
Mentibus occurrit, uictorq; immanior hoste.

Tunc inter Rhenū populos, Alpesq; iacentes,
Finibus Arctoīs, patriatq; à sede reuulso
Ponē sequi, iussamq; feris à gentibus urbem
Romano spectante rapi: sic quisq; pauendo
Dat uires famæ, nulloq; authore malorum,
Quæ finxere timent: nec solum uulgus inani
Percussum terrore pauet, sed curia, & ipsi
Sedibus exiliere patres, inuisaq; belli
Consultibus fugiens mandat decreta Senatus.

fecerunt fidem quod maiora ausurie essent, quàm credere par est, Cæsaris nomen, & fama per Italiam sparsa percussit ciuitates. Rectè Micyllus, qui uel intelligo, inquit, de rumore, & fama Cæsaris, quæ per omnem Italiam sparsa fuerit, quando mox sequitur, Vana quoq; ad ueros accessit fama

rat, habere se, respōdit d Pompeio ad eum priuati officij mandata. Velle Pompeium se Casari purgati, ne ea, quæ reipub. causa egerit, in suā cōiū meliā uertat. Verum de his postea. In bello multa sparguntur inania, iuxta uetus Græcorū prouerbiū πολλα τὸν πόλεμον νεύει. Et ut quisq; est affectus, ita rebus uel affingit, uel detrahit, amplificat extenuat ue. Neq; ul- lus temerè reperitur, qui ea quæ quid acceperit, si de alijs siue additamento tradat. Mire copiosus est in rumoribus belli in uniuersum describendis, antequam ad Senatū perueniat. Est autem hic sensus. Postquā legiones undique conuocatae uulgo

Hunc.

timores. Timores.] Appianus, Fugæ igitur, & conuersiones omnibus in locis summa trepidatione fieri cæptæ, quum Casarem cum uniuersis copijs adesse crederent. Quæ omnia intelligentes Conss. Pompeium urbe egredi, & per Italiam delectus agere, uelut repub. in extremo periculo posita, iusserunt. Velox.] Fama nihil uelocius, & quod celerius uires acquirat. Primum tenuis, & modica, ac statim admirabili uelocitate terras, & maria transuolat. Idolopectia fama extat apud Maronem lib. Aeneid 4. ut *ōsus* apud Homerum. In falsa pr.] fama effecit, ut passim Casaris laudes eueherentur, & alicubi etiam falsæ, quas animorū propulsionem affingebant. Est qui.] Enumerat aliquot loca, in quibus rumores uani spargebantur de Casare, & eius cohortibus, qui magnum terrorem intulerunt Italiæ. Fuit aliquis, inquit, rumigerator, qui falsò diuulgauit, turmas Casarianas in campis Menaniæ hostilia tentare. Meonia.] Umbria oppidum est, circa uiam Flaminiam quod Clitumnus fluuus præterlabitur, in primis celebris patria Propertij, aruentorum ferax maximè. Plinius libro 35. capite 14. In Italia quoque lateritius murus Arretij, & Meuania est. Huius urbes incolæ Menantes & Menamonenses Plinio dicuntur libro 3. cap. 14. Quanquam alij Clitumnus fluuus agri Falisci esse tradunt. Plin. lib. 2. cap. 103. In Falisco, inquit, Cliturni amnis aqua potata candidos boues facit: in Bœotia amnis Melas oues nigras. Sic Plin. Maro.

” Hinc albi Clitumnæ greges, & maxima taurus
” Victima. — Silius Itali.

” Et lauat ingentem profundem flumine sacro

” Clitumnus taurum. Ouid. in Fast.

” Colla rudes operum præbent ferendam iuuenti

” Quos aluit campis herba Falisca tuis.

Innuit inde eximios tauros Romam mitti solere, qui pro uicinis cedebantur. Qua Nar. Tyb.] Nar, siue Naruos, Sabinorum fluuus est, è Fuscillo monte nascens, iuxta Vacuæ nemora, & per urbem Naruiam fluens, diuersisq; inde locis 40. fluminibus auctus, haud procul à Spoletanis montibus in Tybrim effunditur ut Anio. Lacus Velinos, & colles roseidos exhaurit aquis suis sulphureis. Maro.

Sulphurea Nar albus aqua.

Mela eiusdem nominis fluuus in Illyride collocat, qui ex Adrio monte profluens, in mare Adriaticum decurrit Alij, ut Strabo, Plin & Ptolomæo hunc Naronem uocant. Barbaricas.] Casaris copias ex Numidis, Gallis, Germanis, alijsq; barbaris nationibus constatas, per has regiones decurrere ac uagari. Porro ala equitum dicuntur ab eo, quod ad similitudinem alarum utrimq; protegant acies. Itaq; nunciatum possum fuit in Sabinis iam Casaris legiones esse. Ipsum omnes aquil.] amplificatio copiarum undiq; tractatarum è Gallijs, & pacatis regionibus. Legiones decem dicit omnes coijse cum suis aquilis. Agmine non u.] multis legionibus eum instructum Romæ petere. Vident.] imaginantur, & uidentur se uidere, infestiorè iam Romam uadere, quàm unquam uenisset. Olim elementem, ac placabilem, nunc contrà infestū, & implacabilem. Victoq; im.] sc̄uor Gallis hostibus deuictis, aut etiam Germanis prælijs superatis. Tunc inter.] alij non tunc sed hunc legunt ut

Tunc quæ.] Altera
caussa terroris publici
incusui ciuitati, fœda fuga
non solum patrum,
(ut dictum est) sed pro-

Tunc quæ tuta petât, & quæ metuēda relinquât,
Incerti, quo quenq; fugæ tulit impetus, urget
Præcipitem populum, serieq; hærentia longa
Agmina prorumpunt, credas aut tecta nefandas
Corrupuisse faces, aut iam quatiente ruina

miscuæ etiã plebis ad bellum prorupentis uel uxoribus, ac parentibus inuitis. Hanc hypotyposi similibus, & egregia comparatione

fit sensus. Casarem etiam sequi à tergo populos inter Rhenum & Alpes sitos, atq; eos qui è finibus Septentrionalibus erant euocati. Estq; amplificatio truculentarum gentium. Sulpitius Transalpinos Gallos interpretatur. Inter Alpes certè, & Rhenum Heluetij conclusi sunt. Siti sunt inter Rhenum, & Rhodanum fluius, montemq; Iuram, & Alpes. Hi olim in quatuor pagos diuidebantur, quorum caput, eo tempore, quo aduersus Casarem bellabant, erat Auenticum, Fortissimi omnium Gallorum ob perpetuam bellandi consuetudinem. Heluetij etiam Suiceri dicuntur, à Suicia pago. Hos haud dubie innuit poëta. Glareanus hunc uersum diligenter expendens. Nullus est populus Gallia, inquit, inter Rhenū, ac Alpes præter Heluetios. Si igitur poëta propriè locutus est, ut puto, certè hoc loco Heluetios descripsit: qui tamen ante nouennium à Casare attriti erant, interea tamen creuerunt, repararuntq; uires, quod declarat pugna ante Alexiam, cui etiam interfuerunt. Porro solenne propè fuit Gallis Italiam inuadere, quod etiamnum durat uicissim, illatis, acceptisq; cladibus. Hactenus Glareanus. Reuulsos,] quasi ui extractos, compulsoq; ad bellum. Diuiditur Germania Rheno à Gallijs: à Rhetijs, & Pannonijs. Danubio, qui duorum miliarium spatio à Rheno ex montibus Abnobis oritur. Ea uerò pars Germania, quæ ad Alpes excurret, Superior dicitur: quæ ad Septentrionem usque ad Oceanum, Inferior. Urbem.] patios à loco. Romam, caput & Imperium orbis terrarum diripi. Gradatim amplificando ad summum peruenit. Iam uerò id uehementer patheticè dictum est: Romanis spectantibus, neq; audientibus uim arcere: synecdoche, numerus pro numero tam oratoribus, quàm poëtis familiaris. Sic quique pauendo.] Concludit atrocitatem rumoris, & imaginationem ingruentis belli, ephonesi. Dat uire.] Nemo non aliquid affingebat de suo, quo imminentis belli tempestas uideretur atrocior propè in conspectu. Nulloq; auth. mal.] Ut uel ad famam id referatur, cuius nullus certus sciretur author: uel ad id, quod sequitur, nullo authore malorū. Quæ sibi quisq; finxit mala, timuit, & ob oculos, tanquam præ, entia uersatur. Nec solum.] à publico totius Italiae terrore, transe ad Senatum P. R. qui acceptis his rumoribus, relicta curia, urbem fuga deseruerunt. Etenim nuncijs rerum quas Casar Arimino, & Rauenna digressus gerebat, Romam perlatis, tantum terrorum ciuitati intulerunt, ut Consules cum magna parte patrum continuò urbe excesserint: Capuanq; ad Pompeium profecti, summam Imperij ei detulerint. Quæ re ei permissa fuit potestas, bellum gerendi, faciendi pacem: scribendi exercitum: habendi delectum, imperandi, ordinandi pro suo arbitratu omnia. Mandat de.] Consulibus non uis Marcello, & Lentulo à Senatu mandatum fuit, uideret, ne quid detrimenti respub. caperet. Nam in ea uerba in re subita, ac graui hoste inuadente Italiam. S. C. fieri consueuerat. Re uera tantus repente terror urbem percussit, ut eum Lentulus Cons. ad aperiendum ararium uenisset ad pecuniam Pompeio ex S. C. proferendam, protinus aperto sanctiore arario, relicto ex urbe profugerit. Nam Casar non solum aduentare, sed iam ad portas adesse, & castra posuisse nuntiabatur uanis rumoribus, ut in talibus rebus fieri solet.

A paratione exornat.

Tunc quæ.] Capuæ se colligebant, ac confirmabant, delectumq; colonorum, qui eò deducti fuerant, lege Iulia, habere constituerunt: atque ibi summa Imperij Pópeio delata fuit. Sericq; hæc.] hoc est, longo ordine emigrantium in morem erumpunt ex urbe.

Credas.] enallage personæ secundæ pro

tertia, aliquis credat à similibus emigrationis causis. Veluti fieri solet, cum incendium illatum vastat urbem: aut aliquis terræmotus trepidos homines effundit metu, ne rectorum ruinis opprimantur. Natantes.] minantes casum è motu terræ, id quod aliquoties accidit. Quæitur uariè terra, ut alibi maxima prosternatur: alibi biatu profando hauriantur, alibi egerantur moles: alibi effundantur amnes, nonnunquam ignes, aut fontes calidi. Neq; uerò simpliciter mouetur unquam, sed tremit interdum, & uibratur. Fiunt simul cum terræmotu inundationes, maris maxime. Maximus terræmotus exiit principatu Tiberij Cæsaris, 12. urbibus Asiæ una nocte prostratis. Creberrimus Punico bello, intra eundem annum septies & quinquagies. Sed illa terræmotus ingeni fuit portentum in agro Mutinensi, cum duo montes inter se concurrerent crepituq; maximo assultantes, recedentesq; inter eos flamma fumoq; in cælum exeunte interdiu. Hoc concursu uillæ omnes elisæ, & animalia, quæ intra fuerunt, examinata fuere. &ris wapeçyōr.

Lymphata.] mentis alienatione in furorem incitata, quasi nymphata. Veteribus persuasum erat, ut, qui spretrum aliquod, aut nympham uidisset, eum perpetuo agitari iurore. Hos Græci *νυμφολωγῆς* appellant, Latini Lymphatos & fanaticos, quasi nympharum spiritu afflatos. Iuuenalis Satyr. 2. de Gallo sacerdote Cybeles matris Deum. Et crime senex fanaticus albo.

Sacrorum antistes.—

C Plinius de Helieboro. Medetur in comitialibus morbis, uertigini, melancholicis, insanientibus, lymphaticis, elephantia albæ. Et libro 8. cap. 54. loquens de Api boue. Hi greges, inquit, repente lymphati futura præcunt. Hinc lymphare, insanum facere. Valer. Flaccus lib. 3. Deus ancipitem lymphauerat urbem. id est, in furorem egerat, turbauerat, & in belli furorem uerterat.

O' faciles.] Dilatat narratione ab exclamacione per indignationem in Deos nimis faciles in magnis rebus largiendis, sed qui grauati eas iueantur: nõ uerò quod nequeant, sed quod nolunt. Vibemq;.] Exaggerat indignitatem rei u loco, quod ciues,

Nutantes pendere domos, sic turba per urbem Præcipiti lymphata gradu, uelut unica rebus Spes foret afflictis, patrios excedere muros, Inconsulta ruit, qualis cum turbidus Auster Reppulit à Libycis immensum Syrtibus æquor, Fractaq; ueliferi sonuerunt pondera mali, Desilet in fluctus deserta puppe magister, Nauitacq; & nondum sparsa compage carinæ, Naufragium sibi quisq; facit. sic urbe relicta In bellum fugitur, nullum iam languidus æuo Eualuit reuocare parens, a coniunx ue maritum Fletibus, b aut patrij, dubiæ dum uota salutis Conciperent tenuere lares, nec limine quisquam Hæsit, & extremo tunc forsitan urbis amatæ Plenus abit uisu, ruit irreuocabile uulgius.

psit fugam ciuium ceu hypotyposi subijcit. Turbid.] Auf. Tempestuosus, & uehemens, ubi cæperit sauire. Flai à meridie, pellitq; mare in Septentrionem. Potest etiam species pro genere accipi, hoc est, pro quouis uento. Austrum ab hauriendis aquis dictum putant, quamuis citra aspiratione scribitur, uentus humidus, & nebulosus: unde etiam apud Græcos nomen habet *νῶτος*. Hinc Austrare, humectare. Austrati ad ignem sedet, inquit Plautus. Libycis Syrt.] Africis Syrtibus. Syrtes duæ sunt periculorum plenæ in mari Libyco, supra Leptum, intra uadosum, & reciprocu mare. Aestu procellarum exundante incertis sedibus leniter subsidunt Neq; arenarum cumuli alluionis uehementia ingessit, ob incertas uices prehendi, neq; cauere possunt. Dispulsis arenis in præceps profundæ redditur, quæ modo erat uadosa. Contrà, breuia in nauigabiliq; quæ ante nauigabantur. Cuius uarietatis crebra alternatione periculi atrocitas oram eius littoris insanam reddit. Naues plenis uelis impactæ, & uado illisæ disiliunt, aut uorticibus in gyrum rotatæ absorbentur. Syrti sinus est, 7. ferè mill pass. qua mare accipit patens. Trecenta, qua cingitur. Repulpit.] qua tempestate Syrtes uadosa fiunt, in quas tum naues adactæ satisfiunt. Magister.] Gubernator nauis, in qua, idem ille est, quod Consul in republ. Naufragi.] Ita ciues Coss. sequenti, relicta urbe, relicti uxoribus, & liberis castra petiuerunt. Sic urbe re.] Applicatio rei præsentis, qua de agitur. Et in affectibus, concitandis à circumstantijs personarum, sexus, relictis, & locis multus est. Dubiæ dum.] Est autè uota concipere, uerbis conceptis enunciare uotum ut iuramentum concipere: & conceptis uerbis iurare, pro, dictatis, ab alio præeunte. Extremo uisu.] Pathos à gestu. Solet enim ita plerumq; fieri, ut in discessu subinde respiciamus ea, quæ fuerunt nobis iucundissima, ut nunquam rursum uisuri.

Et passiuè, lymphari, ut Plinius dixit. hæc herba epota lymphari homines. Et deponentaliter lymphari, ut est apud Curtium, lymphari, trepidari, caperunt. Lymphaticus pavor apud Liniu lib. 10. ab Vr. Co. Lymphatus adiectiuum, ut a al. cõiuxq; hic, furore correptus, b haud pa. insanus. Qualis cum tot.] A Comparatione, quam à re nautica, sauiente uento, sum-

O' faciles dare summa deos, eademq; tueri Difficiles, urbem populis, uictisq; frequentem Gentibus, & generis (coeat si turba) capacem Humani, faciem uenturo Cæsare prædam Ignauæ liquere manus, cum pressus ab hoste Clauditur externis miles Romanus in oris. Effugit exiguo nocturna pericula uallo, Et subitus rapti munimine cespitis agger Præbet securos intra tentoria sonos. Tu tantum audis bellorum nomine Roma Desereris, nox una tuis non credita muris. Danda tamen uenia est, tantorum danda pauorū:

qui cõsuerat urbes, & castra exterarum gentium expugnare, nunc Romam frequentissimam per ignauiam & metum deserant. Addit hyperbolen, quæ omnes gentes humanas reciperet, si eò confluerent. Cùm pressus.] à contrario. Ciues mitam bene urbem deserunt;

B 4

serunt;

serunt, cum milites à barbaris in exteris regionib. obsidione pressi exiguo uallo, & agere modico se tuentur, & periculum effugiunt. A minori ad maius. In castris humili uallo cincti. in hostico. & quidem còclusi obsidione non fugiunt, sed periculatorum securi, suauiter quiescunt. Ciues muris undiq; cincti. in patrio solo, non obsessi ab ullo hoste, ad famam aduentantis Cæsaris, relicta urbe, fugam ineunt. Tu tantum.] Auersio cù fuga amplificatione. Alij inter medios hostes in castris fortiter eos contemnunt: & securi in utramuis aurem dormiunt: at hi ad leuiusculum belli rumorem tantum, nondum conspecto hoste, non castra leuiter munita, sed ne obsessam quidem urbem uacua fuga deserunt: adeo ut ne unam quidem noctem, se muris suis crediderint. Pompeio fugiente timent.] Translatio culpæ in Pompeium principem ciuitatis, quo aliorum fuga excusatio sit. A maiori ad

Pompeio fugiente timent: tum ne qua futuri Spes saltem trepidas mentes leuet, addita fati Peioris manifesta fides, superiq; minaces Prodigijs terras implerunt æthera, pontum.

Præstruit attentionem ad tertiam causam iusta perturbationis Italicae sub Cæsaris aduentum. Summa uerborum est. Super ista, non temerè fuit quod Romani muerunt: cum terrore uarijs prodigijs nunciatis, terra, mari, cælo, & uisus augereur. Nam præter ostenta, & prodigia, quæ poëta referet undiq; Romam allata fuisse, insignia fuerunt etiam alia, quæ circa urbem, tum dicta, tum facta nunciata sunt. Nam sanguinem pluuisse proditum fuit: sudasse item simulachra Deorum. Multa loca è cælo tacta, ac mulâ peperisse. Quin audiamus, quæ prodigia, ostenta, & monstra poëta referat. Appianus auctor est, signa cælestia mentes perterrituisse: Pluisse sanguinem: simulachra deum sudasse, tacta è cælo templa: mulam peperisse, atque hinc supplicationes decretas fuisse.

Ignora.] Primum ostentum commemorat, stellas uidelicet subito apparentes. Nâ in cælo interdum repente nascuntur, de quarum generib. iam mox dicitur. Ardentemq; p.] Secundum, quod cælum ardere sit uisum. Stellaq; uo.] Tertium, discursus stellarû, siue lampadum. Discursus stellarû fieri uidentur, sed nunquam temerè, ait Plin. Ex ea enim parte truces uenti cõriuntur, & ex ijs tunc procella in mari terrisq; Faces etiam emicant in cælo, sed quæ non uidentur, nisi càm decidunt, eiusmodi præter populi ora Romæ transcurrere meridiano tempore uisa, cum Cæsar Germanicus spectaculum gladiatorum ederet. Duo earum genera potissimum traduntur. Lampades, quas faces uocant: & bolides, qualis Mutinensi clade apparuit. Interest inter faces, & bolides, siue iacula: quod faces longa uestigia faciant priore parte ardente: bolides uerò perpetuò ardeant, & longiorem trahant limitem. His cognate sunt emicantes trabes, quas Græci δὲ νόους uocant: quales apparuere, cum Lacedæmonij classe uicli imperium Græciæ amiserunt. De his multa, Aristoteles lib. i. Me. cap. 5 & Seneca Natura. Quæst. lib. i. Verunque genus statim poëta subiicit. Sed ad ignotam, & subito apparentia sidera transcamus Crinemq;] Crinitam stellam, quam Græci κομήτης, dicunt eadem ratione à coma, Horret crime sanguineo: & in modum comarum in uertice hispidus est. Pogonia inferiori parte in speciem proluxæ barbæ promittitur iuba. Sunt & Acontia, quæ iaculi forma uibrantur ocysimo significatu. Iaculo enim similis est, & ἀκόντιον, id est, iaculo. De acontia Tyberius Cæsar in quinto suo Consulatu præclarum cormen scripsit. Hæc si breuior sit, & in mucronem fastigiata, Xyphiam uocant: nam nitore gladij pallida est, & quidem sine radijs, colore electro similis. Iam & Πυθέτες, ἀκόντιον, id est, dolio, dolij si-

Ignora obscuræ uiderunt sidera noctes, Ardentemq; polum flammis, cæloq; uolantes Obliquas per inane faces, crinemq; timendi Sideris, & terris mutantem regna cometen, Fulgura fallaci micuerunt crebra sereno. Et uarias ignis denso dedit aëre formas, Nunc iaculum longo, nunc sparso lumine lampas Emicuit cælo, tacitum sine nubibus ullis Fulmen, & Arctois rapiens de partibus ignem Percussit Latiale caput, stellæq; minores Per uacuum solitæ noctis decurrere tempus, In medium uenere diem, cornuq; coactò iam Phœbe toto fratrem cum redderet orbe Terrarum subita percussa expalluit umbra.

iuba circumdati. Caterum candidi Cometa uisuntur interdum argenteo crime ita fulgentes, ut uix contineri liceat & specie humana effigiem Dei in se ostendentes. Plinius produ. Cometen nunquam in occasura cæli parte esse, terrificum magna ex parte sidus, ac non leuiter pitium: ut in ciuili motu, Octauio. Conf. & iterum Pompeij, & Cæsaris ciuili bello, de quo hic agitur. Idem autem tradit, sua ætate quoq; conspectu, circa uenescium, quo Claudius Cæsar imperium reliquit Neroni: ac deinde per eius principatû assiduo ac sæuam. Iam uerò magni refert, in quas partes cæli effundatur, & cuius stelle uires accipiat, quas similitudines exprimat, & in quibus emicet locis. Nusquam Cometes fuit cultus, nisi Romæ in templo, quod Augusto admodum faustus iudicatus esset, qui eo suscipiente imperium, in ludis, quos faciebat Venneri genitrici, non multo post obitum patriæ apparuit. Eo signo uulgus credidit Cæsaris animâ in Deos translata: quare id insigne simulacro capiti eius, quod paulò post in foro consecratû fuit, adiectum est. Seuera hæc sidera perpetua esse credit & suo ambitu ire. Alij nasci humore fortuito, & ignara ui, ac proinde dissolui Anaxagoras errantiû stellarû esse cõcursum, emittentiû ex se flammis, eosq; ueluti scintillas ab aëre uerbrari Zeno Citicis, Cometas, Pogonias, & factulas esse ignes subsistetes, quando crassior aër ad æthera loca peruehitur. Epicurus, stellas fieri siue igneas sint, suis locis, ac temporib. in sublimi coalescentes, cù casus efficit cõcursuarias: siue quod propriû quedâ motum

minus. Si Pompeius A fugit, non mirum senatum, minus mirum, ciues fugere. Tum ne qua futuri.]

militudinè refert. Apud Senec. na. q. i. Piethias legitur. In huius concauo figura fumidæ lucis ip. etaur. Ceratia conu specie re præse. ta. Hæc cõspecta fuit, cum Græcia ad Salam: nem certamen committeret nauale. Hippeus equinas iubas celerissimi motus, & in orbē circa se euntes imitatur. Fium & hirci specie uillorum,

A motū in tempore cæli supra nos habeat, ut huiusmodi appareat stelle: siue ipse temporibus quibusdā aliquo moueantur casu, atq; ad nostra loca declinent, ut omnibus sint cōspicue. Nō est operæ pretiū hoc loco annotare, quæ poëta de Merope fabulantur, gerente ob mortorē crimem soluiū, qui Cometa uocetur. Mutatē.] Prænuñciat enim uel in priorū mutationes, uel cædē principis, ac monarchæ, uel eladem, uel simile quid terribile. Cic. lib. 2. de nat. Deorū. Tum facib. uisib. cælestibus, tum stellis his, quas Græci Cometas, nostri circinnatas uocāt, quæ nuper bello Octauia no magnarū fuerūt calamitatū prænuñcia. Verg. 2. Georg. Nec diri toties arserē Cometa

Est proprium nomen unius Argonautarū, pater Asterionis. Fulgura.] Quinū ostentū, fulgura sereno cælo micantia. Huiusmodi ignes sereno cælo nōnunquā cernuntur, quorum iclu aer cōcutitur, & ut tela uibrata, strident. Vbi in nubem perueniunt uaporē dissonū gignunt, perinde ut ferrū candens, quod in aquā demersum uorticē fumum uoluit, unde illi cō procellæ nascūtur. Quod si in nūd: flatus, aut uapor luisset, tonitrua sequuntur: sicut ardēs erumpat, fulmina: si longiore tractu, fulgetra. Sunt & fulmina bruta, quæ uana sunt, & nulla ratione naturæ proueniunt, alioqui nihil significāt. Nō unum fulgurū genus traditur. Sunt quæ sicca ueniunt, neq; adurunt, sed dissipant solū: alia quæ humida quidē non urunt, sed quæ infuscāt. Est & quod clarū dicitur admirandæ naturæ quo uina in dolijs immotus exhauriuntur, intactisq; operculis: aurum, æ, argentū intra loculos intactos liquatur. Cæterum cum sereno cælo fulget, pluuiam promittit, sed & hyemabit. Fallaci.] Quod nubilo cælo tantū suapte natura soleant micare: alioqui prodigiosa. Plin lib. 2. cap. 51. author est, in Cætiliniano prodigijs, ex ruzincipio Pompeiano M. Herennii decurionē sereno die fulmine iclū. Nuncia.] Sexuū ostentū, iaculum, quod Græcē Βολίς appellatur: & Lampas, quæ fax & facula Latinis est. Huiusmodi multa eladib. Mutimētib. uisa fuisse tradit Plin. Sed de his paulo anti dicitū est. Tacitum.] Septimū ostentum fulmen tacitum uisum claro cælo, & nullis obducto nubibus. Tacitum, sine tonitru, mutū, quod tonitrus non sequatur. Et Arctois.] Octauum, ignem ē Septentrionali mundi plaga in Italiam tortum. Quacūq; cæli parte fulgurat minatur tempestatem terra mariq;. Putant Physicarum rerum scriptores, ex Australi plaga proprie nasci fulmina, atq; ob id. Austrum dici à quibusdam eorum fabricatorem. Itaq; (ui dixi) quacūq; cæli plaga fulgurat, promittit tempestatem. Aratus in Prognosticis.

Ipsa ca. me.] Undecimum ostentū, medio die Sol caligine obductus fuit, deliquium Solis indicat linea meridionali, in qua dies medius inter ortū, & occasum fecatur. Obscuracione Solis pestilentiam cōtrahi physici credunt, quæ ex do Etrina Empedoclis, & Hippocratis, ignis sursu remedium sentit. Eleganti periphrafi

Ipsa caput in medio Titan cum ferret Olympo,
 Condidit ardentis atra caligine currus,
 Inuoluitq; orbem tenebris, gentesq; cōegit
 Desperare diem, qualem fugiente per ortus
 Sole Thyestæ noctem duxere Mycenæ,
 Ora ferox Siculæ laxauit Mulciber Aetnæ.
 Non tulit in cælum flammæ, sed uertice prono
 Ignis in Hesperium cecidit latus: atra Charybdis
 Sanguineum fundo torsit mare: flebile sæui
 Latrauerē canes: uestali raptus ab ara
 Ignis, & ostendens confectas flamma Latinas
 Scinditur in partes, geminoq; cacumine surgit
 Thebanos imitata rogos, tum cardine tellus
 Subfedit, ueteremq; iugis nutantibus Alpes
 Discussere nituem. Tethys maioribus undis

obscuracionem diei totius propē per eclipsim Solis circumloquitur, cum amplificacione: ut gentes humanæ desperarini diem. Qualem.] Comparacione hyperbolica amplificat caliginē. Atrous Pelope, & Hippodamia prognatus, cū iniuriam à fratre Thyeste acceptā ulcisci uellet, in gratiam simulatam cum eo redijt, cūq;

Αὐτὸ δὲ τὸ ἐξ ἑσπέρου, ἢ νότος ἀγρῶ. Τὸ δὲ
 ἔλλ. τε δὲ ἐν τῷ φέρου, ἢ ἀλλοτε ἀπὸ βορέας,
 ἀλλὰ τὸ τῆς πύλης ἐν τῷ ἀέθρι νεοῦ/νος ἀντι. id est:
 Iam simul ex Euro, aut præ tristi fulgurat Austro
 Siue adeo è tepido Zephyro. Boreā ue frementi.
 Nauita tunc pelago metuat sibi.

Indicat poëta ex Septentrione uenturos, qui Romam ceperent. Percuss.] Romā indicat caput Italiae. Sulpi. putat etiā adem Iouis Latialis in Albano monte intelligi posse. Stellæq;.] Nonnum ostentū, stellæ minores solitas noctu lucere, claro die uisas. Certe cernuntur cum Sole totius diebus nonnunquā, adeo etiā circa orbem Solis, eeu specie coronæ, & circuli uersicoloris. Cornuq;.] Decimum ostentū deliquiū Lunæ, quod nunquā potest fieri, nisi plenilunio in ecliptica & quidē nocte, interuētū terræ inter eā, & solem quem hoc loco fratrem eius uocat: & coactā cornu, quo solem referat, plenā lunā. Cæterum Solis, & Lunæ defectus res ostento similis est, quæ cornu, et umbra magnitudine coarguat. Nam sicut Sol interuentu Lunæ post exortum occultatur, uel totus, uel aliqua sui parte, ita Luna terræ obiectu nocte ademptis radijs solaribus obscuratur. Etenim nox nihil aliud est, quam umbra terræ, qua subeunte, illius sidus hebetatur. Neque uerō sunt mensurū defectus utriusq;, neq; statim, propter obliquitatem Zodiaci circuli simul & uagum Lunæ cursum, ac flexum. Iam uerō cōstat defectus du. entis, & uiginti duobus mensibus in suos orbis redire. Solis defectus, (si qd mathematicis credendum est) nō fit, nisi luna nouissima, aut prima, id quod coitur, illi uocent. Luna deliquiū non nisi ea plena. Plinius author est, omnibus annis, statis diebus, ac horis sub terra eclipses fieri: neq; tamen cū fiant, supernē ubiq; cerni: idq; propter nubes aliquādo, nonnunquam globo terræ obstante conuexitatibus mundi. Hipparchi sagacitate cōpertum esse idem author tradit, Lunæ defectū aliquando quinto mense à priori fieri: Solis raro, septimo: eandem bis in triginta diebus supra terras occidere: sed ab alijs, atq; alijs hoc uideri. Id uerō maximē mirū, cū conueniat umbra terræ Lunam hebetari, tunc ab occasu eius parte hoc accidit nunc exortus. Aliqua etiā ratione semel accidit, ut in occasu Luna defecerit, utroq; sidere conspicuo, cū umbra illa hebetatur, sub terra esse debeat, unā cum Solis exortu. Luna apud Arabes nobili Alexādri uictoria defecisse proditur, idq; noctis hora secūda: eadēq; in icālia exoriūte. Sed nimis multa de deliquiū Lunæ: illud solū addatur, quod huic loco cōuenit, eclipses pñū: ias esse alius cuius calamitatis. Percussa.] hoc est interpositu terræ.

in regnum suum reduxit. Inde occultè illius liberos, Tantalum, & Plisibnem interfici, & coctos in lebe in mensam ei apponi iussit. Cum autem iam uesceretur, imperauit Atreus, & brachia, & ora puerorum in patris conspectum proferri, ut prandium appositum cognosceret. Sol abominandum scelus detestatus, ne obiretur, currum auertisse dicitur. Thyestæ.] Alter Thyestes Pelopis, & Hippodamiæ filius fuit, Taniali Mycenarum in Argolide regis nepos, & frater Atrei. Seneca, & Statius scribunt, fratres fuisse, mirum in modum inter se infestos, ac sæuos, ut Thyestes cum Europa uxore fratris stupri consuetudinem haberet. Alij eam Aeropen uocant. Quam rem Atreus adeo indignè tulit, ut liberos ei suos comedendos apposuerit. Thyestes abominandum scelus uiluius deos consuluit, quam rationem miret: cui ab Apolline responsum fuit, posse pari scelere, huius sceleris uindice nasci: nempe si ex Pelopiæ filia concubitu masculam prole susciperet. Nascitur huic Aegisthus, à quo Atreus, eiusq; filius Agamemnon è Troia redux interempti fuerunt. Atreus dicitur à Seruio omnium primus eclipsim Solis deprehendisse, apud Mycenæos, cuius rei inuidia, Thyesten urbem reliquisse. Mycenæ.] urbs Achaïæ est, à nymphæ Mycenæ Laconica, cõdita à Perseo Iouis, & Danaïis filio. Etic regnauit postea Agamemnon. Ora.] Duodecimum ostentum, incendium Aetnæum, solito non maius quidem, aut uiolentius, sed quod petiuerit Italiæ latus. Ora Aetnæ montis crateres dicit cacuminis, unde expirat flamma. Est autem omnium in Sicilia montium eminentissimus, cuius uertex flammæ globos, nunquam deficiente materia, ei aculatur. Alioqui ipsius crateris oramialis est hyberni mensibus, quibus cinis egestus niuibus, & pruinis obtegitur. Locis ipsius facies prodigiosè mutatur, igni modo nimium collabente, modo flamma prorupto, scissosq; uertice in cælum emicante. Igni nonnunquã fluunt riuus: nunc flammæ fumo, & caligine obducuntur: interdum ardentes eructantur lapides. Fuere, qui miraculi explorandi causa summum iugum conscendere ausi fuerunt, qui aream summam patere 20 stadiorum ambitu testati sint, inclusam supercilio cinerose in muri speciem. In media planicie apparere nebulosum tumulũ. Rursum alij, qui labrum crateris transgressi, per ipsam aream paululum processerint, sed alioris cineris calore pedes retro flexerint. Aiunt Empedoclem curiosè explorandi miraculo gratia exitum, in his locis perijisse, altero calceorũ ferreorum, quos in eum usum parauerat. hanc procul à supercilio crateris reperto. Malciber.] Vulcanus. Non tulit. Qum & illud addatur, cum dicit Vulcanum laxasse os Aetnæ. Fabulantur poëte in imo fundo montis Vulcani officinã esse in qua Ioui sua fulmina cudat, aliãq; deorum arma & habere ibi suos famulos, quorum opera perpetuo utatur: atq; hanc esse causam incendij Aetnæi. Adijciunt & aliud rei miraculum fabulosum. Eucladũ gigantem subitus stratum fulmine Iouis, quod aduersus eum arma sumpsisset, eumq; ex imo fundo flammæ è summo monte expirare Maro lib 3.

- » Pama est Eucladi femiustum fulmine corpus
 - » Vrgeri mole hac, ingeniemq; insuper
 - » Impositam, ruptis flammam expirare caminis.
 - » Et fossum quoties mutat latus inuicere omnem
 - » Murmure Trinacriam, & cælum subtexere fumo.
- Non tulit] Reddit, qua ratione luxauit os mons Aetnæ,

nò torfit, inqt, suo more flãmã in cælum, sed re flãmã in cælum, sed pro uertice misit in Italiam, quæ bello ciuili arsura erat. Charybdis.] Decimumtertium ostentũ. Charybdim sanguinem ex imo fundo eructasse. Inter Italiam, & ipsam Siciliam fretum septem stadiorum esse, Apollonij enarrator affirmat. Trium promontorium Pelorus Italiam obuietur, cui subiecta est Charybdis, & ex aduerso Scylla, Italico littori propior. Charybdis ωμόβροτος ἐστὶ, καὶ ἀναπνιγομένη θαλάσσια, καὶ χάσμα θαλάσσιον, ἢ καταγωγὴ, ἀπὸ τῆς χάσμου, ἢ ροιῶν, deriuari putat, id est, ab hiando, & absorbendo. Apoll. enarrator libro 4. Argonau. diligentissimè utriusque naturam explicat his uerbis, ἀπρόσφορον δ' ἐστὶν ἡ σκύλλα, ἐξέχον ἐὶς θάλασσαν, ὁμοίωμα, ἢ πρόσωπον ἕχωρ γυναικίος, κατὰ τὴν ἀνηροτηρίαν εἰσὶ πύτραι ποδῶν, ἢ μεγάλα, ἔχουσι ποίλους τόπους, καὶ σπῆλαια, ἐν οἷς θαλάσσια θηρία μίνουσιν, ἕσχα μέρου τῶν πλοίων τὰς πύτραις ἐπιπλύνονται ὑπὸ τῆ κλύδωνος ἐὶς τὴν χάρυβδιν ἀπωθῶσιν, ἀναρροφῶνται ὅτι αὐτῆς συνηοτοισυρεφόμια τῆ θαλάσσιον. ὅσοι δ' ὑπὸ τῆς ἐν χάρυβδι θαλάσσιον ἐὶς τὰς πύτραις ἐπίπλυνται, ἢ τραχείας ὕσας ἀποδῶσιν, συγκατακλάται, ἢ διαφθείρεται, ἔτα ἐξίόντες εἰς θάλασσιον ἕννευ, καὶ ἕτερα διαφόρα θηρία ἐδίδουσι τῆς ἐν τῶν νεῶν ἀσθρας. Δοκεῖ δὲ ἡ σκύλλα, καὶ λέγεται παρὰ τοῖς ποιηταῖς ἔχειν ἕννευ ἐξέχοντας ἀπὸ τῶν πλεωρῶν, καὶ τῆς πύτραις, καὶ ἀναρροφῶν τῆς αὐτῆς πλεωρῶν. πῆ ἀναρροφῶν ἐν τῶν πλοίων νεῶν τῶν πύτραις, ἐφ' ὧν μίνουσιν, ἄνω ἀνιόντες ὑποπύτραις, καὶ ὀρῶνται ὡς ἐξίόντες, ἐν τῆς πύτραις αὐτῆς ἐσώθων, ἢ τῶν πλεωρῶν, ἢ τῶν ἐν τῶ μινωτῶν ὀνομάσασιν. Charybdim ἢ δὲ τινος τῶν ποικίλων ὀνομάσασιν. Quorum uerborum hic fermè sensus est. Scylla promotorium est in mari eminens, forma, ac facie muliebri. Infra autem ipsum promontorium, saxa sunt, & multa, & ingentia, in quibus concauitates sunt, & ferarum spelæa quæ marine fera incolunt. Itaq; naues omnes, quæ uolunt declinare, à fluctibus in Charybdim pelluntur, atq; illico ab ea absorbentur, haustæ unã cum ipso mari: Rursum, quæ à mari circa Charybdim in saxa Scyllæ sub dorso maris latent, & aspera dispelluntur, momento comminuuntur, corrumpunturq;. Mox canes marini promicantes, homines è nauibus eiectos deuorant. Videtur autem Scylla, & poëte etiam dicunt, canes è lateribus, & pectore exiantes habere, & præternauigantes proterere: nam ab imis concauis eius partibus, & saxis, in quibus degunt, sursum nitii, & quasi è pectore eius, & lateribus foras prominere conspiciuntur Quidã poëtarum Charybdim nihil aliud quàm κατάβασις, quæ in Mimotauro prodiit, nominarunt. Latrere.] Decimumquartum ostentum, è Scylla flebile quiddam latrasse canes. Scylla reuera saxum fuit in freto Siculo: Charybdis mare, utrunque noxium appellenibus. Plinius libro 3. cap. 8. quo loco Siciliam describit, in freto Siculo est, inquit, scopulus Scylla, & Charybdis, mare uorticofum, ambo clara sæuicia. Vtriusque descriptio extat libro 12. Odysj. Homeri, & libro 3. Aeneid. apud Maronem.

- Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis
- Obsidet, atq; imo barathri ter gurgite uasto
- Sorbet in atriprium fluctus, rursumq; sub auras
- Erigit alternos, & sidera uerberat unda.
- At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris

A Ora exertantem, & naues in saxa trahentem.
 29 Prima hominis facies, & pulchro pectore uirgo,
 30 Pubetenus postremo inhumani corpore pistrinx,
 31 Delphinus caudas uero commissa luporum.

Vestali.] Decimum quintum ostentum, ignem aeternum Vestae ab ara sublatum subitò, & extinctum fuisse. Vestae Graecè *ἑστis*, plurimorum testimonio purus ignis fuit, ac perpetuus, quem Aeneas secum è Troia in Italiam detulit, id quod Maro lib. Aeneid. Secundo testatur.

Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Sunt qui Palladium credant è caelo lapsum fuisse. Graeci *ἑστias* nomine etiam aram signant sacrificalem, *ἡ τὸ πῦρ, ἡ τῆρ γὰρ, ἡ τῆρ θυσίᾳ*, hoc est, ignem, terram, & ipsam deam, focum item, laetam, & conuiuium. Duas ueteres finxerunt, Vestas: alteram Saturni matrem, Palen dictam: eius filiam alteram. A poetis tamen confunduntur, alteram pro altera sine discrimine usurpantibus. Sed quando eam terram uocant, matrem intelligunt: quando uero uirginem siue purum ignem filiam. Ouid.

Nil tu aliud Vestam, quam uiuam intellige flammam,

Nataq; de flamma corpora nulla uides.

B Pollux aram sacrificalem dicit, quae in Prytanea uisuebatur, in qua τὸ πῦρ ἀόβητο, seruabatur. Et apud hanc aram publice excipiebatur legati. De hac ara Xenophon.

ἀπόδος δὲ τὰ τὰ ὀβριμῶν ἀντιπρόσωπον τὸ πῦρ ἑστίας. id est, his auditis Theramenes insilijt in aram.

Apud Dorienteses, & Acoles, *ἑστία* *παμμος*, domus principis dicitur, alijs *ἑστία* *ἀνομος*, *ἑστία* *ἄστος*, & *ἑστία* *ἄστος*, domus conuiuarum, *ἑστία* *ἄστος*, conuiuium. Hinc *ἑστία* *ἄστος*, uirgines Vestales. Vestae simulachrum è Pessinunte Romam allatum, & in Palatio positum fuit postea, uirginisq; ei consecratae quae perpetuum ignem conseruauerunt, ne extingueretur: quare à foco, in quo ignis alitur, *ἑστία* à Graecis appellatur. Cum uero pro terra usurpatur, à uestitu quidam nomen habere arbitrantur. Idus uestis (quamuis orthographia repugnat) quod ea herbis & floribus uestita sit. Aeneas omnium primus còditio Lauimio Vestae adē dī dīcauit: inde Aescamius Albæ in ea montis regione, circa quam lucus erat, in quo Ilia Romuli mater postea compressa ferebatur. In huius Vestae ministerium castissimae, nobilissimaeq; uirgines legebantur. Roma uero condita, sacrorū uestalium ceremonias instituit Romulus: & Numma statim quasdam etiam adiecit. Porro templum Vestae rotunda erat effigie, inter Capitolium, & Palatium, non in Capiuolio, ut quidam annotarunt. In eo seruabatur ignis, de quo diximus. His uirginibus castitas in trigésimum aetatis annum indicta fuit. Decem primos annos sacrorum ritus perdiscerant: decem eos exercebant: ac totidem decem postremos rudes, ac nouitias uirgines, nuper raptas instituebant. Tum demum his exactis annis, nubendi facultas ipsis permiuebatur. Expiebat à Pontifice, non minor annis sex, nec maior nouem: non patrima, non maritima, non lingua debili, non surda, nec ulla parte corporis deformata, quae ipsa, aut cuius pater emancipatus esset, quamuis in aui adhuc uiui potestate uersans: aut cuius parentum alter, ambo uerue seruitutem non seruitissent. Si quid peccasset, à Pontifice cedebatur. Incesta uincta efferebatur in sandapila per medium forum usque ad portam Collinam, ubi tumulus impudicarum Vestalium inter muros erat, in quo erat cauernula subterranea, in quam per angustum foramen scalis descendebatur. Hic uerat stratus lectulus, & lucerna ardens, panis item, lac,

oleum, ne fame interiret. Deponeretur soluta, & obnupto capite ad supplicium ducebatur. Vbi pontifex arcana quaedam uerba pronunciaisset, tergum uertebat, una cum reliquis sacerdotibus, ac Vestali in cauernâ demissa, fossa tellure ingesta replebatur usque ad summum. Erat autem is dies funestus, totaq; urbe silentium agebatur. Lege Papia cauium erat, ut arbitrariu Pontificis XX. uirgines legerentur, atque sortitio ex hoc numero fieret in concione: sed lex ea exoleuit statim. Atteius Capito scripsit, eius legendam filiam, quae domicilium in Italia non haberet, eiusq; excusandam, qui tres liberos non haberet. Reliqua Gellius libro quinto, capite duodecimo, eruditè prosequitur, ut Feneftella, & Pomponius etiam. Vestae pars fuit sacrorum Dionisio, quae Dardanus in Phrygiam ex Samoithracia uexit, inde Aeneas in Latium. Cuius Vestalium incuria ignis ille esset extinctus, ea flagris à P. M. adhibebatur. Confectas ferias Latinas.] Ferias Latinas, quae ceremonia ab omni Latio ad Albam usque religiosissime colebantur. Et flammam duplici cacumine surrexisset canit, quod omne Latinum nomen in duas partes diuelleretur. Haec feriae etiam dies conceptiui dicebantur: à populis Latinis, quibus ius fuit concessum, ex Albano monte è sacris carnem petere cum Romanis. Tarquinius Superbus post casum Herdonij, cum (ut Dionysius refert) in eo concilio Latimorum dux creatus esset, & quidem eo iure, quo Tarquinius auus creatus fuerat, ipse priusquam concilium dimitteretur, edixerat, ut certo die Latimorum conuentus sibi ad lucum Peroniae armis instructa adissent ex foedere. Misit simul ad Heranicos, & Volscos, qui ab ipsis quoque genibus societatem P. R. peteret. Omne Heranicum nomen in sedur, & societatem uenit. Ex Volscis Ecestrani tantum, & Antiates. Tum Tarquinius, ut ea populorum concordia aliquo sanctiore, & perpetuo foedere stabilis esset, auctor fuit, ut in Albano monte, commune Populo R. ac focij templum Iouis conderetur, quò annuae feriae his populis indicerentur: ibiq; extorum partem singulè libarent, atque ex immolata hostia singuli suam partem acciperent. Septem, & quadraginta urbes tum primum cum focijs sunt principes factae. Latinae feriae nuncupatae: siue quod eas Latini celebrabāt: siue quod ipse Iuppiter, Latialis esset dictus. Romanus, penes quem principatus erat, tantum ibi pro omnibus, sacrificabat: cuius hostiae caesi exta singuli populi libabant, ac mox sibi partem poposcere. Si qua urbium sua carnis portio ancilla defraudaretur, ut aliquando Ardeatum legati quaestifere, Latinae feriae decreto pontificum instaurabatur. Plinius libro 27. scribit, Latinis ferijs, quadrigas certare in Capiuolio, & uictorem absinthium bibere: sanitate, inquit, credo primum dari honorifice arbitratu maioribus. Latinas.] ita saepe absolute ponitur, ut subaudiat, ferias. Linius libro 8. bel'i eum Asiocho, Latinae inde fuerunt. Thebanos imi. ro.] Eteoclis, & Polinice periphrafit, qui ad Thebas mutuis uulneribus conciderant: quorum odium etiam in morte flamma disciliens testata fuit. Horum alter ab uxore, alter à sorore rogo impositus traditur. Statius lib. 12.

Ecce iterum fratris primos ut contigit artus

Igni edax, tremuere rogi, & nonus aduena bustis

Pellitur, exundant diuisi uertice flammae,

Alternosq; apices abrupta luce coruscant.

Pallidus

„ Pallidus Eumenidum uelut commiserit ignes,
 „ Orcus, uterq; minax globus, & conatur iterq;
 „ Longius, ipse etiam commoto pondere paulum.
 „ Secessere trabes. — Tellus.] 16. ostentum, hiatus. De-
 pressior fuit terra facta diducta in hiatus. Vel sic. Ter-
 ra deduxit se in hiatus, qui (ut & motus) uisiderum exi-
 stimatur fieri. Interim hiatus est quidam terræ in pro-
 fundum recessus. *χάσμα* & *gracè*. Alpes.] 17. ostentum,
 motu ingenti cauernas factas, & niues eiectas lucem ob-
 tenebrasse mutare pro tremere dixit. Tethys.] 18. o-
 stentum. Inundatio Oceani occidentalis, qui Abylam, &
 Calpen, ipsumq; adeo Atlantis uerticem suo æstu abluuit.
 Calpen.] Atlanticus Oceanus terras ab occidente con-
 tingit. Mediterranea intrantibus hinc ab læua Hispania,
 inde à dextra Mauritania se autollit. Illæ primæ partes
 Europæ hæc uerò Africa. Huius oræ principium est pro-
 montorium Ampelusia, ubi specus Herculi sacer ostendi-
 tur. Ultra specum haud procul, Tingem oppidum occur-
 rit, ab Antæo Gigante conditum. Attinge ipsa regio, Tin-
 gentanea nomē habet. Deinde præaltus mons Abyla ob-
 iectus est illi in Hispania qui Calpe appellatur, cuius cacu-
 men fluctibus onerasse Atlanticum Oceanum hic canit
 poëta. Vbi & nominis eiusdem oppidum fuit. Authores
 Abylam, & Calpen, Herculis columnas uocant. Addit fa-
 ma nominis fabulam: Herculem olim coniunctos montes
 perfodisse, Oceanum antea exclusum mole montium im-
 misisse. Tethys pro Oceano, metonymia: & Hesperia Cal-
 pen, occidentalem siue Hispanicam dixit. Atlantia.] Ab
 occasu, Africa oram claudit Mauritania, in qua mōs At-
 las immanibus, & supra quàm facile credi possit, altis iu-
 gis autollitur, qui etiam Oceano proximo nomē dedit. In-
 de perpetuo dorso uariè flexus, in ortum, & Nilum euaga-
 tur, quæq; Aegyptum ab Aethiopia dirimit, Erythraeum
 etiam mare ingreditur, nunc in Boream, nunc in Austrum
 excurrens uirinq; uarias gentes disternat. Deniq; eam
 in Africa celebritatem nominis habet, quam Taurus in
 Asia, in Europa Alpes. Suetonius Paulinus omnium Du-
 cum Rom primus eum montem transgressus aliquot mil-
 lium spatio, inter cætera memoriae prodidit Atlantis uer-
 ticem astate altis niuib; operiri. Ceterum Atlas Mau-
 ritania rex fuit, & Astronomiarum rerum sagacissimus
 indagator id quod Vergil, lib. Aeneid. 1 satis coarguit.

Cithara cæcinitus Iopas

Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas,

Hic canit errantem lunam solisq; labores, &c.

Hinc poëtis subulandi materia suppeditata fuit, Athlan-
 tem cæli in humeris sustinere, & Herculem subinde one-
 ri subire. Sed ad montem uideamus. Hunc constat ad Clau-
 dij Cæsaris tempora usq; incognitū fuisse Romanis. Eius
 radices diuersis syluis repletae traduntur ignotis arborū ge-
 neribus, præcæritate prodigiosa, & materia enodi. Vertex
 (ut paulò antè ex Suetonio Paulino ostendi) astate niui-
 bus altis operitur. Rursum sunt alij, qui eum medijs are-
 nis squalere prodant: & quæ ad Oceanum uergit, in cæ-
 lum uideri assurgere. In cæteris, opacum, ac nemorosum,
 scatebrisq; fontium irriguum. Quæ uerò retro Africam
 spectat ad ortum, ibi fructus omnium generum nasci, &
 quidem sponte. Adhæc, neminem accolarum interdiu ui-

deri in publico: sed locorum silentio, & solitudine, tacitā
 quandam animos hominum propius accedentium reli-
 gionem subire. Eius uertex in nubes, adeoq; in lunaris cir-
 culi affinia atrollitur. Noctu crebris ignibus micat, Aegia-
 panum, Satyrorumq; lasciuia impletur: omnia deniq; ti-
 biarum fistularumq; canu perstreperunt. Fuisse traditur
 alius Atlas Libyes filius, à quo monti nomen datum ui-
 deri potest: sed priori astrorum, cælestiumq; rerum peri-
 tiam attribuunt multi, qui & Arcas fuisse memoratur, fra-
 ter Promethei ex Iapeto, & Asia nympha. Et quod prodi-
 giosum dixeris, qui monti in Mauritania (ut nonnullis pla-
 cet) nomē fecerit: quæ omnia Lycophronis scholiastes, ad
 hunc Atlantē Libycū refert. Liby cū esset clarus Mathema-
 ticus, cōscendissetq; altissimū iugū montis, ut exactius cæ-
 lestia corpora obseruaret. Foris pede offenso in subiectis
 pelagus decedit, ibiq; submersus fuit: unde & monti, &
 Oceano nomen datum fertur. Polydus dithyrambicus
 poëta hunc Atlantem pastorem fuisse, non autem mathe-
 maticum dicit, & à Perseo in saxum mutatum diriguisse.
 Obiecerat ei Gorgonis Medusæ caput, quod se transtui
 prohibere conaretur, essetq; percontatus, quis nā erat. Idē
 interpret ait, Hesperum huius Atlantis filium fuisse. Siue
 igitur Atlas Libys, siue Arcas fuit, quem astrorum peri-
 tia clarum celebrant, certè ab alterutro horum mons no-
 men accepit. Posterioris sphaera inuentum fuit, cuius spe-
 cies fabulæ etiam argumentum dedit. Primus naues com-
 pegit Sunt & Atlantes Libyci populi, à duobus Atlanti-
 bus nomen sortiti. Ibi & Atarantes habitant, qui somnia
 non uident, & nuncupationibus rerum carent. Atlantes
 solem occidentem diris imprecaationibus, ut ipsis exitialem
 prosequuntur: orientem uerò adorant, ut cum miorem
 habeant. Eusebius memoriae prodidit, Enoch hunc fuisse
 Atlantem. Tres Atlantes fuisse traduntur, Italus, Arcas,
 & Libys. Hic siue Libys, siue Arcas astronomus ille fue-
 rit, primus Solis, & Luna cursum obseruauit, erroresq;
 eorum, & rationes deprehendit, ac de is postea apud Græ-
 cos disseminauit. Cicero Thuse. Quæst. libro 5. Nec uerò At-
 las, inquit, sustinere cælum, nec Prometheus affixus Cau-
 caso, nec stellatus Cepheus, cum uxore, filia, genero tra-
 deretur, nisi cælestium diuina cognitio nomen eorum ad
 errorem fabulæ traduxisset. Absoluat hunc locum fabu-
 la. Iuno ubi aduertit Epapho ex pellice nato summā re-
 gni opulentissimi traditam fuisse, curauit in uenatu, ut
 necaretur, hortataq; fuit Titanes, ut pulso Ioue, regnum
 Saturno restitueretur. Hi uerò cū iam ascensum in cæ-
 lum molirentur, fulmine deiecti, & ad inferos præcipitati
 fuerunt. Iuppiter Atlanti Duci eorum cæli fornacem u-
 per humeros imposuit. Sunt qui Atlantem illum Prome-
 thei fratrem oraculo monitum ferant, ut caueret sibi à Io-
 uis filio: cur cū neminē hospitio exciperet, à Perseo cū
 hospitium negarat, obiecto capite Medusæ, in montem
 sui nominis fuerit transmutatus. Dicuntur & Atlantes ob
 similitudinem in columnis moles humeris sustinentes. In
 ædificijs eiusmodi Telamones uocantur, gibbosi, ob im-
 pressum humeris onus ad uiuam rei imaginem. Ab Arca-
 de Atlante fluuius ille ex Aemo monte in Istrum excur-
 rens, Atlas etiam nuncupatus fuit. Summum igitur Atlan-
 tis cacumen Oceanum abluisse, prodigiosum fuit.

Indigetes.] Deci- Indigetes fleuisse Deos, urbisq; laborem
 mum nonum ostetum, Testatos sudore Lares, delapsaq; templis
 quod Di; fleuerint. Dona suis, dirasq; diem fœdasse uolucres

Sunt indigetes numi-
 na, quæ ex hominibus
 Di; fiunt, & in Deos,
 senatumq;

A senatumque Deorum reli-
ti sunt: quales fuerunt,
Hercules, Romulus,
Aeneas, & complures
alii quos ob diuinas
virtutes antiquitas ad-
mirata fuit, & Deos
fecit. Fulgent. libro 3.
Mythologic. in. autu-
mat eos a Romanis,
Indigetes dictos, quos
Graeci *Αἰσχροὶ* uo-
cant. Lares.] Vigesi-
mū ostentū. Lares, hoc
est domesticos Deos
sudauisse. Quisq; Ge-
nium domi suae cole-
bat, quem lares fami-
liarem, ut domus pra-
sulem uocabant, eiq;

B aut Thure, aut aliquo supplicabat: canisq; assistebat, ipse
autem caninis pelibus erat uestitus. Plutarchus in probl.
& Apuleius lib. quem de Demone Socratis scripsit, eius
rei rationem reddunt. Quod uero Lares domi colerent,
in causa erat, quod antiquitus suos mortuos domi sepeli-
rent, quos ut domesticos deos uenerabantur: & Lares ap-
pellabant. Larium porro matrem, Larā, & Larundam.
dicebant. Extat fabula apud Ouid. lib. Fast. Secundo. A-
pud Suetonium Lares in publicū abiecti fuerunt per indi-
gnationem, & agritudinē, quā ē morte Germanici conce-
perant. Et aliquando Lares apud Priseos sprati fuerunt,
ut pro nihilo ducerentur. A Laribus, Larariū, domesticū
sacrarium fuit, in quo Lares, & Penates ipsi reuerabatur.
Ad horum effigies matutinis horis rem diuinā faciebat
Alexander Sacer, ubi & Christum, & Abrahamum ue-
nerabat. Dixi paulo ante Lares caninis pelibus uesti-
tos fuisse. Eius rei Plutarchus duplicem reddit rationem
in Proble. Etenim, inquit, cum constet eos praefides adiu-
esse, eosdem domus custodes esse conuenit, & formidolo-
sos alienis, perinde ut canes: contra, miles aduersus dome-
sticos: forsan quod daemones infesti oberrent, quibus ut
carnificibus Dijs, & scelerum ultoribus contra nefarios u-
tantur. Itaq; Lares Laruae habitū fuerunt, obseruatores
scelerum in uita humana. Ergo caninis pelibus Lares ue-
stiuntur, quibus & canes ideo assistunt, quod ad inuesti-
ganda scelera, & ad ulciscendos improbos sunt sagaces
Sed de Laribus satis. Del. p[er] saq;.] Vigesium osten-
tum, quod donaria, & anathemata dijs dedicata sua spon-
te deciderint. Anathemata, hoc est, donaria dijs suspen-
debantur in parietibus, & templorum columnis, qualia
etiam nostra tempestate uisuntur ad Diuorum monumen-
ta: ut statuē argentea, pocula gemmata, aut cerea dona.
Ea ob Herodoto etiam *ἀναθήματα*, uocantur, a depo-
nendo: sicut & anathemata a seponendo, & suspendendo:
sue quod fas non esset ea loco submouere. Dirasq; d.]
Vigesimum primum ostentū: ominosas aues, quales sunt
bubones, & striges apparuisse. Syluisq;.] Vigesium
secundum. Feras noctu ē syluis urbem intrasse, & in me-
dio foro sua lustra posuisse: quod quidem significabat, ur-
bem fuga ciuium desertum iri. & solitudinem quandam
fore. Tunc.] Vigesium tertium bouem, aut asinum
locutum. Monstrofi.] Vigesium quartum mansiro-

Accipimus, syluisq; feras sub nocte relictis
Audaces media posuisse cubilia Roma.
Tūc pecudū faciles humana ad murmura linguae,
Monstrofiq; hominū partus, numeroq; modo q;
Membrosum matremq; suos conuertit infans,
Dirasq; per populum Cumanæ carmina uatis
Vulgantur: tunc quos seclis Bellona lacertis
Sæua mouet, cecinere Deos: crinemq; rotantes
Sanguineum populis, ulurarunt tristia, Galli,
Compositis plenæ gemuerunt ossibus urnæ,
Tunc fragor armorum, magnæq; per auiā uoces
Auditq; nemorum, & uenientes cōminus umbræ:
Quisq; colunt iunctos extremis mœnibus agros
Diffugiunt: ingens urbem cingebat Erinnyis,
Excitans pronam flagrantū uertice pinum,
Stridentesq; comas. Thebanam qualis Agauen
Impulit, aut fæui contorsit tela Lycurgi
Eumenis: aut qualem iussu Iunonis iniquæ
Horruit Alcides, uiso iam Dite Megaram.

si hominū partus cir-
ca numerum, & mo-
dum membroū qua-
les in animalibus ue-
terum, maxime Liuji
produitur, & nostro
æuo etiam uisi fuerūt.

Matremq;.] Vige-
simum quintum. In-
fantem locutum fuisse
se. Cumanæ car.]
Vigesimum sextum.
Carmina Sibyllæ Cu-
manæ, quæ enigma-
ticè sex literis notata
deprehendebantur.
F.F.F. R.R.R. Quæ
elementa ita interpre-
tabantur. Ferrum, flā-
ma, fames, Romula re-

gna ruunt. Cumanam uatem. Sibyllam Cumanam dicit.
Hanc Sibyllam Cumanam, mulierem fatidicam constat
circa hæc tempora claruisse, id quod Vergilius in Bucol-
licis testatur, cum dicit.

Vltima Cumæi uenit iam carminis ætas

Tunc quo.] Vigesimum septimum, Gallorum sacer-
dotum, qui Bellonæ, & Cybelæ consecrati erant, uatici-
nia tristia minabantur. Etenim Galli numine afflati uide-
bantur uera denunciare. Hos poëta dicit Bellonæ insin-
ctu impulsos horrenda cecidisse. Horat. in Satyr.

Hunc circum tonuit gaudens Bellona cruentes, &c.

Et in Odis.

Nam Dindimene non adytis quatit
Mentem sacerdotum meola Pythius,
Nec Liber æquē.

Hi afflati caput iactare, & rotare crines solebant: id
quod diserit hoc loco etiam addit poëta. Lilius lib. 36.
Lucij Scipionis, inquit, legatus classem in Europam ad
Sestum oppugnandam traiecit. Iamq; subeunibus muros
fanatici Galli primū cum solenni in habitu ante portam
ocurrerunt. Addunt quidam, & solenne carmen eos can-
tasse. Porro Cybele, & Bellona, & Isis eadem fuere. si A-
puleo credendum est. Quamobrem sacerdotes trium
Deorum sacra perficiebant. In sacris Bellonæ hi sacer-
otes, de quibus loquimur, suo cruore sacrificabant. Crinemq;
notantes sanguineum dicit. Districte gladios
utraq; manu tenebant: seclis humeris, atq; lacertis discur-
rebant, & capita rotabant, ferebanturq; ut Lymphati,
quod *νογῶν* dicebatur. Iuuenal.

Sed ut fanaticus æstro

Percussus Bellonæ tuo diuinat. Tibi.

Hæc ubi bellonæ motu est agitata.

Cedunt iactatis uilia membra cor.

Longaq; in immundo puluere iacta coma est.

Lampridius Bellonæ seruientes uerè execrare brachium,
studio crudelitatis præcepit. Galli.] sic fuerunt hi sa-
cerdotes appellati, a Gallo flumio Phrygiæ, ad quem sua
orgia exercebant, siue quod ex eo bibentes furerent. Cæ-
terum Gallos Cybeles sacerdotes genitalia amputasse et-
iam Plinius author est libro 11 cap. 49. Uulurarunt.]
tristi uoce, & ululatu horrenda caneant. Compositis.]
Vigesimum octauum ostentū, mortuorum cineres,

F Ossa

Offa in sepulchris condita gemuisse, quasi eorum manes non fuissent placati. Tuac fra.] Vigessimum nomen, fragorem & armorum conflictum auditum. Verg. Armorum crepitus toto Germania caelo. Audit.

Et apud Liviū Secundo bello Punico.

Magna.] Trigesimum, uoces ignotas per uastias solitudines auditas, quales dicit Cicer sapē ex occulto mitti solere: ut per auia sylvarum. Venientes.] Trigesimū primum Umbrarum conspectum occursum, quae propinquorum accessum fugerent. Quisq; eo.] Trigesimum secundum fugam ē pomerijs, & suburbijs factam, quum his nostris tertium essent. Ingens.] Trigesimum tertium. Furiam flagrantem faciem in urbem intulisse, & obuios quosque perturbasse. Thebanam.] à comparatione. Erynnos terribilem aspectum indicant. Agave Hermones, & Cadmi filia fuit, uxor Echionis, quae furore agitata, Pentheum filium, Bacchi contemptorem discerpit, aprum cum rata. Lycurgi.] alia comparatio. Lycurgus hic Thrax fuit, Dryantis filius, qui Bacchum exosus, dum eius uites excendit, in furorē conuersus dicitur. Alij scribunt, cum incidere uites sua crura sibi praecidisse. Hyginus huiusmodi historiam siue fabulam potius refert. Lycurgus Dryantis filius liberum patrem regno fugarat, negatq; eum esse Deum. Fortē ita accidit, cum per uinum, & ebrietatem matri uim stupri offerret, & eodem furore ad eius uites incidēdas grassaretur, clamitans hoc pharmacum insalubre esse, quod mentes humanas ceu toxico ad insaniam agitaret. Liber pater maniam in hominem impiū immisit, qua correptus, uxorem ac liberos trucidauit, ipse à Baccho pantheris immisus, in Rhodope monte interiit. Sunt, qui prodant eum sibi mortem consensisse. Meminit huius Lycurgi Homerus lib. Iliad. Sexto.

ὄλεθ' ἢ ὄλεθ' ἀρῶντι & ἤς κρατερὸς λυκόοργ' & δῆρ' ἔμρ, ὃς γὰρ θεοῖσιν ἐπαρνησίωσιν ἐπίστω ὃς ποτὲ παυνομένωσιν ἀνοήτοισι τὴν βίαν σέβει κατ' ἀνάθεον νυκτοκόου.

Verba sunt Diomedis admirantis in Glaucō armorum splendorem, qui non humana, sed diuina propē forma cōspicius prodibat in praelium. Tertium se dicit exemplo Lycurgi pugnare cum dīs, qui aliquando Liberi patris nutrices in Nyssa Thraciæ monte persecutus fuisse. Quem locum enarrator explicans, hanc historiam adducit. Λιόντος δὲ διὸς καὶ σιμῆους παῖς, ἐκ κοβέλης τῆς φρεσὶς ὑπὸ τῆς πρέας τυχῶν παθαίνων, καὶ διαλείπας τὰς τελετὰς καὶ λαβῶν παρὰ τῆς θεᾶς τὴν διασκηνῶν ἀνὰ πᾶσιν ἐφέρετο τὴν γῆν. χωρεῖνται καὶ τιμῶν ἐτύχων. θεουγενέων τῶν ἀνθρώπων, παρὰ γινόμενον δὲ εἰς τὴν θράκην λυκόοργ' ὃ ἀρῶντι &, λυκόοργ' ἄσος, μίση, μὲν πρὸ ἀσπιδάνας τῆς γῆς, καὶ καθάπερ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, ἐτύχων ἀντὶ τῆς σιμῆους. θεοῦ δὲ πρὸς μὲν & μάχα γὰρ τὸν θεόν. κενεὸς τιμορῶν ἀσπιδάνας, ὄλεθ' ὑπὸ δέονο εἰς τὴν θάλασσαν παταδύσας, καὶ ὑπὸ θλίψιν & ἐνφυρόμενος ὑποκαμβάνεται, ὃ δὲ λυκόοργ' & ἔρμιδι διουσιβύσας ἐθῶνος τὴν ἐξ ἀνθρώπων διονυ, ἀνθρώπων καὶ πρὸς τῷ διὸς τῆς ὀφθαλμῶν. Fuit alius Lycurgus Lacedaemoniensium legislator, de quo multa Plutarchus, Suidas, & alij. Sed de superiori Historici referunt fabulandi materiam poëtis datam, quod eum Thracibus imperaret, uideretq; eam gentem immoderatē uino deditos, ut eam ad continentiorem, & magis sobriam uitam reuo-

caret, omnes uites excindi iussit toto regno, auctore Plutarcho in libello, de utilitate potarum. A Lycurgo. Lycurgus. Eumenides.] furia. Tres finguntur furiae, Aleto, Tisiphone, & Megara. Suidas uero ἄλλοις δὲ λέγει uocat. Has tradunt sua nomina in Oreste mutasse, ut antiphrastice Eumenides dicerentur, hoc est, mites, benignae, ac propiciae, cum qui diuis potius sint. Nam his placatis, ubi furia oue sacrificasset, pro Erinnybus, Eumenides dici ceperunt. Aeschylus tradit, in iudicio Orestis, Mineruam placasse Erinnyas, idq; Athenis, ne quid aduersus illum durius, ac inclementius amplius agerent. Hinc eas Eumenides appellauit. Eadem, & σεμναὶ θείαι dicuntur. Theseum, hoc est, Thesei templum, & Erinnyum asylum habebat Athenis, unde nullus supplex aueli poterat. Hinc Graeci σεμναὶ uocabant ista loca, & similia inaccessa. Ceterum Semnai um Deorum templum prope Alopum uisebatur, quas Sicyonij dicunt Eumenides, quarum festum diem quot armis uno die peragebat: immolabantq; oues sextas: libabant mulso, & floribus coronarum uice utebantur. At Philemon Comicus σεμναὶ θεῖαι diuersas ab Eumenidibus facit. Citatur à Suida illud Sophoclis. αἰὲν ἐμφοβοὶ θεῶν ἔχουσι γῆν, καὶ οὐότῃ νόρου. Extat in Oedipo Solonae. Unde natura paromia, ἀλλὰ ἀλλὰ καὶ καλὰ, quod alij alij appellatiōibus Eumedes uocent. Alia inquit, nomina apud alios pulchra censentur: apud nos uerò hac, quod eas Eumenidas κατ' ἐμφυσίωσιν nominemus. Ferūt Epimenidē tradidisse, Eumenidas Saturni filias esse, citantq; hos uersus.

Εὐτὸς καλλίνομο & γίντο χρυσὸν ἀφροδύτην, Μοὶ ποῖτ' εὐθάρτοι, καὶ ἐρίνυες αἰολόσσειον.

Quarum matrem Ister fecit Eonymus quae eadem est cum Tellure. Neque uerò desunt, qui duas tantum fecerunt & earum duo simulachra uisebantur in Attica.

Horruit Alcides.] Constat ex Tragediarum scriptoribus ut Seneca, & alij, Hercule, & Theseum ab inferis praeda Cerbero onustos rediisse, & statim ob impietatem in Deos Inferos, à Iunone furia immissa, Herculem corruptum furore uxorem, & liberos trucidasse. Atque ob id addit uiso iam Dite: hoc est, Plutone & inferorum profundis, unde extraxerat Cerberum.

Dite.] Plutone siue inferis potius. Dis Pluto dicitur (ut multi existimant) quod opes è terra effodiantur, & eadem eodem redeant. Hinc Pluto apud Claudianum. Semperq; tenemus. Quod superi tenuere semel.

Alcides uiso.] Hercules, antonomasia, qui ita appellatus fuit, uel ἀπὸ τῆς ἀλῆνῆς, id est, robore, ac uirtute animi: uel ab ἀλεῶ αὐο. Hic quia praclaris suis meritis, & magnis laboribus, quibus mortales inuit, nihil nisi inuidiam sibi conciliauit, paromia inde nata est. Hercules labores. Humanam ingratiitudinem Dij magnis praemijs è rebus humanis sublato pensasse creduntur. Fato enim defunctus in caelum sublatus dicitur. Locatusq; fuit inter sidera uocatur Hercules, siue Engonasin. Situs autem est, inter circulum arcticum, & aequinum, uirōq; pede & genu dextro modicè flexo (unde Engonasin appellatur) circulum arcticum finit: sinistro caput Draconis protendere conatur. Humeris uidetur circulum aequinum sustinere: manuq; dextera proiecta contingere. Et quia supra Draconem collocatus est, effigiat quasi ad certandum cum eo paratus: dextera clauam, sinistra pellem Leonis tenens. Clarauit alius quidam Hercules in Phoenicia temporibus Iosuae, generatione decima nona. Varro post enumeratos

A enumeratos 40. Hercules, addit omnes Hercules nomi- nari posse, qui res magnas gesserint in uita.

Insonuere tubæ.] Trigesimum tertium ostentum, clangorem tubarum auditum silentio nocturno, & cohortes medijs campis uisas concurrere.

Tristia.] Trigesimū quartum, Sylla umbrā horrenda denunciasse. Tollentemq; ca.] 35. Rusticos Mariū uidisse in agris ad Auionem amnem emicantem è sepulchro.

Fracto.] diserte sepulchrū fractū dicit, nam Sylla uictor Marij sepulchrū refringi iussit, & corpus dissipari. Cic. lib. de Legibus Secūdo. Caij Marij suas reliquias apud Auienē dissipari iussit Sylla uictor, accerbiorē odio

Tuscos.] ab enumeratione prodigiorū, ac ostentorū, ad eorū interpretationem transit, quā ab Hetruscis petiit fuisse doctorem, unde diuinarū rerū, & auguriorum periti uates euocari solebant. Erat ea gens peculiariter huic studio dedita, ut Masilienses in Africa incantationibus, & artibus Magicis. Hetrusci à sacrificandi ritu à Græcis Thuscis appellantur. Amestitur septime, inquit Plin. in qua Hetruria est ac ane Maera, & ipsa mutatis saepe nominibus. Umbros inde exegere antiquius Pelasgi: hos Lydi, à quorum rege Tyrreni: mox à sacrificio ritu lingua Græcorum Thuscis sunt cognominati. Hactenus ille. Ceterum augurandi ars omnium primū à Chaldeis ad Græcos uenit, apud quos Amphiarus, Mopsus, Calchas, & Apollonius Tyaneus clarissimi augures floruerunt. A Græcis ad Hetruscos: inde ad Latinos: postremo ad Romanos utilitate artis perspecta, ingravit: apud quos etiam augurum collegium institutum fuit. Initio in hoc tres tantum fuerunt: inde

quatuor: ad postremum quinque plebei augures adiecti fuerunt. Et ut nullum dignitatis arti accederet, ipse Romulus in eorum albu adscribi uoluit. Cic. lib. 1. Diuinat. Cumq; magna, inquit, uis uideretur esse, in impetrandis, consulendisq; rebus: & in monstis interpretandis, ac prociadid, in aruspicium disciplina, omnē hanc ex Hetruria scientiam adhibebant, ne genus esset ullum diuinationis quod neglectum ab ijs uideretur. Plinius libro 28. capite 2. Cum enim, inquit, in Tarpeio fodien e delubra fundamenta, caput humanum inuenissent, missis ob id à senatu legatus, Hetruriae celeberrimos uates Olenus Calenus præclarum id fortunatumq; cernens interrogatione in suam gentem transferre tentauit, scipione prius determinata templi imagine in solo ante se. Cic. Liuii lib. 1. ab urbe condita. Accepisse id augurium leta dicitur Tanaquil, perita, ut uulgo Hetrusci, caelestium prodigiorum mulier. Idem lib. 5. Gens itaq; ante omnes alios ed magis dedita religionibus, quod excelleret arte colendi eas. Tantaq; denique dignitate Hetruscorum gens ob eas artes & auctoritate in Italia pollebat, ut eius linguae discenda gratia illò undiq; confluerent. Liuius lib. 9. habeo auctores tum uulgo Romanos pueros, sicut nūc Gra-

Insonuere tubæ, & quanto clamore cohortes Miscentur, tantum uox a atra silentibus umbris Edidit, & medio uisi confurgere campo. Tristia Syllani cecinere oracula manes, Tollentemq; caput gelidas Anienis ad undas Agricolæ fracto Marium b uidere sepulchro.

mari. Anienem.] Hic Amnis nō procul à Roma, unā cū Nare in Tibrim lapsus cū incredibili aquarum uī auget. Rectē ad Auienē qui in Tibrim influit, Mariū caput suū è sepulchro extulisse dicit. Nā Sylla Marij corpus refoderat, & in Tibrim abiecerat, is Marij sepulchrū extitit. Ostēdit Marij corpus ab agricolis Syllanis tēporibus è fluente exceptum, & circa Auienem rursus sepultum fuisse.

Hæc propter placuit Tuscos de more uetusto Acciri uates, quorum qui maximus æuo Aruns incoluit deserta mœnia c Lunæ, Fulminis edoctus motus, uenasq; calentes Fibrarum, & monitus d errantē in aere pennæ, Monstra iubet primum, quæ nullo femine discors Protulerit natura, rapi: steriliq; nefandos Ex utero foetus infaustis urere flammis.

incitatus, quā si tam sapiēs fuisset quā fuit a al. auris uehemens: quod haud scio an timens suo corpori posse accidere, primus è patricijs Cornelij igni uoluit cre-

b al. frgere.

cis ita tunc Hetruscis lueris erudiri solitos. Cicer. Diuinationum primo. Benè apud maiores nostros senatus, cum florebat imperium decreuit, ut de principum filijs, sex singulis Hetruria po-

c al. Lucæ.

d al. uoluntatis.

pulis in disciplinam traderentur, ne ars tanta propter tenuitatem hominum, à religionis auctoritate abduceretur, ad mercedem, & quæstum.

Tuscos.] Hetruscos, τὰ ἀπὸ τῶν θυσίων, à sacrificando: quare prior syllaba aspiranda rectius est, ut Thuscos legatur, non Tuscos. Sūt qui eos ita dictos ab Herculis filio uolunt. Hæc propter.] anastrophe hæc prodigia undiq; Romam nunciata, procurant. Amis.] Hunc describit ab excellentia artis, patria & peritiā auguriorum, aruspiciorū, diuinationis è fluminibus, & fulgetris, tum autem, & aruspicio, quorum singulorum diuersi traduntur inuentores. Auguria ex auiibus inuenit Caras, à quo Carria est appellata: quibus ex ceteris animalibus auguria adiecit Orpheus. Aruspiciū reperit Delphus: ignispiciū, Amphiarus: auspicia ex auiibus, Tiresias, Thebanus: ostentorum, & somniorum interpretationem, Amphictyon: Astrologiam, Atlas Libyæ filius: uel, ut alij Aegyptij. Mœnia Lu.] Primū Hetruria oppidum, & Luna, portum nobile, colonia Luca à mari recedens, propiorq; ipsa inter amnes Aesarem, & Arinum. desertam uideitur dicere ob fugam ciuium: Sulpitius iuxta legit. Ad montes, inquit, Lunæ incumbentes, urbs est Luca, ubi pleriq; uiratum habitant, Strabo ait. Sunt qui Luna legunt, quod oppidum quoque Hetruria est, cuius portu nobile: quem sicut & ciuitatem, Selenes, id est, Luca dicitur. Hæc Sulpitius. Amis.] Allusum est ad Aruntem Tarquiniesem filium Demarati Corinthij fratrem Lucumonis. Sunt enim Tarquinieses Hetruriae populi. Spernentibus, inquit, Liuius Hetruscis Lucumonem exulem, aduena ortum, ferre indignitatem non potuit. Oblitatus (Tanaquil) ingenitæ erga patriæ charitatis, dummodo uirum honoratum uideret, consilium migrandi Romam ab Tarquinij cepit. Fulminis edor.] In his præcipua augurandi scientia sita fuit, eiusq; artes uel prima laus. Cicero auctor est, omnem diuinationem in duas diuidi partes: aut enim furorem esse, quem uaticināibus,

offitiis uideamus: aut artem, ut in auspicijs, augurijs, & somniorum interpretationibus, ac fulgetrorum peritijs. Homeri interpret lib. Ili. 2. *ἴσθι γὰρ γένοιτο τὸς μαρτυρῆς Διὸς ἔμενον ἐκείνου τρεῖς, ἐκ δὲ ἰσονομίας ἀστρονομίας, καὶ τὴν διὰ τῶν ἀετῶν μαρτυρῆς.* Horum omnium absolutam scientiam poeta tribuit Arunij, ut *Ma* ro libro tertio Aeneid. Heleno uati.

Motus.] hoc est, fulgurum genera, ac miracula, nouit: quae quando expiari, rursus quando nulla ratione possunt, & fulgurationis praesagia, & quo pacto rursus abigantur. Nouit fulminum naturam, & causas, & significationes. Callebat & fulminum euocationem, quae prospera, quae contra: & quando dispersa colliguntur, ut iam mox dicetur. Cicero Diuinat. primo. *Heurria de caelo tacta scientissimè animaduertit, eademq; interpretatur, quid quibusq; ostendatur monstris atque portentis.*

Venasq; calentes.] Erat Aruspex, & extispex, qui ex hostiarum animalium extis futuram diuinare nouerat. Atque ista fibrarum inspectione fiebant. *Heirusci enim, quod religione imbuti essent, studiosius, & crebrius hostias im nolabant: extorum cognitioni se maximè dederunt: quod propter aeris crassitudinè de caelo apud eos multa fiebat: prodigia, & ob eandè causam multa inusitata. Horum partim è caelo, partim è terra oriebantur: quaedà etiam ex hominum, pecudumq; conceptu, & fatu, ostentorum exercitissimi interpretes extiterunt.*

Fibrarum & monitus.] Antiqui fibrum Varroni extremum uocabant. *Fibrae hinc omnium rerum extremitates, & iecimoris dicuntur. Iecur auctore Celso, in quatuor fibras diuiditur. Vergil.*

Cui pecudum fibrae, caeli cui sidera parent. Ad eundem modum fibrae, de pulmone, alijsq; uisceribus dicuntur. *Pulmo Celso, in duas fibras ungulae modo bubulae diuiditur. Lucanus hoc eodem libro.*

— Pulmonis anhelii. Fibra laet. —

Sed & in radicibus fibrae dicuntur, quod earum extremitates sint. Itaque has fibras in iecinoribus, corde, pulmone, & alijs extis, maximè explorabant & obseruabant, aruspices uates, cum hostias animales (sic enim dicebantur) cederent. Errantissq; in aere.] Ab augurandi, auspiciandiq; scientia monitum praecipuum auium, & omnium ad eò earum, quae augurijs sunt aptae, dicit: quae aues inspicite, quaeq; inauspicatae sint. Aptissime augurijs aues habebantur, noctua, bubo, picus, trigon, cornix, cy-

gnus, coruus. Ab auib; inspiciendis, & earum uolatu & garritu, auspicia dicuntur. *Græcè, οὐρανίου, siue ἀναγορεύσεις.* Duo genera maximè traduntur: unum uolatus, qui ad oculos refertur: alterum uosis, quae ad aures oscines. Annumerabantur. & inter diuinationum generum ignispicium, ab ignis inspectione, diuination: aruspicium, & extispicium, ab extorum ad aras inspectione. Apud Ro. nihil maioris rei, ne priuatim quidem gerebatur. Prius auib; postea extis magna res tribuebantur. Sed maxima religio erat coactum tripudium solistimum, quod augurandi genus fiebat, quoties offa, quae pullis dabatur, aliquo modo cadebat in solum. Iam uerò in auspicijs non omnes adhibebantur, sed tantum, qui dicebantur periti, hoc est, qui intelligebant, quid esset silentium. Id autem erat, quod omni uitio carebat. Rogabat augur, num silentium esset. Respondebat sibi ita uideri. Tum ille num etiam pascerentur pulli, quos pullarius attulisset. Sic ille dicebatur, qui eos in cuneam ferebat. Cum iam pascerentur necesse erat aliquid ex ore decidere, & terram pauire, unde terræpauium: postea terræpudium dicecepti. Et cum offa ex ore pulli cecidisset, tum auspicianti solistimum tripudium nuntiabatur. *Vetus decretum collegij extabant, omnem auem tripudium facere posse.*

Monstra iubet primum.] Cicero primo diuinat. Quorum quidem uim, ut tu soles dicere uerba ipsa prudenter à maioribus posita declarant. Quia enim ostendunt, portendunt, monstrant, praedicunt, ostensa, portenta monstra, prodigia dicuntur. Proinde Arnus primum prodigia procurari iussit: ut hominum monstra uiua crearentur: Aristoteli educare ea prohibemur: inde prodigijs hostijs, & lustris expiarentur. *Liuius lib. Secundi bel. Pun. Nunciatum Prusimone infantem natum esse, quadrimo parem, nec magnitudinem tam mirandum, quam quod is quoq; sinu esse biennio ante, incertus mas an femina esset, natus erat. Id uerò aruspices ex Heurria acciti scædum, ac turpè prodigium ducere, extorem agro Ro. procul terræ contactu alio immergendum, uiuum in arcem concludere: prouectumq; in mare proiecerunt.*

Nullo semine discors.] nullo coitu orta è medio auferr. Sterili Vte.] nam mulam peperisse prodigium est, licet in animalibus Ro. eam sepe peperisse prodigium sit, prodigij tamen loco fuit habitum, inquit Plin. Cicero. Diuinat. 1. Quidè qui irridetur partus hic mule, nonne quia foetus extitit in sterilitate naturæ, praedictus est ab aruspice incredibilis partus malorum?

Noxii.] Prosequitur ordine quibus ceremonijs, quo ritu, monstrum ac prodigia Arunij procurari, & expiari ferit.

Ambiri.] a. al. Tunc.] iri, id quod Lucilius mox reddit, cum addit, festum lustrum, quo mœnia expiari, hoc est, (ut poeta dicit) purgarint. Ambire etiam per translationem, pro honores captare, accipitur propterea, quod qui honores captabant, circuire, & singulos prehensare, ac rogare

Mox iubet & totam pauidis à ciuib; urbem Ambiri, & festo purgantes mœnia lustrò, Longa per extremos pomœria cingere fines Pontifices sacri, quibus est permessa potestas, Turba minor ritu sequitur succincta Gabino, Vestalemq; chorum ducit uittata sacerdos, Troianam soli cui fas uidisse Mineruam, a Tum qui fata Deum, secretaq; carmina seruant, Et loram paruo reuocant Almone Cybellen: Et doctus uolucres augur seruare sinistras: Et Salius læto porrans ancylia collo: c Attollensq; apicem generoso uertice flamen.

solerent. Hinc ambitio, & crimè ambitus.

Festo lustrò.] solenni circuitione, ac purgatione. Iuuenalis Satyr. 2.

Quoties hinc talis ad illos

Vmbra uenit, cupe uent lustrari.

Lustrare enim hic expiare signat. & purgare: alioqui lustrare urbem, lustrare agros, nihil aliud erit, quàm circuire & circumeundo precibus expiare. Vnde amburnales hostia dictæ fuere, quae inter ambien-

a al. Tunc.

b al. festus.

c al. Et tollēs.

A ambiendum, & circumeundum arua caedebantur. Ma-
ro in Bucol.

Hac tibi semper erunt, & cum solennia uota.
Reddemus nymphis, & cum lustrabimus agros.
Lustrari, scortari, ueteribus: lustrum, quinquennale spati-
um: unde lustrum condere dictum à Seruio Tullo rege R.
Lustrum, Lama, luporum cubile, & lupanar.

Pomœria cing.] Pomœrium, uerbi uim solam intue-
ntes, inquit Linius postmœnium interpretantur esse. Est
autem magis circa murum locus, quem in condendis urbi-
bus quondam Hetrusci, qua murum ducturi erant, certis
circa terminis in inaugurato consecrabant, ut neque inte-
riori parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc
etiã uulgò cõiunguntur: & extrinsecus puri aliquid ab hu-
mano cultu pateret soli. Hoc spatiũ, quod neq; habitari,
neq; arari fas erat, non magis quod post murũ esset, quã
quod murus post id, pomœriũ Romani appellarunt. Et in
urbis incremento semper, quantũ mœnia processura erãt,
tantum termini hi proferebantur. Hac Linius. Pontifi-
ces.] Quẽ ordinẽ in lustratione seruauit, luculentis uer-
bis describit. Præcedebãt Pontifices. Q. Mutius Scauola

Pontifices appellatos esse dicere solebat, à posse facere.
Sed ea etymologia Varroni haud satis probata fuit, qui
à facio, & ponte, pontifices dictos credit, uel quod potes-
tia sacra perficerent: uel (ut nonnulli) quod initio sacra
ad pontes fierent: uel quod ab his primum pons sublicius
factus esset, ac postea saepe restitutus. Pontificiam digni-
tatem, ut alia pleraq; sacerdotia, à Numa Pompilio ortã
satis constat. Pontifices diu non nisi à patribus creari licu-
it. Quatuor initio fuerunt. Postea plebs rogationibus Tri-
bunitijs obtinuit, ut ad sacerdotia, & sacrosanctas pote-
states & sibi aditus pateret. Quatuor inde ex plebe pontifi-
ces patriijs fuerunt adiecti, quibus omnibus unus erat
præfectus qui P. M. dicebatur. Hic omnia sacra exscri-
pta habebat, quibus hostijs, quibus diebus, ad quæ templa
sacra fierent: eratq; is tanquam sacrorum tabula: Vnde
sumptus in res diuinas & pecunia eroganda esset, illi cu-
ra erat. Hunc quoties de religione, ac sacris contro-
uersia erat, populus consulere cogebatur, ne ius diui-
num, negligendo patrios ritus, peregrinosq; asciscendo,
urbaretur. Eiusdem P. R. erat, iusta funebria duce-
cere, & quibus ceremonijs, manes placarent, docere. Apud

C eundem libri Fastorum, & tabula deliquorum Solis, ac
Lunæ erant. Turba mi.] Vulgus sacerdotum, quos ab
habitu obiter describit. Varro tradit sacerdotes 60. fu-
isse, qui publica sacra facerent, per tribus & curias, à Ro-
mulo in id creatos, à uirute, & generis nobilitate. Porro
Gabinus cinctus fuit toga, sic in tergum reiecta, ut eius la-
cimia reuocata hominem cingeret. Hoc uestis genere Con-
sul Rom. utebatur, bellum indiditurus. Sic Gabij, inter
sacrificandum cognito hostium aduentu, illis occurre-
runt, & uicerunt. Gabios Volscorum urbem fuisse, &
Sex Tarquinij scelere, exilio, & morte nobilitatem satis
constat. Cinctus, & cingulum à cingendo dicta sunt, quo-
rum illud uiris, hoc mulieribus conueniebat. Vesta-
lemq; cho.] Chorum uirginum Vestalium dicit. Virgi-
nes uesta legit Numa. Alba oriundum id sacerdotium e-
rat. His, ut assidue templi antistites essent, stipendium de
publico statuit, uirginitate, & alijs ceremonijs uenerabi-
les, ac sanctas fecit. Sed de Vesta, & Vestalibus modo co-
piose dictũ. Sex interim antiquius fuere. Ex 20. uirgini-
bus oblati, una in demortuæ locũ sortitõ in cõcione lege-

batur, idq; Papia lege. Virgata sa.] Anistres Vestali-
um uirginum. Virga, capitis diadema, sive uericulum fuit.

Troianam Miner.] Palladium innuit, quod quidam
Apollinis simulacrum: alij breue scutum è cælo lapsum
existimarunt, quod in medio arcis Troianæ collocatũ fue-
rat, & diligentĩ custodia seruabatur. & quidem huiusmo-
di fati opinione, quã diu intra urbem esset, nunquam fo-
re, ut ea ab hostibus caperetur. Huius oraculi Nysse, &
Diomedes non ignari, per cloacas, & aqua ductus in ur-
bem irrepserunt, & uigilibus casis illud surripuerunt. Re-
dijt tamen casu in Troianorum ius monui oraculi seruati-
umq; postea Romæ multis seculis à uirginibus Vestali-
bus fuit. Verisimilius tamen uidetur, Palladium fuisse si-
gnum Palladis, è ligno compactum oculos toru motans,
hastamq; manu uibrans. Pherecydes dicit, omnia simula-
chra non facta humana manu, & que quid è cælo in ter-
ram deuoluitur, Palladium uocari: Tale fuit Mineræ.
Palladium trium cubitorum longitudine ligneum in Pef-
juntem in Phrygia è cælo lapsum. Atq; hinc Diodorus,
& Dion locum nuncupatum auctores sunt ἀπό τῆς πε-
σοντῆς, πεσοντῆς. Alius quidam historicus proditi locũ
ita uocari, ἀπό τῆς πολλῆς καὶ πρῶτης τῆς οὐρανῆς
πώλεμα, ὃ πῶτε διὰ τῆς αἰωνίου γαννουμένης ἐμαέ-
χοντο, τὰνταλῶ ὃ ἐρασις γαννουμένης, καὶ ἰκθῶ ἀ-
δελφός. Ioannes Antiochenus fateatur quidem Palladi-
um è cælo cecidisse, sed Asium quandam mathematicum
id admirabili horoscopia fecisse, ut ea urbs foret inexpu-
gnabilis, in qua custodiretur. Apollodorus scribit, id Troi-
ab Illo donatum, Illo condito: scutum eum haucẽ pre-
cautumq; fuisse, ut prodigium uideret, iamq; tum è cælo ce-
cidisse Palladiũ, longũ tres cubitos, pedibus incedens de-
xtra hastam tenens, sinistra fufum, & colum Refertur in
Græcorum cõmentarijs, de Pallade, & Palladio, huiusce
modi fabula. φασὶν ἀθηνᾶν παρὰ τῆς ἀργείης & τρι-
φειδαί, ὃ θυγάτηρ ἦν παλλᾶς, ἀμφοτέρου δὲ ἀνδράσ
τὰ πατὴρ πόλεμον εἰς φοινίκῃν ἐθέλει, μελλόντος δὲ
πλῆσασθαι τῆς παλλᾶδος, φεβύδει δὲ σὺν ἀπὲρ εἶναι τῆν
αἰγίδα, τρωθείσῃ ὑπὸ τῆς ἀθηνᾶς ὡπλισθῆναι, ἀθηνᾶ δὲ
περίουσι ἐν αὐτῇ γενομένη, ἔσανον ἐν αὐτῆς ὁμοίον
νατὰ κενύσασα περιέθῃ τοῖς στέροισι, ὃ λέγουσι αἰ-
γίδα, καὶ ἐτίμα ἰδρυσάμενα παρὰ τῷ Διὶ ὑπερφύ-
δι ἡλεῖσθαι τῆς οὐρανῆς προσεγγίσασα, ἐρρίψῃ πρὸς τὴν ἰδίον.
De Palladio ita uaticinatur Cossandra apud Lycophr.

Ἦ δ' εἰς τέραμνα δοορχογυλῶν
γλῆνας ἀνω σφῆψα χαύεται σφραγῶ
ἔξ ἄρανῶ πῶσσα, καὶ θρόνον διός
ἀναψῆ παπῶν πύμα τιμαλφίσατορ.

Fabula occasionem dedit Asius ille mathematicus, de quo
modò dixi, quod ex horoscopo, & astrologia ratione
Troiam inexpugnabilem fore denunciasset. Sicut qui duo
Palladiæ cælo lapsa tradat: hoc Troianũ & libemien-
se alterũ: & illud quidem multis seculis intra mœnia ab-
sconditũ, ac bello Mithridatico inueniũ fuisse. Herodotus
nus li. i. meminit Palladij, quod Cõmo. temporib. τῆλο Vē-
stæ ardere, uirgines Vestales in regiã per sacra uia trãstu-
lerant. Porro sacerdotẽ antistitẽ Vestaliũ, & maximã uo-
cat, in cuius unius custodia Palladiũ fuisse uidetur signifi-
care. Tum qui f.] Quindecim uiri sequebãtur, qui libros
Sibyllinos in sacrarium conditos adire solebant, eũm Dij
immortales publicè consulendi essent, ait Gell. Fenestela
la author est, initio Duuuiros creatos fuisse, qui sacris li-
bris legendis, satisq; interpretandis, & carminibus Sibyl-

la præerant, ut antistes Apollinis, & cæremoniarium. Horum erat, prodigia, & magnos rerum euentus minantia lectisternijs ad puluinaria Deorum factis, & supplicationibus procurare. Huius sacerdotij prima mentio Romæ facta fuit, eo tempore, ædes Castori per filium Posthumi dictatoris secundi dedicata fuit. Postea uero ubi plebs de suo corpore Consules creare cepit, obrinuit etiam, ut pro Duumuiris deinceps Decuiri crearentur: quinque ex patribus, ac totidem e plebe. In hanc fermè sententiã Fenestella. Sed Pomponius ex Luito, Tullum Hostiliũ regem Duumuiris potestate fecisse iudicãdi de capite Horatij. Idem addit, ad postremũ 15, uiros lectos fuisse. Tuus qui fa.] periphraſis Quindecimuirorum, tum autem & librorum Sibyllinorum. Almon.] fluius est, haud procul ab urbe Roma, qui in Tybrim influit, ubi olim nauis secundo bello Punico immobilis fuit, quæ matrem Deum e Pessinunte aduerso flumine ueheret. Ostendit Gallos sacerdotes matris Deum sequutos fuisse, qui eam in urbem reducebant. Ita enim carmen Sibyllinum inuentum habebat, pelli Italia alienigenã hostem posse, si mater Idæa deportata Romã esset. Et tradita fuerat Romanis ab Attalo rege. Eratq; lapis, quem incolæ matrẽ Deum dicebãt. Cũ nauis in Tybrim recta uado hæſſet, nec ullis humanis uiribus loco moueri posset, Claudia casta Vestalis nullo momento protraxit, usq; ad Almonis in Tybrim confluentẽ, in cuius amnis aqua sacerdos eã lauit. Videtur Lucanus ad illud Ouid. lib. 4. Fastorum, alluisse.

- ” Est locus in Tybrim, quo lubricus influit Almo,
- ” Et magno nomen perdit in anne minor.
- ” Illic purpurea canus cum ueste sacerdos,
- ” Almonis, dominam sacraq; lauit aquis.

Hanc excepit Scipio Nasica filius eius Cn. qui in Hispania perierat, uir optimus a Senatu iudicatus, adolescens nondũ Quæstorius. Ita enim responsum fuit, ut id numen ab optimo uiro reciperetur, & cõſecraretur. Verba Luitij adſcribã, ex lib. 9. Secũdi belli Pũ. Ciuitatẽ eo tempore repens religio inuaserat, inuictõ carmine in libris Sibyllini: propter crebrius eo anno de cælo lapidatum inspectis, Quando eũq; hostis alienigena terra Italia bellũ intulisset, eum pelli Italia, uincitq; posse, si matris Idæa Pessinunte numen Romã aduectũ foret. Id carmen ab Decemuiris inuentũ, eõ magis patres mouit, quod & legati, qui donũ Delphos portauerãt, referrebãt, & sacrificantiibus ipsis Pythio Apollini omnia lata exta fuisse: & responsum oratio, aditũ, matrem multũ uictoriã, quã cuius ex spolijs donũ portarent, adesse P. Ro. In eiusdem ſpei ſummã conferebãt Scipionis uelut præſagientẽ animũ de fine belli, quod p̄ſeſſet prouinciã Africã. Itaq; quo maturius factis omnibus oraculisq; parentes uictoria cõpotes fieret, id cogitãt, quæ ratio trãſportãde Romã Dea eſſet. &c. Et paulõ post: postquã, inquit, nauis ad ostiũ amnis Tyberini accõſit, sicut erat iuſſus, P. Cornelius Scipio Nasica in salum nauis uictus ab sacerdotibus Deam accepit, exultitq; in terram. Cybellen.] Matrem Deum: epenheſi produxit mediã syllabam. Verg. lib. 3. eam cõtraxit.

Hinc mater Cybele cultrix. Cybeles quidã à cubo deductum autumat, qui cyben, siue cuben, caput interpretantur, quod homines agat in furorẽ. uobis æv, in caput saltare. Proprium sacerdotũ Gallorũ Cybeles erat, caput in mysterijs rotare. Cubum definiunt, qui in ambitu basin habeat, aut calculũ tetragonũ. Eiusmodi constat lapidẽ hunc fuisse, de quo agimus. Alij

interpretãtur αὐβ-λα, ἀρα φρυγίας, ἀστραὶ ἢ θαλάμῃς. Suidas, uobẽv, inquit, ἢ π̄σα, π̄σαρὰ τὰ κίβηλα, ὄρν̄, ὄρεϊα καὶ ἢ θεός, διὸ καὶ ἐπιχρ̄ται λεῖν]ωμ̄ ζ̄ν̄γ̄ε. Idem paulõ post, uobẽv, ὄρν̄ τὸς φρυγίας. Et adserũ causa sam, quamobrẽ ita uocentur, quod illic Rheæ, siue Cybeles sacra primũ sint instituta. Et doctus.] Augures inde ordine sequũtur. Paulõ antiẽ de dignitate augurali disseruimus: ex Hetruria ad postremũ disciplinã eã ad Romanos peruẽnisse: apud quos paulatim in magna celebritate esse cepit: & initio ipsum Romulũ auguralẽ disciplinã studiosẽ percoluisse asserit. Cic. lib. 2. Diuinat. Etenim eius uilitate perspecta, augurũ ille collegiũ instituit. Initio tres tantum creati fuẽre, ex tribus tribubus: postea quartus fuit adiectus: ad ultimũ plebs per Tribunos suos obrinuit, ut ad quatuor patricios, quinque ex plebe adyccerentur. Volucres.] sinistras aues, & auspicias, ut quidã interpretãtur. Inter eas sunt, quæ cũ ab leua cantãt, inauspicati omnis habentur, quarũ quãdam natura sunt auspicate: nonnullæ rursũ inauspicata, coruus, cornix, bubo. Cornix inauspicata garrulitatis est: licet à nonnullis laudem sit merita. Fœtus tẽpore post solstitiũ, inauspicatissima iudicatur. Corui pullos robustiores nidis pillunt. Atq; hi in auspicijs soli uidentur intellectũ habere significationẽ. Cũ gluiunt uocem, uelut strangulati inauspicatũ est. Bubo funesta auis est, et abominanda, maxime in publicis auspicijs. Incolũ deserta & dira, & inaccessa non eis monstrũ nec canu aliquo uocali, sed gemitu. In urbibus, aut luci uisũ, dirũ ostentum est. Priuatorũ domibus insidentẽ, accidit pluribus nõ fuisse ferale, aut inauspicatum: uolat semper transuersus. Vrbs Roma aliquãdo lustrata fuit, quod Capitolij cellam intrassit. Augures aues ab ortu uolãtes, dextras ab occasu, sinistras uocabant. Ex earũ garrũ futura dijudicabãt. Dextræ ab ortu cõuolãtes si uoces modulamine tẽperatas, ἢ εὐχὰς edidissent, fœlicem rei euentũ portendebãt. Si ab occiduo cardine cũ garrũibus obscuris aut obr̄ſis proficiẽtẽntur inauspicatũ rerum futurarũ erat præſagium. Tam uero, alia aues agrestes habebantur: sed ex earũ genere quæ hordeo uescerentur, circubant aucupes. Sed de augurij legat studiosus lector cõmentationes nostras in 4. Aeneid. Verg. Cic. Diuinat. 1. Ea deniq; inquit, effũ, it in aubus diuina mens, ut tum huc, tũ illic uolent alites, tum in hac, tũ in illa parte se occultent: tum à dextra, tũ à sinistra parte emanant ofemes. Septem uir̄ ep.] Vetus Pontifices ob multũ uindem sacrificiorum tres epulones eff: uoluerunt, ut ludorum epularia sacrificia facerent. Postea numerus auctus fuit, & additi sunt duo. Ad ultimum Theatralium ludorum, atq; Circensũ ambitione totidem sunt adiecti. Cic. in lib. de Oratore, pontifices ueteres, inquit, propter sacrorum multitudinem tres uiros epulones eff: uoluerũt, eũ essent ipsi à Numa, ut etiam illud ludorum epulare sacrificium facerent, instituit. Titijq; sod.] Hi sacerdotes extra urbem habitabant, & in tugurijs, ut tradit Pomponius, & certã auguria seruabant, quod ad id à Põuifice electũ, creatiq; essent, nomenq; ab aubus ijs inditum fuit. Erant hi Apollinis. Saliũ.] Saliũ duodecim erant, quos Numa Marti Gradino consecrãt. Nomen ijs factum fuit à saltando, quod quotianis in comitijs saltare cogentur. Tunics uersicoloribus amicti per urbem tripudiabant balceis æneis succincti. Togas fibulis neſcebant. Has trabecã uocabant: pileos altiores, & in cenam exeuntes in capite, apices dicebant gladijs accincti, dextra lancem

Ministri.] *Victimarum, & sacrificij. Ostendit uicium, & reluctantem collum securi præbuisse. id quod in sacris id genus ominosum habebatur: & amoueri solebat,*

si deo offerretur. quo eo inuito crederetur offerri. Secus si uoles, minime: q̄ reluctantis aræ admoueretur hostia. Ita q̄ prodigium statim secutum commemorat.

Palluit.] *Ordine exta prodigiosa recenset. Sunt autem exta, quæ ex uisceribus sacrificantur Djs, ex quibus aruspices futura præsentiebant.*

a al. minaces

b al. prauus.

Hinc Aruntem dicit, iram superorum in extis quæsiuisse. Cicero Diuina, primo, testatur Hetruscos, quod religione imbuti, studiiosius, & crebrius hostias immolassent, extorum cognitioni maxime se dedisse.

Pallidit.] *A signo externati animi, inter aperiendum uictimam. Sacra feralia dicit, funesta, dira, & exitalia: à diebus, inquit Grammatici, feralibus, quibus epulæ mortuorum sepulchris inferebantur. Summatim ferale dicitur, de omni re, quæ ad defunctos pertineat: ut uitæ ferale, tædæ, bubo, arma, fœdera, officia feralia, &c. Viscera.] Omnia interiora uiscera dicuntur: ut iecur, cor, pulmo, præcordia, ilia, & in uniuersum omnia ea quæ pectore teguntur. Sulpitius, Viscera, carnem exponit, quæ exta continebat.*

Pallida.] *Reddit, quem dicat colorem, uiscera Pallida, nigris interstincta notis, & quod monstrosius fuit imbuta frigido sanguine, qui exceptis piscibus, in omnibus animantibus calidus est. Interpret Sulp. gelidum, densatum exponit. Lior.] Secundum liuidus uiscerum color: is enim est, qui in cute ex ictu apparet: plôbeus nempe. Is hîc uersicolor erat. Et tamen cum immolatur, potest fieri extorum mutatio: ut aut absit aliquid aut super sit. Paruis momentis multa natura, aut affingit, aut mutat, aut detrahât ait Cic. Tabæ.] Tertium, iecur sanie corruptum. Venasq̄ minantes.] Quasq̄ exitiû, & calamitatem aliquam. Et hoc superstitiosum nimis, quod eas in duas partes diuiderent: in dextram, quæ patriæ erat, et sinistram, quæ hostis. Et ut quæq̄ erat affecta, uel læta, uel tristia minabatur. Pulmonis anhelii.] Quartum, fibræ pulmonis latuisse: addit, anhelii, quod è pulmo, ceu folle respiramus, & ducimus anhelitum.*

Lime.] *præcordia indicat, quæ membranæ sunt, cor di oppositum. διαφραγμα, à Græcis dicuntur. Est autem diaphragma quicquid medium aliquis diuidit: ut narium inter septum. Hinc membrana illa, quæ cor, & pulmonem, à sinore, et liene dirimit, ea uoce appellatur: præcordia. Celsus, septum transversum nuncupat: τὸ ἐπιτομάριον, præcordia. τὸ ἐπιτομάριον, cinctus. Hippocr. & Galenus ἐπεράς. Sed ista omnia conuellantur à Stoicis*

Palluit attonitus sacris feralibus Aruns:
Atque iram superum raptis quæsiuit in extis,
Terruit ipse color uatem, nam pallida retris
Viscera tincta notis, gelidoq̄ infecta cruore
Plurimus asperfo uariabat sanguine lior,
Cernit tabe secur madidum, uenasq̄ a minantes
Hostili de parte uidet, pulmonis anhelii
Fibra latet, b paruusq̄ secat uitalia limes,
Cor iacet, & saniem per hiantes uiscera rimas
Emitunt, produntq̄ suas omenta latebras.
Quodq̄, nefas, nullis impune apparuit extis,
Ecce uidet capiti fibrarum increfcere molem
Alterius capitis: pars ægra, & marcida pendet:
Pars micat, & celeri uenas mouet improba pul-

(su.

alia in somniantium uis, alia in furentium uocibus.

Cor iacet.] *Quintum, cor non palpat. Sed illud prodigiosus, quod paulo ante interitum Cesaris Dictat. contigit, qui cum immolaret, eo ipso die, quo purpuratus processit, & in aurea sella primum sedit, in extis bouis opimi cor non fuit, quasi ullum animal, quod sanguinem habeat, sine corde esse possit. Ea ipsa Cesar re percussus, cum Spurium diceret, timendum esse, ne & consilium, & uita deficeret: (utrunque enim è corde proficiscitur) postero die caput in iecore non fuit. Quæ uates denunciabat significare, quod uideret interitum: non autem caueret,*

Saniam per hiantes uisc. Sextum, putridum, & corruptum sanguinem. Omenta lateb. Septimum, Est autem orantium id pingue, siue membrana potius, cui intestina integuntur, & inuoluuntur. Celsus intestinum, exteriori parte leue, & strictum: superiore parte mollius, cui adeps quoque innascitur, quæ sensu, sicut & cerebrum, caret. Ecce uidet capiti fibrarum.] Octauum magnitudinem fibrarum capitis alterius insurrexisse in caput alterius, id quod nulli unquam temere apparuit. Pars micat.] Nouum, partem apparuisse marcidam, partem subsiluisse.

Celeri pulsu.] *Decimum, Nimis celerem arteriarum pulsum, ac motum. Arteriæ uitalis pulsus in humanis corporibus euidens index ferè eorum est, agitatus modulis certis, & legibus metricis: sed per ætates stabilis, aut citatus, aut tardus. Quin ad datur aliquid appendicis loco, de iecore, & extis. In iecore est, quod extorum caput uocant, id magna uarietatis est. Marco Marcello id defuit in extis, cum ab Annibale caderetur. Postridie geminum fuit repertum. Desideratum Caio Mario, cum Uticæ immolaret. Caio Principi cum iniret consulatum: quo anno cæsus fuit. Claudio etiam successori, quo mense sublatus fuit. Iecur in extis principatum obtinet.*

Vix fas.] *Refert amagos aruspices circa interpretatione prodigij: & exclamatione ad superos, & deprecatione malorum at-*

a al. monetis.

b al. uiscera.

His ubi concepit magnorum fata malorum,
Exclamat, uix fas superi, quæcunque a mouetis,
Prodere me populis: neq̄ enim tibi summelitau
Iuppiter hoc sacrum, cæsiq̄ in b peccore tauri
Inferni uenere Dei: non fanda timemus,
Sed uenient maiora metu: Dî uisa secudent,

tentos reddit, quod consilium, et uoluntate diuina nam, in extis collecta sit Pop. Roman. proditurus.

Lita.] *sacrificio tuum numen*

A numo placere studui :
ut si in hostijs erratum
esset, iram suam in ex-
tis declarassent. Non

licebat Ioui taurum immolare: quod quia Vergilius Aeneam factum fecisse finxit in Thracia, statim monstrum horrendum secutum scribit. Nusquam Ioui, sed Apollini, Neptuno, & Marti Taurus cadebatur. Itaque ut aruspex ostendat, nullum piaculum admissum, nec erratum in hostia, dicit. Neque enim tibi summe litauit, Iuppiter hoc sacrum. Verba Auti Capitonis sunt. Siquis forte Ioui tauro fecerit, piaculum dato. Idem de Iure Sacris. Ioui tauro, Verre, ariete immolare non licet. Duo maxime hostiarum genera tradebantur: alterum, quo uoluntas Dei ab aruspiciibus (ut hoc loco) in extis disquirebatur: ex capitibus, fibris, iecinoribus, pulmone, eorde: alterum, quo anima tantum Deo dedicabatur.

Inferni uenere Dei.] Erudite exponit, quibus Dijs tauro litauit: nempe inferis, quos in uiscera uenisse, ait. Maro introducit Aeneam descensurum ad inferos mactantem Proserpinam sterilem uaccam, Pluioni taurum.

— Ipse atri uelleris agnam

Aeneas matri Eumenidum magnaque sorori
Ense ferit, Sterilemque tibi Proserpina uaccam,
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras.
Et solida imponit taurorum uiscera flammis,
Pinguem superque oleum fundens ardentibus extis.
Non fanda timeamus.] Infanda, horrendaque timeamus, Timeamus magna, sed maiora superuenient.

Dij uisa secudent.] bene precantis, & deprecantis infortunium, imo calamitatem imminuentem, quam exta portenderent.

Conditor artis.] Optat Tagem uanum, & mendacem in ijs, quae de ea arte in literas miserit. Tagem aruspiciam inuentorem fuisse, & aratorem in Etruria, & a-

At Figulus.] Ab Aruspicio ad praedictionem mathematicam ex astris transit, unde certiora colligit, cum filium Artificialis Astrologiae sequitur Mathematicus Nigidius Figulus. Fuit hic Pythagoricus, quem Varro teste Gellio, hominem doctissimum uocat. Floruit aetate Ciceronis & Caesaris. Varronis monumenta diu superfuerunt: Nigidiana uero commentationes non ita celebres in uulgus exiuerunt, propter earum tum obscuritatem, tum subtilitatem, quae (ut ait idem Gellius) tanquam parum utiles derelictae fuerunt Cicero de ueritate. Fuit enim inquit, uir ille, cum ceteris artibus, quae quidem dignae libero essent, ornatus omnibus, tum acriter inuestigator, & diligens earum rerum, quae a na-

tura inuoluta uidebantur. Denique sic iudico, post illos nobiles Pythagoricos, quorum doctrina extincta est quodammodo, cum aliquot saeculis in Italia, Siciliaque floruisse, hunc extitisse, & illam renouari. Haec Cicero. Perijt eo biennio, quo Cicero proseripit, & caesus fuit, quo tempore decessit, & ipse Sulpicius, homo iuris scientia nobilis, decessit, cuius funus

Et fibris fit nulla fides, sed conditor artis,
Finxerit, ista Tages, flexa sic omnia e Thuseus
Inuolucens, multaque tegens ambage canebat.

nus tradit Delphum quendam apud alias gentes aruspiciam inuenisse. Porro de Tage huiusmodi historia proditur, & refertur a Cicero libro de Diuinatione 2. his rebus. Tages quidam dicitur in agro Tarquinensi, quum terra araretur, & sulcus altius esset impressus, extitisse repente, & cum affatus esse, qui arabat. Is autem Tages (ut in libris est Etruscorum) puerili specie dicitur uisus, sed senile fuisse prudentia. Eius aspectu, cum obstupisset bubuleus, clamoremque maiorem cum admiratione edidisset, concursum esse factum: totamque breui tempore in eum locum Etruriam conuulisse: tum illum plura locutum multis audientibus, qui omnia uerba eius exceperint literisque mandauerunt. Omnem autem orationem fuisse eam qua aruspiciam disciplina contineretur: eam postea creuisse rebus nouis cognoscendis, & ad eadem illa principia referendis. Haec Cic. Ouid lib Metam. ultimo.

Haud aliter stupuit, quum cum Tyrrhenus arator
Fatalem glebam motis aspexit in aruis
Sponie sua primum, nulloque agitante moueri:
Sumere mox hominis, terraque amittere formam:
Oraque uenturis aperire recentia fati
Indigenae dixere Tagem, qui primus Etruscum
Edocuit gentem casus aperire futuros.

Apud omnes denique scriptores constat, Etruscos huius artis inuentores, & primos cultores fuisse. Iuuenalis, Satyra. 13.

Nunc si depositum non inficietur amicus,
Si reddat ueterem cum tota aegumine follem,
Prodigiosa fides, & Thuscis digna tabellis,
Quaeque coronata lustrari debeat agna.

At Figulus, cui cura deos, secretaque caeli
Nosse fuit, quem non stellarum Aegyptia Memphis
Aequaret uisu, numerisque mouentibus astra,
Aut hic errat, ait nulla cum lege per aeuum
Mundus, & incerto discurrent sidera motu,
Aut si fata mouent, urbi generisque paratur
Humano matura lues, terrenaeque dehiscunt
Subsidentque urbes: an tollet feruidus aer
Temperiem? segetes tellus infida negabit?
Omnis an inuisis miscebitur unda uenenis?
Quod cladis genus, o superis qua peste paratis
Saeuiciam? extremi multorum tempus in unum
Conuenere dies? summo si frigida caelo
Stella nocens nigros Saturni accenderet ignes
Deucalioneos fudisset aquarius imbres.
Totaque diffuso latuisset in aequore tellus
Si saeuum radijs Nemeaem Phoebo Leonem
Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo,
Succensusque tuis flagrasset curibus aether:
Hi cessant ignes.

publico sumptu elatum fuit. Lucanus igitur antequam ad praedictionem futuri belli, e figura reuolutionum signorum, & planetarum perueniat, praemittit artificiosam prosopographiam Figuli, cum amplificatione, ab exacta Astrologiae scientia,

Stellarum.]

aratorem artem docu- al. omnia.
isse ferunt. Reliquit
lib. de aruspiciam scri-
ptum, teste Fulg. Pli-

tura inuoluta uidebantur. Denique sic iudico, post illos nobiles Pythagoricos, quorum doctrina extincta est quodammodo, cum aliquot saeculis in Italia, Siciliaque floruisse, hunc extitisse, & illam renouari. Haec Cicero. Perijt eo biennio, quo Cicero proseripit, & caesus fuit, quo tempore decessit, & ipse Sulpicius, homo iuris scientia nobilis, decessit, cuius funus

Stellarum.] Cum Astronomiæ, tum Astrologiæ, cuius artis, Aegyptij longinquitate temporum, scientiam multis penè sæculis, post Assyrios, & Chaldaeos consequui putantur. Etenim principio Assyrij, propter planiciem, & regionum, quas incolebat, magnitudinem cum cælum ex omni parte apertum, & patens intuerentur, traiectiones, motusq; stellarum, ut ait Cicero. Diui. primo, obseruauerunt: quibus notatis, quid cuiq; significaretur, memoriae prodiderunt. Qua in natione, Chaldaei non ex artis, sed gentis uocabulo nominati, diuturna obseruatione siderum scientiam putantur effecisse, ut prædici possent, quid cuiq; euenturum, & uno quisque fato natus esset. Caterum uetus scriptura luculenter testatur Abrahamum, Moschen, & Iosippum in Aegyptiorum disciplina ad miraculum usque exercitatos fuisse. Fuerunt interim Aegyptij multarum aliarum artium thurtores: ut picturæ & in primis literarum, ut quidam putauerunt. Memphis.] Vrbs Aegypti, quondam arx regum, ab Ogdoo condita: sed Herodoto à Mene rege. Cairus hodie dicitur. A parte totam Aegyptum intelligit. Collatione amplificat peritiam artis.

Aut hic errat.] Constituit horoscopum, & domos planetarum cum signis coniunctis: erigitq; figuras reuolutionum signorum, & planetarum illius anni, iuxta doctrinam & præcepta Astrologiæ: & illius querit dominum, donec eum deprehendat in decima domo cū Scorpione coniunctum: deseriptis signis per gradus 30. Flabet enim unaquæq; domus gradus 30. Iam uerò reuolutionibus diligenter consideratis, alteram propositionum duarum necessariam colligit.

Numerisq; mouentibus.] Nam mundi machina nouem orbibus, siue globis connexa est, quorum summus est, in quo fixæ stellæ sempiterno cursu uoluuntur, qui reliquos omnes complectitur: cui subiecti sunt septem, qui planetarum sunt, contrario mundo motu errantium. Horum summum possidet illa stella, quæ Saturnus nominatur. Hæc trigesimo anno ad breuissima suæ sedis principia regreditur. Deinde hominum generi prosper, & salutaris ille fulgor, qui Iouis dicitur qui multo inferior duodenis annis circumagitur. Tum rutilus, & terris terribilis, quem Martis dicimus uulgò, ab alijs Herculis uocatum, qui binis annis conuertitur. Deinde subter mediam ferè regionem, Sol obrinet, dux, princeps, moderatorq; luminum reliquorum. Hic permeat suum orbem, tricenis sexagenis quinque annis, & horis sex. Infra Solis ambit ingens sidus Veneris, quod matutinum solem perueniens, Luciferi, ab occasu refulgens, cum occidit, uocatur. Vesperi nomen accipit. Hanc stellam alij Iuno, alij Isis, nonnulli matris deum appellant. Signifer ambitum peragit tricenis, duodequingenis diebus. Proximum illi Mercurij sidus, à quibusdam Appollinis appellatum, nouem diebus oceyore ambitu suum circulum percurrit. In infimo, Luna radijs Solis accensa conuertitur, uigenis septenisq; diebus, & tertia diei parte. Harum rerum, & similium, ut de coniunctionibus Planetarum, de signorum conuersionibus, reuolutionibus Planetarum, per 12. signa, de fixarum stellarum distantijs, de deliquijs, de ratione ortus, & occasus omnium corporum cælestium, absolutissimam cognitionem Nigidio tribuit. Numerisq; mouentibus astris.] Nam sonus dulcis coniunctus interuallis imparibus, sed pro rata parte ratione distinctis, impulsu, & motu

orbium conficitur: ut acuta grauibus temperans, uarios æquabiliter contentus, & harmoniam efficiat. Nec enim, inquit Cicero, silentio tanti motus incitari possunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte grauius, ex altera, acutè sonent. Quam caussam, summus ille stellifer cæli cursus, cuius conuersio concitator est acuto, & excitato mouetur sono: grauius autem hic lunaris atque infimus: & ea quæ sequuntur.

Aut hic errat.] Disiuncta propositione proposita, alteram partem constituit. Aut mundus errat, aut facta horribilem cladem minantur mortalibus. Non errat, nam certis legibus, ac uicibus mundi machina conuertitur, ergo magna clades reuolutionibus huius anni reuolutionibus planetarum, & signorum orbi imminet. Erigit 12. domos cælestes, ut anni domino constituto in decima decima prædicat, quid sit futurum.

Matura lues.] Utinam superueniat, quod diu de parturuerunt. Maturum in fructibus proprie id dicitur, quod neque crudum est, neque immitte, neque caducum, ac nimis coctum, sed tempore suo adultum. Sic enim, teste Gell. à Nigidio definitur. Adstipulatur ex eodem Macrobius. Nam quod non segnitè fit, mature fieri dicitur. Progressa plurimum uerbi significatio est, inquit Gell. & iam non, quod non segnitè, sed quod festinantiè fit, id fieri mature dicitur: quando ea, quæ præter tēporis sui modum perpetrata sunt, immatura uerius dicantur. Hinc maturitas & maturare, quod contrarium est, properare, ut sciissimè illa separauit Vergilius.

Frigidus agricolam si quando continet imber,
Multa forent, quæ mox cælo properanda sereno,

Maturare datur. —

Terræ ne dehiscant.] Id est diducant se: Hiatus terræ proprie est, quidam terræ in profundum recessus. hæc uox. Quatuor terra uariè: hic prostratis manibus: alibi in totum hiatu profundo haussis: alibi egressis molibus, ait Plinius, alibi emisissis amibus: nonnunquam etiam ignibus, calidis ue fontibus: alibi aduerso fluminum cursu. Iam uerò hiatum uel præcedere solet, uel comitari terribilis sonus qualiscunq;. Interdum manet hiatu: nonnunquam occultat se. Magni motus futuri signa existunt, matutini, uespertiniq;. Interdum circa meridiem Nautæ certa coniectura præsentunt, quando sine flatu intumescunt fluctus subito. Quæ in nauibus posita sunt, tremunt, & crepitu prænunciant. Quin & aues pauide sedent, iam & in cælo est, præceditq; futuro motu, aut interdum, aut paulò post occasum sereno, ceu tenuis linea nubes in longum porrectæ spatium. Quum & in puteis turbidior aqua apparet, & foetido odore.

An tollet feruidus aër.] An sublata aëris temperie pestem expectamus? Segetes tellus infida neg.] An terris denunciatur charitas rei frumentariæ, ac famemes? Omnis an infusus miscebitur.] An aquæ ueneno insciantur ab aliquo infesto generi humano demone? Ex reuolutionibus planetarum per 12. signa horum singula explorat. Quod cladis.] Per admirationem obseruat coniunctionem Saturni, & Aquarij in decima domo, quæ ab Astrologis in summo: siue medio cælo collocatur. Quam quidem si ille occupasset, diluuium præsens inuisset, & quidem in propria domo. Habent Planeta potestates quasdam in proprijs domicilijs. Saturni sedes sunt, Capricornus, & Aquarius: ut Arietis & Scorpius, Martis, in quibus utrobique hic inuenitur.

Pestilentes

A Pestilentes Planetae hi duo censentur, & tamen in suis regnis haud perinde perniciosi sunt, atque cum aliorum occupant castra. Sed postea de domicilijs Planetarum plura dicturi sumus. Saturni sidus, quod Phæno etiam dicitur, auctore Cicerone libro secundo de Natura Deorum gelida, ac rigentis est naturæ: hinc frigidam stellam uocat, causa est, quod longissime à Sole recedat supra, quo is penetrare nequit, ut ad inferiores planetas. Est colore candido. Imitatur Vergilium, qui postquam varias tempestates, quibus agricolæ infestantur, exposuit, errantium siderum rationem obseruandam, monuit: in primis autem, frigida, & sicca, Saturni stellæ transitum. Tradit hæc præcepta, quibus docti, facile eius minas uitare possunt, libro Georgicorum primo.

Hoc metuens cæli menses, & sidera serua,

Frigida Saturni, quo sese stella receperit,

Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes,

Dixi paulo ante, frigoris rationem in Saturno esse, quod nimium à Sole recedat: iam uerò siccitatis, interuallum longius à terra. Saturnus in quacunque domo reperitur, maxime in sexta, octaua, & duodecima, arummarum, calamitatumque ubique auctor est: & Aquarius, signum humidum est, calidum, æreum, domus Saturni, ut & Capricornus. Hic ascendens inuenitur & in octaua, & quidem in aliena domo, Virgine nempe, qui Mercurij est: in primò item retrogradus, in Aquario.

Nigros.] ob propinquitatem proximarum circulatorum, cum alioqui sit colore candido stella. Deucaliones.] Quales cecidere tempore Deucalionis, & Pyrrha, quo mundus aquarum Diluuiò obrutus fuit. Hi, secundum Hyginum, in montem Aetnam ob earum altitudinem fugerunt. Hi cum soli uiuere non possent, Iouem orarunt, ut societatem humanam daret, & hominum genus propagaret, aut ipsos quoque pari calamitate à rebus humanis sustolleret. Iouis iussu lapides trans caput mittere ceperunt: quorum qui Deucalionis erant, in uiros, qui Pyrrha, in feminas mutati sunt. Atque ob id Λαοί dicti sunt à lapide. Iam uerò, & illud nimis quam eruditè dictum est, Deucalionis imbres Aquarius fudisset. Nam ipsum Aquarium Hegesiana Deucalionem esse existimat, quod eo regnante, tanta uis aquæ à cælo effusa fuisset, ut cataclysmus factus diceretur. Alij Ganymeden esse uolunt, raptum à Ioue ob formæ præstantiam, ad pocillandum Dijs: nonnulli Cæcropem putarunt, alij Aristum Apollinis filium.

Aqua ius.] Ostendi paulo ante Aquarium signum esse humidum, tum autem calidum, & æreum. Accepti inde nomen, quod eius exortu largiores imbres effundantur: à Ἀποχὴ & à Græcis appellatur. Duas stellas obscuras in capite habet. in singulis humeris, singulas amplas: in sinistro cubito unam, & unam in dextro: in manibus, singulas: in mamillis singulas: sub mamillis, singulas: in dextro lumbo, unam: in genibus singulas: in tibia dextra, unum: in pedibus, singulas. Numerus stellarum 18. Aquarum effusionem referunt 31. stella. Pedibus urget circulum hyemalem. Sinistram manum usque ad Capricornum porrigit: dextra iubam Pegasi propè contingit, spectans exortum. Atque ita corpore resupinato uidetur. Aquæ effusio ad eum per-

uenit Piscem, qui solitarius effigiatur. Ignis.] Liuidos, ait Sulpitius. Illud interim Astrologi monere solent (id quod paulò ante etiam memini) de malis planetis, eos haud perinde perniciosos in proprijs domicilijs esse, atque sunt in alienis: ut hoc loco cum dicit, si Saturnus fuisset deprehensus in summo cælo, uim aquarum ingentem cum effusurum fuisse: propter Capricornum, nam ea domus est Saturni, & decima, & undecima eiusdem propter Aquarium. Qui Aquarium horoscopum habet natiuitatis cum Sole coniunctum, infortunatus iudicatur circa aquas, à quibus natura abhorret.

Si scærum radijs.] Auersio ad Solem in Leone, quæ propria domus est, si committerentur, conflagraturum orbem esse, ut quondam sub Phætonem. Tria signa calida recensentur, & sicca, Aries, Leo, & Sagittarius: cum quibus si pestilens Saturni stella concurrat, magnum, & horribile incendium promittitur. Sed Sol cum paulo temperatior sit natura, in ascensu intenditur calor: in descensu uerò humiditas. Atque hinc fit, cur in sua mansione, hoc est, in Leone, minus sit noxius, minusque infestus. Quare ij, qui habent Solem in Leone horoscopum natalitium, fere censentur audaces, magnanimi, eloquentes, arrogantes, duri, inexorabiles, & qui publicis muneribus cum laude, & magna gloria fungantur, sed insolentes in liberis. Nunc ad institutum.

Nempeum Phæbe Leonem.] Nigidius Figulus referi hunc Leonem apud Lunam nutritum Iunonis iussu, atque in Arcadia in Nemea in specu Mithrimon, quæ Aphrisum uocant, conditum: atque inde Iunonis iussu in Herculis exitium emissum, eumque postea ab ipso interfectum, unà cum Molorcho hospite, cui clauam extorsit, qua beluam occidit. Hæc deinceps pro gladio, & pelle scuti uice usus fuit. Iuno Leonem inter sidera collocauit. Sunt qui arbitrentur, propter hunc Leonem postea gymnica certamina publicè instituta fuisse, quæ Nemea dicta fuerunt. Tres huic Leoni stellæ in capite sunt: in collo duæ: in pectore, clara una: in medio uentre, una: sub pectore, duæ: in priori pede, una lucida: sub uentre, una: in medio uentre, una: in posteriore pede, clara una: in genu posteriori, clara una: septem aliæ obscuræ iuxta caudam uidentur, quæ crimes Borenicos uocantur: suntque earum uirginum, quæ in Lesbò perierunt. Porro magna lucida, & lucida in pectore, Tyberone uocatur. Leo occasum spectans supra corpus hydra, à capite, quæ cæcer instat, usque ad mediam eius ferè partem apparet. Medius æstiuo circulo diuiditur, ut sub suo orbe priores pedes habeat. Germanicus Cæsar in Arati Phæno.

Horrenteisq; iubas, & fuluum cerne Leonem
Hunc ubi contigerit Phæbi uolentior axis,
Accensa in Cancro, iam tunc geminabitur istas,
Tunc Lymphæ tenues, tunc est tristissima tellus,
Et densas lætus segetes bene condit arator.
Dein potius uentis excluso uela rudente,
Excipiamq; sinu Zephyris spirantibus auras.
Proinde, si Sol Leonem, ut propriam domum obtineret, periculum esset, inquit Mathematicus, ne mundus conflagraret, ut quondam, cum Sol per imperitiam Phætonis aurigæ curru excussus, omnia incendio uastauit.

Tu qui

Tu qui fla. mi.]
Auersio ad Martem,
qui cum natura cali-
dus sit, & siccus, accen-
dit in humanis corpo-
ribus choleram, auda-
ciam ad furorem usq[ue]
& insolentiam, ro-
burq[ue] gignit. Hunc So-

lis propinquitas & torret, & calefacit: contra Iouem tem-
peratum reddit: hinc frigus Saturni, hinc Martis in-
cendium. Martis domus sunt, Scorpius, & Aries, pesi-
mum omnium sidus, si depræhendatur in Scorpione.
Gignit bella iniusta, redigit homines ad desperationem.
Hinc qui Martem horoscopus natalitium sortiuntur, ab
ijs nullum scelus est alienum: ad latrocinia, cædes, in-
cendia miscenda, mendacia, & imposturas sunt natura
procliuēs. Deniq[ue] scelere ipso sunt sceleratores. Itaq[ue]
Mars in proprio domicilio, id est, Scorpione, in decima
domo, in summo cæli, quæ nefaria, & impia bella non
denunciat? Accedit huc calidum signum Chelarum, &
ipsum in medio cæli, regione nona repertum, sed cum Io-
ue, qui natura sedator est, ac prudentior. Alioqui, si quid
in festius foret cum Marte commissum, οὐδὲν ὑπὲρ
hoc est, summa rerum deploratio sequeretur. Atq[ue] hinc
diseritè addit. Iouem occasum premi: hoc est, uersus
occasum, domo nona, unâ cum Chelis, siue Libra. Ty-
pum iam mox subiiciam, quo res fiat illustrior, oculis
subiecta. Libra à brachijs Scorpij pendet.

Scorpion.] Prior Scorpij pars, quæ Chelæ dicun-
tur ab æquinoctiali circulo ita premitur, ut eum sustine-
re planè uideatur. Ipse autem Scorpius pedibus Ophiu-
ebi subiectus est, & extrema cauda circulum hyema-
lem contingere apparet. Prono capite occidit: exoritur
erectus à Chelis. Stellam habet in summa trutina Che-
larum claram: in unâquaque earum binas: in fron-
te, tres, in interscapulo, tres, in uentre, duas: in cauda,
quinque: in acuminè, duas. Chelasq[ue].] Higinius li-
bro quarto de Signis cælestibus, ut uer sit, inquit, in A-
riete: autumnus in priore parte Scorpionis, quod sig-
num nonnulli Libram dixerunt, per hunc circulum tran-
siens Sol ab Ariete ad Chelas, efficit sex mensium diem.
Proinde Chelas intelligit Libram, quæ prior Scorpionis
pars est. Mitis in alto.] Venustè: occurrit enim Iuppi-
ter ipse circa summum cæli, occasum uersus in domo
nona. Mitis Iupiter.] Hic nusquam fraudem mol-
litur: dominus natalis omnes largitur uirtutes: donat
prudentiâ, scientiâ, eloquentiâ, & formæ pulcherrimas
dotes confert: aded, ut si quis uelit absolutum omnibus
numeri uirum depingere, Ioui omnia tribuat oportet.
Quam breuem mitem eum uocat. Ipsum signum in cu-
ius aominè reperitur, suapte natura calidum, mitigat,
temperatq[ue]. Domus eius sunt, Sagittarius & Pisces.

Venerisq[ue] sal.] In angulo circa occasum, in domo
quinta. Sine uiribus hinc est. Committitur cum Gemini.
Nam Venus cum sit frigida, & humida, quod luminis
copia terræ uapores attrahat, habet domicilium Tauri,

Tu qui flagrante minacem.
Scorpion incendis cauda, Chelasq[ue] peruris,
Quid tantum Gradi'ue parase nam mitis in alto
Iuppiter in occasum premitur, Venerisq[ue] salubre
Sidus hebet, motuq[ue] celer Cyllenius hæret:
Et cœlum Mars solus habet, a cur signa meatus
Deferuere suos, mundoq[ue] obscura feruntur:
Eniferi nimium fulget latus Orionis.

Libra, quorū Tan-
tus frigidus est, siccus,
& Terreus: Libra, ea
lida, humida, & æ-
rea. Quod si cum Li-
bra mediari cæli staa-
tionem teneret, futu-
rum esset, ut non nihil
eius calorem retunde-

ret: id quod hic fieri non potest, cum in occasus imò an-
gulo opprimatur iners, & sine uiribus. Cyllenius.]
Mercurius, quem motu celerem uocat ob id, quod nouem
diebus ociose ambitu permeet suum orbem, quàm Sol. Sedes
habet Virginem, & Geminos. Hunc in imo cæli in
quinta, & quidem in propria cella Geminorum hæere di-
cit retrogradum. Gemini calidum signum est, humidum,
& æreum, Mercurius perinde est, ut signum. cum quo
coniungitur: alioqui per se minime malus. Soli annexus
aresfacienti uim habet: humoris copiam tum à Luna,
tum à terra mutuatur, ut iradit Ptolemæus libro primo
ἀπὸ τῆς ἐσθιάτου. Itaq[ue] si cum Marte commissus esset, B
aut obliquo aspectu obiueretur, summam rerum corru-
ptionem signaret, ut summa imis, & mare cælo misce-
retur. Planeta dubius, & anceps, ascendens calidus,
descendens temperantior. Atque hinc dicit, hæret, sig-
nificans eum dubium esse, cum in quinta sede depræhan-
datur retrogradus.

Solus habet.] Sic igitur concludit, Martem solum,
ut dominum, & gubernatorem anni (sic enim uocant)
decimam regionem, hoc est, summum cœlum tenere, &
quidem in Scorpione, propria sede: cum Saturnus in
prima, ac propria inueniatur, ad ortum: Solimam &
alienam occupet mansionem: Luna ascendens in occasu,
aspectu reuelo Saturnum obiueretur, quid aliud astra pro-
mutant, quàm bellum nefarium, & monarchiam stabi-
liendam. Planetas, & signa secus suum cursum tene-
re dicit, quàm leges eorum postulant.

Orionis.] A proximo signo notat Taurum in imo
cælo, domo quarta, cum quo Sol coniunctus est, recto
obitu Martem spectans. Fluis stella, quod flammæ
similis sit, Pyrois uocatur. Caterum Orion signum ter-
ribile est, in latere Tauri, cuius exortu tempestas ferè
concitatur, Orion etiam incola dicitur, & ante Tauri
uestigia fulget. Orion ab Vrina nomen habet, propter
inundationem aquarum: à Latina Iugula dicitur, quod
gladio armatus appareat, trium stellarum luce terri-
bilis, si fulgeat ensis, ferentatem denunciat: si obscurior
appareat, tempestatem spondet. Itaq[ue] rectè ensim nimium
fulgere dicit, indicans nimis cruentum bellum. De Orione
ne fabulari non libet, ut in Virgil. fecimus, Cæsar Cer-
manicus in Arat.

Tela, caput, magnisq[ue] humeris, sic balteus ardet,

Sic uagina ensis, pernici sic pede fulget.

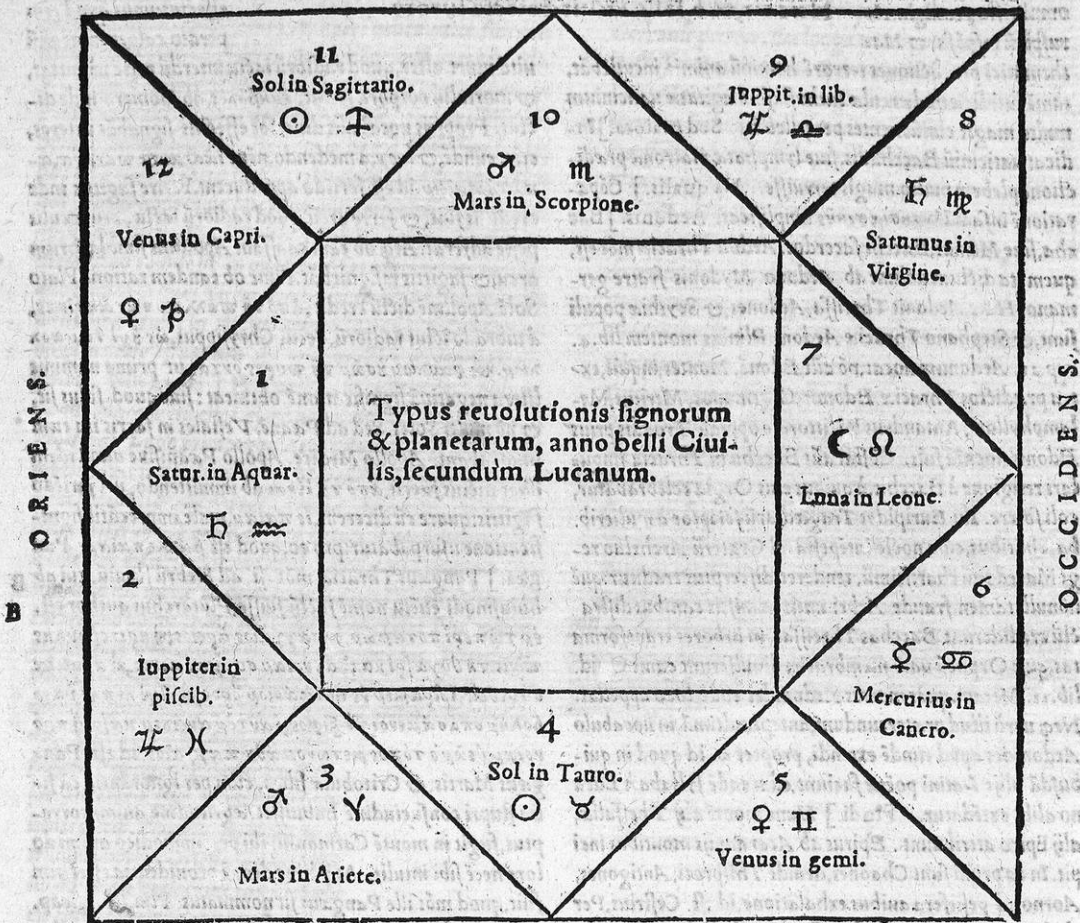
Aratus loquens de Tauro

ἔρ δὲ τῆς οἰς ἰσὺν ἰσπερὶ γῆς ὀπίωυ.

id est,

Cingulus ille autem fulget nimis Orionis.

Typus

ORIENS.

OCCIDENS.

I M V M C O E L I.

Imminet.] *Exponit illustribus uerbis, quid hæc reuolutio datura sit, bellū funestū, sed ciuile, & iniustum, & quod extrahetur in aliquot annos: quod quidē semel cōfectum, morte Cæsaris reuolue fecit. Ferris po.] Vis armorū opprimit iusticiā, & omne aequū, & bonum. Exhibit in.] hoc est, durabit tādū, donec deuictis partibus, ad postremū in Hispania deuicerit Pompei liberor magna clade ad Mundā. Et Superos.] Allusum est ad parcemiā fatū inuētibile. Diuina decreta nō cōmutantur, cūm leges humana pro tēpore uariantur, sicut & res, & uolūtaes humana. Hom. lib. Odys. 3.*

Imminet armorum rabies, ferricq; potestas
 Confunderi us omne manu, scelericq; nefando
 Nomen erit uirtus, multosq; exibat in annos
 Hic furor: & superos quid prodest poscere finem?
 Cum domino pax ista uenit, duc Roma malorū
 Continuum seriem, clademq; in tempora multa
 Extrahere, ciuili tantum iam libera bello.
 Terruerant fatis hæc pauidam præfagia plebē,
 Sed maiora premunt. nam qualis uertice Pindi
 Aedonis Ogygio decurrit plena Lyxo,
 Talis & attonita rapitur matrona per urbem,
 Vocibus his prodēs urgentem pectora Phœbū.
 Quò feror ò Pœan, quā me super æthera raptam
 Constituis terra: uideo Pangæa niuosis
 Cana iugis, latosq; Hæmi sub rupe Philippos.
 Quis furor hic, ò Phœbe, doce, quo tela, manusq;
 Romanæ miscent acies: bellumq; sine hoste est?
 Quò diuersa feror: primos me ducis in ortus,
 Qua mare Lagæi mutatur gurgite Nili.
 Hunc ego fluminea deformis truncus arena
 Qui iacet, agnosco, dubiā super æquore Syrtim
 Arentemq; feror Libyen, quò tristis Erinny
 Transulit Emathias acies, nunc desuper Alpīs
 Nubiferæ colles, atq; æream Pyrenen
 Arripimur, patriæ sedes remeamus in urbis:
 Impiaq; in medio peraguntur bella Senatu.
 Confurgunt partes iterum, totumq; per orbem

*ὄρα τ' αὖτ' ἀβίαται ἡ
 περιπαινοὺς αἰετὸν
 τῶν, interpret. Eras.
 Non etenim diuū
 mens uertitur astrico-
 larum.
 Quid prod.] Cūm
 his positis, nomē sit
 riturū, & libertatū
 amissa cōtinuē seruū
 tus. Qui igitur me-
 lius, quā superos præ-
 cari, ut hoc bellū inte-
 gra adh: libertate in
 longū tēpus extraha-
 tur? Cū lomi.] Cū
 Cæsar ueniret pax qui
 d' ore uis ueniet, sed eā
 cū seruitute. Duc Ro-
 ma.] Auerfione præca-
 tur longū, & diuturnū
 bellū ciuile, ut libertas
 tāto sit diuturnior, quā
 Roma est omiffura, u-
 nā cum pace. Atq; hæc
 quidē dicit Martem in
 statione cœli imari.
 Terracant.*

al. uideo.
al. lapso.

Terruerant.] Verba sunt poeta: licet, inquit, omnia ista prodigia a rursipia respōsa, & Mathematici predictiones terrorē hominū animis incutiebāt, tamē fatidicē mulierculā enthusiasmo agitata uaticinium multo magis ciuū mentes percellēbāt. Sed maiora.] Indicat uaticiniū Bacchadis, siue lymphatæ matronæ prædictionē plebem multo magis terruisse. Nā qualis.] Cōparationē insaniā & rursipia ampliat. Aedonis.] Baccha, siue Mænas, Bacchi sacerdos. Aedon Thracia mōs est, quem ita dictum uolunt ab Aedono Mydonis fratre germano. Hinc Aedonis Threissa, Aedonis, & Scythiæ populi sunt, & Stephano Thracia Aedoni. Plinius montem lib. 4. cap. 11. Aedonum uocat, nō autē Edonē. Montes, inquit, extra prædictos Thracia Edomis, Gigemonos, Meritius, Melampyllum, Antandrus itē littorale oppidū Troadis prius Edonis uocata fuit. Cōstat autē Bacchū in Thracia singulari religione à Bacchis, à quibus eius Orgia celebrabatur, coli solere. Ibi Euripides Tragediarū scriptor à mulierib. bacchantibus, cum nocte iatepesta ad Craterū Archelao regi Macedonū charissimū, tenderet, discerptus traditur: quē nōnulli tamen fraude Arbei uatis immisis canibus distrahitū crediderunt. Bacchas Threissas, in arboribus transformatas, quæ Orpheū uatē membratim diuulserunt canis Ouid. lib. 11. Metam. quas matres Aedonides eodē loco appellat. Neq; uerō illud prætereundum, antepnultimā, in uocabulo Aedonides apud eundē extendi, propter w. id quod in quibusdā alijs Latini poeta faciunt, cum eadē syllaba à Luca no alibi extēdatur. Pto di.] Hunc montē alij Thessalia, alij Epiro attribuant. Epirus ab Acarnanijs montibus incipit. In ea priui sunt Chaones, deinde Thisproti, Antigones, Aornos, à pestifera aubus exhalatione id est. Cestrius, Perthebi, quorum mons Pindus est. E Pindo fuit amnis Acheolus. Ogigio ple. 1.] Plena Baccho, & Bacchi furore afflata. Ogygia insula est contra Laciniū promontorium. Plin. lib. 3. cap. 10. Promontorium Lacinium inquit, cuius ante oram, insula, X. M. pass. à terra Dioscorō altera Calypsus quā Ogygia Homerus appellasse existimatur, & alia inter Phœniciū, & Syriū mare, ita appellata, à rege Theba no Ogyge. Sub hoc primū d. luvū fuisse, auctor est. M. Varro, in præfatione lib. 3. de re rustica. Verba eius adscribam. fuisse, ait tēpus, quo rura colerent homines, nec ciuitates habuērūt. Et paulō post Estq; uetustissimū oppidū Borotia Theba quod rex Ogyges edificauit. peractis iam duobus millib. anno. & centū. Sed audiamus Augustinū lib de Ciuita. Dei 28. Tēpore, inquit, quo regnauit Ogyges, diluuiū magnū factū est non illud maximū, quo nulli homines euaferunt, nisi qui in arca fuerunt, sed tamē maius, quā quod postea tempore Deucaleonis fuit. Hactenus ille. Hinc Maro Thebas Ogygias dixit in Actna.

Nunciuū Ogygis circumdata mœnia Thebis, &c. Ogygias Thebanus. Et q̄a Thebanus fuit hic Liber pater, ubi diuini honores illi decereti fuerūt, ab Indica expeditione reduci, poeta inde epithetio accommodauit. Lyæus Bacchus dicitur à soluēdo, quod uinū immo dicē haustū mēbra soluat, & eneruet. Plena.] plena Thebano uino, plena Barchico furore, Baccho afflata. Matrona.] Fœmina aliqua enthusiasmo correpta: spiritu impuro agitata Attonitam urbē, dixit per hypallagen. Prodeō.] afflata se indicans Phœbi numine, uaticinari cepit de euent. Ciuitis billi. Quo feror.] Verba sunt uatis insana ad Phœbū, cuius numine agitata fugit se nescire, quo geniū rapiatur. Pezan.]

Rursus eo, noua da mihi cernere littora Ponti,
Tellurem q; nouam. a uidi iam Phœbe Philippos.
Hæc ait, & b lapso iacuit defecta furore.

Paan Apollo dicitur, quod maximi Solis sine effectus: unus quod temperato calore mortalitē

uitū iuuet. alter, quod radiorū iactu interdū pesti immittat, & mortaliū corpōra feriat. Eiusmodi, ab Homero inde dictus. Proprijs uocabulis diuersos effectus signabat ueteres, cum eundē, & tuor, à medendo, nepe iā dō dō & waiā dō, à πὸ τῷ πείπει, id est feriendo appellarent. Ferire sagittis inde creditus fuit, & ferre arcū, quod radiorū iactu, seu iaculis pesti adferat. Atq; ob eam causā Apollinis simulacrum arcu, & sagittis insigniebāt. Hinc ob eandem rationē Plato Solē Apollinē dictū credit, ἀπὸ τῷ ἄλλειν τὰς αὐτίκας, à uibrādo ictus radiorū. Secus Chrysippus, ὁ δὲ τῷ πορὸν τῷ πειπεί, id est uibrādo τῷ πειπεί, ut prima nominis litera negatiuā significationē obtineat: siue quod solus sit, & nō multi Soles. Sed ad Paanē, Vestales in sacris ita eum inuocabant. Apollo Medice, Apollo Paan: siue quod idem iūris dictus fuerit, ἀπὸ τῷ ἰέναι ab immittendo, uel feriedo sagittis: quare eū dicerent, ἰε πείπει, male imprecātis significatione usurpabatur: pro eo, quod est, ἰε πείπει πείπει. Para gæa.] Pangæus Thracia mōs est, ad Hebrū fluiū, cui ab huiusmodi euentu nomē factū fuisse, Plutarchus auctor est. ἐν τῷ περὶ ποταμῶν, ὁ παγγαῖος ἄρειος, ἢ ἡρετοβόλλης πείπει τῷ θυγατρὶ καὶ ἄγροιαρ συγγνωμῶνος, ἢ ἀδυνασία συχέθεις, ἢ ἄρκα μέρεις ναυαγίων ὄρος, ἢ δειά ἢ πείπει ὄρος, ἢ ἄλλοι σπασάμενοι τὸ ξίφος, ἔαυτῶν ἀνεῖναι, καὶ ἴη πείπει, ἢ ἄλλοι τὸ ποῖος μετανομάθην παγγαῖος, id est, Pangæus Martis, & Critobulæ filius, cum per ignorantia cū filia stupri consuetudinē habuisset, aegritudine animi correptus, fugit in montē Carmaniū: ibi præ immodico animi dolore necē sibi intulit. Atq; hinc deorū providentia effectum fuit, quod mōs ille Pangæus sit nominatus. Plin. lib. 4. cap. 11. Pangæū montē ad Nestū amnē cuius ima ambiat, collocat. Et Pangæos eodē loco populos. Hinc proverbium natū, ἢ παγγαῖα ἄρειος, Pangæa Diana, in eū, qui peregrinationē impensius amet: in errandū instabilē, & nulla certa sede cōsistentē. Sic fingitur Diana à poetis, incerta sede per terras, per mōtes uagari, & oberrare: modo apud superos, modo apud inferos esse. Latosq; Aemii.] Pbi annis alia quot post, Cesaris percussores Brutus, & Cassius, ab Octauiō, & Antonio magna clade uicti fuerūt. Urbs antea Dator dicta fuit & postea Philippus rex eā eōtra Thracēs mutauit, & de suo nomine Philippos nominauit. Sita fuit in prærupto colle, à Septentrione maxime, clausa: ad meridiē uastā habet planitiē, ad mare usq; excurrentē, qui Philippici Campi cognominati fuere. Aeniū mons amplissimū Macedonia regnum ab Aquilone, à Thracia diuidit, excurrensq; in tantū altitudinis ut Euxinū, & Adriaticū mare ex summo uertice in cōspectu ostēdat. Aeniū Rhodope, & Orbeus montes, Menadū cœli celebranctur. Philippus rex fama prodigio se altitudinis Montis Aemii motu, exciui, quod eū summo eius iugo duō maria prospicerentur (quidā pro Euxino Argæū ponunt) & à tergo amnis Ister quod ad futurū belli rationē non parū referre arbitrabatur, ex Stobis Demetrio in Macedonia remisso, ipse cū exercitū & Persico septimis castris ad Aemii radices peruenit. Hinc digressus cū iit, quos sibi comites legerat, montem fuit scandere adortus. Primo facilis & accliuus fuit iussus: mox loca adita, ascensū difficiliora, & arborū densitate opaca occurrerant. Vbi uerō iugis propius subiuerunt, densa nubes ad eō omnia cœlū cœlerant, ut illis nō minus iter, quā nocturnis tenebris impediretur. Tandē die tertio summū cacumē tenuerūt. ubi iāb

Canicula

A Caniculæ exortū, quod sidus media ferme æstate oritur, brumale sunt ferè frigus experti. Quæ cæli intèperie, cum alijs omnes, tum uox ob ingrauescentè aërè uehementer fuit conflatus. Hæc de altitudine Aemii môtis, quâ, ut tradit Pli. V.I.M. pass. excedere. Ipse mons uasto iugo procumbens in Pontū oppidū habuit in uertice Aristæū. Sed de Philippis mox copiosius dicitur. Bellumq; sine.] Rectè sine hoste, hoc est, externo, extra Italiã, cum ciues inter se concursuri sint. Rectè annotauit Micyllus antiquitus hostè peregrinū appellari solere. Quo diuersi.] Sulpitius exponit, aliò conuersa. Ego equidè sic in quas diuersas orbis partes rapior? quò ciuitas in duas partes diuisa iura est? Phœbe Appollo mētis meæ oculos in Aegyptum traducis, ubi Nilus septem ostijs in mare effunditur. sic periphraستicè Aegyptū circūscribit. Nili Lagæi] Pelusiaci cōtra Alexandriã. Nilum, de quo supra dictū est, Lagæū uocat, hoc est, Aegyptium, à Ptolemæo Lago primo rege Aegyptiorum post Alexandri mortè. Hinc in diuisione regni Macedonici, cum alijs ducum alias prouincias obtinerent, Arabia, Aegyptus, & Africæ gētes cesserunt: à quo deinceps omnes Aegyptiorum reges Ptolemæi dicti fuerūt, sed distinctè alijs nominib. Ptolemæorū hic recēsetur catalogus. Euergetes, Philopator, Hebræorū libros transferri iussit. Euergetes, Philopator, Epiphanes, Philometor, eius frater germanus, Euergetes, Physcon, Coeces, Alexas, Soter, Alexander, Laturus, Dionysius, Cleopatra quæ sua morte regnū reliquit Po. Romano. Hūc ego] In Aegyptū sibi uidetur rapi, quod eò confugerit Pōpeius post cladē Pharsalicā, eoq; fugientem Caesar persecutus fuit. Vicit hic & Alexandrinos nouas res molientē ducib. Photino Septimio, & Achilla. Hic Antonius triuū imperiū Oriētis cōstituit, quò & ipsum nauali prælio ad Actiū persecutus fuit Octauius. Hūc ego.] Vatu est futura perinde, atq; præsentia, quasi coram uidere. Pompeium inquit, agnosco ab Achilla obruncatū, & in litore Alexandrino iacentē, quod fluminē arenam hūc nominat. Dubiam.] periculofam. De Syriib. in mari Libyco supra dictū est. Casarē dicit ex Aegypto castra moturū, & inimicos suos per Africā sparsos persequitur Quin & M. Cationē Vtica sibi manū illaturū cum addit, Emathias acies, hoc est, Romanos exercitus post Pharsalicā pugnā eò trāmissuros, ubi Casar Scipionē, Labienū, Varū, & Iubā regē castris exueret. Nunc desu.] Quas porrò Alpes dicat,

C ipsa statim reddit: montes Pyrenæos, qui Gallias ab Hispania diuidūt. In Gallia Masiliã cepit, in Hispania Petreū, & Afraniū ad deditionē cōpult. Pyrene mons ad oriū Hispaniã ab Aquitania, & Narbonensī Gallica dirimit. Silius Italicus auctor est, lib. 3. Pyrenæos mōtes, à Pyrene Bebrycis filia nomē inuenisse. Hi quoniã Alpiū instar sunt, scriptores eorū incolas Alpinos Hispanos appellare solent. In his, ueterib. celebrātur æriaræ, & argenti fodinæ. Mons itē magnus ex sale, cui quantū demas, tantū accrescit. Ipse mōs primo hinc in Britannicū Oceanū ab interiori mari Gallico excurrit, tū inter terras fronte cōuersus Hispaniã irrupit. & minore eius parte ad dextrā exclusa, trahit perpetua latera cōtinuus, donec per omnē prouinciã longo limite immissus in ea littora, quæ occidenti sunt aduersa, perueniat. Iã qua occasione, quo casu mōs à Pyrene Bebrycis filia nomē sit indeptus, refert plurib. Silius. Rerū potiebatur in ijs locis Bebryx, cum Hercules illac aduersus Geryonem iter faceret. Casu tū accidit, cum regiã filiã Pyrenem uitiasset, quod pergeret in Geryonem. Puella patris seuitiam uerita, ubi aliquandiu in sylua latuisset, à feris discerpta fuit,

Nomen Bebrycia duxere à uirgine colles,
 Hospitis Alcideæ crimen, qui sorte laborum
 Geryonis peteret cum longa tricorporis arua
 Possessus Baccho sæua Bebrycis in aula
 Lugendam formæ sine uirginitate reliquit
 Pyrenem, lethiq; deus (si credere fas est)
 Causa fuit lethi misera, deus edidit aluo.
 Namq; ut serpentem patrias exhorruit iras,
 Confestum dulces liquit turbata penates.
 Tunc noctem Alcideæ solis plangebat in antris,
 Et promissa uiri syluis narrabat opacis,
 Donec mærentem ingratos raptoris amores,
 Tendentemq; manus, atq; hospitis arma uocantem
 Diripuere fera, laceros Tirynthius artus
 Dum remeat uictor, lachrymis persudit, & amens
 Palluit inuento dilectæ uirginis ore,
 Ac uoce Herculeæ percussa cacumina montis
 Intremuere iugis, mæsto clamore ciebat
 Pyrenem, scopuliq; omnes, & lustra ferarum
 Pyrenem reboant, tumulo tum membra reponit
 Supremum illachrymans, nec honos intercidet auro,
 Defletumq; tenent montes per sæcula nomen.

Est & alia Pyrene fons Acrocrotinhi, diuersa duo maria prospectans Musis sacra, quã Pers. Pallidã Pyrenem uocat. Superioris fabulæ de Hercule, et Pyrene meminit etiã Plin. lib. 3. cap. 1. Sunt, qui existiment iugis nomē factū, à crebro fulminis casu. τὸ τὸν πυρὸς igne. Ceterū Casar in Hispaniã Petreū, & Afraniū uicit: & Ciuili bello defunctus ad Mundã Pōpei filios Quatuor triūphos egit: de Gallia, Aegypto, Ponto, & Africa. Remeamus.] Illud nō est prætereundū quod etiã Micyllus annotauit, & poëtis ualde familiare est, & et iuāos dictū à Lucano, feror Libyen, feror Syrtim, pro, in, Libyen, Syrtim, perinde ut Verg. dixit, Venit Italiã, uenit Lauina littora, & multa alia. Remeamus.] Deuictis aduersarijs, Casar Romã reuersus ad cōstituendã rempub. recepit in gratiã supersitibus inimicis, qui cōtra eum in acie steterat. Impiãq;] Confecto bello Hispanico Casar redijt Romã. & postea in senatū à 21 senatoribus, quorū principes erāt Brutus & Cassius, interfertus fuit. Vnde aliud Ciuile bellū exortū fuit, inter Octauiū & Antoniū, ac percussores Casaris, Cassiū, & Brutū, His superatis, Octauius, Antonius, & Lepidus Triuūiri ad arma cōcurrerunt donec ad postremū Octauius, Antonius, & Cleopatra è medio sublatis unus rerū potiretur. Confurgunt.] Senatores iterū ad arma confurgent. Percusso Casare, Antonius Brutū ad Mutinū obsedit, adfuit statim Octauius cum Conss. Hircio, & Pansa, qui pulso Antonio Mutinēses obsidione liberarūt. Inde triuūiri cōsociato federe imperiū partiti fuerunt. Sextus Pompeius res nouas è Sicilia, & adiacentib. insulis molitus fuit, aduersus quē aliāquādiu ab Octauiō, & Antonio uario Marto tribub. certaminib. pugnātū fuit. Nota da.] Sulpitius sic exponit: Concorde, ut uideã pugnas nauales alibi, quàm ubi conspexi. Intelligimus aut ipsam uidisse ea, quæ in mari Adriatico, & ad Masiliã Casaris tēpore gesta sunt, & nunc uideri alias apud Siciliã, quæ ab Augusto contra Sextū Pompeiū gerentur, & in Antoniū, & Cleopatrá, in mari Adriaco. Hactenus Sulpitius. Ceterū Antonius cum Octauiã ex Italia profectus Athenas nauigauit: ubi plerosq; reges cōstituit: Ponticæ orã Dariū Pharnacis filium præfecit: Idumæorū, & Samaritarū, Herodem: Pisidarū Amintham: Ciliciæ Polemonē regem esse iussit. Interim Ventidius Bassus

cū Parthis feliciter pugnavit, qui grandi pecunia ab Antonio donatus, Romam ad triumphum dimissus fuit. Antonius Armenia regem cepit. Pharnaces rex Pōti Mithridatis filius, sine ulla belli mora à Casare antea superatus fuerat. Vidi Philip. De Philippis, & Campis Philippicis paulò antè memoratū est ubi Casius, & Brutus ab Octavio, & Antonio cæsi fuerunt. Cæterū, inquit Glareanus, de Philippis, ac Pharsalo, duob. celebribus locis, deinde de pugnis, illis duabus, non minus famosis: quarū altera inter Cn. Pompeiū, altera inter Augustū, Antoniūq. triumuiros, & Brutū, Casiumq. Casaris occisores fuisse, tanta est authorū dissensio, ut cui quid credas, nescias. Nam authores Latinos, præsertim tam magnos ignoratā accusare, ut incivile videtur, ita tantā rem dissimulare, ac omnino silentio trāsire, uel timiditacē puerilē, uel manifestā, gnauā arguit. Itaq. ut media uia incedā, loca ipsa primū ex authorib. magnis adscribā: deinde authorū de pugnis uerba subnectam, ut lectori sit integrum ea de re suum interponere iudicium, ac liberè sequi, quod uolet. Ac primum de Pharsalo, apud quē locum prius inter Romanas depugnatum acies, & unde huic operi nomen est, dicemus. Plin lib. 4. cap. 8 ubi de Thessalia multa dixit, hæc subnectit. Oppidū Pagasa, idem postea Demetrius dicit. Tricca. Pharsalici campi, cum ciuitate libera. Hæc ille. Strab. lib. 9 ubi de Phthia, ac Hellade, duplicē fecit Pharsalū, ueterem, ac nouā, nihil de hac pugna memorans: libro tamen 17. ait. Pompeium ex uetere Pharsalo in fugam actum, Pelusium, ac in Casium mōtem uenisse. Ptolemæus Pharsali nō meminit: nisi quis in Thessalicorum oppidorum nomēclatura Phalachibia putet ab eo dictam, quæ Latinis Pharsalia. Neq. id temerè fortassis quis coniectabit. Nā in Græcis eius authoris exemplaribus, id nomnis uariè scriptum reperiat. Alibi enim φαρσάλια, alibi φαρσαλία legitur. Quæ nomina haud scio, num apud aliquem authorem de Thessalis legantur. Nec Casar meminit eius libro 3. de bello Ciuili. Nos ter hic poeta nunc Pharsalon uocat ut lib. 6.

„ Aequorei regnum Pharsalos Achilles

„ Eminent — Nunc Pharsaliam, ut lib. 7.

„ Vitam Pharsalia campis

„ Sufficiat cruor iste tuus.

Nunc de Pharsalo, nūc de Philippis Ptolemæus ultra Strymonē ad Septentrionem ponit Odomantica, siue Edonidis Philippos urbem, adeo propinquā Thraciæ, ut Plin lib. 4. cap. 11. non dubitarii Thraciæ adscribere. Ait enim. Intus Philippi colonia, Absunt à Dyrrhachio, CCCCXV. M. pass. Hæc ille: quam distantia Ptolemæica descriptioni omnino congruere puto. Philipporū & Lucas meminit eleganter in Actis cap. 16. Apud Strab. haud equidē scio, si quicquam de ea urbe legerim. Hæc de locis, ex bonis ac probatis authorib. Distant autē Philippi à Pharsalo, 30. plus minus grad. 1. utudinis apud Ptolemæū. hoc est, stadijs mille quingentis, quæ faciunt propemodum ducenta millia pass. immensus error. si quis alterum pro altero accipiat, quod quidē fecisse uideatur, ut postea ostēdemus. Nunc authorū uerba de duabus illis pugnis adducenda sunt. L. Florus Liuij βαρυνογος, (ut ita dicam) primū adducendus est. Is in Liuij epitome. 111. In Thessalia apud Pharsalū uictū Pompeium fatetur. Idem lib. 124. de altera pugna, ita ait. C. Casar (Augustū intelligit) & Antonius apud Philis post uario euentu contra Brutū, ac Casium pugnauerunt. Hæc ita ille de duobus istis locis satis dilucidē, ac distinctē, quia ex Li

uio dixisse uidetur. At idem in sua epitome lib. 3. ubi de bello, inter C. Casarē, ac Pōpeiū, & pugna Pharsalica ita ait. Sic præcipitantib. fatis praelio uicta est Thessalia, & Philippicis cāpis, Urbis, Imperij, generis humani fata cōmissa sunt. Hic Philippicos cāpos meminit in Thessalia, quos Plinius nominasse Pharsalicos uidetur. Sed enim de pugna in Thessalia ad Pharsalum, prope Metropolim facta, ex nullo authore certius colligetur, opinor, quàm ex ipso Casare lib. 3. de bello Ciuili, ubi narrat, quo pacto à Pyrrhachio profectus, primū Gomphos ceperit, ac diriperit. Deinde Metropolim digressus eam cōserauerit, atq. ibidem expectauerit Pompeium, ac uicerit. Pharsali quidem (ut dictum est) eo in loco, quod equidem miror, non meminit. Sed necesse est prope Metropolim fuisse. Porro, id etiam dubium, ipsi ne poetæ tres, Vergilius, Ouidius, ac Lucanus, in eadem fuerint sententiā. Primum ita inquit, primo Georg.

Ergo inter sese paribus concurrere telis

Romanas acies iterum uidere Philippi.

Nec fuit indignum superis bis sanguine nostro

Emathiam, & latos Aeni pinguescere campos.

Ibi Seruius, Philippi, inquit, ciuitas est Thessaliæ, in qua primum Casar, & Pompeius: postea Augustus, & Brutus cum Casio dimicauerunt. Et paulò post, Emathia dicta ab Emathio rege. Aenus autem mons est Thessaliæ. Ouid. autem lib. 15. Metamor. de Augusto ita ait.

— Pharsalia seniet illum

Emathiq. iterum madefient caede Philippi.

Hic Raphael Regius eadem ferè, quæ Seruius. Pharsalos, inquit, urbs est Thessaliæ, à Pharsalo Acerisij filio, dicta. Vnde Pharsalia declinatur, ac pro Thessalia ponitur, in qua bis Romani cōfluxere, ducib. primò Casare, & Pōpeio: deinde Octauio & Antonio, contra Brutū, ac Casium. Ex his Seruij et Rhabdælis uerbis satis liquet opinatos illos, eundem locum fuisse, Philippos, ac Pharsalum, atque adeo in Thessalia, non Thracia. Ipse autem Lucanus hoc in loco matronam uatistimacem inducens haud dubiè de propiore, ac iam imminente periculo de pugna, inquam, Pharsalica loquentem facit quum, inquit.

— Video Pangæa niuosus

Cana iugis latosq. Aeni sub rupe Philippos.

Et hic quidē Philipporū mentio est, Pangæi, ac Aeni montiū uictū deniq. quæ omnia Thraciæ conueniunt, nō Thessaliæ, eum tamē idem in 7. Thessaliā longissimè describat: C. uelut aream futuræ pugnae ad Pharsalū, non ad Philippos. Ad finem autem uaticiniij, quod ad calcem huius lib. posuit, postquā de ijs, quæ Casaris mortem secuta sunt mentionē fecisset. Consurunt, inquit, partes: iterum concludit tandem: Vidi iam Phæbe Philippos, quasi dicat, à Philippis ad Philippos uenio. Qui uerò putant, Philippos, Pharsalū oppida. Aenum, ac Pangæum monteis, Philippos, ac Pharsalicos cāpos utriusq. regionis, Thraciæ, ac Thessaliæ communia fuisse nomina, me non habebunt assensorem. Ego potius, rediderim (dicam enim liberè quod sentio) negligentia Romanorum scriptorum id euenisse, ut pleraq. aita, in ipsorum historia, quod abundè arguit, imò argue cōstendū Dionysius Halicarnassens, & nos in nostris in Liniū, Sallustiumq. annotationibus. Hæc Glareanus mirū in modum eruditè. Atq. hic finis primi libri fuerit, si illud adiecimus tantum. Lapso al.] Lesso. Ostendit his dictis matronam enchusiasmō destitutam, ac simul conticuisse, Nam plura prodere uerita à spiritu fuit.

M. ANNEI LVCANI
NI CORDVBENSIS POETAE CLA-
RISSIMI, DE BELLO CIVILI,
LIBER SECVNDVS.

CVM COMMENTARIIS AC EXPLA-
nationibus eruditissimis D. LAMBERTI HORTEN-
SII MONTFORTII.

ARGVMENTVM IN SECVNDVM LIBRVM
M. Annei Lucani, per SVLPITIVM.

ESt ubi conquestus nosci uentura Secundus:
Iusticio indicto, narrat fera tempora Syllæ.
 Posthæc Brutus adit constanti mente Catonem,
 Cui rursus nubis funesto Martia cultu.
It capuam Magnus: latè occupat omnia Cæsar:
 Teq; capit Domiti: sequitur tum concio Magni,
 Brundisio it natus, cuius tentare remota
 Auxilia: obsessusq; tamen uix effugit ipse.

Iamq; iræ.] Antequã historia seriem
 persequatur, ephonesi prodigia, aru-
 spicia, uaticinia, & prædictiones Pha-
 badis concludit. Inde per auersionem
 ad Iouẽ causas inquiri, cur ita uisum
 fuerit, ut mortales ante acceptũ malum, infelices, ac mi-
 seri per tot præcedentia signa reddantur. Quod si fato
 mala omnino euentu-
 ra sunt illa debere la-
 tere potius, quã ut
 ante tempus homines
 calamitosos efficiat,
 cõrendit. Quod si nul-
 li effectus tot anteceden-
 tia ostẽta, & mon-
 stra sequatur, frustra
 miseri homines fuere.

C Promde ita colligit,
 relinqui, præsentio-
 nes, ac prædictiones
 malorum, siue sequan-
 tur, siue nõ eueniant,
 inutiles esse. Mon-
 strifero to.] qui toto
 orbe, tot prodigijs præ-
 cedentibus, statim co-
 ortus fuit. Indixitq;
 nefas.] hoc est, natu-
 ra præscia rerum futurarũ ante tempus denunciauit bel-
 lum, quo cruciatius animorum ex metu imminentium ma-
 lorum grauior esset, & diuturnior. Cur hanc.] Auer-
 sio ad Iouem, qua quarit causas, cur mortales hoc pacto
 præmonitos suorum malorum, & miseros esse ante tem-
 pus uoluerit. Et constat uniuersalem calamitatem, ut fa-

Iamq; iræ patuere Deum, mani-
 festaq; belli
 Signa dedit mundus: legesq; &
 fœdera rerum:
 Præscia monstrifero uertit natu-
 ra tumultu,
 Indixitq; nefas. cur hanc tibi re-

ator Olympi

Sollicitis uisum est mortalibus addere curam:
 Noscant uenturas ut dira per omnia clades:
 Siue parens rerum, cum primum informia regna,
 Materiamq; rudem flamma cedente recepit,
 Finxit in æternum causas, qua cuncta coercent.
 Se quoq; lege tenens, & sæcula iussa ferentem
 Fatorum immoto diuisit limite mundum:
 Siue nihil positum est, sed fors incerta uagatur,
 Fertq; refertq; uices, & habent mortalia casum:
 Sit subitum, quodcunq; paras, sit cæca futuri
 Mens hominum fari: liceat sperare timent.

mem. pestem, bellum, clades, Imperiorum mutationes ple-
 runq; antecedere. Siue pa.] In dubiũ uocat duas caus-
 sas è Philosophia depromptas. Harũ una est, fatalis ne-
 cessitas, quæ omnia ab initio orbis conditi semel ab opi-
 sice Deo iua prædestinata sint, ut necessariò eueniant: alie-
 ra, an ea, quæ eueniunt, fortuito cadunt: sine ulla diuina
 prouidentia, id quod quidam philosophi impie audebant

tueri de futuris cõm-
 gentib. Informia.]
 Informia regna uo-
 cat Chaos, & rudem
 materiã, cam unus re-
 rũ, & natura uultus,
 quæ chaos dixere, in-
 quit, Naso poetã es-
 set. Hoc chaos selectis
 uerbis expressit apud
 Hebræos Mosehe lib.
 Geneseos cap. primo.
 תְּהוֹמָת הַיָּמִים
 הַיָּמִים וְכַח הַיָּמִים
 עַל פְּנֵי הַחֹלִם ד'
 לְרַח אֱ-הִים בֹּרַ
 מִרְחַבְתָּ לְ פְנֵי
 הַיָּמִים
 id est, terra
 erat desolatio, ac uacui-
 tatis, & tenebra su-

per faciem uoraginis (siue abyssi, siue loci multarũ aqua-
 rum) & spiritus Dei mouebat se super faciem aquarum:
 uel (ut Thargum) spiritus Dei sufflabat super faciem
 aquarum. Quo loco Rabini Hebræorum differentiam
 statuunt inter תְּהוֹמָת, quod desolationem, ac uacuita-
 tem interpretantur: & בְּחַרָה quod uoraginem, aby-
 sum,

sum, & locum aquarum multarum exponunt: ut illud signet proprie rem informem quidem, sed tamen ad omnem formam recipiendam, aptam *ἄρα* uero, formam, quæ efficit, ut sit materia: siue ut cum philosopho dicam, quæ dat esse rem. Itaque mundi creatio horum copulatione, iussu diuino extitit. Hanc Mosaicam descriptionem *χάρος*, Lucanus imitatione aliorum poetarum, rudem materiam, id est, omnis formæ expertem uocat. *Qua cuncta*] *Qua lege cuncta gubernat, & regit, eadem quoque & se tenet.* Ergo ut Stoicus, faretur diuinam providentiam omnia moderari. *Diuisit limite immo.*] hoc est firmo, immutabili, & inuictabili termino, ac fato omnia distinxit. Atque ista quidem, quorsum spectat mala, antequam eueniant prodeire mortalibus? & ægritudinibus animorum ante tempus immergere? Porro Chrysippus ita fatum definit, ut sit sempiterna quædam, & indeclinabilis series rerum, & cathena, uolvens semetipsum, & sese implicans per æternos consequentiæ ordines, quibus apta connexa est. Seneca in *Questio. Natur. Necessitas rerum omnium, actionumq;* quam nulla uis rumpat. Quid prodest, inquit Cicero futura cognoscere, Nam si futura sunt, uitari non possunt, si possunt, futura non erant: & bona non præuisa plus gaudij: mala uero præuisa plus doloris solent adferre. Sicut nihil positum est, sed fors incerta.] Si nihil constitutum est futurum, sed dissolu-

to fortuna casu omnia eueniunt, id quod negant Plato, Anici, precor, ut subitum, & improuisum sit, quod futurum est. Epicurus affirmabat. Deos quietos esse, et *felix æuum agere: non curare res mortalium: non regi mundum ulla prouidētia diuina sed omnia fortuito casu euenire.* Quid hac sententia magis impium: Certis iudicijs quædam demonstrantur necessaria fieri: rursus multa contingenter euenire: ut hoc uel illo pacto mori. Quorum caussa à natura sunt, necessariò eueniunt: quorum uero nō sunt, contingenter cadunt. Sit exempli caussa: ignem necessario comburere: quod uero Diane Ephesinæ templum ignis uastauit, contingenter alieno scelere, hoc est, Erostrati accidit. De his multa Cicero libro 2. *Diuinat. & de fato.* *Casum.*] incerta euenta rerum, quasi dicat, inopinata multa, præter spem, sed fato quodam, Unde talia fatalia dicuntur: quæ contingenter, habent certas caussas. Sit cæca.] Ignoret mens humana ea, quæ sint eueniura, ne ante tempus turbent, & cruciatum adferant. De fato, multa, Augustinus, Seneca, Cicero, Apuleius, Hermes Trismegistus, & Boëtius diligenter scripserunt. Ad postremum solent isti uersus Manlij sæpe uulgo citari de Fato.

Soluite mortales animos, curasq; leuate,
 Totiq; superuacuos curam deflere querelis:
 Fata regunt orbem, certa stant omnia lege.
 Longaq; per certos signantur tempora cursus.

Ergo ubi concipiunt] Postquam igitur ex diris prodigiorum, & uaticiniorum publicè animaduersum fuit, quæta clades ciuitati, atque imperio immineret, illico iustitium indictum fuit. Est au-

Ergo ubi concipiunt, quantis sit cladibus urbi
 Constatura fides superum, ferale per urbem
 Iustitium, latuit plebeio tectus amictu
 Omnis honos, nullos comitata est purpura fasces.
 Tunc quectus tenuere suos, magnusq; per omnes
 Errauit sine uoce dolor, sic funere primo
 Attonitæ tacere domus, cum corpora nondum
 Conclamata iacent, nec mater crine soluto
 Exigit ad sæuos famularum brachia planctus.

tiquitus mortuos, propter interclusos spiritus, aqua calida abluere primum, inde per interualla conclamare hoc est proprio nomine ter uocare solebant. Ad nihil æquè, atque ad proprium nomen ap-

tem iustitium iuris dicundi statio, quando propter supplicationem, aut aliquam reipublicæ necessitatem, ius non dicitur, sed forum clauditur. Lilius Iustitium edicere: claudi tabernas tota urbe iubet: uetat quenquam priuatæ rei quicquam agere. Plebe.] Omnes magistratus sordidos, humiles, & plebeios habitus sumiserunt, qua re publicum luctum testati fuerunt.

Purpura] pathos à dignitate: signum pro signato. Nam purpura, & fasces inseritis securibus, ac liliores, consularia erant insignia. Purpura alioqui piscis est, ex genere concharum, è cuius faucibus liquor colligitur, quo uestes purpureo colore tinguntur. Eiusdem generis sunt, conthylum, & murex: sed & ostrum in eadem significatione accipitur.

Sic fund: pri.] Publicum luctum comparatione amplificat. Quemadmodum magnam lamentationem est cernere in adibus funestis recenti morie alicuius, quàm diu neque elatum est, neque busto impositum est, sic tota urbe planctus & mæror publicè priuatimq; fuit.

Attonita tacere domus.] metonymia. Attonitos uocamus, quorum corpora, & mentes stupent, quod solet interdum fulminis, aut tonitrus iclu accidere nonnunquam etiam morbo. Sed hunc apoplexiam Græci uocant: unde *ἀππληκτι*, è *βροντῆος*: quasi tonitruo tacti. Corpora.] Mortuæ ac desperata iacent, An-

pellatum expergiscimur. *Esse me tunc quidē uitæ signum edidissent, conclamatum dicebatur: quasi rebus omnibus desperatis, iam corpora rogo imponenda esse, & deflentos mortuos.* Hinc conclamare in desperationis prouerbiū abiit. *Quin & ter conclamare uale mos erat: unde etiam in parcamiam cessit, longum ualere.* *Dydymus lib. Odys.* 9. ista Homeri enarrans *ἡρῆς ἐναγορὰ ὄσσει*, tradit antiquius morem fuisse, ut superstites eorum animas, qui in terra hospita perisissent, illic, iā inde domū concessuri ter inclamarent, et quidē hac de caussa, ut ipse ait, *ἴνα ἂν ἐπὶ τῆ ἀπονίπορτο ἐν ωεολίω, ὡρῶσθαι θ:* si adhuc in cæpo relictus esset, accederet. *Varia historia author Chiliade 5. hoc ipsum his uerbis annotauit.*

τὸ πρότερον τῆς θνήσκουσας εἰς γῆν τὴν ἀλλοτρίαν, ἐκ τῆ ἀποθνήσκουσας οἱ αὐτῶν τριοςάκισ ἡνάδου, ὡς ὄμμετος ἐδιδάξε βιβλῶ τῆς ὀδυσσεύς, τῆτο δ' ἐδρω, ὡς μνήμονες τυγχάνοντες φιλίας, ἢ ὡς ἐπὶ ἀπελείφθαι τῆς π. δ. τῆς φιλίας συνδ. ὁμοι. Antiquitus, qui in alienam regionem peregrī proficiebantur, mortuos ter uocabant eorum amici, ut Homerus docuit libro *Odysseæ*. Hoc adeo ob id faciebant, tanquā amicitie memores. simul ut si quis relictus esset, ad eam uocē concurreret. *Verg. Aen. 3* è Thracia discessurus ait.

— Animamq; spulchro
 Cendimus, & magna supremum uoce ciemus.
 Quibus

A Quibus is honos in funeralibus non prestabatur, ἀδα-
σισι, καὶ ἀπὸ αὐτοῦ dicebantur: hoc est, insepulti, & inde
fieri. Sed & conclamare militare uocabulum est, & ca-

strense: ut ad arma conclamare, & conclamare uasa.
Brachia.] ut in funere fieri solebat, uerberare pectus,
iaciare caput, uillere crines.

Sed cum memb.]
Vbi mors iam cepit
obrepere: membra ri-
gere, oculi distor-
que-ri, uultus pallere, iam
mors praesens adest.
Ad eundem modum ma-
tres turbatas erat ui-
dere. Nec dum.]
Micyllus dubitat, num
haec duo nomina sint
transposita: dolor, &
metus: legendumque po-
tius sit. Ne dum est ille
metus, sed iam dolor:
quonia inquit, in ipso
dolore, & malo pra-

Sed cum membra premit fugiente rigentia uita,
Vultusque exanimis, oculosque in morte minaces,
Nec dum est ille dolor, sed iam metus incubat amens,
Miraturque malum, cultus matrona priores
Deposuitque: moestaque tenent delubra cateruæ.
Hæ lachrymis spargere Deos, hæ pectora duro
a Affixere solo, lacerasque in limine sacro
Attonitæ fudere comas: uotisque uocari
Assuetas crebris feriunt ululatibus aures.
Nec cunctæ summi templo iacuerunt Tonantis,
Diuisere Deos, & nullis defuit aris
Inuidiam factura parens, quarum una madentes
Scissa genas, planctu liuentes atra lacertos
Nunc ait, & miseræ contuditæ pectora matres,
Nunc lanit, & miseræ contuditæ pectora matres,
Et summis seruate malis: nunc flere potestas,
Dum pendet fortuna Ducum, dum uicerit alter,
Gaudendum est, his se stimulis dolor ipse lacelsit.

Itaque in sana, & tem-
pla, ad pacem exponen-
dâ discurrebât matro-
na. Hæ lachrymis.]
distributio: harum alie
fusis lachrymis, quib.
ipsa simulachra con-
spargebât, supplica-
runt: alie prolapsæ hu-
mi preces lachrymis
mixtas fuderunt: non-
nullæ comas in templi li-
mine euulserunt. Erât,
quæ claris ululatibus
Deorum auribus odiosæ
erant uotis nuncupan-
dis, si ingruiens malum
auerterent, ac propul-
sarēt. Feriunt uero.]

al. Afficere.

B fenti maior animi mo-
tus, maiorque perturba-
tio esse solet, quam in metu, hoc est, de absente, & adhuc
incerto malo. Ut sit sensus: Postquam autem metus in dolore
couersus est, & uentus non amplius in dubio, sed iam cer-
tus, atque ante oculos praesens est, tum demum incubat amens,
&c. Utitur autem hoc loco prolepsis poeta. Primum enim in ge-
nere, atque promissive omnes de praesenti calamitate con-
queri fingit. Postea seorsim, & per distributionem, quibus
querimonij feminae quibus uiri usi fuerint. Hæc Micyllus,
pariter & eruditè, & uerè. Cultus mat.] A uirorum, &
magistratum consternatione, & lectu publico, ad matro-
narum lugubre cultum transit, in quarum planctus amplifica-
tione, & mirum in modum grauis est, & copiosus. Priores.]
Omne mundum muliebre quæ matronæ ante bellum gestaue-
runt, humili, & sordido cultu mutarunt, id quod publici
lectus argumentum fuit. Mæstæque.] περιλυσις, quæ sta-
tim distribuit. Sordidatæ tepla Deorum frequentabât. De-
lubrum autem quid sit, uariant auctores. Varro scriptum reli-
quit, lib. Rerum diuinarum octauo, quosdam existimare locum
esse, in quo area sit assumpta Deorum causa, praeter adde.

Quasi dicat, odiosæ sunt auribus Deorum immodicus ulu-
latus. Est autem proprie ululatus, eiulatus muliebris, &
conferatio: græcè ὄλονυγός, καὶ ὄλονυγία. Hom. Iliad. 3.
αὶ δ' ὄλονυγὴ πᾶσαι ἀθῆναι ἀνέσχορον.
Hinc uerbum ἰολοῦσα, eiulo, & cum clamore ploro, καὶ
μετὰ κραυγῆς εὐχόμεαι, cum uociferatione oro, et uota fa-
cio. Disertè igitur dicit, eas ululatis uerberasse Deorum au-
res, assuetas uocari submissis uocibus, & uotis, non autem ulu-
latibus. Nec c.] a locis, alia distribuit. Non omnes unum locus
templum confluerunt, sed dimiserunt Deos, hoc est per omnium
Deorum tepla se sparserunt: alie alia tepla frequentarunt: alie
alijs altaribus, sua dona dedicarunt si hac ratione eos flecte-
re potuissent, ad praesens malum auerterent, ut omnia in me-
lius uerteret Inuidia fac.] ut inuidia dixerit, pro, mise-
ricordia, & affectus concitaturâ, dixerit: ut sit acyrologia:
uel, ut hoc nomine Dijs inuidia saceret, quod preces tam
ardentes non exaudirent. Sulpitius exponit, concitaturâ
odium erga Deos si non exaudirent uel excitatura Deos
ad odium in supplices, & ad inuidendum inter se de ue-
neratione. Nunc ait.] Pathetica oratione matronæ
alicuius dilatat affectus. Hortatur reliquas ad uota, &
flectendum Deos miserabili rerum praesentium facie, & a-
gestibus. Dum pen.] Quædum belli fortuna, & alia in cer-
ta est, neque uictoria in alterutram partem inclinat. Gau-
dendum.] Tam diu simulanda est, dum alter eorum euadat
uictor, eiusque odium in nos concitemus. His se fiti.] expho-
nesis ex tristi matronarum habitu, & gestibus collecta.

C Rursum nonnullos alios arbitrari, locum esse, ubi Dei alicuius
simulachrum dedicatum sit: perinde, ut locus, in quo can-
dela fititur, candelabrum dicitur. Ad eundem modum, locum, in
quo idolum positum fuit, delubrum dicit. Sed Pesti diuersa est
sententia, delubrum dicitur, fuisse delibratum, hoc est, de corti-
castu, quem antiquitus pro deo uenerabantur. Sunt qui li-
gneum simulachrum esse putant: a raso ligno, quod Græci, &
ῥάσος, & ῥάσος uocant. Latini statuam interpretantur.

Nec non bella uiri, diuersaque castra petentes
Effundunt iustas in numina saeva querelas.
O miseræ sortis, quod non in Punica nati
Tempora Cannarum fuimus, Trebiaque iuuentus.
Non pacem petimus, superi date gentibus iras:
Nunc urbes excitem feras, coniuret in arma
Mundus: Achemenijs decurrant Medica Suffis
Agmina, b Massageras Scythicus non alliget Ister:
Fundat ab extremo flauos Aquilone Sueuos
Albis, & indomitum Rheni caput, omnibus hostes
Reddite nos populis: civile auertite bellum.

lum gerant. Diuer-
sa ca.] Adversa par-
te Pompeianorum ca-
stra petentes. O mi-
seræ sor. principium
querimoniarum ab ex-
clamatione in praesen-
tis atatis calamitate, b Massagete,
quod his temporibus & Massagc.
ad civile bellum nati res.
sunt, ac non potius tem-
poribus

Nec non bel.] A
mulierecularum eiula-
tu, ac supplicationi-
bus transit ad commu-
nes militarium ciuium
querelas, quorum uni-
ca preces sunt, ut ad-
uersus externos hostes
arma liceat inducere
potius, quam ut ciues
inter se nefarium bel-

a al. Getas. poribus bellorum Pun
nicorū, aduersus com
munes hostes, in quib.
b al. ignes. tot fortes uiri ad Ti
cinum, Trebiam, Tra
sumenum, & Cannas

pugnādo occubissent. Punica tem.] ad Punica bella
gerēda, in quib. pie pro Patria dimicassent. Tria maxime
Punica bella P. R. contra Carthaginienses gestū. Primū
pluribus Ducibus gestum fuit: & ad ultimum summam
uictoriae laudem C. Luctatius, uicta ad Aegates insulas
Pœnorum classe, reportauit, finemq; bello imposuit, &
pax Carthaginiensibus petentibus data fuit. In eo fœde
re, quod Luctatius cum Pœnis icit, Saguntus, & Ibe
rus fluius in Hispania uiriusque populi Imperij finis
essent. Secundum inde paucis post annis secutum fuit:
cuius causa exiit, Annibalis Pœnorum Ducis per am
nem Iberum contra fœdus transitus, & Sagunti excidiū
octauo mense, quā obsideri cœpta fuit. Huic finem im
posuit, uicto Annibale Scipio Africanus postea appella
tus. Tertium gestū Scipio Aemilianus, qui a delecta
Carthagine, inferior, aut minor Africanus dictus fuit.

Cannarum] Apulie Cannæ uicus fuit, iuxta Au
fidum amnem. Hic Secundo bello Punico, Paulo Ae
mylio, & Terentio Varrone Conss. & Ducibus quadra
ginta quinque millia Romanorum caesa fuerunt ab An
nibale. Inter quos cecidit, & Paulus Consul cum 90.
senatoribus, Consularibus, at Prætorijs, aut Aedilijs
30. Postquam eladem cum a nobilibus adolescentibus
rebus desperatis consilium de relinquenda Italia inire
iur, P. Cornelius Scipio, qui postea a deuicta Carthagi
ne, superior Africanus cognominatus fuit, stricto supra
capita deliberantium ferro, iurauit pro hoste se habitu
rum eum, qui in uerba sua non iurasset, effecitq; ut om
nes iureiurando obstringerentur, minime a se Italiam re
lictum iri. Florus tradit, in ea pugna Ausfidum aliquan
dum cruentum fuisse, cum illic duo maximi exercitus ce
cidissent, & annulorum modios duos inter equitum ca
dauera collectos, digitisq; extractos Carthaginem An
nibal per Magonem nuncium uictoriae misisset. Tre
bixq;] annis. Annibal ubi descendit ex Alpibus in Ita
liam, ad amnem Ticinum primū Romanos equestri præ
lio fudit: in quo uulneratum P. Cornelium Scipionem
protexit filius, qui postea Africani cognomentum acce
pit. Iterum statim R. exercitus ad flumen Trebiam fu
sus fuit. Cæterum, quod agri inter Trebiam, & Padum
est, Galli tum colebant, de quibus alibi dictum est. Tre
bia auctore Strab. prope Placentiam est, in Gallia Ci
salpina: iuxta Dertonem ex Apeninō in Padum labitur.
Hic L. Sempronius Conf. magna clade ab Annibale ui
ctus fuit. Non pacem.] Concessio, quod non recu
sent bellum, sed quod petant aliunde sibi inferri, & suis,
non a ciuib. Concitent tantū alias gentes ad arma Roma
na laceffenda, si omnino bellandū sit. Inde enumerant ali
quot gētes immanitate barbaras, cū quib. aliquādo P. R.
bellū habuerit, Mundus.] Coniurent omnes gentes hu
mane in P. R. Atq; inde subijcit distributionē. Achæ
menijs Sas] Per Achæmenā Susas, Persidem intelligit a
parte totū. Stephanus Achæmenā Persicā partem esse di
cit. Sed de Achæmenijs postea dicitur. Quomā aut P. R.
cū Parthijs, apud quos Crassus amissis signis, casus fue
rat, graue bellū gesserat, remotiores populos hostes dari

Hinc Dacus premat, inde a Getes: occurrat Iberis
Alter ad Eoas hic uertat signa pharetras.
Nulla uace tibi Roma manus, uel perdere nomen
Si placet, Hesperium superi, collapsus in b ignem
Plurimus ad terram per fulmīna decidat æther.

optat, Persas, Medos, A
& si qui sunt ab Impe
rio Pop. Rom. magis
femoti. Medica as
gmina.] Media ab
occasu, teste Plinio,

transuersa, obliquē Parthiæ occurrit, & utraque regna
includit. Ab ortu Caspijs, & Parthos habet: a meridie
Susianen, & Sittacenem, & Persidem: ab occasu, Adiabe
nen: a Septentrione, Armeniam. Itaque utraque regna
includit, quod Parthiam a Persia eeu cuneo quodam a
Caspio pelago immisso diuidat. Ptolomeus, & Pompo
nius circa occidentam plagam Caspijs ponunt, atque aded
uicinos Cambysæ, & Cyro fluminibus. Medorum caput
Ecbatana sunt urbs maxima, quam Seleucus condidit, lo
co tum amœnissimo, tum salubri aere, in primis æstiuo.
Quemadmodū Medorum reges æstatem Ecbatanis, ita
hyemem Seleucia Mesopotamia transigere solebant. Cæ
terum Media regnum fuit gentium bellicosarū, in quam
Iudæi, capta Samaria traducti fuerūt, si uerus auctor est
Eusebius. Paruit inde Assyrijs aliquot annis, donec a Sar
danapalo effœmmatissimo rege defecerit, Arbaçto præsi
B de ad regnum subuecto: a quo tempore, usq; ad Astyagen
auum Cyri maternū, qui Babyloniā domuit, in magna
gloria regnatū fuit, annos plus, minus, C C C L. Deinde
Imperiū ad Persas translātū fuit, capto Astyage, & Hir
canis imposito a nepote suo Cyro. Proinde Medica agmi
na Parthos innuit, quos Media, ut & Caspijs ab ortu ha
buit, cum quibus nuper bellū Pop. Rom. fuerat. Mediam
dictā auctores tradunt, a Medæ filio Medo Paulo antē
ostendī, Mediæ a meridie Susianen, & Persidē occurrere.
A Babylone leuor sum ad oram Persici sinus prima ter
rarum, Susiane est: deinde Persis, inde Carmania. Susiane
ab Oroati fluuiō, ad Tigrim usq; tribus milibus stadio
rum extenditur. Susiane nomē adp̄ta est, a Susijs metro
poli, regū ueteri domicilio, cōditis a Memnone iuxta Coa
spem fluuiū, cum ponte, ut testatur Strabo Plinius a Da
rio Histaspis filio, cuius arcem Eleus annis C C L. milli
bus pass. a mari ambiat. A Perside, Mediterranea Susa
rum asperrimis, & aditu difficillimis, & latrocinijs infa
mibus regionibus determinantur. Hac Alexander captis
Susijs & aīreptis, copias suas cum magna difficultate ita
duxit. Proxima Susijs in Susiana, Satrapena fuit, & Cha
races proximi Tigri. Achæmenijs.] Susas Persicas hic
uocat, quod Persarū regibus paruisset Susiane. Persidē
tilis cum primis regio est, & culta, regno omnium totius
Asiæ maximo nobilitata sicut & nostris temporibus, Tur
carū Imp. formidabilis. Non contenti fuerunt Persarum
reges Syria, Agypto, Aethiopia, Asia, Ponto, Armenia,
et Parthia, ut ad ulimū Europæ etiā pontib. facilis armis
perculerint. Propagarat hæc gens Imperiū usq; ad rubrū
mare, unde & Persicus sinus nomen inuenit. A Bragada
fluuiō perpetuo tractū, usq; ad amnē Oroatin omnia te
nuere. Quodā Persopolis ad Araxim fluuiū procul a ma
ri regni caput fuit, quam Alexander orbis terrarum opu
lentissimis spolijs refertam cepit, & euerit. In Persi
de Laodicea fuit, condita ab Antiocho, & Passagarda,
Magorum castellum, in quo Cyri sepulchrum, teste
Plinio, uisebatur. Porro Persæ Achæmenie dicun
tur ab Achæmene quodam a quo Persarum reges or
tum ducunt, apud quos post multos annos præstantissi
ma cognatio Achæmenidarū floruit, quorū maxime ope
ra Cyrus

Ara Cyrus Medorū regno positus fuit. Fuit autē Achemenes Argei filius, si uerus est Stephanus. Massagetæ.] Massagetæ in Scythiam excurrūt: Scytharū gens est, ubi Cyrus perijt. Horum populorū innumera est multitudo, & quæ cū Parthis ex æquo degat. Horū celeberrimi sunt, Sacæ Massagetæ, Dahæ, Essedones, Ariacæ, Rhymnici, Persici, Amordi, Histii, Arimespi, & aliæ nonnullæ gentes. Massagetarū regina fuit Tomyris, quæ à uiro relicta cū filio in eā gentē latē imperiū obtinuit. Hanc Cyrus per legatos uxore deposcebat. Illa nō se, sed regnū suū peti arbitrata, accessum appropinquātū interdixit. Iam cū apertē bellum ad Araxē profectus ostendisset, & copias ponte transire parasset, caduceator superueniēs, multa reginæ nomine obtestabatur, ne pergeret nō lacesitus bellū Massagetis inferre. Sin stare omnino ferro decernere, reginā paratā esse uel in suo, uel in ipsius regno de summa bellū pro alio dimittere, tantum uel uno uerbo significaret. Cræsus fortunæ uolubilitatē expertus, Cyprum hortatur longius procedere, ut alienā terrā belli sedem esse mallet, quā suā. Inde progressus, haud procul ab Araxe castra posuit. Filius reginæ cum tertia parte copiarū aderat, ad tentadas hostiū uires. Vincūt, cadūtque ij. q. in castris erāt. Inde cōuersis in unū Massagetis, Cyrus cum robore copiarū superuenit, ceciditque omnes, aut cepit: & inter captiuos uiuus in hostiū potestate uenit reginæ filius Spargapises. Illa hac clade nihil mota, per caduceatorē iterū monuit, ut fruib. suis excederet: quod nisi maturē faceret, testata solē, breui futurū, ut regē cruoris auidū ad satiētā tē in suorū uolueret sanguine. Tomyris audita filij morte (nam de ea duplex fama est) simulata fuga Persas ad angustias montū traxit, ubi unā cum rege captos suis artibus, trucidauit, ut ex C. C. hominū milib. nemo superfuert, qui eius eladis nunciū domū redierit. Cyri caput in culēū humani cruoris plenū regina mersit, cū superba insultatione, Cyre, expleas te nunc, qui tantopere cruorē fuisti. Massagetæ.] Sūt Massagetæ uelitu et cultu Scythis planē similes: hinc factū, quod à plerisque Scythæ esse credantur. Ex equis pugnant, & pedibus, & sagittis penē inuicē: pugnant sagittis hastis, & sangari. Auro in balteis, & capitis ornatu utūt. Aureos thoraces equorū pedib. inducūt. Ex auro fræna & phaleras cōficiunt: æreas cuspidēs hastis præfigunt: ære pharetras muniūt. Ferrī, & argenti nullus apud eos usus. Singuli apud eos uxorem ducunt, eaq. utuntur cōmuniter: id quod soli Scytharū faciunt. Quoties quis mulieris libidine capitur, suspensa ad currū pharetra cum ea citra pudorē coit. Terminus uitæ nullus genti præfinitus. Vbi quis admodū consenuit, cum propinquū, & necessariū cū aliquot ouibus immolant, atq. ita humanis carnibus cū ouilla mixtis uescuntur. Mortis id genus apud illos beatissimū est. Morbo extimatos non edunt, sed eos in damno ponentes sepeliunt. Serunt nihil, pecoribus uicē, & piscibus, quos Araxes abundē suppeditat: bibunt lac. E. Dīs, unum Solem uenerantur, & illi equum mactant. Re autem uera Massagetæ Scythæ non sunt, sed Scytharum extremam regionem, & proximam in Scythiam Caucasō uerso, incolunt, nemorosam, pastumq. uberiorem quā frugibus: Comari, & Essedones iuxta degunt. Paruerunt aliquādo Persis, si Curtio fides habenda sit. Quin & Solinus colliminium Persici regni, ac Scytharum ad Iaxartem constituit. Scythicus Ister.] Non quod Ister, qui apertis in Germania fontibus, sed alio quā desinit nomine, exoritur, è Scy-

thia defluit, aut ad Massagetæ perueniat, sed quod Scythiæ multos populos à sequentibus dirimat. Glareanus, qui hos duos uersus diligenter exciuit. Massagetæ, inquit, Ptolemæus ultra Hyrcanos, in Margianā ponit. Idem Strabo libro undecimo. Herodotus libro primo trans Araxem esse, è regione Issedonum: quæ duæ non admodum congruunt, ut annotauit Strabo. Verum ut ab Araxe longissimè ad ortum distant Issedones, utpote in Serica natione, ita longissimè Massagetæ ab Istro absunt. Neque uerò Ister usquam, quo minus Massagetæ in Romanum irruerent imperium, prohibere potuit. Sed omnino pōita hic, pro Scythiæ Massagetæ intellexit: deinde pro Sarmatis Scythas: ut frequenter apud auctores fieri solet. Quas enim Ptolemæus duas Sarmatias facit, in Europa unam, alteram in Asia, Herodotus libro quarto, duas Scythias prodidit, ut plerique alij, Herodotum sequuti. Nam quæ ad Imaum montes à Ptolemæo memoriæ tradita sunt, eæ nullius propemodum celebritatis sunt apud auctores. Hæc Glareanus. Danubius diu per immania magnarum gentium loca uagatur: deinde aliter appellantis accolis, Ister fit: acceptis aliquot amibus, hoc est, sexaginta, ingens iam, paulo Nilo minor, totidem, quot ille ostijs sed tribus tenuibus, reliquis nauigabilibus in mare effunditur. Strabo auctor est, ueteres hunc clarissimum amnem, à primis fontibus, ubi oritur, usque ad ostia Danubium appellasse: quæ cum primis per Dacis deseruntur, inferiora uerò usque ad Pontum per Getas Istrum nominasse. ὅτι τὸ Ἰστρὸν ποταμὸν, τὰ μὲν ἄνω, καὶ πρὸς τοῖς ὠκεῖς πρὸς μέγρι τῶν καταραυτῶν δακτύλων πορροφόρον οἰ παραλοῖ, ἀ μάλιστα διὰ τῶν δανῶν φέρεται, τὰ δὲ κάτω μέχρι τῶν ὠκεῖν, τὰ παρα τῶν γέτας, ἐναλθρῖστρον. Oritur Danubius è montibus Abnobis, tam propinquis Rheno, ut quod agnoscunt interiacet, non amplius, quā duorum milliarium latitudinē habeat. Inde multis fluminibus auctus, ut dictum est, per innumeras Sarmatiæ gentes diuagatus, septent ostijs in Pontum deseritur. Quicquid terrarum inter Danubium, & Rhenum est, id ueteris Germaniæ appellatio ne censetur. Danubius, quasi Abnobis, à clemētē adiuō monte Abnoba, unde effunditur, dicitur, Danoum, quasi die Abnoum, mōdiec detorta uoce. Fundat Albis, & Rhe.] Suedorū gens radicū Alpium accola trans Rhenum incolit. Bauaris, & Francombus affinis, quos Casar Germanorū omnium populorum bellicosissimas expertus fuit. Centū pagos habebant, quorū singuli mille singulis annis armatos ad bellū mittebant sed alterni militabant. Et qui à militia uacabant militantiū uictum suppedabant. Lactē, & pecoribus uicē, et è uenari nō modicus uictus suppetebat. Venationis duplex ratio fuit: tum ad exercitationē corporis, tum libertatis tuendæ causā. A puero nemo ulla disciplina imbuebatur, idq. hanc ob causam, ne quis inuitus quid faceret: tum autem uires corporis egregiè exercerentur. Et quia tractus is frigidus est, non nisi pellibus tegebantur. Hinc nemmem, nisi mercatores admittēbāt, quibus res suas diuenderent. Turpius his nihil fuit, quā inter equitandum ephippij ui: uetabantq. exotica uina inferri, quod uino crederent corpora emollecere. Adhæc, maximam laudem ducebant, quā latissimè à suis finibus, agros incultos, & uastos esse: magnum dedecus suis expulsos proximis cedere. Inter Suedos, Vlmenses sunt, Bauari, Badensis principatus;

cipatus, & Vürtenbergensis. Sueuiam ab anne Sueuo no-
men habere quidam credunt. Sed et flauos, à flauo capil-
litis eos nominat. [Albis in montibus Bohemæ
oritur, & per Saxoniam decurrens, in Germanicū Ocea-
num influit, ut Vifurgis & Amisus, sic Rhodanus in Gal-
licum pelagus: Ister in ortum, in mare Ponticum: Rhenus
in Oceanum Septentrionalem. Hercynia sylvarum om-
nium maxima in Germania Sueuos attingit: & Albis re-
cto itinere Straboni tribus tantum stadijs distat, diuiditq;
Germaniam à Dania. Quod uerò Sueuos in extremo a-
quilone collocat, amplificatio est, cum Alpium radicem
accolat. Indomitum Rhe.] Rhetos indomitū Rhe-
ni caput uocat. Etenim Rhenus ex Alpibus, quas Tacitus
Rheticas uocat, labitur: Abnobæ monti, unde Danubius
funditur, uehementer propinquus. Et Rheti Alpibus sunt
subiecti. Hos indomitos uel ob id uocat, quod prælijs qui-
dem, nunquam bello, subinde rebellantes, fuerint uicti.
Hic Drusus Tiberij filius ex equo lapsus, cum ibi bellum
gereret, Romam petiturus, fracto crure periit. Ceterum
de triplicibus Sueuis copiose dixit Glareanus. Nunc ad-
datur ceu appendix, quod de Rhetis idem hoc loco an-
notauit. Illud quod sequitur, inquit, indomitum Rheni ca-
put, omnes commentatores indiscussum reliquunt, tan-
quam bene notum, cum pauci sciant, de quo nam popu-
lo loquatur. Sed ego de Rhetis intelligo, apud quos Rhe-
nus duobus oritur fontibus, è summis (ut uocat Caesar)
Alpibus profluentibus. Prior fons, siue anterior, per At-
natis, (uulgo Tarwesch) alter siue posterior, ad insignem
pagum Spelucam: ambo rectà, primum ad Orientem:
deinde per elegantem regiunculam (Tumbascam uocat)
supra Rhetorum Curiam in septentrionem commixti tan-
dem feruntur. De ijs in descriptione Rhetie, copiose D.
Aegidius Schudus affirmis noster differit, & nos in iam ci-
tatis in Casarem commentarijs. Certum autem est, eam
regionem non aditam Romanis. Augustus quidem coër-
cuit Rhetos, (ut inquit Suetonius) non prorsus domuit.
Habere tamen Romani itinera quadam, per Rhetiam,
in illam Rhetiam, ad Danubium, quam ipsi sibi fecere
provinciam. Sed nihil ad Rheni fontes, quos Romani nõ
uiderunt: alioqui non falso prodidissent, statim initio flue-
re ad Septentrionem Rhenum: ut & Strabo libro quar-
to, ubi eius fontis propinquos facit fontibus Rhodani,
quod quidem uerum est. At libro 7. Rheni ac Danubij
fontis proximis ait Hercynia syluæ. Adeo nihil certi
erat apud ueteres. Rheni quidem, ac Rhodani fontes, non
ita longè distiti sunt, ut diximus, ex summis Alpibus orti:
at Danubij fontes longè absunt, ut minimum quatuor
dierum itinere. Hæc Glareanus. Dacus.] quidam pu-
tant Gothos eos uideri, quos ueteres Getas modò, modò
Dacos dixerunt: Scythicum hominum genus, ac post
Istrum in Scythia ora situm ad Euxinum mare. Et sunt,
qui existimant Gothos Scythas esse quidem, sed diuer-
sos à Getis omnino, mediterranea loca ligneis urbibus
incolentes. Strabo tamen libro 7. Geograph. tradit, quos-
dam ueterum opinatos esse, Dacos discretis sedibus di-
uersos habitasse à Getis, ceterum eandem esse gentem,
ut Daci mediterranea tenerent uersus Germaniam, &
Istri fontibus uiciniores, qui olim Dani dicti fuerunt: Ge-
ta uero essent, qui in Pontum magis emori, Orientales ha-
berentur. Atque hinc credit ab Atheniensibus seruatorum
nomina in Comædijs petita. Cerè Dacos, & Getas, δμο-
γῶτες, esse dicit. Plinius libro 4. scribit, Getas à Ro-

manis Dacos dictos, bellicosas gentes, quondam, quæ ad
Germanos inclinat. Bastarnas: quæ in Tanaim, Roxola-
nos, & Hamaxobitas, nuncupatas: (hodie Moscouita ap-
pellantur) quod incertis sedibus plaustris uagentur, &
res, opesq; suas ijs conueherent. Neque desunt, qui Getas
eos esse opinentur, qui nostra tempestate Vualachi dicun-
tur. Nunc audiamus etiam eruditissimum uirum Henri-
cum Glareanum. Daci, & Getæ (inquit Sulpitius) in Scy-
thia uicini sunt, sed Getas appellat eos, qui ad Pontum
in Orientem uergunt. Dacus autem, qui in oppositum,
Germaniam uersus, ad Istri fontis. Hæc ille. Quæ uerba
ex Strabonis libro 7. allegat. sed ea cautè legenda sunt.
Neque enim Daci sunt ad Istri fontis, sed comparando
Dacos ad Getas, hoc dixit Strabo. Getas ad Pontum in-
clinari, Dacos uerò ad Germaniam, & uersus Istri fon-
tis, à quibus tamen longissime absunt. Daci enim medijs
sunt, inter Iazygas metanastas, Sarmatas, ac Mysos, nus-
quam hercle ad fontes Danubij: at multo propiores ad
ostia eius, quàm Getas. Cùm autem Tomi Getarum oppi-
dum sit, (ut luculèter ex Ouidio patet) haud obscurè est,
ubi Getæ locentur definire: nempe in inferiore Mysia ad
Danubij ostia, ubi & Plinius eos ponit: quanquam ipse pu-
tat eos dictos Romanis Dacos. Qui uerò Gothos eosdem
esse cū Getis existimauerunt, toto (ut dicitur) celo aberrarunt.
Gothi enim ultra Germaniæ extrema ad Septentrio-
nem remoti sunt. Ptolemaeus Getas in Scandia insula po-
nit. Alij Gothos alij Guhos exhibuere. Nā diphthongū
Germaniæ linguæ um, exprimere nequibāt Latine, quæ
admodū apud Plinū, in Phlūg. Alij igitur, dimidiū eius,
u. alij o. posuerunt, Gutos, & Gothos scribentes quæ Ger-
manorum, atq; Gallorū lingua, die Gūtten, hoc est eximij
nominentur. Sicut hodie, Nigri, die Schwartz huff. Non
me lateo apud Corneliū Tacitū, esse, & Gothones, & Go-
timos, & Gythones, non satis certis in terra designationi-
bus Septentrionis, tamē in Germania populis. Virū uerò
hi ab insularis an insulari ab eis, hoc ignotum. Nos uerò
colluuiem quandā Septentrionalij populorum in Italiani
irruisse credimus optimorū militū, eosq; Gotos, die Gūtē,
se appellasse, quasi dicat, eximios, ut diximus. Sicut Ale-
manos, Allerleiman, hoc est exercitū ex multis populis col-
lectū, ut etiānum hodie in Germania fieri solet, qui uulgo
se Lantznecht, appellarunt ab annis iam quinquaginta,
quasi dicat, eiusdem regionis militē. Scioli quidam ab lan-
cea dictos inde somniauerunt, ignorātes Lantz esse geni-
tium casus, à land, unde Lantzman, Lantzhu, Lantzron,
à lancea, genitium Celtarū, atq; Germanorū lingua nomi-
natio esse similem. Vnde Lantzenecht fieret in composi-
tè, non Lantznecht Apud Nouariā Insubrium, circiter
annū Domini Milleimum, quingentesimum, ea appella-
tio cepit in Heluetiorū odium. cuius rei, non qui hæc scri-
psimus, optimè meminisse possumus. Atq; hæc quidē Gla-
reanus. Hoc quoq; de Getis, & Gothis addidū duxi, quod
eorum distantiam attineat, Tomi Getarum oppidū, cū
gradus long. & latitud. habeat. 55.0 | 47.50 | Got-
landia uerò. 48.0 | 60.0 | quot centenis nulliaribus
distent, facile est colligere. Iberis al.] Caesar Hispanis oc-
currat infestis armis. Vel ut Pompeius intelligatur qui cir-
ca ea tempora legiones in Hispania habebat. Distributio
est. Occupentur Imperatores belli externis: hic aduer-
sus Hispanos, ille contra Parthos. Ceterior Hispania
longè lateq; patens, Tarracoenensis cognominatur, à Tar-
racone, condita à Scipionibus urbe. Hæc clarum nomen
habet

A habet Iberum, Cantabricis iugis ortum, qui primum in ortum Solis elatus, tandem alveo in meridiem deflexo, mediam Tarraconensem rigat, & in mediterraneum effunditur. Ab hoc Ibero, vicini populi Iberi, & Hispania Iberia Græcis appellatur. Alter ad eo.] Vel Casar, uel Pompeius suas legiones ducat in Paribos, Iudæos, Ara-

bas, quos admodum nuper armis subegerat Pompeius, apud Paribos perierat Crassus una cum filio, Horu mortem uindicandam optant, & signa Romana repetenda. Nomē Hesp.] Auersio ad superos. Quod si omnino placeat funditus Romanos perdere, uestro fulmine eueratur in terras misso. Paribos a loco.

Sæue parens.] A uersio ad Iouē, ut priusquam ad arma perueniatur, & Duces inter se concurrant, partes prius puniantur, quàm imperium propter paucoru libidinem ruat, & bellum multo ciuili sanguine conficit. Partes Du.] Casarem, & Pompeium partium principes, & Duces. Dum non.] Antequam nullus ciuili sanguis est effusus. Tanto ne.] Ephonsis

Sæue parens utraq; simul partesq; Ducesq; Dum nondum meruere, feri, tanto ne nouorum Prouentu scelerum querunt, uter imperet orbi?

in ambitione partium, que inter se de Imperio concertant. Prouentu.] Vbertate fecerunt.

leru: metaphora à re corporea ad incorpoream: hoc est, à fructibus è terra nascentibus, ad scelerum copiam. Similitropo dicimus, magnum doctorum hominum prouentum in Germania esse: & magnum omnium pulcherrimarum artium prouentum.

Vix tanti.] Tanta clade omnia armis ciuilibus miscere, ut neuter letam uictoria reportaret. Pij homines frustra querelas effundit. Sed multo magis parentes liberoru suos rû cura excruciatifuerunt: in primis autem senes, quibus sua senectus grauis uel ob id fuit, quod iam uerû in bellu ciuile incidissent. Viuacia fa.] Senectutem grauem, ita fato quodam datam. Seneca Quæst. Naturaliû lib. Fatum ait esse, uersitate reru omniu, actionumq; quâ nullâ uis rumpat. Chrysipus lib. 4. περὶ προνοίας. id est prouidentia, fatu definit, εὐμαχίας τῶν ἐνοικῶν ὀνταξίη τῶν ὀλων ἐξ αἰδῆς τῶν ἐτήρων

Vix tanti fuerat ciuilia bella mouere, Ut neuter, tales pietas peritura querelas Egerit, ac miseros angit sua cura parentes, Oderuntq; grauis uiuacia fata senectæ, Seruatoq; iterum bellis ciuilibus annos. Atq; aliquis magno quærens exempla timori, Non alios, inquit, morus tunc fata parabant Cû post Teutonicos uictor, Libycosq; triumphos Exul limosa Marius caput abdidit ulua. Stagna auidi texere soli, laxa'q; paludes Deposita Fortuna tuum: mox uincula ferri Exedere senem, longusq; in carcere pædor. Consul & euerfa foelix moriturus in urbe Pœnas antè dabat scelerum. mors ipsa refugit Sæpe uirum, frustra; hosti est concessa potestas. Sanguinis inuisi: primo qui cædis in ictu Dirigit, ferrumq; manu torpente remisit, Viderat immensam tenebroso in carcere lucem, Terribilesq; Deos scelerum, Mariumq; futurum, Audieratq; pauens, fas hæc contingere non est Colla ribi: debet b multas hic legibus æui Ante suam, e mortes: uanum deponere furorem. Si libet ulcisci deletæ funera gentis, Hunc Cimbri seruate senem, non ille fauore Numinis, ingenti superuim protectus ab ira: Vir ferus, & Romam cupienti perdere fato, Sufficiens.

ihæ imaginem, à se Quæstori Syllæ traditi, detrahere conatus, magnos in urbe motus excitasset. Fuisse ob id inter ciues armis copiu disceptari, nisi sociale bellum interuenisset. Quo factu fuit, ut eo uix coposito statim ciuile bellum fuerit exortum. Extant & alia huius nefaria discordia causa, que re Romanam p'simo exemplo ad internecionem propè attraxit, quod hinc Sylla, Iugurtha à se capti laudè ad se traheret: contra, Marius prædica. b al. multos. ret, quacumq; Sylla, & c al. mortem. aly in Numidia gessissent suis auspicijs geri contigisse: ac prom de totam eam laudem suam esse, non autem Quæstoris Syllæ, qui

tois èτέροις παναπολυθόντων, καὶ μετὰ πολλὴν μέρου ἀπαράβατος, ὅσος τῆς τοιαύτης συμφορῆς id est, fatum est sempiterna quædam, & in declinabilis series rerum, & cæthena uolens semetipsam, sese implicans per æternos consequentiæ ordines, & quibus apta connexa est. Suprà meminimus eoru, qui diligenter de fato scripserunt. Atq; aliquis.] A querela alicuius senis, cuius memoria ad miserabilem illam faciem tempestatis Syllanæ peruenit. Vnde colligit consimilem calamitatem ex præsentis ciuili bello. Huic enim seni tribuit omnium nomine orationem patheticam querelarû plenam, in qua C. Marij tragœdiam reficit, eamq; exaggetat cômémoratione quarundam rerum ab eo gestarum. Tunc facta.] Priori ciuili bello inter Marium, & Syllam. Eius in primo lib. causam retulimus hanc fuisse, quod Marius triumphales status, quas Bocchus Mauritanie rex, P. R. & Syllæ gratificatus in Capitolio reterat, & in his auream Iugur-

suo iussu ad Bocchû profectus fuisset. Post Teutonicos uictor.] Quos Marius de Teutombus, & Cimbris superatis, & ad internecionem deletis, egerat. De his est ad plenum superiori lib. narratum est, quanta difficultate, & quibus in locis, quo collega eos extinxerit, addenda tamè aliqua duxi, ne frigide hic locus nobis ita precurratur. In quinto suo Cõsulatu de Teutombus, & Cimbris occisione caesus, tan clarum egit triumphum, ut ab ea gente deuieta, P. R. eum alterum urbis conditorem appellaret. Extinctis Teutonis, & Amburombus, ad Aquas Sestias abiens quintum Consul creatus fuerat Triumphu tum oblatu distulit, donec Cimbras uinceret. Quare ob Cimbricu tumultu absens in sequenti annu iteru Consul creatus fuit. Interea Cimbri, fugato ab Alpib. Q. Catulo Proconsule, qui fauces Alpium infederat, reliqueratq; castrillum a J flumen Athesim, ubi fugientem Proconsulem persequenti in Italiam traiecessent, iunctis utriusq; exercitibus, Cimbri

Cimbri magno prælio uicti fuerunt. Tum demum Marius pro duobus triumphis, qui totius ciuitatis cōsensu of ferebantur, uno contentus fuit. Eratq; is tam insignis, ut primores ciuitatis, qui adhuc non nihil ei, homini nouo ad tantos honores euecto, inuidebant, ab eo rempub. seruatam faterentur. Teutoni, & ipsi Cimbri in Germania orti erant, dicti à Tuiscone, patre Manni, qui authores, conditoresq; Germanicæ gentis memorantur. Libycosq; tri.] Quem de Iugurtha rege Numidarum egit: In eo Iugurtha cum duobus filijs ante currum eius ductus fuit. Sic Lucius Florus, Tandemq; inquit, opertum cathenis Iugurtham in triumpho Po. Rom. aspexit. Sed ille quoque quamuis uictus, & uinctus uidit urbem, quam uenalem, & quandoq; perituram, si habuisset emptorem, frustra cecinerat. Tamen, ut uenalis fuisset, habuit emptorem, &c. Necatus in carcere Iugurtha fuit. Alij tradunt eum inedia intra sex dies perijisse, ut Plutarchus, Lilius, & Eutropius eum Marij iussu in carcere necatum prodidit: rursus nonnulli eum de rupe præcipitatum fuisse, scriptum reliquere. Illud porro de Mario memorabile, quod ad disciplinam militarem attinet. Postquam de Iugurtha triumphauit Romæ, ad militarem disciplinam conuersus, cursu, & implexis itineribus faciendis diligenter militem exercuit, qui oneribus, ac sarcinis grauatissimis, signa sequi cogebatur. Unde factum, ut milites laboribus id genus assueti, multi Mariani sint postea appellati: hinc, multi Mariani in prouerbiū abierunt in milites uaricosos, qui ex hoc instituto, in furca tabella interposita onera sua portare solebant. Plutarchus eandem originem prouerby refert in uita C. Marij. Iulius Frontinus Stratagematum libro 4. cap. 1. de disciplina militari. C. Marius, inquit, recidendorum impedimentorum gratia, quibus maxime exercitus agmen oneratur, uasa, & cibaria militum in fasciculos aptata, furcis imposuit, sub quibus, et habile onus, & facilis requies esset: unde, & in prouerbiū tractum est, Multi Mariani. Hæc Iulius Fron. Itaq; ob laborum tolerantiam ita uulgò dicti fuerunt, quos Homerus *ἠαιδύους* *ἠαδύους* idemdem appellat. Alij Marij uocem, cum apud Numantiam in Hispania sub Scipione militaret, auditam aiunt, eum optimū mulum quæsitū habere, ad impedimenta cōuehenda, qui ualeudine corporis, & robore cæteros anteiret: ac id inde factū, ut qui robustus miles haberetur, Marianū malum appellarent. Quod si detorqueatur ad hominem perpetuo studio addictū, aut immensis laborib. astrictū, erit multo uenustius. Exollim.] Ouid.

- ” In cæno Marius iacuit, cannaq; palustri.
 - ” Pertulit, & tanto multa pudenda uiro. Et mox.
 - ” Quo uictrix toties Consule Roma facit.
 - ” Insignes triumphos uarij casus aduersi exceperunt.
- Etenim Marius factus eertior, Tribunos suos circa Nela à Syllanis militibus lapidibus obrutos esse, omnes Sylla amicos in urbe deprehensos trucidauit. Sequuta eadem sunt multa horrenda prodigia, quibus sollicitatis ciuitatibus nunciatum fuit, Syllam eum exercitu ad ciuitatem accedere. Senatus, qui totus Marij, & Sulpitij erat, obuios mittit Brutum, & Silium prætores, qui eum publice moneant, ne exercitū ad urbem admoueret, qui exui paludamentis, & fractis fascibus à militibus, retro in urbem abierunt. Iterum ad trinipam altera legato missa est à senatu, ne ad 40 stadia ad urbem exercitum duceret, Sylla benigne quidem, sed callidè respondit, se ita facturum: fortassis ut hoc pacto securum Marium, opprimeret. Le-

gatis dimissis, L. Basilium, & C. Mancinum præmisit, qui A Esquilinam portam insiderent. Pompeius alter Consul, Callinam occupat. Ex murorum fastigijs, & tectis domorum ab initio tela in Syllanos coniecta fuerunt. Appianus legatos Marium, & Sulpitij misisse, ne propius quam 40. stadijs castra locaret, quasi eos Senatus destinasset, idq; quousq; de præsentibus inter eos consultum esset. Sylla, inquit Appianus, ualles, & quæ propinqua fuere manibus loca, militum legione occupat: Pompeius colles alia legione cōmunit: tertiam Sylla ad pontem ligneum amittit, quartam ante urbis muros in supplementum iubet subsistere. Ipse eum cæteris urbem ingreditur hostili opinione, & opere. Quæ ex causa, qui circa illum inhabitabāt, desuper tela emittere cœpere, quoad eorum domos incendere uelle comminatus est. Hæc Appianus, Marius, & Sulpitius in Exquilis Syllæ occurrunt. Confluxerunt ibi sub signis duæ acies. Cessit Marius, ac frustra sollicitatis seruicijs fugit ex urbe. Lucius Florus Marium, inquit, seruilijs fuga exemit, imò fortuna alteri bello reseruauit. Hæc ille. Sylla cum eade per sacram uiam grassans in forum Senatum conuocat. His auctor fuit, ut Marius, Sulpitius, & omnes, qui eius partes sequuti fuissent, hostes iudicaretur. Proditio, atque interfectio Sulpitio à seruo, Sylla per præconem grandem pecuniam ei promittit, qui Marium interfecisset: homo ingratus ab eo seruatus nuper, ut Sulpitij subtractus. Edictum Sulpitij non leuiter populum offendit. Marius circa Ostiam nauim ingressus, Circeios fuit ut tempestatis deiectus. Inde cum modico equitatu per deuia aliquādiu errauit: inedia tandem adactus, cum ad pastores diuertisset, ad sumendum aliquid esculentis, ab his monitus fuit ut caute fugam teneret. Venisse ad se dudum Syllanos equites, à quibus ad eadem inuestigaretur. Ibi multo magis terrius Marius, uia deflexit. Profundum inde ac deuium nemus consequutus, ibi sequenti nocte quieuit. Appianus tantum scribit, nonnullos Sulpitij deprehendentes, eum interemisse: Marium uerò sine seruo ac socio Minturnas confugisse, quem ciuitatis principes in obscura quadam domo quiescentem, proclamatione publica territi, & ambitione insuper ducti, quod hinc nem sexies iam Consulem, à quo multa iam, & præclara gesta essent, in potestate haberent, custodire cœperunt. Sic Appianus. Semper fuit confirmatus uaticinio, quod bello Iugurthino in Africa acceperat fore, ut ante mortem Sulpitius Consul fieret. Et iam sexies Consul fuerat, Itaq; spes septimi Consulatus supererat, ad quem fato se seruari con fidebat. Fuga inde repetita, cum à Minturnis 20. stadijs iam abesset, (est autem id oppidum ad Lirim amnem, in finibus Latij, haud procul à mari.) duabus Syllanis turmis procul conspectis, Marius, & socij, qui unà aderant, præcipiti cursu se ad litus abriperunt. Casu offenderūt ibi duo nauigia, (hæc diuersa referuntur ab Appiano) quibus uix bene conscensis, Syllani equites aderant, qui minaciter nauitis denunciarunt potnas, nisi Marium in manus traderent. Contrà Marius lachrymans supplex obstabat, ut neglectis inimicorum uerbis, suæ fortuna potius miserentur. Ibi altera nauium, in qua socij erant in Atarnariam transmissa, altera, quæ Marium uehebat, paululum circa litus uecta, donec è Syllanorum conspectu esset, iterum litori applicata fuit. Mario hic in terrâ exposito, per speciem curandi corporis, nauis sublatæ anchoris relicto eo solo, in altū abierunt. Marius ibi se proditum arbitrat, abiecta omni spe uitæ, iacuit aliquādiu

A propè exanimatus in littore. Mox ad se reuersus, resumpto animo per palustria ad senis cuiusdam tugurium uenit, à quo in proximum scrobem demissus, calamis, & palustribus herbis connectus uix quiescere cœperat, cum aduentantium strepitus, & senis à se dimissi uox aures eius percelleret. Quo metu ille percussus, abiectis uestibus in aliam paludem se immisit. Atque hoc est, quod poeta dicit.

29 Exul limosa Marius caput abdidit ulna.

30 Stagna auidi texere soli, laxa & paludes

31 Deposium fortuna tuum.

Iude ab ijs, qui ex Tarracina, à Gemiliano missi fuerat, Minturnensibus necandis traditus fuit. Lilius eum à Minturnensibus necandus extractum scribit.

Deposium fortuna tuum.] auersio, ad concitandū pathos. Deposium fortunæ, Marius nominat, quem ad ultimum Consulatum, & uindictum seruauit fortuna.

Mox uincula.] In carcerem extemplo ductus fuit.

Minturnenses nihil cunctati, decretum tulerunt, ut quando Marius hostis à S. P. Q. R. iudicatus esset, publicè

B necaretur. Ibi inter ciues nemo erat, qui tantū uiri cæde

contaminari uoluit. Felix mortuus.] Victor &

uictor in patria, sine sanguine moriturus.] Cum autem

senem nominat, pathos ab ætate. Sexaginta, & ampli-

us annos natus tum erat. Et, exedere dixit, pro, eo, quod

est, consumpsere. Consulatum septimum inibat, cum

moreretur. Mors ipsa refugit.] Cum per tot discrimina post fugam iactatus esse. Mouet uariè affectus, à

supplicio, ætate, re, loco, situ, conditione præsentis, &

dignitate. Pœnas autè.] Ad id temporis usque nul-

lum scelus commiserat, neque post reditum, cum pœnas

sumeret de ingratis inimicis, à quibus ipse non solum urbe

pulsus, uerum etiam hostis patriæ iudicatus fuerat, & præ-

mium percussori publicè pronunciatum erat.

Fracta & hosti.] Gallus eques sue Cimber potius, ibi

fortè repertus fuit, qui in ulionem gentis sue Cimbri-
cæ stricto ferro armatus carcerem ingrediebatur. Erat
is locus obscurus, in quo clausus sedebat, Hostem, intel-
lige carnificem: sanguinem inuisum, C. Marium.

Viderat immentam.] Percussor uiderat ignem ex

Marij oculis elucere, audieratq; uocem terribilem è spe-

ctu carceris redditam, ad suas aures peruensisse. Tunc

homo Marium interficere audeat? Quibus ille, siue Cim-

ber, siue Gallus fuerit, prodigijs terribus abiecto ferro,

foras se proripuit, clamans sibi non licere Marium

interficere. Lilius tradit, cum maiestate tanti uiri mo-

tum, aut perterritum potius retrocessisse. Terribi-

lesq;] Furias futuras terribiles, ultrices, & Marium futu-

rum, Zeugma. Multas mortem.] Magnam stragem

inimicorum priusquam ipse moriatur, idq; fato. Appia-

nus ita digiruit historiam. Galatam eiam carnificem pub-

licum cum gladio misere, ut eum interficeret. Galatam

autem ferunt, cum per tenebras quæq; scrutando gradi-

retur, Marij oculis in morem, splendore micantibus trepi-

dare cœpisse. Mox cum Marius è lecto surrexisset, et hor-

renda uoce intonaret, tu'ne Caium Marium occidere au-

des? Galatam è foribus profluisse, insanientis similem, ac

clamantemq; Ego C. Mariū occidere nequeo. Et ex cau-

sa superstitionis cuiusdam timor primores urbis inuasit.

Huc usq; Appianus. Si libet.] cæcos Cimbros ulcisci,

aut Gallos. Hunc senem.] C. Mariū, qui graues pœnas

brevi sumpturus est de inimicis suis Romanis, qui ei ad-

fuerunt, in Cimbris, Teutonibus, & Amburonibus delendis.

Senem.] Pathos ab ætate sexagenariū: nam annos na-

tus 62. moriebatur: uel (ut nonnulli) 70. Non ille fa.]

Quasi dicat Marius non fuit seruatus benignitate deorū

erga P. R. ut eos amplius tueretur, sed eorum ira potius,

ut propter ipsorū ingratiudine ciuitate affligeret. Vir-

terus.] Egregia laus Marij à uirtute rei militaris, qui uel

unus ad euerfionem urbis sufficere potuisset, si uoluisset.

Idem pela.] Idem

Marius per mare in

Africam uectus, uenit

in Numidiam, regnū

C quondam Iugurthæ,

de quo ipse triumphat.

Minturnenses à

gnoscentes ingrati-

udinem suam, ut is à

se, qui bellum Iugur-

thinum confecisset, I-

talianam sua uirtute,

industria & belli artibus, ab hostibus uindicasset, in grā-

tiam paucorum interficeretur. pœnitudine acti, quod ta-

lem uirum summa cum ignominia extractum è paludibus

in carcerem condidissent, honorificè eductum è custodia

ad mare deduxerunt. Aiunt augurio denunciatum illi, fu-

gæ salutem non terra, sed mari quaerendam esse. Erat

autem id huiusmodi. Asinus proximè astantem eum intui-

tus, relicto pabulo, magno ruiditu, tanquam uocis classico

ad proximum fontem gesticatione petulca, quod poi-

it, occurrit. Hoc omne obiecto admonitus, conscen-

dit scapham, & Siciliam petiuit. Iamq; haud procul

ab Eryce aberat, cum tantum non ab eius Insula præ-

torè intercepteretur. Euasit hęc, amissis paucis appu-

litq; summa cum difficultate in Africam. Appianus

— Idem pelago delatus iniquo

Hostilem in terram, uacuisq; mapalibus actus

Nulla triumphati tacuit per regna Iugurthæ:

Et Pœnos prescit cineres, solatia fati

Carthago. Marius tulit, pariterq; iacentes

Ignouere Deis. Lybicasq; sibi a colligit iras,

Vt primum fortuna redivit, seruilia soluit.

Agmina, conflato sæuas ergastula ferro

Exeruerent manus, nulli gesta dabantur

Signa ducis, nisi qui scelerum iam fecerat usum,

Attuleratq; in castra nefas. —

equitibus eius persequi satis ratus, iter nulla semita ad

mare corripuit: & ad Chalybes delatus, folijs corpo-

ri superimpositis, aliquantulum quieuit. Strepitu de-

inde percepto, sub folijs latuit. Qui cum magis inerea-

bresceret, Siculi cuiusdam piscatoriam scapham, per-

uim coactio eo, properè insiluit. Insurgente den. um tem-

pestate, perfractio gubernaculo, uela uenit, quo fors eo

um duceret, emisit. Delatus est itaque ad insulam, in

qua domesticos ex suis nuper allatos, reperit. cum his in

Libyam transit. Ad istum modum Appianus. In A-

phricam illustres sue factionis homines paulò antè fe-

liciter dilapsi profugerant.

Pelago de.] Ut omnia priora aduersa, ita & uen-

tus, & mare aduersa in fugam, suere. Vt tempestatis fra-

H Etum sue-

paulò aliter Historiā

refert. Hęc, inquit,

Minturnarum primo-

res animo uolentes.

Galatam dæmonis eu-

ijsdam occurfu terris a fortasse ibi:

um arbitrati, Mari-

um statim ex urbe e-

gredi, & ubicunq;

saluus esse posset, pro-

ficisci suadent. Ille se

ab Sylla inquiri, & ab

Etum fuerat gubernaculum, ut modo dixi. Hostilem in terram.] Libyen ubi nuper Iugurtham ceperat, & cathenatum Romam abduxerat, Qua ex re nome suum Afris inuisum nouerat, à quibus non minus periculi, quam Syllanis sibi imminuere aduertebat. Vacuisq; mapali.] id est, per uacua mapalia iactatus, Sunt autem mapalia, case rusticanæ. Nuda triumphati.] Hypalage, ipse nudo simili iacuit in regno Numidiæ, quod Iugurthæ fuerat, de quo triumpharat. Significanter iacuit dicit, Nam sub primum eius appulsum, à Prætoře Sestio (aliq; Sextio, nonnulli Sextilio scribunt) per lectorem iussus esset prouincia Pop. Rom. excedere, mæstus, & consternatus aliquandiu inter Carthagini delectæ ruinas delituit. Appianus scribit, in mari eum hyemem perferre coactum, paulo supra Libyam, inter Numidarum montes. Interim Romæ inter Cinna, & Octauium Cons. nouos, quod Cinna nouos ciues tribubus ascribere conaretur, alter inhiberet, armis media urbe disceptatum fuit. Octauius uictor Cinna urbe expellit: sufficitq; in eius locum Cornelium Merulam, Cinna, & ipse nunc exul, Capuæ primum apud exercitum Appij Claudij corruptum, multa de collega iniuria quæstus fuit, quod ab eo sua dignitate spoliatus, extorrisq; patria eiectus esset. Quærelis addidit lachrymas. Magno plauso ibi exceptus, Cinna, insignis Consulibus receptis, ipsosq; exercitum uires redactio, totam Italiam peruagatur, undiq; potes contractus auxilijs confirmans. Interea in Africa mira fortune commutatione, siue fama, siue casu ad Marium in suprascripto loco confidentem pleriq; amicorum confluerunt. Inter quos uiri illustres erant, Albinouanus, Grannius, Lectorius & nonnulli alij, qui cum eo hostes iudicati fuerant. Iunior & ipse Marius statim adfuit, qui cum reliquis optimatibus ad Numidarum regem à Roma imploratum auxilium contra inimicos confugerat. Hic ubi sensu operæ regie pellicis, quæ effl. tim adolescentem amore ceperat, sibi à Barbaro insidias parari, occultè subtractus, magnis itineribus ad suos uenit. Et pœnos Pœnsis.] Nam inter ruinas Carthagini, ut dixi, aliquandiu delituit.

Solatio fati.] Vterq; se consolabatur: Carthago indignè ferebat suum excidium, uidens Marium huc miseriarum peruenisse: rursus Marius solabatur se, leniebatq; ægritudinem animi sui recordatione tantæ

urbis excidij, in cuius ruinis patria exul requiem cepiebat. Atque hoc pacto mutata calamitate, & miseria se consolabatur.

Iacentes.] Afflicti dijs dederunt, ueniam, de mutatorum rerum statu. Libycas sibi,] hoc est, ab exilio Libyco: siue Barbaram, & immanem, quo ingenio Afri sunt, & Libyes. Respicit ad parcemiam, Libyca fera, de homine uafro, callido, & uersipelle, uarijsq; moribus, & ancipiti ingenio, qualem Cicero Catilinam fuisse scribit, quod in Africa uariæ ferarum species sæpenumero nascantur. Marius suis præter spem receptis, in litore deliberare cepit, quo potissimum cursum intenderet, ad opes afflictas recuperandas. Hic oculis eius nouum spectaculum fuit oblatum. Duo scorpiones chelis, & cauda inuicem incessentes, pugnam laceffebant acriter, Marini omen auersatus, in Cerecinam insulam continenti proximam præcepit transmissit. Hic de ciuitatis statu certior factus, paucis Mauris equitibus in naues impositis, Italiam repeit, & in Etruriam deferretur. Huc multi ad eum confluerunt, ueterem ipsius sequui claritudinem. Appianus scribit, Marium, earum rerum certiore factum, quæ in Italia à Cinna, & Pompeio gerebantur, in Tyrreniam nauigasse cum ijs qui fugientem sequui fuerant. Quibus superuenire serui eorum, ad quingentos.

Vt primum fortuna.] Sic Appianus. At Florus paulò aliter rem narrat. Itaq; inquit, ad nomen tanti uiri late concurrunt: seruitia (pro nefas) & ergastula armanur: & facile inuenit exercitum miser imperator. Itaq; uipatriam reposcens, unde ui fuerat expulsus, poterat uide ri iure agere, nisi causam suam scuitia corrumpere. Hastenus ille. Ceterum seruos ad libertatem uocabat, ut paucis diebus ad sex millia hominum conflaret. Appianus autor est, eos Tyrrenos fuisse, cum quibus ad Cinna fuerit profectus: à quo pergrate ad belli societate admissus fuerit. Ergastula loca sunt clausa, ut officina, ubi serui aut damnati operabantur: & ipsi serui ergastula, ut seruitia, usurpantur. Exeruerunt.] Extraxerunt è cathenis, & manicis. Nisi qui.] Nisi qui scelerebus, & flagitijs contecti erant, & propter delictum aliquod profugerant in castra Marij, tanquam osylum quoddam apertum; Talibus à Mario signa gestanda dabantur.

Proh fata.] Exclamat in horribilem cædem Marianam, cum urbem ingrederetur. Sed non inutile fuerit, nec iniucundum lectu reliquam historiam, ut cœpimus, persequi, quam copiose à circumstantijs amplificat. His quas memorauit, copijs, Marius Cinna coniunxit, qui id per legatos ultro petierat. Ab illo proconsul declaratus fuit: purpuram uerò, & fasces repudiauit, ut presenti fortunæ minime conuenientia: exulem eum splendorem nõ ducere, Et ex eo, quo hostis iudicatus fuerat, non nisi barba promissa, & capillitio imonso, in nulla item, nisi sordida ueste fuerat conspectus. Aetas grandior illi uulgi sa-

— Proh fata, quis ille
Quis fuit ille dies, Marius quo mœnia uictor
Corripuit: quantoq; gradu mors læua cucurrit?
Nobilitas cum plebe perit, lateq; uagatur
Ensis, & à nullo reuocatum est pectore ferrum.
Stat cruor in templis, multaq; rubentia cæde
Lubrica Saxa madent: nulli sua profluit ætas:
Non senis extremum piguit urgentibus annis
Præcipitasse diem, nec primo in lumine uitæ
Infantis miseri nascentia rumpere fata.

uorem, & misericordiã conciliabant. Cinna Ostiam intercepit: atque inde cum suis copijs ad urbem progressus fuit. Appianus contra à Mario captam Ostiam, & disceptam prodidit Marius ad hæc Ostiã occupat, inquit, hostilitateq; diripit. Et Cinna Ariminum præmissis urbe posituræ ne exercitus qui spiam, ex populis urbi parentibus, aut è Gallia Romam commeari posset. Hæc ille. Deuastauit, ut idem author tradit, Antium, Ariciam, & Lanuuium: uel (quidam erunt) Lanunium. Occupat, & aliis ciuitatibus traditis à plerisq;. In urbem interim trepidatum fuit supra modum. Consul Octauius, à quo Cinna pulsus fuerat, ab

Arat, ab amicis monitus, ut seruitia ad libertatem inuitaret, negauit se seruis patriam, à qua Marius pulsus esset, daturum: neque moliturum quicquam, quo Cinna armatus urbe arceret. Hinc factum quod Marius, & Cinna, nullo momento, cum nemo prohiberet, Ianiculum occuparint. Milites, qui tum temporis in urbe erant, moti Octauij ignauia, Imperium ad Metellum, filium eius Metelli, qui à Mario expulsus fuerat, deferunt. Recusauit is, hortatusque eos fuit, ut ad Consulem, qui potestate praeiret, redirent, cuius esset exercitum regere. Milites hanc repulsam indignè ferentes, relicta urbe, ad hostem defecerunt. Tum demum Metellus, ubi aduerit, quantum uirium sibi, & suis ea defectione detractum esset, urbe relicta fugit. Octauius à militibus, qui ad eadem in urbem praemissi erant, multis uulneribus confossus, periit. Sunt, qui tradunt sedenti à Censorio caput amputatum: & caput pro rostris expositum fuit. Senatus Consulis eade consternatus, Legatos ad Marium, & Cinna mittunt, oratum ne in innocuos ciues saeuirent. Cinna de curruli sella, ut Consul legatis benigne respondit, at Marius, rigido uultu, & aspectu truculento sedens, tacitus declarabat, quantum stragem paulo post esset editurus. Cinna urbem cum duobus exercitijs ingressus, ipse cum totidem ad portas substitit, dictitans subridens, non licere exili eam urbem, unde legibus fugatus esset, nisi reuocato publice ingredi. Proinde si quis suo patrocinio indigeret, is id daret operam, ut priuilegium de se latum, statim antiquaretur. Inde contempitum Populum in forum conuocari, & suffragia ferre iussit. Appianus auctor est, Tribunos fugam eius ceterorumque, qui à Sylla Consule expulsi fuerant, ex decreto dissoluisse. Maritus quo mox.] Tum demum armatis militibus, quos praecipites uocabat, septus urbem ingressus fuit: deditque suis tesseram, ut quem ipse non resoluaret, eum in uestigio confoderent.

Nobilitas cum pl.] Et Consulis Octauij caput, primum deinde aliorum interfectorum capita ante rostra appensa sunt. Non Senatorum, aut Equitum delectus ha-

Crimine quo] **P**athos ab aetate puerili, quae omnis noxae exors erat. Visum est.] Ignauis hominis fuisse, solum fontes ad poenam rapere. Innumeros.] tam noxios, quam insontes: ut respiciat ad id, quod paulo ante dixit, ignaui hominis tantum fuisse, nocentes quaeuisse, nisi innocentes etiam admiscerentur.

Cruentus uis.] Periphrasis Marij, qui etiam ignotos, & non dum uisos interfici iussit, ut caedes miserior, & formidabilior, tum plebi, tum inimicis esset, & percussores eorum capita ad terrorem faciendum per urbem circumferrent: ne manus militum essent otiosae, & languescerent. Spes una.] Nam urbem ingre-

Crimine quo parui caedem potuere mereri Sed satis est, iam posse mori: trahit ipse furoris Impetus, & uisum est Lenti quaeuissimè nocentem: In numerum pars magna perit: rapuitque cruentus Victor ab ignota uultus ceruice recisos Dum uacua pudet ire manu: spes una salutis Oscula polluta fixisse trementia dextrae. Mille licet gladij, mortis noua signa sequantur, Degenerò populus, uix saecula longa decorum est Sic meruisse uiris: nedum bene dedecus æui Et uitam dum Sylla redit, cui funera uulgi Flere uacetur uix te sparsum per uiscera Bebi Innumeras inter carpenteis membra coronae Discerpisse manus: aut te praesage malorum Antoni, cuius laceris pendentiæ canis Ora ferens miles festæ rorantiæ mensæ Imposuit: truncos lacerauit Fimbria Crassos, Sæua Tribunitio maduerunt roborata tabo.

rum tyrannidem ferrent inultam. Vix secula.] Logisimum uitae templum decorum, ut uiri, hoc est, Romam ita de rebus mererentur, & quidem breui temporis spatio, cum aeterno numinis dedecore, cum

bebatur: Vniuersa senatorum capita rostris affigebantur, ait Appianus. Non Deorum reuerentia, aut uirorum indignatio, inuidia, ue timor in his perpetrandis uilis aderat. Denique in ipso occursum, multi illustres uiri & Senatorij ord. irucidati sunt. Enumerat Appianus aliquot, ut Caium, & L. Iulium, Atilium Eranium, P. Lentulum, C. Nemiſtorium uel ut alij scribunt, Nestorium. M. Bebi um, utrunque Crassum patrem, & filium, M. Antonium Oratorem. Cum plebe.] Ea caedes per nobilitatem, & ignobiliū capita grossata est. Erant multi, qui amicos suos ad se confugientes mortis metu prodebant. M. Antonius insignis orator ea tempestate, cum apud hospitem delitesceret, cauponis indicio proditus fuit, quod puer ab eo uinum suauius solito mercaretur, cum quo, & Caius Caesar occisus fuit, & capita in rostris posita. Antonij eloquentiam, & Marij crudelitatem celebrat Valerius Maximus cap. Quanta uis sit eloquentiae. Catulus, qui cum ipso Mario de Cimbris triumphauit, ubi se quoque ad eadem destinatum accepit, carbonibus in cubiculo accensis, seipsum spiritum pracluso peremit. Latetque uag.] Cadauera caesorum proiecta passim horrore ciuibus erant: & quemadmodum florus scribit, postquam omnis manus Octauij Ianiculo depulsa fuit, statim ad principum caede dato signo aliquanto sauius, quam aut in Punicis, aut in Cimbrica urbe saeuiret. Stat cruor.] Exaggeratio caedis, à circumstantia loci: quasi dicat, ne templis quidem parsum fuisse. Nulli sua.] A ratione aetatis personarum. Pueri, & percussorum uxores ad stupra rapiebantur ab ijs, qui à Mario ad ideo munus destinati erant. Quod dedecus milites, Cinna adeo indigne ferebant, ut factio in Marianos impetu, ferro eam rem uindictarunt. Pauci amicorum Syllae euaserunt, domus eius euersa est, bona in publicum redacta. Consules creantur Marius & Cinna, iterum. Appianus tradit, nisi uitium sit, Marium Octauium tum Consulatum iniuisse. Et citra comitia se renunciarunt. Non senis.] Pathos à circumstantiis aetatum, senum, puerorum, & infantum. Et hos ad Lanienam raptos canit.

diens suis maduerat, ut quos ipse non resalutaret, & quibus saluantibus nihil responderet, aut manu osculadanti non praerberet, eos in uestigio confoderent.

Trementia.] metu mortis. Mille li.] mille signa dicit, auersum caput, non datum responsum, non protensam manum osculis, et similia. Degener.] exclamatio in rei indignitatem, quod P. R. à maiorum suorum uirtute, & artibus degenerassent, ut hanc paucorum

tyrannidem ferrent inultam. Vix secula.] Logisimum uitae templum decorum, ut uiri, hoc est, Romam ita de rebus mererentur, & quidem breui temporis spatio, cum aeterno numinis dedecore, cum

cordatos prudentesq; uiros, tum etiam omnem posteritatem. Et uitam.] haud diu duraturam. Dum Syll.] **Constans fama erat, Syllam, qui id temporis procul domo cum exercitu aduersus Mithridatem regem Póti aberrat, rebus tum prosperè gestis, de reditu in urbem cogitasse. Marius secum reputans, quatum discriminis sibi, & suis instaret, ab hoste ferocissimo, & eo quidem iam uictore, ubi urbem cum exercitu intrasset, uarijs curis, & nocturnis terroribus inquietatus, in languorem incidit, quo septem diebus conflictatus (ut Píso tradit) uel (ut Possidonius) Iliaco morbo decepsit, natus annos, ut modo retuli, 60. uel, ut alij, 70. edicis iam multis sceleribus, Idib. Ianua. uir si examinentur cum uirtutibus uita, haud facile dixeris, bello ne melior, an pace perniciosior fuerit: ut quã tempubl. pace seruauit, eandem togatus, primum omni genere fraudis, ad ultimum armis euerit. Arquarium, inquit Florus, Mario uidente confossus fuit, quia fatalem illam scilicet manum non porrexerat salutanti. Inde Sylla ex Asia cum exercitu uictore properabat, harum rerum omnium facius certior. Rediit.] E' bello Mithridatico in urbem. Vix te.] οἷος, à miserabili eladis ciuili spectaculo. Estq; auersio ad concitãdos affectus, ob eãdem quorundam illustrium uirorum. Nam M. Boebius, C. Nestorius, P. Lentulus, & pleriq; alij Senatores, quos paulo antè memorauit, in uia deprehensi, inquit Appianus, trucidantur, nam militum manibus dispersi fuerunt. Vix uacat te deslere à Boebi laceratũ membratim medio foro inspectante ciuium multitudine.**

Ante te Antoni.] Qui istam calamitatem multo ante praesenserat. Fuit hic ea tempestate clarus orator, cuius etiam Cicero non uno loco meminit, in libro de Orator. & claris Oratoribus, ad cuius eãdem uix Marius retentus fuit, quo manus cucurrerit. Milites, qui ad eum obruncandum missi fuerant, illius eloquentiã suauitati demulciti, tam diu ab eo uiolãdo destituerunt, donec Annius quidam, cui id negociũ à Mario datum erat, cubiculum ingressus, increpita aliorum ignauia eloquentè confoderit. Caput eius in rostris suspensum fuit. Sed Appianus paulo aliter. M. Antonium Oratorem, inquit ad fundum quendam fugientem, agricola diligenter occultuit, benignèq; suscepit. Seruum deinde industriũ in diuersorium ire iussit, ut uiuam emeret. Cauponi uerò, cur unum diligentius posceret, inquirenti causam insurrexit auribus. Ille cum discessisset, properè ad Mariũ accelerãs, rem aperit. Qua p. recepta, Marius læticia gestiens accurrit ueluti

al. hec ferunt. quitur.

Te quoq;.] Auersione iterum affectus mouet. Duo insignes uiri in rabie illa ciuili, eruditione clari perierunt: M. Antonius summus Orator, à C. Mario patre interfectus, ut dictum est: & Q.

Mutius Scauola Pontifex. Max. C. Mario filio occisus. L. Damascius enim praetor, ex C. Marij Conf. uoluntate cum Senatuum contraxisset, omnem nobilitatem, quã tum in urbe erat, trucidauit: è cuius numero Q. Mutius Scauola, Pon. Max. clarissimus iuri/consultus fuga dilapsus, in uestibulo aedis Vestæ casus fuit, cuius domum tãquam totius ciuitatis oraculum fuisse testatur Cicero. Clarea-

operã necis eius suscepturus. Detinentibus eũ amicis, Tribunus militum ad id facinus electus, ceteros in domum immittit, quos Antonius dicendis peritiã insignis suauissimis detinuit sermonibus, multa uariè, pieq; elocutus, donec Tribunus ipse domum ingressus, milites ad audiendũ intentos admiratus, Antonium perornatè differentè adhuc, interemit, caputq; ad Marium detulit. Sic Appianus.

Festã mensẽ.] Nã cum milites caput Antonij abscissum, eãnanti Mario tradidissent, aliquandiu id manibus contrectauit uersauitq; gaudio gestiens. Vale. Max. Titulo de Crudelitate. M. Antonij, inquit, abscissum caput suis manibus inter epulas, per summam animi, ac uerborũ insolentiam aliquandiu tenuit, clarissimiq; & ciuis, & oratoris sanguine contaminari mensã sacrã passus. Atq; etiam P. Anniũ, qui id attulerat, in sinum recentis cãdis uestigijs aspersum recepit. Lacerauit simb. Crass.] Interfectus fuit Crassus pater in fuga, qui filium Crassum ne ab hoste trucidaretur, suis manibus occidit, quasi uerò miser adolefcens hoc nomine felicior esset, quod patris maribus periret. Secus Florus, qui patrem, & filium, in mutuo, alterum alterius aspectu trucidatos fuisse. Fimbria.] Mariana factio hic fuit, homo ad inhumanitatem barbaram usque crudelis. Mario defuncto, Cinna Vale. Flaccum sibi collegam adsciuit: quem cum exercitu misit, ut Sylla succederet. Sed propter inexplebilem auaritiã exercitui inuisus à C. Fimbria legato ad Nicomediam quo usq; cum persequutus fuerat, & imperio, & uita spoliatus fuit. Inde Fimbria cum imperio in Asiam profectus, aliquot copijs Mithridatis fuis, eũ eius filium acie uictum Pergamum usq; persequutus esset, ipsam urbẽ cepit. Inde in Pythanan, ubi eum fossa circumfedit, atq; hinc naui ablatum Mytilenen compulsi Mox asiam ingressus, multasq; hostium regiones populatus, ad postremum Ilium obsedit, (nam Ilienses se potestati Syllæ seruabam.) inde expugnauit, ac deleuit Sylla paulo post eum Mithridate pacem fecit, acceptisq; quæ circa urbem inimici in se molirentur. Sequuta statim fuit ad illum Fimbriani exercitus defectio. Fimbria à suis destitutus, Pergami in templo Aesculapij sibi manum intulit. Sæua Trib.] Tribunitia potestas sacrosancta erat, neq; ius fasq; erat uiolare, ab eius eãde tamen temperatum non fuit, Licinio Tribuno interfecto. Sæua rob.] Quidam exponunt, rostra Tribunorum sanguine imecta fuisse. eãq; poetam rostra appellare. Alij robur auium in carcere locum fuisse, unde malefici præcipitabantur.

Te quoq; neglectum uiolatæ Scauola dextre Ante ipse penetrare Dex, semperq; calentes Mactaue: e focos: paruum se ò fessa senectus Sanguinis effudit iugulo, flammisq; pepercit, Septimus a exequitur repetitis fascibus annus: Ille fuit uitæ Mario modus, omnia passo Quæ peior fortuna potest, atq; omnibus ufo Quæ melior mēsoq; homini quid fata parente

nus excusat nostrum Lucanum, quod licentia poetica Scauolam recenseat inter eos qui à Mario patre trucidati fuerunt: quia poetæ, inquit, sibi aliquando indulgent: aut ipsi us Lucani industria

factum esse: ut in sene obscuræ conditionis, se pēno seruaret femlis obliuionis, cui hæc aetas ferè obnoxia est. Hæc ille. Florus Boebium à Sylla interfici, aut lacerari potius sine ferro serarum ritu iussum tradit.

Penetrare.] in uestibulo Vestæ, uel, ut quidã, ad aram, patibos de loco nobis est annotatum. Quid.

Non aliud Vestam, qui uiuam intellige flammam.

Paruum

A Paruum sanguinis dixit, pro, parum, aut modicum sanguinis. Allusum est ad M. Scaeuolam illum, qui à Perse-
na rege dextram in foculū ardentem iniicere coactus fuit.
Flammisq;] propter effectum senecta sanguinem,
non extinxit flammam.

Septimus.] Marius, & Cinna in urbem recepti eo pacto, quo dixi, eam cædibus, & rapinis uastauerunt. Cn. Octauio Cons. occiso, & omnibus aduersæ partis trucidatis, citra ulla comitia, Cons. seipos in sequentem annum renunciarunt: Marius 7. Cinna iterum. Quo die Marius Consulatum inijt, Sextum, Licinium (senatorē hunc quidam dicunt fuisse, non Tribunum) de saxo præcipitari iussit. Editis multis sceleribus, statim Idib. Ianua. decessit, cum Calendis inisset. Sunt qui non Sextum Licinium, sed Sex. Lucium de saxo præcipitatum prodant. (Tam procliuis error est, in collisionibus propri. uocum) quod calamitatem ingentem ex portento nunciato, & cladem urbi imminere, id quod tum fortè acciderat, prædixisset. Videtur hoc poëta Antonio Oratori tribuere, quem præsagium malorum uocauit. Repetitis fasc.]
B Consulari dignitate iam septimum, sed non traditis suffragijs Comitiorum, sed ui raptis. Fasces pro Consulari dignitate, signum pro signato. ουενδοχῆν. Ille fa-
it.] Septimum Consulatum Cal. Ianuarijs inibat, cum eiusdem mensis Idibus decederet: septem tantum diebus morbo conflictatus. Primus Romanorum septies Cōsul: inexplata honorum omnium cupiditas tantorum malo-

rum illi causa fuit. Fertur etiam moriens Portumā crudelem appellasse, quod priusquam consilia sua, & uota expleuisset, è rebus humanis decedere cogeretur: homo acri ingenio, & ad rem militarem quæsito, urbanam uero, minime. Literarum rudis, & planè osfor Musarum, & ad omnia studia humanitatis durior, ut Cic. in oratione pro Archia testatur. Et apud Salustium, in Iugurtha, in concione ad populum iactat, se neque literas Græcas didicisse, neq; discere eas unquam placuisse, quippe quæ nihil ad uirtutem profuissent. Sed se doctum, hostem ferire, præsidia agitare: nihil metuere, nisi turpem famam, quam uinam quæsiisset in hoc ciuili negotio: hyemem, & æstatem iuxta tolerare: inopiam, & laborem pati. Quæ quidè bonarum literarum inscitia, & contemptus effecerunt, ut clarissimos iuriconsultos, & oratores, ad eadem, ut bruta peccora, & lanienam, inter uulgus sine nomine pertraxerit. At in Cæsare homine, extra omnem aliam pulcherrimarū artium posito, summa clementia, & lenitas, crudelitatem barbaram mitigauit: uictoriā ipsam uicit, cum posita ira, & uindicandi libidine, omnibus, qui aduersum se in armis stetit, condonaret, et in amplissimos ordines, & pristina fortunam restituit: Omnia passo.] Omnia experto, tum secunda, tum aduersa, quæ homini in rebus humanis accidere possunt. De secundis, iuxta, & aduersis eius uiri diximus: Menloq; homini.] Qui in aduersis, & secundis mensus fuerat, quid fata pararent, & constituerent.

Transit ad horrendas
elades inter Syllam ex
ex Asia reducem, &

Iam quot apud sacri cecidere cadauera Portum?
Aut Collina tulit stratas quot porta cateruas?

tum fuit. Sub ista, &
Pompeio & Crasso
Ducibus Syllanis tria

Marium Iuniorē, uicesimo ætatis suæ anno Consulē factū. Sacri por.] Tmesis, siue dialysis. Sacriportus in Italia est, haud procul à Præneste. Cū C. Marius C. Marij filius ante uigesimum ætatis annum præter morem creatus esset, Lucius Philippus Sylla legatus, Sardiniā, pulso Q. Antonio, & interfecto, occupauit. Tum Sylla cum Italicis populis ne timeretur ab ijs, tanquam ciuitatem erepturus, & suffragij ius nuper datum: ac fœdus cum ipsis percussit. Diuersa pars adhuc urbem tenebat. Liuius, & Plutarch. C. Marij filium Consulem fuisse tradunt, Appianus affinem Marij: Liuius 20. annos natum eum: Appianus 27. scribit. Igitur sequenti anno primus conflictus sub uernum tempus fuit ad Esim fluiuium, antiquissimum Italiae terminum. Hic Metellus Syllanarum partium dux, Carinam prætorem prælio fudit. Mox Carbo Metellum ad obsidionem usque, insectatus est. Marius, siue filius, siue affinis, tum diuersa Italia parte cum 85. cohortibus, ad Sacriportum haud procul à Præneste cum Sylla conflixit. Ibi sinistra Marij acie inclinante, quinque cohortes, cum duabus alijs equitum ad Syllam defecerunt. Sylla Marium in oppido Præneste fossa, & uallo oclusum, per Lucretium Ofellam, obsidione fatigauit: & erumpere tentantem repulit. Ad Sacriportum Marius 20. milia amisit, & octo milia capta fuerunt, Superuenerunt 20. M. Pontio Telesino, & Lamponio ducibus, ad Consulem obsidione eximendum: quibus Romam compulsis, castra Sylla in campo Martio posuit. Ingressus urbem, ex suorū numero, quibusdam præsidere iussis, cum exercitu ad Clusium contendit. Hic, ad Glanum fluiuium, mox iterum ad Saturniam, inter Syllam, & Carbonem dubio Marte certa-

hostium milia in agro Spoletano caesa sunt. Premebatur interim Præneste Marius iuuenis omnium rerum inopia: ad quem obsidione leuandum, Carbo collega Marium misit, sed à Pompeio non sine cæde oppido prohibitus fuit, & à toto penè exercitu relictus. Per eos ipsos dies, Carbo & Norbanus, exercitus ad Fauentiam, & Fidentiam caeso, Italia expelluntur, 10. milibus in pugna amissis, ac 6. milibus ad hostem transgressis, ceteri fuga dilapsi sunt. Norbanus Rhodum fugit, ubi cum aduertit oppidanos inclinatos ad dedendum se hosti, medio foro sibi manum intulit.

Collina porta.] Reliquerat Carbo ad Clusium 30. M. hominum sub signis, qui cum Pompeio cōfigere, ausi, plus dimidio in pugna ceciderunt. Marius, & Damasippus cum cæteris copijs uelut Romam occupaturi, in Albano confedere. Adfuit illico Sylla, & circa portam Collinam est acie dimicatum: ad postremū terribissima clade edita, Mariani fugerunt. In hac pugna utrinq; ceciderunt L. M. hominum. X. M. ex uictis capta: sex milia ex captiuis Samnitibus, in circo Maximo iussu Syllæ interficiuntur. Cæterum tanta is crudelitate uictoriam exercuit, quanta in nullo homine unquam fuit. Liuius author est, 8. M. deditorum in uia publica trucidata fuisse. Tabulam proscriptiois posuit. Non urbem solum, sed totam Italiam cædibus repleuit: inter quos omnes Prænestinos inermes interfici iussit. Marium ordinis Senatorij uirum cruribus, & brachijs fractis, auribus præsecis, oculis effossis necauit. Marius Cōsul Præneste obsessus, à Lucretio Afella Syllano, cum per cuniculum conaretur euadere, septus ab exercitu, mortem sibi intulit in cuniculo. Nam cum uideret se euadere non posse, stricto utrinq; gla-

dio, cum Pontio Telesino fugæ comite occurrit, quo occiso, à seruo impetrauit, ut se occideret. C. Marij patris

corpus refoffum, in Tybrim præcipitatum fuit. Hæc de A cade ad portam Collinam.

a al. tralata. Roman. ad Samnites
b al. spirauit. propè translatum si-

Tunc cum penè caput mundi, rerumq; potestas
Mutauit a translata locū, Romanacq; Samnis
Vltra Caudinas b sperauit uulnera furcas.

Tunc cum in imperiū
se facturum stauerat, fortuna rerum uices mutauit, & Samnites grauisimæ pœnæ dederunt. Samnis.] pro Samnites. quidam Græcorū Samnites à Sabinis oriundos arbitrantur atq; eam ob causam, Sabellos uoce diminutiuâ appellatos Sabinum cum graue, & difficile bellum aduersus Umbros habentes, uouerunt omnia, quæ eo anno nata essent, si uincere daretur, cuius uoti paulò post rei, nata partim sacrificarunt, solum contenti, inde purros Marii consecrassent, adultos in colonias distribuere. Hi in Opicorum agro, ueteribus incolis pulsus, sedes sibi quaesuerunt. Quorum opes paulatim in tantum creuerunt, ut 80. M. peditum; 8. M. equitum ad bellum armarint. Quidam etiam memorie prodiderunt, Lacones cum his postea habitasse: uel (ut alij) Pithanas fuisse & à Tarantiis oriundos. Itaque nulla Italiae gens ab initio Romana arma diutius exercuit, nulla sæpius rebellauit, quàm Samnites. Feròx hominum genus, & ad bellandum natura comparatum. Hoc ciuili bello Pontius Telesinus Samnis, & Lamponius, qui cum uiginti milia ad Marium Consulē, C. Marij filii, sue affinem obsidione Prænestina liberandum uenerant, à Sylla Romanam metu compellabantur. Ipse castra sua in Campo Martio ponebat. Ibi Samnites ad portam Collinam, circa urbem, quia soli Italicorum populorum arma non deposuerant, ut paulò ante dictum est, debellauit magna clade, Sylla, eamq; cum gentem deleuit, quos ad quatuor milia, ut quidam scribunt: uel ut alij, 6. M. in Circo Maximo: uel ut nonnulli, in Campo Martio, ad Ouilia, militibus ad eandem immisis per tres totos dies iugulandos tradidit: clamans Pop. Rom. nunquam pacem habiturum quàm diu Samniticum nomen superesset. Equitibus belli fors pepercisset, eos proscriptione infestatus fuit. Samnitium urbes fuere, Bouianum: Esernia, Pannia, Thelesia, & alia nonnulla uicatim sparsæ, quæ omnes alia alio casu interiere. Superfunt hodie tantum Venusia, & Beneuentum. Addantur a

liqua obiter de huius
genis moribus. Sam-
nitium uetus mos fuit,
decem quotannis uir-

gines, forma, ætate, & uirtute eximia, ex omni numero uirginum legere, quæ totidem adolescentibus laudatissimæ indolis matrimonio locarentur. Neque ulla ratio cuiusquam rei habebatur in affinitate iungenda, præterquam uirtutis: & ut optima uirgo optimo nuptum daretur, sed ea lege, ut si quis ab integris moribus in peius degenerasset, publicè connubio priuaretur. Hæc ignominia nulla erat in ea gente grauior. Atque hæc quidem libuit studio attexere, ut quantum nos à Samnitium moribus degeneramus, reputare liceat. Sicut autem fuerunt Samnites (quod initio dictum oportuit) ita, ut ad ortum Apuliam, ad occasum Campaniam, ad Septentrionem Sabinos, & Vulturnum habeant.

Caudinas furcas.] Ad Portam Collinam maior elades accepta fuit, quàm quondam exercitus Romanus acceperat à Samnitibus ad Furcas Caudinas. Caudinæ Furcæ, duo salus sunt Syluestres, iuxta & alij, iugorum inter se perpetuitate iuncti. Inter hos salus, campus medius patenti planicie, hinc inde clausus iacet herbidus, et irriguus aquis: per quem medium, iter est. Hunc adeuntibus intranda sunt angustia. Tum si retro abire uelis, aut eadem, qua ueneris, redeundum est, aut per arctiorem, impeditioremq; saluum euadendum. Huc Titus Veturius, & Sp. Posthumius temerè ingressi, cum nulla euadendi spes esset, sedere cum Samnitibus icto, & sexcentis equitibus Rom. obsidibus datis, ea lege exercitum abduxerunt, ut omnes sub iugum mitterentur. Eisdemq; authore Sp. Posthumio Consule, qui in Senatu suaserat, ut eorum deditione, quorum culpa tam turpe scelus ictum esset, publicæ fides liberaretur, cum duobus Tribun. Pleb. & omnibus qui per scelus sponderant: dediti à samnitibus recepti non sunt. Nec etiam multò post, fuis à Papyrio cursore Samnitibus, & sub iugum missis, receptisq; 600. equitibus, Ro. qui obsides dacti erant, pudor prioris flagitij fuit aboliuus. A Caudio opido dicta fuerunt Caud. furcæ.

Sylla quoq;] Syl-
le crudelitatem bar-
baram, et miserabilem
rerum faciem tota I-
talia, post crudam il-
lam cladem ad por-
tam Collinam, distribu-
tione amplificat. Non
continuit se Syllana
ultio intra muros ur-
bis, sed per totam Ita-
liam peruagatū fuit:
id quod Samnitium hor-
renda supplicia coar-
guunt. Ille quod.]
de Sylla loquitur. Re-
liquias à Mariana sæ-

Sylla quoq; immensis accessit cladibus ultor.
Ille quod exiguum restabat sanguinis urbi,
Hauit dumq; nimis iam putrida mēbra recidit,
Excessit medicina modū, nimumq; sequuta est:
Quæ morbi duxere manus, periēre nocentes:
Sed cum iam soli possent superesse nocentes,
Tunc data libertas odijs, resolutaq; legum
Frenis ira ruit, non uni cuncta dabantur,
Sed fecit sibi quisque nefas: semel omnia uictor
Iusserat, infandum domini per uiscera ferrum
Exegit famulus, nati maduere paterno
Sanguine, certatū est, cui ceruix cæsa parentis
Cederet, in fratrum ceciderunt præmia fratres.
Busta repleta fuga, permixtaq; uiua sepultus
Corpora, nec populum latebræ cepere ferarum.
Hic laqueo fauces, elisaq; guttura fregit:
Hic se præcipiti iaculatus pondere, dura

uitie superstitēs Sylla
ferro, & diuersis sup-
pliciorum generibus
assumpsit. Cæterū tan-
ta crudelitate pulcher-
rimas suas uictorias
inquinauit, quanta in
nullo homine unquam
fuit. Dumq;] alle-
goria à chirurgis ducta,
qui cum tabidum
membrum secant in-
terdū incorruptā car-
nem etiā præciunt. Ad
eundem quoque mo-
dum Sylla facit, qui
dum studuit inimicos
ulcisci,

Aleisci, & factiosos ci-
ues tollere e medio,
claros viros, & opti-
mos extrema suppli-
cio affecit. Aurelius

homo civilis cuius, qui in nullis partibus fuisset, cum otiosus spatiaretur in foro, ubi nomen suum praeter spem in tabula proscriptionum vidisset, me miserum, inquit, uilla mea Alba na me prodidit, atque inde paulum progressus, a percussoribus iugulatus fuit. Cum iam urbs cadaueribus referta esset, Sylla a Metello in curia interrogatus, equum in manum praefertur, maiorum finis esset, quae futura ferri requies respon- disse fertur, non dum se comperit habere, qui nam seruandi essent. A Lea Metellus, statue igitur, quos perditurus sis: simul 40. Senatores: & M. D. C. equites, uno tempore proscripsit. Addidit & percussoribus sua praemia: rursum occultantibus sua supplicia adscripsit. Sed cum iam.] Cum sceleritati soli potuere superstitibus esse, extinctis claris & bonis ciuibus, tunc licentia uersa est in odium: id quod poeta statim ipse reddidit. Non unum.] Non percussori- bus tantum praemia proposita fuerunt, sed quisque Sylla grauitaturus, in nefaria scelera ruit. Semel omnia ui.] Marianos occidi: proscriptionem interficit qui aduer- sam partem sequuti fuissent, armis inuissent, tecto, domo- que recepissent, trucidantur. Ad ultimum ea libertas fuit su- is a Sylla concessa, ut quos ipsi tantum odissent, impune perirent. Sequuta inde sunt immanis crudelitas, & sa- uilia exempla: expulsionem nempe ciuium, publicationem bo- norum, quae in publicum redacta fuerunt: inde iudicia per-

a Desiluit percussus humo, mortesque cruento
Victori rapuere suas: hic obora busti
Extruit ipse b sui, necdum omni sanguine fuso
Desiluit in flammis: & dum licet, occupat ignes.

totam Italiam: statim
et ciuitates ad poenam
deuocatae sunt. Prae-
nestinos inermes in-
terim iussu ut Samni

a Disilij.

b sibi.

tes, praeter filios & uxores, quos liberos dimisit. Ex urbi- bus deductos ferro interficiendo militibus: ipsas urbes ho- stiliter diripuit. Talem licentiam sibi usurpant uictores, ut nos quoque uidimus Vltraiecti anno 28. supra M. D. cum urbs capta esset. Famulus.] Famuli, aut serui potius heros suos interfecerunt. Marius tamen iunior a seruo suo iussu interfectus fuit, cuius caput ad Syllam alla- tum in rostris suspensum dictante oportere iuuenem pri- us remo quam gubernando admoueri, deridens intempe- stiuum eius consulatum. Nati mad.] liberi occiderunt su- os parentes, ut utique hoc accidit, & sequitur amplificatio- nes horridae cladis. Norbani Praenestino excidio coesterna- ti, ubi capti urbem senserunt, ferre omnes manus sibi intule- runt. Cervix.] horrendum supplicium uiua corpora mor- tuis misceri. Hic laque.] Multi Praenestinos sibi mortem acersuerunt: alij mutuis uulneribus ceciderunt. Quidam se, & liberos cum tota domo concremarunt. Ad postremum, ita flamma & ferro omnia uastarunt, ut praeter agrum, & arcam, nihil ex capta urbe Praenestina ad hostem uictorem per- ueniret, ut ipse poeta paulo post de Praenestinis canet.

— Vidit fortuna colonos

Praenestina suos, cunctos simul ense recisos &c.

Atque hinc uarias mortis species, quas sibi quisque quaesuit, refert ordine.

Colla du.] pithos
a dignitate persona-
rum, quarum capita per
urbem in summo pilo,
hoc est hastula a per-
cussoribus spectacu-
lo, ac terrori circumse-

rebantur. Quid porro su- pilum, alibi dictum est. Et me-
dio.] atrox hoc, & plane patheticum, a loco. Non
Thracia.] amplificat Syllanam tyrannidem, ab exemplis ma-
Cioribus. Diomedis Thracum regis, & Antae Libyici, atque
Oenomai Pisarum tyranni. Thracia.] tota Thracia non
uidit tantum scelerum, non tot capita pendere in aula Dio-
medis tyranni, quot cum Romae in foro medio congesta fue-
runt. Priusquam ad historiam perueniamus, de Thracia Cho-
rographia pauca praestruenda sunt. Thracia a Septen-
trione iugis altissimis Aemii montis: ab ortu Euxini parte,
Bosphoro, inde Propontidis ora, ac Chersoneso Thraciae
terminatur: ab occasu brumali, Nefsi, sive Nesti amnis o-
stij, & montanis ab Orbelo ortis: a Meridie, mari Aegaeo
clauditur. Gens olim fuit armorum gloria celebris: ipsa
regio annibus clarissimis irrigua est: sed uirorum quam
frugum feracior. Inter stagna, & Bistonum gens celebra-
tur: unde Bistonum, & Bistonij per tropum Thracum ap-
pellantur. Inter urbes & oppida, Bizantium longe claris-
simum est: postea a Constantino Magno magnifice extru-
tum, ac ualde munitum, Constantinopolis fuit appella-
ta: quo nomine etiamnum appellatur. Thracum Tyran-
ni maxime sceleribus contecti celebrantur, Lycurgus qui
ater a Marone uocatur, Polymestor caede Polydori infam-
is, & Diomedes, quorum postremum Lucanus Bistonium Ty-
rannum uocat. Circa Bistonium Thraciae stagnum, Tyrida

Colla Ducum pilo trepidam gestata per urbem
Et medio congesta foro, cognoscitur illic
Quicquid ubique latet scelerum, non Thracia tantum
Vidit Bistonij stabulis pendere tyranni.
Postibus Antaei Lybiae, nec Graecia in caecis
Tot laceros artus Pisaeae fleuit in aula.

locus est, Diomedis
Marius filij stabulo in
famis, ubi uetus non
fabula, sed opinio te-
net, illum tyrannum
equarum lanatu ho-
spites suos in diuer-

sam distrahere solitum, & equabus pabuli loco obijcere
consueuisse. Tyrannus, cum Hercule Hospitio exce-
ptum pari perfidia interimere in animo haberet, ferunt
ab illo elatum fuscum, & ipsum equabus mandandum appo-
situm, una cum Abdero famulo.

Postibus Ant. Libyae.] Hercules delectum in Creta ha-
bito, ubi eam insulam omnibus noxijs feris purgasset, in
Libyam traiecit, fama Antaei Gigantis exitus, in Mau-
rusijs cum eo fuit congressus. Erat is athleta mortali-
um omnium ea tempestate fortissimus. Euna ulna-
rum complexu in medio multitudinis confessu moribun-
dum constrinxit. Vulgo fabulosa habentur ea, quae de
prodigiosa huius gigantis magnitudine prodita sunt.
Plutarchus certe Gabinium sequutus, scribit Antaei sepul-
chrum in Mauritania a Sertorio dirutum, ossaque in eo pe-
tentose magnitudinis reperta ipsum rei miraculum fecisse:
ut iniecta religione eiusdem Imperatoris iussu moles illa
Antaei manibus sit instaurata circa Tingem oppidum, ab
ipso heroe conditum. Apud Tingem uetus fuit fama,
post Antaei mortem, Tingenam eius coniugem ab Hercule
fuisse compressam, ac grauidam ex eo concepsisse Syphacem,
qui in ijs regionibus postea latissime regnum tenuerit,
& urbem de matris nomine Tingenam condidisse. Dio-
dorus auctor est, Antaeo superato, Herculem in Aegyptum
transmisisse, & ibi Busiridem in Hospitio suos crudeliter

H 4 sciuentem

sciuentem maculauisse. Ad Antæum redeamus. Hospites à se superatos is occidere solebat. Hercules aduertens in lucta eum subinde manibus terram contingere, à qua, ut mare uires recuperabat subinde, complexu hominem ita uinxit, ut neq; manibus, neq; pedibus terram contingeret: atq; ita animam elisit. Fulgen. Mythologicōw lib. 1. fabulam ita interpretatur. Antæum libidinem intelligi: eumq; è terra prognatū, quod libido è carne profisciscatur. Libido quāto procliuus assentiitur carni, tanto inualefcit magis. &c. Pisæa in aul.] In regia Oenomai regis Pisarū, & Elis. Peloponnesum in sex regiones diuiditur, Argolū, Laconicem, Messeniam, Achaïam, Elm, & Arcadiā. In singulis olim clarissimæ & gētes, et urbes fuerūt. In Elide, quondā Pisæ, Oenomai regia nobilitate fuerūt. Ibi Elis, & delubrum Iouis Olympi, certamine gymnico maximè nobile. Porro Elis & Pisæ, ualdè inuicem uicinæ, 50. stadiorum interuallo, fuerunt. Et Pisam, siue Pifas, à Pifa Endymionis filia, appellatas fuisse scribunt. Locus in quo certamina Olympica celebrabantur, Pisæ, & Saurini tumulus, κρόνη λόφος dicebatur. Pisæa fleuit.] Oenomaus fertur coniugem habuisse, Euateni, Acrii filiam ex qua Hippodamiam eleganti forma puellā susceperat. Hanc nulli locare in uxore uolebat, quod oraculo responsum fuisset, mori sibi à futuro genero imminere. Fatum hoc is euitare uoluit, alioqui inuētabile. Cum igitur multi eius affinitatē ambirent, conditionē huiusmodi proposuit, se illā ei daturū, à quo quadriiugo certamine uictus esset, (habebat equos uelocissimos) qui uerò à se uinceretur, eū ipse interficeret. Itaq; multis hac pactione interfectis, ad ultimum prodijt Pelops, è T antalo prognatus. Hic eū magnum capitū humanorū numerum regis ualuis affixum cōspexisset, nempe eorū, qui ab ipso curuli certamine superati fuissent, & consilij sui, & pactionis eū pœnituit. Ex tempore dolus in mentē incidit. Myrtilum aurigam magnifica pollicitatione dimidij regni induxit, si se, ut uictor euaderet, adiuuaret. Myrtilus amplissimi præmij spectatus, clauos rotis nō obiecit: cur factū fuit, quod equi, dilapsis rotis in cursu, Oenomai currum distraxerint. Pelops uictor Hippodamia ex pacto potius, domum eū Myrtilo reuersus, fide uiolata, quo solus regnum obtineret eū præcipitauit in pelagus, quod ab eo Myrtoum etiamnum appellatur. Erat Myrtilus Mercurij, & Cleobules Aetoli filius, ut prodit Lycophronis interpret. A' Pelope, tota ea Chersonesus, Peloponnesus, quasi Pelopis in sulā dicas, nomen adeptā fuit. Pindari interpret Olymp. hymno primo, huiusmodi historiā refert. Οινόμαος ὁ πατήρ ἰπποδάμειας ἔρωρ αὐτῆρ διὰ τῆρ τῆ κάλλος ὑπερβολῆρ, ἢ θέλωρ ἐν δῶνι αὐτῆρ εἰς γυναικῶν ἰνι, προπαλῶρ πᾶν τοῖς εἰς ἀμιλλᾶν δρόμοις, θέλοντες αὐτῆρ ἐγγυῆσαι. θαρρῶρ τῷ ἀρματι αὐτῆ ταχυτάτῳ ὄτι ἢ μηδένα δόμου ἐπερβαλέει αὐτὸ δυναδῆναι, ἔτω δὲ ἵποιε τῆρ ἀμιλλᾶρ. τῷ μὲρ μνηστῆρ ἐδέδωκε τῆρ ἰπποδάμειαν ἐν τῷ ἀρματι αὐτῆ φέρειν, ἢ προρυθῆσαι τῷ δρόμοις, αὐτὸς ἢ ὑπιδεῖν ἰῶν, ἐν τῷ χειρὶ φέρον ἔγχ.

ὁπότερ ἔμελλε τὸ μνηστῆρα παρεμβῆν, ἔβαλε τὴν ἄρχαν, ἢ ἀνῆρε. τρεῖς δὲ πρὸς τοῖς δώδεκα ὀλωλιατὸς ἢ τῆρ. ὑπὸ πελόπῳ ἢ ἰνίχῳ αὐτῆ τῷ οἰνομάμμιρ τίλος ἐφθάρεν χρέμασιρ ὑπὸ τῷ πέλοπος, ἵνα περι τὰς χοινιπίδας τῷ ἀρματι & πανεργῆσιν, πῶ τὸρ οἰνομάμμιρ ἐν τεύθερ ἢ τῆρ θῆναι παρεσπενάσιν, ἢ χέρονος, πῶλοφ ἰπποδάμειαν ἔχετῶν δ' ἀνηρημένων τὰ οἰνομάματῶ εἰσι ταῦτα, ἰπποθῆσ, πῆλωφ ὀπῆντι, ἀναερᾶν, ἐνρῶ μαχ, ἐνρῶλοχ, αὐτομίδωρ, λάσσιος, χάλκωρ, τρε κῶρων, ἀλλκάθς, ὁ παρῖθῶν, ἀρσιμαχ, πρόκαλ, ὡρ τοῖς κεφαλῶς ἔμελλε ναῦρ ἀνεγερῆρ ἢ ἀρε. hoc est. Oenomaus pater Hippodamiae eū filiam ob pulchritudinē uehementer amaret, neq; eam cuiquā in matrimonio nuptiū dare statuisset, prouocauit quosuis in currule certamē, qui eam expeteret, cōsuis equis suis uelocissimis: ita ratus esse posse, à quo superaretur. Itaq; hac arte in eo certamine usus fuit. Proco tradebat Hippodamiam curru ferendam: atq; in ipso cursu præcedere iussit: ipse à tergo sequēs hastā gestabat: & quoties ipsum procū propius accederet, traiecit eum hastā, & interficiebat. Itaq; quindecim procis ad istū modū cōfectis, tandem ipse à Pelope superatus fuit. Myrtilus Oenomai aurigā à Pelope auro corruptus, ut circa modiolos rotæ fraude faceret, & arte efficeret, ut illo pacto uinceretur Oenomaus: id quod præsiuit. Quo perpetrato Pelops obtinuit Hippodamiam. Lycophronis interpret addit, eū tum regnū Pisarū, & Apiam Pelasgā occupasse. Nomina cæforū fuerunt ista. Mermus, Hippothus, Pelops, Opuntius, Acarnan, Eurymachus, Eurylochus, Antomedon, Lasius, Chalcon, Tricoronus, Alcatus Parithaonis filius, Aristomachus, Crocalus. Quorum capitibus stauerat delubrum Marti condere. Pelops (ut hoc etiam addatur) aliquādo Persis seruiert, à quibus eum imperio missus, eam Græciæ partem subegit, & ab eo incolæ nomen tulerunt. De Pelope Apollonius lib. Argonauticōw primo.

ἐρ δὲ δῶν διφροῖς πεποιθῆατο ἀηριῶντες, ἢ τὸρ μὲρ προπαρῖθε πῆλωφ ἰδνε τινάσσωρ ἦναι, οὐρ δὲ οἰ ἔσπε παρεῖβατις ἰπποδάμεια, τὸρ δὲ μετὰ δρομάσιν ἐπὶ μυρτίλος ἄλασρ ἰππῶς οὐρ ἢ δ' οἰνομάμμιρ προῖνῆς δόρῳ χειρὶ μεμεαρῶς ἄξου, ἐρ πῶλῶμμοσι παρακλιδῶρ ἀγγυμένοιο πῆτερ ἐπεσῶμένοιο πελοπῆνιῶτα δαίξαι, id est. Hic gemini adstant currus ad bella parati, Quorum uno antiè Pelops residēs quatiēbat, Cum socia, iuxta quæ constitit Hippodamia. Altero ad effusum cursum extimulabat equorum Myrtilus aripedum uires auriga recentes: Oenomaus cum quo manibus uibrabat aceruum Hastile incumbens modijs, axiq; rotarum Iam fracto, simul insurgens, quo uulnera tergo Multa daret Pelopi, in terram cum concidit amens. Tot igitur capita ciuiū in foro Romæ cōgesta erat uidere, quot quōdā ad postes Diomedis tyrāni Thracis & Antæi in Lybia, & Oenomai Pisarū tyranni in Elide Achaicæ.

Cum iam.] Alia facie rerum miserabili affectus mouet. Cæforū corpora sanguine corrupto madētia formam amiserunt, ut capitū discrimina nisi

Cum iam tabe fluunt, confusāq; tempore multo Amisere notas miserorum dextra parentum Colligit & pauido subducit cognita furto Mēq; ipsum memini cæsi deformia fratris Ora rogo cupidum, uetitis imponere flammis, Omnia Syllanæ iustrasse cadauera pacis: Perq; omnes truncos, cum qua ceruice recisum

cum ceruicibus accommodarentur, nemo ferre dinosceret. Confusa.] Cum diu capita cæforum confusa iacuisent, & inter se commixta, figuras, & lineamenta

A & lineamenta facierum amiserunt ut difficile fuerat, dinoscere. Dextra parva.] ipsi parentes colligunt disiecta, & furiū subtracta noctu sepeliunt, aut coneremurunt, pathos à relatione parentum, ac liberorum. Melius ipsam memini.] Ab Attestatione personæ suæ senex affectus concitat, cum inter aceruos cadauerum fratris corpus se tum quæsisse dicat, ut busto traderet. Vbi lustrasset omnes aceruos, tandem inuentum capitibus multis applicauit, donec inuenit, quod apud quadraret.

Quid sanguine manes.] Præteritio. Catuli] Catulum illum Luctatiū dicit, qui cū Mario de Cimbris triumpharat, de quo supra dictum est. Hic ubi se quoque ab illo, quod Syllæ fauere crederetur, morti destinatum accepit, carbonibus in cubiculo accensis seipsum intercluso spiritu interemit. Huius manes dicit, Syllam Marianorum multo sanguine placasse, & in primis Marij senatoris supplicio. Marius forsan nol.] Sylla statim Romam reuersus, crudelissimè uictoriam exercuit, ut nunc

Avulsæ ce.] Totū in suas partes fecat, ut ostendat, quā fædè discriptum fuerit clarissimi uiri corpus. Etenim Catuli frater, eum uindictam cædis, fraternæ sitiret. d. Sylla petijt (ut Marius prætor, frater maioris Marij sibi ad supplicium daretur. Haud grauatè in illi concessus fuit. Quare ex templo eum ad Catuli Luctatiij fratris sepulchrum rapit, ad istum modum rabiem plusquam tyrannica mutilatum trucidauit. Hic aures.] Ostendit non unum

C Vix erit ulla fides.] Vix credibile erit unum uirum tot, & tantas pœnas dedisse, tãque horribiles in manu tyranno. Sic mole.] Erphonestis. Ita casu cuius corporis prolapsi multo hominis mēbra confusa iacuerūt, in corpora ædificiorum frontispiciorum ruina oppressa mutantur: neque plura corpora truncata ui fluctuum in mari eijciuntur in littora quam in foro iacuerunt confusa, sine forma, ut agnosci non potuerint. Quamobrem addit informes, quasi dicat, sine forma humana, ut hominis nihil referrent. Amplificatio, à maiori exaggerato. Fretum.] mari fructum propriè, Græcè *ωρεθη*, d. in tre, quod angusto aliquo meatu terras diuidit, aut dirimit portus: quale illud est, quod medium inter Italiam, & Siciliam interluit: & Gaditanum, inter Beticam, & Mauritaniā.

Quid perdere siuētum.] Per indignationem exclamat in barbaram crudelitatem Catuli aduersus Marium, Senatorem, cuius caput ita fædè deformauerat, ut nulli

Conueniat quæsisse caput, quid sanguine manes Placatos Catuli referam, cum uictima a tristis Inferias Marius forsan nolentibus umbris Pendit in expleto non fanda piacula busto? Cum laceros artus, æquataque uulnera membris Vidimus, & toto quamuis in corpore cæso, Nil animæ lethale datum, moremque nefandæ Dirum seuitiæ, pereuntes parcere morti.

insigni crudelitate exemplo necauit, Marij nomen in eo persequutus. Fuerat is Marij Imperatoris frater, senatorius, & urbis prætor, Catulus frater Luctatiij Catuli, Syllam adiit, Romam regressum, rogans, ut ille sibi concederetur. Ab eo ita ille miserè truncatus fuit, & factus uictima Catulo Imperatori fuit. Cum Luce.] diducit totū in suas partes, Pendit.] persoluit mortuo hostiam quæ debebatur, fratri. In expleto b.] hoc est mortuo fratri, cuius iusta nō fuerant expleta nisi hostia mactata, cuius sanguine litaretur. Non fand.] id est, nefarias in ferias, sanguinè humanæ, quo existimabat fratrem Catulū satiari posse, nōndū alioqui saturatū. Nil aut. le.] id est, truncatis manibus, an rebus, naso: eruitis oculis, exsecta lingua, nullū adhuc letale uulnus erat acceptū. Pereuntis par.] adhuc eū in uita cōtinere, ne efflaret animam.

Avulsæ cecidit manus, exsectaque lingua Palpitat, & muto uacuum ferit aera motu Hic aures, alius spiramina naris adunæ Amputat, ille cauis euoluit sedibus orbes, Vltimaque effudit spectatis lumina membris.

id quod sequitur, oculorum è suis sinibus erutorum. Vltimaque.] hoc est, ad ultimum, siue ad postremum, oculos, illi effoderunt, quibus membra cætera amputata eum maiori animi cruciatu uiderat. Spectatis.] ubi cætera mutilata membra spectassent, horrendum supplicium, & crudelitas plusquam Phalaricum.

Vix b erit ulla fides, tam sæui criminis unum Torpœnas cepisse caput, sic mole ruinæ Fracta sub ingenti miscentur pondere membra: Nec magis informes ueniunt ad littora trunci, Qui medio periēre freto. quid perdere fructum Iuuit, & ut uilem Marij confundere uultum? Ut scelus hoc Syllæ, cædesque ostensa placeret, Agnoscendus erat, uidet fortuna colones Prænestina suos cunctos simul ense recisos Vnius populum pereuntem tempore mortis.

stus dicit, quod præfesset montibus locus. Præneste Fortuna celebre templum uisebatur. Huc cum millia proscriporum salutis conseruandæ studio confugissent, per P. Cethegum ex urbe educios, extra liberos, & uxores, quos liberos dimisit, ferro conficiendos militibus obiecit, quemadmodum, & Samnites, ut supra memorauit: urbem hostiliter diripuit. Prænestinorum quinque millia fuisse, Appianus, & Val. M. auctoritates sunt. Mortis unius.] Sublitius exponit in tantum spatium quantum unus homo posset interfici. Appianus ad hunc modum historiam refert. Lucretius Præneste recepta, Senatores amicit. qui cum Mario ea in urbe gefissent bellum partim interfecit, partim in

refertur in Marianos. Inter claros, & illustres uiros fædè truci datos, fuit Marius, uir senatorius, quem brachijs, & cruribus fractis, naso item, & aribus fædè mutilatis, postremo oculis effossis

aliquem carnificem ad id ministerium ad motum, sed plures inter se officia partiti fuisse. Spiramina na.] Periphraasis nasi, sicut id quod sequitur, oculorum è suis sinibus erutorum.

aliquem carnificem ad id ministerium ad motum, sed plures inter se officia partiti fuisse. Spiramina na.] Periphraasis nasi, sicut id quod sequitur, oculorum è suis sinibus erutorum.

aliquem carnificem ad id ministerium ad motum, sed plures inter se officia partiti fuisse. Spiramina na.] Periphraasis nasi, sicut id quod sequitur, oculorum è suis sinibus erutorum.

la lineamenta apparent, unde agnosceretur, si Syllæ oblatum fuisset. Vidit fortuna colo.] Præneste in colle fuit situm, in urbis Romæ conspectu propè. Nomen accepit ab Vlyssis nepote Latini filio Præneste: uel ut Fe-

stus dicit, quod præfesset montibus locus. Præneste Fortuna celebre templum uisebatur. Huc cum millia proscriporum salutis conseruandæ studio confugissent, per P. Cethegum ex urbe educios, extra liberos, & uxores, quos liberos dimisit, ferro conficiendos militibus obiecit, quemadmodum, & Samnites, ut supra memorauit: urbem hostiliter diripuit. Prænestinorum quinque millia fuisse, Appianus, & Val. M. auctoritates sunt. Mortis unius.] Sublitius exponit in tantum spatium quantum unus homo posset interfici. Appianus ad hunc modum historiam refert. Lucretius Præneste recepta, Senatores amicit. qui cum Mario ea in urbe gefissent bellum partim interfecit, partim in

a al. tristis.

b al. erati.

ma. is a

tim in uincula coniecit, quos Sylla subinde adueniens, neci tradidit, iussitq; ex Præneste sine armis in campum prodire omnes, qui in urbe moram duxissent. Ex his quoscuque sibi utiles, paucos tamen è cæteris elegit: reliquos in tres partes ab inuicem distinxis, Romanos scilicet, Samnites, & Prænestinos. Cùm diuisi forent, Roma-

nis per præconē in primis annūciat, quoniā morte digna perpetrassent, ueniam illis elargiri: reliquos confodi imperauit. Mulieribus, eorumq; filijs libere abire permisit: ac ciuitatem diripuit hostiliter, opibus tum quidem referatā maximis. In hunc quidem modum Præneste capitur. Atq; hæc quidem Appianus.

Tunc flos Hesp.]
Tunc Italiæ bellicosiss
sima iuuenis ferro ab-
sumpta à Sylla fuit.

al. aut terræ Quem autem florem
cæliq; l. Latij uocat perspicue
reddit. Maculauit
Omnia.] Samnites
quorum quatuor mil-
lia, uel ut alij, quicūq;
aut sex millia, tribus
continuis diebus mili-

tibus suis iugulandos, ad Ouilia Syllam obiecisse supra scripsimus. Nonnulli produnt in circo maximo id factum. Soli enim Samnites armis receptis Mario, ac Curnā se cōiunxerāt. Erāt Ouilia in Campo Martio, septa Tarquinij Superbi, quo regno pulso, ipse campus Marti consecratus fuerat, segetibus in Tybrim præcipitatis. Valerius Max. scribit lib. 9. cap. 11. de Crudelitate, neminē satis digne L. Syllā uituperare posse. Egregia nāq; autoritate, inquit, nobilitatis defensa, crudeliter totā urbē, atq; omnes Italiæ partes Ciuili sanguinis fluminibus inundauit. Quatuor legiones cōtrariæ partis fidē suā secutas, in publica uilla, quæ in Cāpo Martio erat, ne quicquā fallacis dextræ mise ricordia implorantes obruncari iussit: quarū lamentabiles queritatus trepida ciuitatis aures receperūt. Lacerata ferro corpora Tiberis impatiens tāi oneris cruentatis aquis uehere coactus est. Quinq; M. Prænestinorū spe salutis per P. Cethegum, data exita mœnia municipij euocata eum abiectis armis humi corpora prostrauissent, interficida proinusq; per agros dispergēda curauit. Quatuor M. & DCC. diræ proseriptionis edicto iugulatos in tabulas publicas retulit: uidelicet ne memoria tā præclaræ rei dilueretur. Nec cōtentes in eos scuire, qui armis à se defenserant, etiā quieti animi ciues propter pecuniæ magnitudinem per nomenclatores cōquisitos proseriptorū numero adiecit. Aduersas mulieres quoq; gladiis distinxit, quasi parū cædibus uirorum satiatas. Id quoq; inexplebilis feritatis indicium: abscissa miserorū capita modò nō uultum, ac spiritū retinentia, in cōspectum suū afferrī uoluit, ut oculis illa, quia ore nefas erat, manderet. Quā porrò se crudeliter in M. Mario prætorē gessit: quē per ora uulgi ad sepulchrū Lucretiæ gentis protractū nō prius uita priuauit, quā oculos infælicis erueret: & singulas corporis par-

Tunc flos Hesperia, Latij iam sola iuuentus
Concidit, & miseræ maculauit ouilia Romæ
Tot simul infesto iuuenes occumbere leto,
Sæpe fames, pelagiq; furor, subitæq; ruina,
Aut cœli, a terræq; lues, aut bellica clades,
Nunquam pœna fuit, densi uix agmina uulgi
Inter & exangues immissa morte cateruas
Victores mouere manus: uix cæde peracta
Procumbunt, dubiæq; labant ceruice: sed illos
Magna premit strages, peragūtq; cadauera partē
Cædis: uiua graues elidunt corpora trunci.

tes confringeret. Vix
mibi uerisimilia narra
re uideor. At ille etiā
M. Platorium, quod
ad eius supplicium exa-
minis ceciderat, conti-
nuo ibi maculauit: no-
uus punitor misericor-
dia, apud quē iniquo
animō scelus inuerti,
scelus admittere fuit.
Sed mortuorū umbræ

saltem pepercit. Minimè. Nam C. Marij, cuius casti esis postea hostis, quæstor tamē aliquādo fuerat erutos cineres in B. Auienis alueum sparsit. Ex quibus actus felicitatis nomē asserendū putauit. Hactenus Vale Max. Quin audiamus, quid Plutarchus præterea referat. Sex millia dum in circo maximo Syllæ iussu interficiuntur, cum ipse interim in templo Bellonæ Senatū haberet, & ad eum locum clamor, & gemitus cadentium peruenisset, incussissetq; terribilis ille fremitus Patribus pauorem, dixisse fertur, ne superuacua attenderent, esse illos flagitiosos quosdam, quos corrigi iussisset: atq; ita inter fatum institutū orationem continuasse. Ad eum modum Plutar. L. iuius octo M. deditorum fuisse scribit, qui in uia publica trucidati fuerunt.

Ouilia.] Septa loca erant, tabulis inclusa. In his P. R. suffragia laurus claudabatur, ab ouilium ouium similitudine, Ouilia fuerunt appellata. Tot simul in] Colligit diuersas rerū calamitates, quæ omnes simul cōflata nunquā tantū damni dederūt, quantū una Syllana rabies: imò, singulæ scæuities pœna dici potuere si cū Syllana scæuitie cōferatur. Magnā cladē fames, magnā tempestas, & cœli inclemētia, terræ motus, pestis ingrassantis furor, magnam stragē clades in prælio accepta attulit, sed ea mala nunquā tyranni imperio accepta fuerunt, ut hæc tantæ uis Syllæ tyrani iussu. Iam uerbō subitas terræ ruinas uideatur appellare, terræ motus, quibus urbes sæpenumero, aut alia loca hausta, & absorpta fuerunt: ut in agro Mutinensi, cū montes inter se concurrerent, magno crepitu assultantes, ac recedentes. Quo concursu uillæ omnes elisæ, animaliaq; permulta, quæ ibi erant, exanimata sunt. Et principatu Tiberij cum 12. urbes Asiæ una nocte prosternerentur. Secundo bello Punico septies, & quinquagies terra motus Romam nunciatus fuit.

Intrepidus.] Adeo
non fuit motus affecti-
bus ipse Sylla, qui spe-
tabat hæc supplicia
non humana, ut etiam
nō piquerit uidere tot

al. iam. miserorum ciuium e-
des. Intrepidus.]
Atq; interim barbara
crudelitate homo se-

Intrepidus tanti sedit securus ab alto
Spectator sceleris, miseri tot millia uulgi
Non piguit uidisse mori: congesta recepit
Omnia Tyrrenus Syllana cadauera gurges,
In fluuium primi cecidēte, in corpora summi:
Præcipites hæserē rates, & strage cruenta
Interruptus aquis fluxis prior amnis in æquor,
Ad molē stetit unda sequens: a nam sanguinis alti
Vis sibi fecit iter, campumq; effusa per omnem
Præcipitiq; ruens Tiberina in flumina riuo

debat loco editiori
spectator tā fœdi sup-
plicij, securus, si Dijs
placet, periculi. Tot
milia.] Rectè tot mi-
lia nam in ea victoria
centum ciuium millia
ab eo occisa fuerunt:
& in his Senatores
X C. Consules XV.
Duo

A Duo millia, & sexcen- Hærentes adiuuit aquas: nec iam alueus amnem, usq; promouetur. Li-
ti equestris ordinis, Nec retinent ripæ, redditq; cadauera campo. quet satis, quicquid
quos omnes in sepul- terra mediū est, inter

tos abicit: & eorum omnium propè bona publicauit,
Sunt qui addunt, ad memoratum numerum L. M.

Omnia Tyr.] Mare Tyrrhenum, in quod omnia cor-
pora pronò Tybri delata fuerunt, pathos à loco. Thuscii si-
nitoni Liguribus, à Græcis Tyrrheni uocantur. gens quò-
dam Italiae opulentissima: dubiū, à Tyrrhenone Atys an-
ab Herculis, & Omphales filio: an (ut nonnulli produnt)
Telephi, qui in eam terram deduxerit colonos. Dionysius
tamen arbitratur, eos à Tyrsibus adificiorum genera,
quibus Thuscii peculiariter uterentur, hoc nomine appella-
tos, Xanthi Lydijs historiam secutus, qui neq; Tyrrhenū
unquam in Lydorum gente ducem, neq; ullam eius gen-
tis in Italiae nauigationem nouit, Latini cerè nunc Thu-
scos, nunc Hetruscos, Græcam uocem imitati, uocant qui
diuorum cultores Tisicos uocant, *ωπερ τὸ θύω*, sacri-
fico. Veteres Hetruscorum siue Tyrrhenorum opes, cum
maris nomen toti Italiae prætentū, tum fines etiam terræ
ab infero ad superum pelagus, demonstrant, qui ad Alpes

Alpes, & Apenninum, id totum quondam Vmbro-
rum fuisse, qui inde à Tyrrhenis eiekti fuere: ut Tyrrheni à Gal-
lis: Galli à Romanis, Romani à Lōgobardis: à quibus ad
ultimū ea ipsa terra nomen retinuit. Caterū Latini, Vm-
bri, Ausones, à Græcis uno nomine Tyrrheni dicuntur, ut
etiam ipsam Romā quidā existiment, Tyrrhenā urbē ali-
quando uocatā. Mare ipsum alluens, Tyrrhenū siue Thu-
scum, siue inferum, in quod Tybris influit, nominatur.

Præcipites hæ.] multitudinem cadauerum acta, impul-
sæq; cū secundo amne decurrerent in Tyrrhenum mare.

Nam sang.] Causa cur præcedēs fluctus à sequētib; se-
impulsus fuerit. Copia sanguinis humani cōcreti iter per
rupit. Idē sanguinis decursus ita innadavit agros uicinos,
& quidem ut, ut intra alueos amnis cōstringi nō ualuerit,
quò minus cadauera in campū Martiū & proximos agros
eiecētur. A signis cōiecturā relinquit cædis amplificati-
onis. Redditq;] hoc est, eiecit in fluminis subiectos a-
gros. Alueus interior ripæ pars est, quam aqua abluūt.

B ab infero ad superum pelagus, demonstrant, qui ad Alpes

Tandem.] Extre- Tandem Tyrrhenas uix a eluctatus in undas
mum conatum aqua- Sanguine cæruleum torrenti diuidit æquor
rum impeditarum in Hisne salus rerum, cœlix uis Sylla uocari?
excurrendo coarquit, His meruit tumulum medio sibi tollere campo?
ut in ipso cursu à san-
guine aqua se diuiserit. Torrenti.] Torrens propriè
fluuus est, qui magno impetu rapitur. Adieciue impetu-
osum Transfertur longius, ad eloquentiam, orationisq;
exuberantem copiam, Iuuenalis Satyr. 10.

— Nocitura peiuunur.

„ Militia, & torrens dicendi copia multis.
Idem de Demosih.

„ Torrentem & pleni moderantem frena theatri.

Hæc salus.] Exclamat per indignationem in Sylla-
nam tyrannidem, per auersionem ad Syllam, qui arrogan-
ter his moribus felicit nomine uocari noluit. Tanta in eo
homine erat ambitio, ut eum annum, quo clarum trium-
phum de Mithridate egit, felicem appellari iusserit. Se-
C uerò uenustum, & felicem inscripserit: sed eius uenusta-
tem, & felicitatem exitus declarauit. Gemellos uno Me-
telle coniugis partu editos, marem Faustum, femellam,
Faustam nuncupauit. Quicquid enim felix est, & hilare,
id ueteres Fausti appellatione extulere. Nulli ne amicis
quidem ullum honorem impartebat. Lucretium offellā,
quo maximè ministro in minore Mario opprimendo usus
fuerat, in medio foro interfecit, quod tantum in petitione
consulatus perseuerasset. Mensibus paucis à morte uxoris
Metelle cum gladiatorum munus ederet, & adhuc pro-
miscuè à uiris, & feminis spectaretur, Valeria mulier in-
signi forma, Messalæ oratoris filia, & Hortensij soror, po-
nè Syllam transiens, cum eius uestem: leuiter tangens in su-
as sedes transisset. Sylla mulieris audaciam miratus, cum
eam intentionibus oculis inueretur diutius, nihil, inquit
illa, est, à Sylla, cur mihi succenseas, uolui tuæ felicitatis
particulam sortiri. Hac mulieris urbanitate ille delecta-
tus, captusq; forma, ubi accepit, qua familia, ac domo or-
ta esset, eam in uxorem duxit. Vocari.] quasi dicat, eum
quiduis potius fuisse, his moribus quàm felicem.

Tumulum.] Hæne tyrannide meruisti Sylla in
medio campo Martio sepeliri? Sunt hæc tam clara bene-

ficia erga P. R. ut ti- a al. oblecta-
bi illic sepulchrum ca- tus,
rigeretur? Vale Max.
Titulo de Crudelita-
te. Ex quibus actis nō

men felicitatis asserendum putauit. Ea Valerius. Sed ui-
de quàm infelicem exitum ac finem, hæc qualiscunq; fœ-
licitas sortita fuit. Paulatim luxuria, & intempestiuis cō-
uiujs tum autem cibi, potusq; intemperantia corrupto cor-
pore, intestinam pestem, & fœdā pediculorum talem alu-
it, ut tunica, therma, balnea, quæ sæpè frequētabat, sed &
dapes diuis foridibus polluerentur. Paucis diebus quā mo-
reretur, mortem suam præuidit. Filius enim, quem paulò
post matris Metellæ interitum amiserat, uisus per quietem
fuerat eum monere, ut exolutus rerum humanarū curis,
ad matrem contenderet, apud quam perpetuo curarum
expers uiueret. Appianus tradit dæmonē quendam ei per
quietem fuisse uisum, atq; imminens fatum denunciasset.
Statim in medium progressus, nihil tale populo, ac pa-
tribus expectantibus, in media concione uirgatus, ac securē
fregit, ac simul dictaturam deposuit, idq; cō consilio, ut pō-
stea omnium actorum suorum in Repub. priuatus ratio-
nem redderet. Plutarchus tamen prodit, eum neq; uī mor-
bi, neq; somnij portento induci potuisse, ut reipublicæ cu-
ram deponeret. Tantum animi, ac felicitatis uni illi ho-
mini fuit, ut qui in urbe centum millia ciuim, & amplius
occiderit, uitam priuatam atq; suam agere, ulciscendi
facultate ijs relicta, qui ipsius tyrannidem pessimè oderāt.
Postea dictatura, cum domum peteret, ab adolescente cō-
iuijs inter uias exceptus fuit, neq; exitū quisquam, qui in-
uenis intemperiam linguæ castigaret. Quam intempesti-
uam insectationem, domum reuerfus, dixit, in causa fore
ut quicumq; post se dignitatem illam inuaderet, nunquam
eam nisi cum morte deponeret: id quod postea in C. Cæ-
sare euenit. Ad biennium dictaturam gessit. Per quod tē-
pus Democratiā in totum sublata fuit. Puteolis uita de-
cessit, natus annos 50. Campo.] Aurea lectica cor-
pus eius Romam perlatum fuit. Lepido Consule frustra
resistente. Tanta erat uis factionis Syllanæ, & Cauuli col-
legæ. Iam quo honorificentius sepeliretur, sacerdotes, &

Vestales

Vestales uirgines, eius corpus extulerunt. Primum pro rostris laudatus fuit: inde in campum Martiū elato ad duomillia coronatum, honoris ergo sunt congesta, præter alia ornamenta, quæ amici, & homines Syllanarum partium cumularunt. Ad hæc, quo magnificentiora omnia essent, ad tria millia lectorum in eo funere strata fuerunt. Circumstabat cum tota ciuitate ad spectaculum pompæ effusa, exercitus. Corpus concrematum fuit. Ita enim moriens mandauerat, ne Corneliorum more sepeliretur, rationem ueritus, ne, ut Mario fecerat corpus suū refossū in Tybrim ab aduersa parte præcipitaretur. Primus ex Corneliorum gente rogo crematus fuit, cum aliqui sepe liri consueuissent. Iam & in Campo Martio, in quo reges tantum condebantur, crematus, & sepultus fuit. Quamobrem exclamat poeta, eum indigitam, qui sepulchrum inter reges fortiretur. Sepulchro eius hoc elogium insculptum fuit. Nemo amicus beneficentia superauit: neq; in iniuriam inferenda inimicus. Multi prædicabant fortunam illi ad regum usq; comitem fuisse. Quam & ipse sibi abunde felix uisus fuit: quare felicitis cognomen sibi usurpauit. Satis profecto felix, si patriam, si ciues, cædibus, & rapinis uastare in parte felicitatis ponendum sit: ut omnitiam phthiria sin, in corpore sædam tabem gignente, tã profundo somno fuit opus, ut ipse fateretur, aliquid sue

felicitati defuisse. Attexere libet aliqua quæ de hoc Sylla à Plinio diuersis locis prodita sunt, Libro 2. cap. 54. de Catholicis fulgurum. Ideo cum à prima cæli parte uenerint, & in eandem concesserint, summa felicitas portenditur, quale. Sylla dictatori ostentum datum accepimus. Libro septimo cap. 43. Unus hominum ad hoc aui, felicitis sibi cognomen asserit L. Sylla, civili nempe sanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus, & quibusdam felicitatis inductus argumentis, quod pro scribere tot millia ciuium, ac trucidare potuisset. O praua interpretatio, & futuro tempore infelix. Non melioris fortis fuere tunc pereuntes, quorum miseremur hodie, cum Syllam nemo non ederet. Age, non exitus uitæ eius, omnium proscriptorum ab illo calamitate crudelior fuit: erodente seipso corpore, & supplicia sibi gignente? Quod ut dissimulauerit, & supremo somno eius (cui immortalis quodammodo est) credamus ab uno illo inuidiam gloria uictâ: hoc nempe felicitati suæ defuisse confessus est, quod Capitolium nõ dedicasset. Libro 7. cap. 54. In Cornelia domo nemo ante Syllam dictatore, traditur esse crematus. Idq; eum uoluisse, ueritum talione, eruto C. Marij cadauere. Lib. 37. cap. 1. Sylla dictator traditione Iugurthæ semper signauit. Cetera ex eodẽ authore, de eius crudelitate, & pediculari morbo, quo interijt, omitto, quod de ijs antè abundè dictum sit.

Hæc rursus pati.]

Hæc mala, quæ tempore Syllana uiderunt, imminent rursus rei publicæ, aut his etiam grauiora. Verba senis adhuc sunt maturantis ad clausulam orationis, siue querelæ potius, ac ominationis. Hæc similem eladem urbi imminere omnia

Et cum grauiorem calamitatem metuat, addit Marij, ac Syllæ in eo certamine, consiliorum collationem.

Exulibus Marij] Mario, & Marianis, supremus conatus fuit, & scopus, ut ab exilio reduces in urbem redirent, licet cum clade: Sylla uerò contrà hoc agebat, ut cū exercitu à bello Mithridatico reuersus, inimicos extingueret, ultus iniuriam. Hos aliò Fort.] per auersionem ad Fortunam, Duces præsentis belli, ad aliam fata uocari,

At non magna.]

Graphicè applicat in hac tanta omnium ciuium consternatione Bruti, & Catonis constantiam, quorum neuter Cesaris arma sequebatur. Brutus hic, Marcus Brutus dictus

fuit, Catonis ex Seruilia sorore nepos, filius Iunij Bruti. Cesar cum Seruilia Bruti matre, stupri consuetudinem habuisse credebatur, ut testatur Plutarchus. Iuuenalis Satyr. 10. eo nomine pro publica meretrice uititur, cū inquit,

„ Si tuus Endymion dilectæ fiet adulter

„ Matrone, mox quum dederit Seruilia nummos.

Hinc Brutum Cesar in se grassantem inter percussores

Hæc rursus patienda manent, hoc ordine bellibitur, hic stabit ciuilibus exitus armis.

Quæquã agit grauiora metus, b multoq; coitur Humani generis c maiore in prælia damno. Exulibus Marij bellorum maxima merces, Roma recepta fuit: nec plus uictoria Syllæ Præstitit inuisas penitus quam tollere partes: Hos aliò Fortuna uocas, olimq; potentes Concurrunt, neuter ciuilia bella moueret, Contentus quo Sylla fuit. sic mœsta senectus Præteritq; memor flebat, metuensq; futuri.

contenti essent, quo Sylla fuit, neuter ad ciuile bellum suscipiendum, prosiliret. Marius, ut dixi, redium in patriam spectabat extorris. Sylla uindictam. Cesar & Pompeius, uter orbi imperet.

Sic mœsta senectus.] Epilogus, quo poeta concludit, ad eum modum senem aliquem, qui Syllana tempora meminerat, imminentem ciuilibus belli tempestatem effusis lachrymis apud se reputasse.

τὴνον, hoc est, filium appellauit. Stoicus fuit, ut Caro auunculus, consummatum, & ad miraculum uel que doctus, id quod Cic. non uno loco testatur. In primis autem in libro de oratore perfecto, quæ

ad eum scripsit, in cuius laudibus immodicè uersatur. Armo autem, inquit, & semper amaui ingenium, studia & mores tuos. Incendor porrò quotidie magis non desidero solum, quo quidem conficior, ingressus nostros, consuetudinem uictus, doctissimos sermones requirens tuos, sed etiam incredibilem famam uirtutum admirabilem, quæ specie dispares prudentiæ coniunguntur. Quid enim tam

distant,

A distans, quam à saeuiritate comitas: Quis tamen inquam te, aut sanctior est habitus, aut dulcior? Haestenus Cicero. Ad hunc Brutum scripsit opus de perfectio Oratore, ad hunc librum Thufculanarum Quaestionum: Paradoxa, & alia nonnulla. Sic est ille Brutus, cui ex Abydo, aduersus Antonium, & Octauium transmissio terribile Phantasma noctis silentio oblatum fuit. Sedebat solus in tabernaculo de belli euentu sollicitus, cum uideret ad se unum quendam ingredi. Ille ad strepitum conuersus, commotusq; horrendo demonis aspectu interrogauit audacter, aequis hominum, Deorumue esset, & quid uellet eo noctis conuincio. Tu ille: sum tuus Brute malus genius, ad Philippos me uidebis. Videbo, inquit Brutus, simul spectrum è conspectu sublatum fuit. Itaq; paulo post ad Philippos caeso Casio, ipse exercitu exiuit, in gladium incubuit. Maguanimi percussit pectora.] Allusum simul est, ad magnanimum illum Brutum, liberatorem urbis, à quo reges pulsi fuerant, & libertas populo Rom. quaesita. Percussit pro percussit. Nocte sopora.] à circumstantia temporis nocturni, quod maxime

B propter silentium, & tranquillitatem consultationibus captum est. Ad haec uult ostendere, principem uirum, cui salus reipub. cura est, non debere totam noctem stertere. Et in tanta.] hoc est, ut copula, pro negatione sit posita, in hanc sententiam, Terror cum non percussit, neque erat pars populi, qui lugebat: coarguens constantiam, & animi fortitudinem in publica trepidatione.

Parrhasis,] Arcas Helice. Periphraasis temporis nocturni. Parrhasiae, Plinio inter Arcadiae populos recensentur. Helice edm.] Haec eadem est τῆ Calista. Vrsae maior. Hanc Hesiodus ait, Lycaonis Arcadiae regis filiam fuisse, eamq; uenandi studio inductam, facile propter similitudinem studiij Dianae facile conciliatam fuisse. Hanc Luppiter breui uiuauit. Quod quidem cum uereturur Dianae indicare, quod se parum pudicam continuisset, ad ultimum se ipsam prodidit, cum in flumine lauaret. Diana eam rem indignè ferens, ipsam in uersae speciem conuertit. Vrsam Graeci, ἀρῶρον uocant. Hac figura cum iam in montibus Arcadiae uageretur, à pastoribus capta, ad Lycaonem perducta fuit, unà & filius cū ea. Breui post cum ad templum Iouis Lycæi confugisset, & Arcas filius sequeretur, ab Arcadibus ambo interfecti sunt, quod eam Iouis templum ingredi fas non esset. Iupiter Helicen, & unà filium in sidera tulit: Vrsamq; eam nominauit maiorem. At Ouidius fabulatur eam à Iunone in Vrsam transformatam. Helicen, & Cynosuram, Iouis nutrices fuisse aiunt. Septem stellas in capite habet: in singulis humeris, singulas obscuras: in armo duas, in pectore unam: in pede priore claras duas: in summa cauda, claram unam: in uentre, claram unam: in spina, unam: in crure posteriore, duas: in extremo, duas: super caudam, tres. Duæ igitur, cum Vrsæ sint, Maiorem Helicen uocant, minorem, Cynosuram, hoc est, Canis caudam. Harum altera apparet, prima noctis, altera pusilla quidem, sed à nauigantibus maxime obseruatur. Maria conturbat. Minor Vrsæ à multis Phœnicæ: à Græcis (ut quidam scribunt) Arctophylax: ab alijs Cynosura dicitur. Hanc Sidones nauta, (teste Arato) maxime inter nauigandum obseruant. Helice uerò, Græcorum nauigationem moderatur. Agatosthenes dicit, Cynosuram Iouis nutricem fuisse, ut modo memini, & unam ex nymphis Ideis. Aratus uerò, Cynosuram, &

Helicen, Cretenses Iouis nutrices fuisse contendit: atque ob id inter sidera ab eo collocatas. Aratus Phenomenis.

— δὴν δὲ ἐν ἀμφίχρῳαι
 ἄρῶρον, ἅμα τροχῶσσι τὸ διηκρέοντα ἀμαξῶν
 αἰ δὲ τοὶ κεφαλᾶς μὲν ἐπὶ Ἰθάκῃ κῆρ ἐχσοίμ
 ἀλλήλων, αἰεὶ δὲ κατωμαδίαι φορέοντα,
 ἐμπληρῆς εἰς ὤμους τετραμῶν ἄνθρα, εἰ ἐτόρ δὲ,
 κρήτην ἐν ἄνθρα δὲ διὸς μεγάλα ἰότητι
 θραυρὸν ἄσπερ ἔβουσαν, ὅτι μὴ τότε κρηφύοντα
 δὴν δὲ ἐν ἐυώδει ὄρεσσι σχεδὸν ἰδοαίσο
 ἄντρον ἰγνατῆθεντο, καὶ ἐτρεφορ εἰς ἐνιωτὸν
 ἀνιῶν κρηφύτες, ὅτε πρόνον ἐψέδοντο.
 δι τὴν μὲν κρηφύραμ ἐπίηλοιμ κρηφύσοι,
 τὴν δὲ ἐπὶ κρη, ἐλίημ. ἐλίημ γε μὲν ἄνδρες ἀχαιοὶ
 εἰν ἀλλὲ τεμαίρονται, ἵνα κρη νῆας ἀγυῖν.
 τῆ δὲ ἄρα φοίνικες πῶσιν οὖσι περὶ ὠσεὶ θάλασσαν,
 ἀλλ' ἰ μὲν παρὰ κρη, καὶ ἐπιφράσα ἀδαί εἰτόμην,
 πολλὰ φανομένη ἐλίημ, πρῶτος ἀπὸ νυκτὸς.
 ἢ δ' ἰτέρεθ, δόλημ μὲν, ἀτὰρ δ' αὖτῆσιν ἀρῶρον.
 μαοίρεμ γὰρ πᾶσα περιερέεθ: τὸ προφάλημ. id est,
 Quem gemina amplexa currunt simul assiduo Vrsæ:
 Quare plaustra uocant, capite illa semper oburgenti
 Inuersum in lumbos, circum, semperq; feruntur
 Vrsæ humeris resupina, ac certa lege uicisim.
 Illa etenim in caelum è Creta (si credere fas est)
 Munere diuino Iouis ascendere Tonantis,
 Olim Dictæo redolenti montis inantro
 Idæi infantem quod nutriuere per annum
 Curetes, cum Saturni impofuere fenestæ,
 Hanc qui perpetuo Cynosuram nomine dicunt:
 Illam porro Helicen. Helicen Græci æquore in alto
 Obseruant, quo nempe ferant sua carbasa puppes,
 Altera Phœnicæ sulcantes æquora ducit.
 Clara quidem est Helice, & facilis spectariet, atq;
 Prima à nocte oculis iam multa luce resulgent.
 Altera sed cælo modicè est obscura fereno,
 Sed melior nautis, uersatur enim orbe minori
 Tota, hinc Sidonij quoq; ad hæc uasta æquora currunt.
 At multo uenustius hos Arati uersus Germanicus Casar
 reddidit periphraستicè suo more.

Axem Cretææ dextra, laudq; tuentur
 Siue Arcti, seu Romani cognominis Vrsæ.
 Plaustrum, uel facies stellarum proxima uera.
 Tres temone, rotisq; micant, sublimè quaternæ
 Sit melius dixisse feras obuersa resulgent,
 Ora feris caput alternis super horrida terga
 Alternis lucet, pronas rapit orbis in ipsos
 Decliuèis humeros: ueteris si gratia formæ.
 Cresia uos tellus aluit, moderator Olympi
 Donauit cælo: meritum eustodia fecit:
 Quod fidei comites prima incunabula magni
 Fuderunt Iouis attonitæ, cum furia parentis
 Aerea pulsantes mendaci cymbala dextra,
 Vagitus pueri patrias ne tangeret aures
 Dicta exercebant domina famuli Corybantes.
 Hic Iouis altrices Helice, Cynosuræq; fulgent:
 Dat Graijs Helice cursus, maioribus astris:
 Phœnicæ Cynosura regit: sed candida tota
 Et liquido splendore Helice nitet, haud prius ulla,
 Cùm Sol Oceano fulgentia condidit ora.
 Stella micat cælo, septemq; qua Cresia flammis,
 Certior est Cynosura tamen sulcantibus æquora.

Quippe

Quippe breuis totam fido se cardine uertit:
Sidoniamq; ratem nunquam spectata fefellit.
Ita per Helicen uertentem axem, siue polum mundi, in-
dicat noctem, qua maxime Helice conspicua est, cum Cy-
nosura obscurior aliquanto appareat.

Cognati Catonis.] auunculi Catonis Vicensis, cu-
ius ex sorore Seruilia nepos erat Brutus, & Iunio Bruto,
ut paulo ante diximus: Non impla.] modicas, & mi-
nimè splendas aedes, quales erant nobilium Romano-
rum. Fuit hic Cato uir frugalissimus, & superiori se-
ueritate par. Cum enim opes, & cum opibus luxus in ci-
uitatem irreperent, & principes certatim seruorum, ac
Clientum turbas secum traherent septem ipse conten-
tus tantum fuit. Inuenit in somni.] Allusum est ad
illud Homericum libro 2. Iliad. de Agamem.

Ἐ γὰρ πᾶσι τῶν ἀνδρῶν ἰδέσθαι βέλτερόν ἐστιν ἄνδρα,
ὃ λαοὶ δὲ κινετὲρά φασιν, καὶ τὸς ἀμείνους.

Omnibus expul.] Omnibus expulsæ terris, olimq; fugatæ
Oratio Bruti delibe-
ratiua est, cuius sco-
puse est, & propositio
Cæsaremne, an Pom-
peium debeat sequi,
an cõtinere se in otio,
& pacè tueri. De eius
consilio alterum se se-
quunturum. Exordi-
um ductum est à sen-
tentia, ad Catonis con-
stantiam eleuandam:
beneuolentia à Cato-
nis persona, apud què
sua fides uirtutis ad-
huc est, qua ex omni-
bus propè terris sit ex-
plosa. Quare ad eum
uenit salubre consili-
um petiturus. Et ut
Catonis constantiam,
grauitatem, & seueri-
tatem amplifiet in as-
serenda fide, qua iam
olim ubiq; exulat, ad-
dit eam nullà fortuna-
ui, nullà tempestate in
illo labefactari posse.

Postea dissuadet, ne ipse uir tan-
tas in partes eat, quo inclinat eum uidet. Simul Stoi-
cum eum esse coarguit ex cuius sectæ disciplina erat hoc
paradoxum: Sapientem nullis minis, nulla tyrannide ad
turpitudinem cogi, aut impelli ullis immunitatis illece-
bris, ac lenocinijs posse: sapientem honesto, uirtutisq; ni-
xum in cælum traduen. Virtutis solam fid.] Atq; hi
Stoci summum bonum collocabant in honesto, cum uir-
tate coniuncto. Quam turbine.] Respexit ad illud Ho-
ratiolum, Odarum libro tertio quo ex Stoicis sectæ do-
ctrina, iustum, & honesti proposuit uirum nulla ratione
induci posse, ait, ut male agat. Verba Hora. ij sunt.

Iustum, & tenacem propositi uirum
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non uulnus instanti tyranni,
Mente quatit solidam: necq; auster

Plures fuerunt Catones, sed duo celebrantur maxime, A
Censorius, qui superior, siue maior dictus fuit: & hic Vi-
censis quem multi uiuè exemplar uirtutum, & imaginem
dixerunt, cuius ut constantissime uiri interitum miris lau-
dibus celebrat Seneca. Contrà, ut sui homicidam Lactan-
tius, & Augustinus insectantur. Quidam nomen Catonis
deductum arbitrantur quasi eautum aut catum dicas. Sa-
bini catum, acutum dicebant, & cata, acuta. Alij catum expe-
tum interpretantur. Plinius, catos, doctos uocat. Quomò-
autè utriusq; Catonis tum grauitas, tum seueritas, quondam
celebratissima fuit, ut è cælo demissi dicerentur, hinc in
proverbialem irromam abiit, tertius Cato, in hominem in-
pendio tetricum, & uitæ alienæ censorem. Iuuenal.

Habeat iam Roma pudorem.
Tertius è cælo cecidit Cato
Securumq; sui.] Sibi nihil metuens, sed patriæ & ami-
cis, ut Stoicus erat consummatus securus sui periculi.

Excutiet fortuna tibi, tu mentè labantem
Dirige me dubium, certo tu robore firma,
Nancq; alij Magnum, uel Cæsars arma sequuntur:
Dux Bruto Cato solus erit, pacè mne tueris,
Inconculsa tenens dubio uestigia mundo?
An placuit ducibus scelorum, populiq; furentis
Cladibus immistum ciuile absoluerè bellum?
Quemq; suæ rapiunt scelerata in prælia caussæ:
Hos polluta domus, legesq; in pacè timendæ:
Hos ferro fugienda fames, mundiq; ruinæ
Permiscenda fides, nullum furor egit in arma.
Castra petunt magna uicti mercede: tibi uni
Per se bella placent, quid tot durasse per annos
Profuit immunem corruptis moribus æui?
Hoc solum longæ prætium uirtutis habebis:
Accipient alios, facient te bella nocentem.
Ne tamen o superi liceat feralibus armis
Has etiam mouisse manus: nec pila lacertis
Missa tuis cæca telorum in nube ferantur,
Nec tantum incassum uirtus eat: ingeret omnis
Se belli fortuna tibi, quis noller ab isto
Ense moris, quamuis alieno uulnere labens
Et scelus esse tuum: melius tranquilla sine armis
Otia solus ages: sicut cœlestia semper
Inconculsa suo uoluuntur sidera lapsu.

ceim solum & eius salubria monita uelle sequi dicit.
Bruto.] mihi. Tu Cato mihi dux, rector, ac consi-
liorum meorum, inceptorumq; gubernator solus eris.
Pacè mne.] propositio, qua in deliberationem uenit
pacè mne, an bellum suadeat: si pacem uel à partibus absti-
neam: & in otium concedam: sin bellam, uirum se quar-
Duces seclerum, ciuile belli authores uocat.

Quemq; suæ rapiunt.] Quisque suam causam, ut ius-
tam taceat, cum interitum ciuile bellum ne farium sit. Ses-
natus ad libertatem Pop. Rom. defendendâ iusta arma
induit: Cæsars inuicem se contra inimicorum inuidiam,
ad assrendum Pop. Rom. beneficium, & dignitatem su-
am tuendam armat: atque ita certatim suas causas bel-
li, ut iustas obtendit. Omnes ad bellum se arman. Fime
transit ad partitionem: hic propter supra per petrata, a-
lius ob nium oblatam, nonnulli fame, & inopia addit.

Dux inquieti tur-
bidus Adria,
Nec fulminantis
magna Iouis manus.
Si fractus labiur
orbis
Impavidum feri-
ent ruina.
Tu mente laban-
tem.] Quin & in tur-
bine, pro aduersitate
seuientis fortune, me-
taphora est. Petitiõ,
ut consiliorum suorū
rationes in perplexis
rebus præstibus hæ-
renem, & dubias re-
gat: ut certa ratione
uelit confirmare.
Namq; alij ma.]
Causa ambigui con-
siliij, ac dubie mentis,
quod uideat ciuita.
tem in duas partes di-
uisam; quarum alie
alios duces sequantur:
se adhuc neuro incli-
nari, sed Catonem du-

centum sequi dicit.
Bruto.] mihi. Tu Cato mihi dux, rector, ac consi-
liorum meorum, inceptorumq; gubernator solus eris.
Pacè mne.] propositio, qua in deliberationem uenit
pacè mne, an bellum suadeat: si pacem uel à partibus absti-
neam: & in otium concedam: sin bellam, uirum se quar-
Duces seclerum, ciuile belli authores uocat.

A *urpi ducta sunt argumenta: quare relictis uxoris ac liberis ad bellum sua sponte conuolant.*

Polluta domus.] *Supris & adulterijs cooperta, propter quæ in toga in eos legibus animaduertendum esset, quas in bello eludunt, ac euadunt. Fames.] inopia, bello fugienda, in quo cædibus, ac rapinis uiuitur.*

Mandiq; ruina.] *Aes alienum alios, ad eludendos creditores, & fidem uiolandam, in militiam extrudit. Ruinam mundi imperij perturbationem dicit: quasi dicat, ut omnia sacra ac profana misceant. Nullum furor.] Nullum belli amor, nullum bellandi libido, ac mentis cæcitas in arma eiecit, sed priuati commodi ratio, mali conscientia, fames durum uelum necessitatis, æs alienum. Furor hoc ab insania differt, quod insania mentis agrotationem, & morbum, id est, insanitatem, & ægritudinem animi significet ut definit Cicero*

Tibi uni.] *nisi ad defendendam libertatem, pugnant di libidinem? Quod profuit tibi à bello annos immunem uixisse contentum sola uiruite, & in tanta morum corru-*

ptione? & nunc armate pugnandi studio ad bellum.

Hoc solum longe pretium.] *Quod nunc à pristina uirute, & philosophia degenerans, cum alijs in peccata ruas. Ne tamen d' superi.] Auerfione preatur Deos, ne Catonem uirum integrum malis misceri sinant, & ferro seuire in prelio in innocentes, & quidem ijs manibus, quæ castæ sunt, & incorruptæ Quis nollet ab.] quasi solatium sit cadenti futurum, si à Catone feriat, telo in alium directo, aut certe, si credatur abs te profectum, & ab alio missum. Melius tranquilla.] Hoc conuulsius, ac tutius: ut ab armis abstineas, & in otio te contineas, additque similitudinem ductam à sideribus, quæ quieta suo cursu feruntur. Contrà aer, quia terra uicinus est, fulminibus quatitur: terra uerò uenis, ac tempestibus uti, mox atteritur. Vilia, & humilia magis casui sunt exposita, quàm summa. Summa tuta sunt, ima infestantur. Quare, quia apicem senatorij ordinis tenes, in otio tute continebis, uulgus exponat se periculo, & sequatur partes ad bellum.*

B Fulminibus] *Hæret in similitudinibus. Remotiores à bello tutius uiuere. Contra eos periculis propiores, qui bellum sequuntur. A' tuto.*

Fulminibus.] *Physicæ collationes, ut certa, ita uehementer ad permouendum Catonem sunt accommodata. Aer quo terra propior imminet, hoc uolentius fulminibus amburitur, & inficitur. adeoq; ipsam ueni per-*

cellunt, & ima summis miscent. Tractusq; corusco.] periphrasis fulminum, quibus icitur terra, & montes adificiaq; tanguntur. Nubes excedit] A' diuerso simul & remotissimo à terra loco, nempe Olympo, cuius uerticem nubes excedere dicit, atque ob id non feriri.

Olympus.] *Macedonia mons est, ut Ossa, & Pelion, Thessalia. Monti Citaro contiguus est, omnium maximus, & ob id Dijs immortalibus sacer, ut auctor est Homeri interpres: unde pro celo accipitur, & ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ εἶναι, id est, quod totus luceat. Cæterum sui parte in tantam altitudinem assurgit, ut à summo iugo ad imum perpendiculari 10. stadia, & amplius Xenagoras geometrico artificio collegerit. Eam rem epigramma in Pythij Apollinis templo reperit palam testatur. Fuitq; id huiusmodi. Olympi uertex, ex qua parte est Apollinis Pythij templum, altitudinem habet ad subiectam amussim, 10. integra stadia, & unum, plethro minus quadripedali. Xenagoras Eumelij filius mensuram posuit. Cæteri geometricæ artis periti, neque montis altitudinem, neque maris profunditatem 10. stadiorum spatium excedere crediderunt. Ferunt Orpheum in Olympo, cùm cantu delectaretur (quanquam Eratosibenes in Pango hoc acq; idisse memorat) à Bæchis iussu Liberi patris decerpisse. Cecilius Minutianus Apuleius scribit, Olympum etiam Iouem dici. Vnde Neuius*

Fulminibus propior terræ succenditur aer
Imaq; telluris uentos, tractusq; corusco
Flammarum accipiunt: nubes excedit Olympus,
Lege Deum minitans rerum discordia turbat:
Pacem summa tenent, quàm lætæ Cæsaris aures
Accipient tantum uenisse in prælia ciuem?
Nam prælata suis nunquam diuersa dolebit,
Castra ducis Magni: nimium placet ipse Catoni
Si bellum ciuile placet, pars magna Senatus
Et duce priuato gesturus prælia Consul.
Solicitant proceresq; alij, quibus adde Catonē,
Sub iuga Pompeij, toto iam liber in orbe
Solutus Cæsar erit, quod si pro legibus arma
Ferre iubet patrijs libertatemq; tueri,
Nunc neq; Pompeij Brutum, a neq; Cæsaris hostē
Post bellum uictoris habes.

*Panditur interea
domus altitonati Olympi.
Quem imitatus Maro dixit.*

*Panditur interea
domus omnipotentis Olympi. Sive (ut quidam legunt) omnipotentis Olympi.*

Legit Deum.] *Deum pro deorum, minima quæque, & humilissima diuino nutu infestantur, cùm summa tuta, & quieta, quæ pronius est admirari,*

quàm ledere. Pacem, hic uocat tranquillitatem, & securam quietem. Quàm lætæ Cæsaris aures.] Efficax argumentum ad mouendum Catonem. Rem gratam facturus es Cæsari, etiam semper aduersatus fuisti, quod in partes transieris: licet Pompeium sequaris. Nam eo nomine ciuile bellum probare uideberis. Non indignè ferret, si ad Pompeium te conferas.

Nam diuersa.] *Ratio à contrario. Non agere ferret castra Pompeij suis præposita abs te, cùm uideat solum bellum à te probari, id quod non fieret, si otio contineres. Nimium placet.] Cæsar, si tibi ciuile bellum placet, quod Pompeij castra sequaris. Tertia pro prima persona. Pars magna senatus.] Maxima pars Senatus, Pompeium sequitur, ut priuatum hominem, & nullum tum magistratum gerentem. Consulatum fuerat, penes quos tum summum imperium erat in urbe ductare exercitum. Quare Consules & Senatus ea pars seruiet priuato homini, & tu unâ cum illis: rursus Cæsar nulli. Etenim postquam Cæsar Rubiconem digressus Ariminum occupasset, eoq; Tribuni Plebis ex urbe ad ipsum uenissent, uehementer militum animos in concione conspecti inflammauerunt. Inde Aretio, Pisauo, Fano fortuna, Ancone, Tignio, Auximo potitus Cæsar, milites Aetij Vari deficientes sub sua signa recepit. Quod ubi in urbem attum fuit, tantum terroris ciuitati incussit, ut Consules*

cum magna parte patrum urbe excesserint, Capuanisq; ad Pompeium profecti, ei tum priuato summam imperij detulerunt. Ab his dicit Catonem ad bellum inuitari, ut & ipse subiugum, id est seruitutem Pompeij priuati hominis ueniat: ut hic sit sensus, ut Micullus pulchre exponit. Senatus, & Consules sollicitant, & instigant te scilicet Catonem, ut una capeffas bellum, & arma, quibus si accesseris, iam nemo restabit liber præter Casarem. Aut certe, ut in genere de omnibus accipiatur, quasi dicat. Senatus, & Consules communiter sollicitant, & impellunt omnes ad arma secum capeffenda, quibus si tu quoque accesseris, &c.

Subiuga Pompeij.] in seruitutem Pompeij. Illius erat exercitum ducere, & bellum gerere, qui haberet summum imperium in urbe. Consules ium erant, Marcellus & Lentulus, quorum fuisset foris, uter Italia præfesset, uter item bellum gereret. Proceres patres uocat, Pompeium sequutos. Sulpitius proceres, ciues primarios interpretatur. Quod si ad hos omnes acces-

seris tu Cato, solus Cæsar liber erit: nos omnes serui. A

Solus Cæsar erit.] Qui contra Senatum suam causam armis uerbatur, nec superiorem in suis castris habet, non Consules, ut Senatus, qui summam imperij Pompeio detulerunt. Quod si pro legibus: ita.] A pio si iuuat pro aris, & focis pugnare, si pro libertate patriæ arma sumere, adeoq; mori, nunc neque Cæsar, neque Pompeij sum hostis, quam diu neutro se inclinat uictoria. At confecto bello is me hostem est habiturus, qui uicerit. Allusum est à Poëta ad Cæsar's necem, in quo interficiendo inter primos percussores Brutus extitit, adeo ut Cæsar id admiratus exclamarit, cum eum in se ruentem uideret, *καὶ ἐὼς τένον*, hoc est, & tu mi fili.

Brutum.] hoc est, me enallagè personæ: neque Pompeij, neque Cæsar's arma sequar, ut neutri inimicus.

Victoris] Illius, qui uicerit, hostis ero, ad liberandam patriam à seruitute uictoris, & quidem exemplo illius Bruti, quem nomine refero, qui expulit reges, & libertatem P.R. restituit.

Summum.] Catonis oratio grauis, & planè Catoniana, hoc est Stoica rigiditatis plena, tota in hoc parata est, ut Brutum refuet, & eius argumenta de abstinento ab armis ciuilibus diluat. Bruti argumentis opponit, honestum, necessarium, & pium, patriæ libertatem defendere, cum illud non facere sit impium. Itaque hunc scopum constituit, pro patria arma sumere pium, & honestum esse: diuersum facere, nefas, & inhonestum. Tueri libertatem non solum honestum, sed etiam necessarium. Exordium ductum est, à concessione. Largiur ciuile bellum nefarium, sed transfert, quod sequatur in fatalem necessitatem, si crimen sit appellandum.

Summum Brute nefas.] Exordium à concessione rei excusataq; quod Pompeium sequatur fatum. Proposuit enim Brutus. pa. emne tueris.

- » Inconcuſſa tenens dubio uſtigia mundo?
- » An placuit ducibus ſcelerum, populisq; ſurentis
- » Cladibus immiſtum, ciuile abſoluere bellum?
- » Sed quo fata trahunt.] Si crimen est partes ciuilibus belli sequi, transfert in fata deprim. & eorum necessitatem, libertatem armis esse uindicandam, id quod natura honestum est, & necessarium, neque committendum, ut ea opprimatur, id quod proclius est, nunc futurum, si Cæsar uicerit. Quin & illud addatur, quod dixit poëta, Catonem ex arcano pectore reddere sacras uoces: hoc ita accipiendum est, quasi eius uerba nihil aliud sint, quam oracula, ex diuino sacrario profecta.

Crimen erit superis.] Translatio culpæ in Deos. Si eo nomine nocens, & nefarius habebor, quod pro aris,

— Sic fatur, at illi

Arcano sacras reddit Cato pectore uoces:

Summum Brute nefas ciuilia bella fatemur:

Sed quo fata trahunt, uirtus secura sequetur.

Crimen erit superis, & me fecisse nocentem

Sidera quis, mundumq; a uolet spectare cadentē

Expers ipse metus: quis cum ruat arduus æther,

Terra labet in isto coeuntis pondere mundi

Compressas tenuisse manus: gentesne furorem

Hesperium ignotæ, Romanasq; bella sequentur,

b Deductisq; fretis alio sub sidere reges,

Otia solus agam: procul hunc arcere furorem

O' superi moueram e Daas, ut clade Getasq;

Securo me Roma cadat, ceu morte parentem

Natorum orbatum longum producere funus,

Ad tumulos iubet ipse dolor: iuuat ignibus atris

Inferuisse manus constructoq; aggere busti.

Ipsum atras tenuisse faces: non ante reuellar,

Exanimem quam te complectar Roma tuumq;

Nomen libertas & inanem persequar umbram.

& focis pia arma in. B
duam, quare me cō
resistantem trahunt.

Sidera quis.] Ab
impossibili ostendit
humanum esse me tu-
ere: & quod huma-
num est, in se cadere
posse: cur igitur ipse
non metuat oppressi-
onem libertatis, ad
quam prohibendâ ho-
nestè arma inducit.

Quis nō metuat, si si-
dera cadere si cœlū ru-
ere uideat. Diuersum
est ab illo Horatiano.
— Si fractus labitur
orbis,

Impavidum feri-
ent ruinae. C

Sed ista communi sensui accommodatè dicit, quod omnibus id uideatur probabile. At longè aliter Stoicè disputaret, ut solebat, hoc pacto. Qui fortis est, idem & fidens, qui fidens non extimescit. In quem cadit ægritudo, in eundem & timor. Quarum rerum presentia summus in ægritudine, easdem etiam ingruentes timemus. Quis igitur inficietur, in quem cadit ægritudo, in eundem timorem cadere? ac fracti animi imbecillitatem. Idem fateatur necesse est, se & seruire, & uictum esse. Ergo ignauus est, & timidus. Atqui ista in uirum fortem non cadunt: ergo ne ægritudo quidem. At nemo sapiens est, nisi fortis: ergo ægritudo in sapientem non cadit. Iam uerò, qui fortis est, idem magni animi, idem inuictus. Inuictus res humanas despiciit nemo res: quæ ægritudinem adferunt nisi fortis: proinde uir fortis ægritudine afficitur. Rursum animus perturbatus suo muneri deest: animi munus est recta ratione duci. Sapiētis animus ita est affectus, ut optimè uatur ratione: nunquam ergo perturbatur. Atqui ægritudo perturbatio est animi, an non ea sapiens semper uacabit? Rursum sapiētis animus omnis uirij purus est, & nunquam imet: iratus

a al. uelit.

b al. Didu-

siq;

c al. Dacas.

A iratus animus timet: relinquatur ergo, sapientem nunquã irasci. Qui irascitur, & concupiscit uindictam, quã consequutus lætatur, gaudetq; alieno malo. Quod quia in sapientem non cadit: sequitur quod ne irasci quidem. Si aegritudo in sapientem caderet, caderet & iracundia, qua quia uocat & aegritudine. Hæc igitur omnia quoniam in Catonem ceciderunt, cuius rei hoc loco non solum poeta, sed ipsius etiam exitus locuples testis est, sapiens ergo Cato nõ fuit: quãquã hoc pacto Stoicè disputare solebat. Disciplina certè Stoicè extremũ uitæ nõ respondit: nisi quis inde cõsummatũ Stoicũ metiri uelit, quod subtiliter, et acutè de ea disciplina differat, aut eã pertinaciter tuctur argumẽtis. Priusquã ad poetã redeat stilus quoniã de Stoicorũ disputãdi pacto, & opinione aliqua diximus, primo de eiusdem sectæ doctrina, & Catonis opinione, ex Cic. oratione pro Muræna pauca adijciã, ut ista cõmentatio aliqua uoluptate condidatur. Fuit quidã, inquit Cic. summo ingenio uir. Zeno, cuius inuentorẽ æmuli Stoicè nominant. Huius sententiæ sunt, & præcepta eiusmodi. Sapientè gratia nunquam moueri: nunquã cuiusquã delicto ignoscere: neminẽ misericordem esse nisi stultum, & leuem: uiri non esse, neq; exorari, neq; placari. Solõs sapiens esse, si distortissimifunt, formosior: mendicissimif, diuites: si seruitutem seruiant, reges. Nos autem, qui sapientes non sumus, fugitiuos, exules, hostes, insanos demiq; esse dicunt. Omnia peccata esse paria: omne delictum scelus esse nefarium: nec minus delinquere eum, qui gallum gallinacum, cum opus fuerit, quã eum, qui patrem suffocauerit: Sapientem nihil opinari, nullius rei pomitere: nulla in re falli: sententiam mutare nunquã. Hæc homo ingeniosissimus M. Cato auctoribus eruditissimis inductus arripuit: neq; disputandi causa, ut magna pars sed ita uiuendi. Petunt aliquid publicani, caue quicquam habeat momenti, gratia. Supplices alii qui ueniunt miseri, & calamitosi, sceleratus, & nefarius fueris, si quicquam sericordia adductus feceris. Fatetur aliquis se peccasse, & eius delicti ueniam petit, nefarium est facinus, ignoscere. At leue delictum est. Omnia peccata sunt paria. Dixisti quippe, iam fixum, & statutũ est. Non re ductus, sed opinione. Sapiens nihil opinatur. Errasti aliqua re, male dici putat. Hæc, & alia nonnulla Cic. de

C etrica Catonis nostri grauitate. Sed uideamus, quã hæc eius uerba à professione dissideant, Expers ipse. Ergo Cato metuere in sapientem cadere affirmat: sequitur, quod irasci, dolere, gaudere, sperare, misereri, & omnes perturbationes, & morbi animorum in sapientem cadunt.

Quis quum. Quid si cælum ruat: argumentum ab impossibili, paræmia in eos, qui tutissimis in rebus metunt. Teretiũ in Heauton. Quid si redeo ad illos, qui aiunt

— Quid si nunc cælum ruat.

Arrianus libro primo ἀναβάσεω, de Celiarum legatis, qui Alexandro interroganti num se metuerent, respondebant, ἀδιδίναι, μή ποτε ὁ θράνος αὐτοῖς ἐμπίσει. Hoc est, uereri ne cælum in se rueret. Theognis.

ἴρ μοι ἴπειτα πέσοι μέγας θράνος ἐνός ὑπερθερ.

ἄλλης ἄνθρωπων δέμα παλαγγέων.

Hoc est, interprete Erasmo.

Deinde in eo uasti capiti illabatur Olympus

Ferreus, antiqui quod metuere uiri.

Nata inde paræmia est, quod antiqui rudes illi homines persuasum haberent, cælum Atlantis humeris sustineri. Quod si ille se subtraxisset, fore, ut in terram e sublimi rueret. Labet. Id est, si omnium rerum elementa confun-

derentur: mare, ac terra cælo miserentur, otiosus conser-tis manibus sederem: à turpi. Sed sapiens ille Stoicus impavidus sedebit, nec plus mouebitur, quàm dura silex.

Genesne fu. A] minori ad maius. Externæ gentes consociabunt arma ad arma ad bellum ciuile: ego Romanus, nobilis, senator, sapiens, adeoq; summi subfelli, otiosus, quasi mea nihil referret, inter anus, & pueros putrescam. Ignoræ gentes. Arabes, Indi, & aliæ gentes, ad quas nomen Romanum uix peruenerit, ciuile bellum sequentur: & ego ignauus, & otiosus sedebo. Furorẽ Hespè. Ciuile bellum Romanum, rectè furorẽ, uocat quò ciues inter se, & in se mutuo arma induunt.

Solusæ.] indicat omnes propè senatores in castra Pompei profectos. Deductis f.] Populi enecati ab externis equoribus dirempsis à Romano Imp. adeoq; propè Antipodes, si qui sunt, qui obuersis nobis pedibus ingrediuntur. Alio sub fid.] Sub alio aliquo signorum Zodiacorum, aut sub alio orbe, sub alia plaga mundi, aut tropico uel æstiuo, uel brumali, sub alia zona, quàm nos subiecti sumus. Procul hinc ar.] Ut solus in urbe desideram, neq; in bellum cũ reliquis abeam. Deprecatio culpæ, ne uidelicet id committat, ut imperiũ se securo euertatur.

Motora Da.] Si Roma Scythia populos ad commiserationem moueret cadens, multo iustius Catonem. Hic uariat lectio. Quidam Dacas, nonnulli Daas legunt. Dacæ Scythiæ populi sunt ad omnem Oxam, qua is ad ortum currens se inflectit, & uersu ad Septentrionem conuerso, inter Amerdos, & Peficas os aperit. Rursum, ut dixi, quedam exemplaria Dacas habent, quod Daci, & Getæ & ipsi Scythiæ populi, sed corruptè meo iudicio, cum Dacæ primam extendat Iuuenalis Satyr. Sexta, de Domitiano.

— Quum lance beata
Dacicus, & scripto radiat Germanicus auro.
Et Stadius. Depositum Dacis pereuntibus urbem Pandere. Pompeius Trogus Dacas Getarum sobolem esse credit: circa Istrum ad Septentrionem accolunt, homines tam seuera militia, ut cum aduersus Bastarnas semel male dimicassent, coacti fuerunt iussu regis sui Oloris tam diu uxoribus suis ministrare, & somnum capturi obuersis capitibus in imas partes stibadij cubare, quo ad bellica uirtute eam ignominiam deleuissent. Strabo ita inter Dacos, & distinguit. Ceterum cum terra inter Euxinum Pontum, & Germaniam biuariam sit diuisa, eam regionẽ quæ ortum spectat, & Euxinum, Getæ habitant: eam uerò, quæ occasui obuersa est, Daci, & Dacæ. Vnde apud Athenienses, Dauorum seruorum nomen relictum fuit. Micyllus eruditus commetator, Dacos Getasq; legit: barbaros, inquit, ac Scythas, populos omnium maximè inhumanos, καὶ ἀσέβους, pathos à maiore est. Ceterum qui de syllabarum temporibus scribunt, locum hunc ita corrigendum censent, ut pro, Dacas, Daas legamus, propterea quod Dacorum nomen, aliàs à longo ponatur, ut infra lib. 8.

— Et ne qua uacarent
Arma uel Arctoum Dacis, Rheniq; cateruis
Imperij nudare latus. — Et apud Statium lib. 1.
Et continuo deiectos uertice Dacas.
Item apud Martialem libro 6. Epigram.
Grande iugum Dacus domita ceruice recepit.
Dacæ autem pro populo Scythico, & apud Strab. legitur lib. 11. τὸς δὲ δὴ ἐν ἀριστερᾷ ἐκπλέοντο, τὸ νόστιμον πείλας & παρασῆντας νομάδας, δάνας, οἱ νῦν πρὸς ἀγορεύσει. Et apud Verg. Aeneid.

Indomitiq; Dacæ & pontem indignatus Araxes.
 Quare & infra lib. 7. uersum hunc,
 Et uentis errare Dacæ in mœnia ducat.
 Eodem modo corrigunt, ut pro Dacæ, Daas reponant.
 Et apud Silium libro 13. uersum
 Cursu signa tulit, cui peruia Bactra, Dacæq;
 Vbi uulgò, Dacæq; legitur. Quod quidem etsi probali ra-
 tione fiat, ego tamen certum non habeo, quod de hac le-
 ctione affirmem. Poterat enim & Sacas pro Dacæ legi,
 quod nomen etiam ipsum apud poetas priore breui poni-
 tur, ut apud Claudianum lib. 1. de laudibus Stilconis.
 — Hic crime decorus
 Armenius hic picta Sacæ, furatq; Medus,
 Hic gemmata niger tentoria uixerat Indus.
 Sunt autem & Sacæ populus Scythicus: de quibus Stra-
 bo eodem lib. 2. οἱ δὲ αὐτοὶ δὲ ἑσθῆσι, inquit, τῶν σκυ-
 θῶν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς θαλάσσης ἀφ' ἑσθῆσι, δάσκι προ-
 γαγορέοντες. τῶν δὲ προσεσθῆσι τῶν τῶν μακρῶν, καὶ
 σαγίτας, καὶ ἀσπίδας ὀνομάζουσι. Et Herodotus lib. 7.
 οἱ δὲ ἑσθῆσι, inquit, πάντας τῶν σκύθων μακροὶ σά-
 κας. Quare liberum erit hanc uel illam lectionem sequi.
 Nam quod quidā differentiā in genere faciunt, & Dacæ
 masculinum, priorem longā habere: Dacæ autem femi-
 ninū eandem priore corripere dicūt, ineptius uidetur, quā
 ut meminisse conueniat. Cur enim nō potius poetarū licen-
 tia hoc daretur, qui & in alijs cōpluribus easdem sæpe syl-
 labas alibi corripiūt, alibi produciunt? Hucusq; Micyllus.
 At Clareanus, qui diligenter hunc locū etiā expendit, Sul-
 pitium, inquit, leuiter hūc locum trāsiliit, quasi paulo ante
 expositum; & Badius aperit de Septentrionali populo ex-
 ponit: nempe (ut ego puto) ad Danubium, quemadmodū
 nos ante docuimus. Decepit utrunq; socium nomen Getæ,
 quod utrobique ponitur. Sed nō satis attentos fuisse ostēdit
 syllabarū ratio. Nā in Dacus prior syllaba apud Latinos
 (quod quidē sciā) auihores ppetuū lōga est. Martial. li. 6.
 Grande iugum domita Dacus ceruicē recepit.
 Verg. primo Georgicō p.
 Et coniurato descendat Dacus ab Istro.
 Quem Statius imitatus lib. 1. Theb.
 Et coniurato deiectos uertice Dacos.
 Hoc uerò in loco, da syllaba corripitur. Qui nostra ætate

de syllabarū ratione scribunt, Dacus masculinū productū
 contendūt: corripit uerò femininum, adductis tū ex Silio,
 tum ex Marone exemplis, quorum aliter lib. 13. ita ait.
 Cursu signa tulit, cui peruia Bactra, Dacæq;
 Maro autē 8. Aeneid. ad finem. — Indomitiq; Dacæ.
 Caterū eiusdem etiā esse populū Dacos, & Dacæ adde-
 cit Calepinus. Sed omnes hi longē falluntur. Dacæ enim,
 non Dacæ legendum est, cū in Silio, tum in Marone: qui po-
 pulus est ad mare Caspium, & (ut Strabo in 7. ait) lōgē
 ad Hyrcaniā positus. Ptolemæus inter Margianos, Plin.
 lib. 6. cap. 17. inter Scytharū gentes enumerat, quod pro-
 bē huic loco conuenit. Nam Cato uult dicere. Si ex tam
 lōginquis locis ueniunt in auxiliū urbis populi, egōne secu-
 rus degam? Id admonere lectorem uisum est, admodū ne
 cessariū: ingens enim hallucinatio est, & a paucis animad-
 uersam. Admonuimus de Dais, etiā in 3. & 7. quartæ De-
 eados in Liuium, annotationib. nostris. In Silio haud ob-
 scurū est de Dais eū loqui: quippe de populis extremi Ori-
 entis, ab Alexandro uictis. In octauo autē Aeneidos, non ita
 certū quod ibi & alij populi in ea pictura cōfussimē nar-
 rātur. Verū quia in Georg. primū producit non est dubiū
 hic de alio quopiā populo loqui. Herodot. lib. 1. inter Per-
 sarum gētes Daos ponit genere masculino si codex nō er-
 rat: et δάσκι acuto accētu in priore syllaba, nō circūflexo,
 δάσκι, ut perperā, quidā Ptolemæi codices habēt, legendā,
 eū prior sit breuis. Strab. lib. 11. Daas, Sparnos nominatos
 ait. Sed paulo post Ex Dais, inquit, alij Sparni, alij Xan-
 thij, alij Pissari appellātur. Sed altero loco mendū esse o-
 portet. Hæc Clareanus haftenus. Addamus & hoc ob-
 ter, Daas apud Græcos citā aspirationē scribi, eū a qui-
 busdā Latinorū h. aspiratio interponatur, ut nō Dacæ, sed
 Dahæ scribant. Ceu morte p. J. A. simili ducto a pa-
 renium natura condentium liberos, & corpora eorum
 cremantium. Ad consimilem ritodum, inquit, d Roma, uō
 prius abs te auellat quā te mortuā, hoc est, euerfam ho-
 stium manibus complectar, & te d libertas, & tuum na-
 men lacrymis prosequar. Fingit patria, & libertatiū pro-
 fopopæiam. Aggerem busti: rogam dicit, quo parentes
 liberos concremare solent. Inseruisse manus, quando ad-
 motis facibus ligna accendebant, quibus mortuorum cor-
 pora erant imposta.

Sic eat.] Hoc pa-
 flo res geratur, pla-
 cētur dy sanguine Ro-
 mano: deinde multo
 sanguine utrinq; bellū
 constet. O' Vtinā.]
 Exclamatio patheti-
 ca, magna grauitate,
 & dignitate uerborū
 exornata, sed indi-
 gnationis plena. Hac
 optat posse suo ca-
 pite, suoque sangui-
 ne pacem redimere, &
 libertatem uerū. Sunt
 autem cetera omnia
 planē Catoniana, tra-
 gicæ indignationis re-
 ferta. Fulmina enim,
 & tonitrua uerborum

Sic eat, immites Romana piacula Diui
 Plena ferant, nullo fraudemus sanguine bellum
 O' utinam cœliq; Deis Erebiq; liceret
 Hoc caput in cunctas damnatū exponere pœnas,
 Deuotum hostiles Decium pressere cæteræ:
 Me geminæ figant acies: me barbara telis
 Rheni turba petat, cunctis ego peruius hastis
 Excipiam medius totius uulnera belli,
 Hic redimat sanguis populos, hac cæde luatur
 Quicquid Romani meruerunt pendere mores,
 Adiuga cur faciles populis: cur sæua uolentes
 Regna pati pereunt: me solum inuadite ferro:
 Me frustra leges, & inania iura timentem.
 Hic dabit, hic pacem iugulus, finemq; laborum
 Gentibus Hesperijs, post me regnare uolenti.
 Non opus est bello, quin Publica signa, ducemq;
 Pompeium sequimur: nec, si fortuna fauebit,
 Hunc quoq; totius sibi ius promittere mundi,
 Non bene compertum est. Ideo me milite uincat,
 Ne sibi se uicisse putet.

alia super alia fundit.
 Ad ultimum ita con-
 cludit, sibi ad Pom-
 peium Ducem eun-
 dum, esse: a quo si uic-
 tor exiuerit, nihil li-
 bertati sit timendum.
 Cœliq; deis lice-
 ret.] Vtinam da-
 retur mihi, mecum cæ-
 pit superis, atque in-
 feris omnibus pro li-
 bertate patriæ exem-
 plo Deciorum deuo-
 uere. Hoc caput
 in cōfusas da] hoc
 corpus & uitam deu-
 uonere. Id enim uo-
 cat exponere caput,
 suum, additū in eun-
 das pa-

Atas pœnas ut ego unius pro omnibus pœnas persoluerem, & sanguine meo libertatē minantē redimerem. Decii.] ab exemplo Deciorum, patris, & filij, qui se deuotos pro exercituum salute, in medios hostium cuneos confodiendos coniecerunt. Duo fuerunt Decij: pater, & filius. Patris Tribuni adhuc uirtute bello Samnitium non solum seruatus fuit exercitus Romanus, & in pacatū deductus, uerumetiam consilio hostes fusi fugatiq; fuerunt. qua de causa multiplices honores à Cōsule ei habitū fuerūt. Etenim cum alijs donis militaribus aurea illi corona donata fuit: centū boues, atq; inter hos albus inauratis cornibus. Et milites, qui cum eo fuerant, duplex frumentum accipere, binos boues binasq; tunicas. Paulo pōst bello Latino Decius Consul creatus fuit, cum T. Manlio. Decius, qui lauum cornu tenebat, suos ab hoste premi uidens, & ad principia se recipere, ad M. Valerium conuersus, Deorum inquit, Valeri, auxilio opus est Popul. Rom. Agedum R. P. præfere carmen, qua me pro legiombus deuoneam. Tum Pontifex illi primum prætextam togam induxit. Deinde obnupto capite, manu subter togam ad mentum exerta, pedibus super hastas subiectas stantem, (prodigiosa ceremoniâ) hæc uerba pronūtiare iussit. Iane pater, Mars, Quirine, Bellona, Lares, Diui Nouensiles, & indigetes: Diui, quorum est potestas nostri, hostiumq; Diij manes: uos precor, ueniam precor, uti Pop. Rom. Quiritium uim uictoriamq; prosperetis: hostesq; P. R. terrore fortitudine, ac morte afficiatis. Ego sicut uerbis nuncupauī: ita pro republ. Quiritium, legiones, auxiliâq; hostium mecum Dijs manibus deuoueo. Hæc ita præfatus, lictores ad collegam ire iussit, ac dicere se iam deuorum. Inde ipsi Gabino ritu cinctus, armatus in equum insiluit, seq; in medios hostes coniecit. Mox casō Decio ita conslernata fuerunt Latinorum cohortes, ut fugam eam parte fecerint, in quam se immiserat. Huius filius Decius contra Gallos profectus, bis eorum equitatum fudit. Inde Romanum ab hostibus armatis in effedis sedentibus, eorum, & rotarum strepitu inuictis terris in fugam uertuntur. Desierant iam Galli insequi Romanos, dederuntq; illis respirandi spatium. Decius conspicatus suorum fugam sibi non posse, patris exemplum sequutus. M. Liniū supra relatum deuotionis carmen præfari iussit: & statim eodem ritu cinctus, equum additis calcariibus, in Gallorum aciem egit, ubi telis undiq; petitus, concidit. Exercitu Roman. casu ductis, à fuga reuocato, hostes exemplo terga uertere. De hac uictoria collega eius triumphauit. Exempla analogicōs conueniunt. Decij tradere uictoriam, & salutem exercitui: & ipse optat eorum exemplo posse se tradere Pom-

peio uictoriam, & asserere libertatem Pop. Rom.

Gemina fig.] Medium Pompeiana, & Casariana acies configant. Me Barbara telis.] Germanos dicit, & Rhemi accolæ. quorum robore maximè constabat Caesaris exercitus. Medius ex.] Vtrinq; irajciendus telorum nimbo. Hic redim. sang. pop.] à causa finali, ut suo sanguine P. R. salus redimatur: & si uspiam quid sit admissum, id suo sanguine expietur. Ad iuga.] Affectus concitat exclamatioue in amentiam, & facilitatem P. R. ad seruitutem induendam. qua nihil peius odisse solent: & particula, cur, inuenit affectus. Addit amplificationem, quod non coacti, sed uolentes, ac lubentes opprimant ad recipiendam seruitutem & regni affectatorem partim adiuuent: cum Pop. Roman. regni uocabulo, ac domini nihil semper fuisse odiosius, quod apud barbaros habitum fuerit honorificum, & plausibile. Me frustra.] Mirum in modum concitat affectus. geminatione particuli, me, & pronominis demonstratiui, hic: ut erat rigidus, & uehemens in dicendo. Inania iura.] siue ut, & efficacia, quæ concontemnantur nunc, cum arma inualescunt. Constat Catonem acrem castigatorem, ac censorem morum fuisse, ut iuravit aliquando se eum ambitus reum acturum, qui largitiombus Consolatium petere. Et cum Casarem de lege agraria interpellaret, per licitorem in carcerem duci ab eo iussus fuerat: conueniente tamen Casare, Tribunorum iussu dimissus fuit.

Hic dabit, hic.] Rursum geminatione particula hic, mouet pathos emphaticè. Morte sua P. R. redimet pacem. Ita Vergil. de Augusto. Hic uir, hic est tibi quem promitti sapius audis. Hesperijs gentibus italis & P. R.] Italia Hesperia dicta fuit aliquando, ab Hespero fraire Atlantis Itali, ut alio loco à nobis est memoratum.

Post me.] Me extincto, qui uolet inuadat imperiū, uel sine bello, cum eius rei nullus sensus ad me sit peruenturus. Atroci uerbo & inuidioso uitur, regnare, cum regni affectatores, Sp. Melium, Saturninum, & alios nonnullos, uel ex leuiuscula suspicione ad eadem rapere solerent. Quin pub. si.] Epilogus, quo hortatur Brutum, ut consociatis animis & armis, auspiciâ Senatus, & Pompeij sequantur. Ea publica quasi Pop. Rom. uocat, cum Caesaris hostilia sint. Nec si for.] Si uincat Pompeius, satis constat, quod is non uindictabit sibi ius mundi, hoc est, principatum & perpetuam dictaturam, quam affectat Caesar. Quamobrem, uel me quoq; sub eo militante, Casarem uincat. Sibi ius p.] Si rerum potitur, sit earum ius penes P. R. non autem eam uictorā sibi usurpet Pompeius, ut solus dominetur, & nos nostra libertate spoliit.

Sic fatur.] Ad istam modū Cato Brutum ad bellum accendit, qui neutro alioqui discedere constituerat. Cato ad uirtutem natus fuit, C. Casaris equalis: utriq; non solum atas par, sed eloquentia etiam, & magnitudo animi: ut item non dispar glo-

— Sic fatur, acres

irarum mouit stimulos iuuenisq; calorem.
Excitat in nimis belli ciuilibi amores.
Interea Phœbo gelidas pellette renebras
Pulsatæ sonuere fores, quas sancta relicto
Hostensi in cerens irrupit Martia busto,
Quondam uirgo thoris melioris iuncta mariti.
Mox ubi connubij pretium, mercesq; soluta est,
Tertia iam soboles alios fœcunda penates
Impletura darur geminas è sanguine matris
Permistura domos, sed postquam condidit urna
Supremos cineres miserando concita uultu

ria. Casar munificentiâ clarus habebatur: Cato puritate meriti, & uirâ integritate. Casaris clementia, & inasuetudo famam, & magnū nomē: Catoni seueritas, & uirâ sanctimonia gloriā cōciliabat. Casar dādo, subleuādo, & ignoscendo gloriā miscebatur,

Cato largitionem uisuperando, nihil indulgēdo. In Casare profugium malorum: in

Catone perniciēs. Catonis constantia: Casaris facultas laudabatur. Cesar utabatur amicorum res: nihil cuiquam denegabat. Bellum semper aliquod magnū, & difficile, imperiumq; optabat, in quo uirtutis specimen claresceret. Cato contrā, modestiā, ac seueritati addictus erat: cum streamuo de uirtute: cum modesto de pudore certabat: maluit esse, quam uideri bonus. Quare, quanto minus gloriā appetebat, tanto maior eum secuta fuit.

Interea] A' temporis matutini periphrastica descriptione, quo Martia Catonem rursus adierit, hæc prius Catoni nupta fuerat, quo relicto susceptis aliquot liberis, Q Hortensium Catonis amicum maritum accepit. Quo è rebus humanis sublato, Cato eam reduxit. sub initio belli ciuili. Quæ res reprehensione non caruit, quod pauperem dimisisset, diuitem Hortensij testamento reuocasset. Ex Catone trium liberorum mater fuit: grauida etiamnum Hortensio tradebatur. Irripit.] Hanc poëta fingit hoc loco sua sponte Catonem adijisse, non au

Dum sanguis in.] Oratio Martiæ, modestiæ, & matronalis uerecundiæ plena, petitoria est, ut recipiatur nunc rursus à morte mariti Hortensij in uxore. Exordio, quod à narratione ducitur, capiat uerecundē, & modestē, beneuolentiā ab officio suo erga Catonem in priori matrimonio. Deinde, petit, & petitionem confirmat, postremo, quod obijci poterat, id consuat ab exemplo. Sanguis inerat] etatis, hoc est, extensio syllabæ, natura contractæ, cuiusmodi figuræ poëta interdū, sed parcè delectantur. Maro — & uersa puluis inscribitur hasta.

Geminos.] Duos, quorum tu prior, posterior fuit: à quo post secundum partum, ad Q Hortensium, uterum gestans transijt. Visceribus lais.] iam effæta mulier, quæ per ætatem parere desino.

Da fæde.] petiitio. ut à Catone in matrimonium pristinum unde exciderat, denuo recipiatur. Est autem id, quod petit honestum, maxime cum addit, illibata fædera, castum nempe, quæ non concubitus causa eam rem petat. Da nomen inane.] extenuatio petitionis, ut facultatem inferat, ut Catonis uxor dicatur solum.

Inane nomen.] Vxor Catonis dicar, ne uidear libidinis causa reuerii. Licet tumulo.] ab honesto rursus extenuat petitionem, ut mortuæ sepulchro inscribatur: Martia Catonis uxor hîc condita est.

Expulsa, an tradita] Iterum ab honesto argumentatur, permagni referre apud posteritatem, repulsa ne à Catone peruenerit ad Q Hortensium, an tradita ei sit in matrimonium, quorum alterum turpitudine sequeretur,

Hæ flexere.] Hæc uerba Martiæ moue-

Effusas lanata comas, concussaq; pectus
Verberibus crebris, cineriq; ingesta sepulchri.
Non aliter placitura uiro, sic mœsta profatur.

Dum sanguis inerat, dū uis materna, peregrinosa
luffa Cato, & geminos excepi fœta maritos
Visceribus laisis, partuq; exhausta reuertor
Iam nulli tradenda uiro: da fœdera prisca
Illibata thori: da tantum nomen inane
Connubij, liceat tumulo scripsisse, Catonis
Martia, nec dubium longo quærat in æuo,
Mutarim primas expulsa, an tradita, tædas.
Non me letorum a sociam, rebusq; secundis
Accipis, in curas uenio, partemq; laborum.
Da mihi castra sequi, cur tuta in pace relinquar?
Et sit ciuili propior Cornelia bello?

uentute aliquem procreationis causa ad uxorem adducere, atq; ubi eam is suo semine impleset, ipsius senis esset fœtus. Neque probro dabatur, si quis huic, qui fœcundam haberet uxorem, suadere esset ausus, ut cum ea sibi congrredi liceret, ceu bono fertiliq; solo operaturo, idq; liberorum causa. Tædas.] signum pro, signato. intellectio: pro eo, quod est, mutarim' ne primas nuptias repudiata, an ex utriusque consensu tradita amico Hortensio. Non me letorū.] Refutatio eius rei, quæ obijci poterat, quasi petat recipi in participationem rerum secundarum Catonis, sed ut comes sit, & solacium in aduersis. Da mihi castra.] A iucundo Catonis, ut solatium sim tibi, & subministrem. Cur tuta.] Ne uidear absente Catone otio uelle frui, ut sibi bene esset.

Cornelia.] ab exemplo uxoris Pompeij Corneliæ. Erat hæc L. Scipionis filia, quæ antea P. Crasso iuueni infœliciter nupta fuerat. Hanc Pompeius sub initium belli in uxorem ductam post Iulii interitum, Mytilenem ablegarat, quam postea prælio uictus, cum Aegyptium peteret, ad portum accersitam, secum in Ciliciam abduxit, habuitq; comitem, usq; ad infœlicem, & miserabilem interitum. Ab exemplo maiori. Est autem breuis digressiuncula ab insituito argumento.

tem accitum, & eruditè in Martiæ prosopographia immoratur. Sepulto Hortensio marito sub initium Ciuiliis belli. Meliorem maritū uocat, Catonē, cui prius nupta fuerat. Pretiū.] Quod porro pretium, quāq; mercedem dicit, ipse statim reddit: ubi ex Catone tertiā prolem gestaret, concessa ab eo fuit Hortensio amico. Alios penates.] Domum Q Hortensio Oratoris, iam uterum gerens. Geminas.] Catonis, ex quo grauida dimissa fuerat, & Hortensij, ad quem transijt. Sed post.] Vbi sepeliuit Hortensium, mœsta ad Catonem priorem maritum reuersa fuit. Describit Martiam à lugubri habitu, & miseranda facie, idq; ad mouendum Catonem rigidum, ac terribem. Cineres ing.] Ipsa cineribus sepulchri cōsparsa, ut ita lugubrē personā præ se ferret, ut eo spectaculo Catoni placeret. Flaccienus de Martia Catonis. Fuit aqua Martia, (ut hoc obiter addatur) antè Aufria dicta clarissima omnium toto orbe aquarū, Romæ frigore, salubritateq; eximia. Hanc primus Ancus Martius in urbem ducere auspiciatus fuit, ac postea C. B Martius rex in prætura præfecit.

Hæ flexere uirum uoces, & tempora quanquam
Sunt aliena thoris, iam fato in bella uocante,

runt Catonem quamuis rigidum, licet id tempus

Magnum nefas habebatur, & sacrilegij propemodum instar, si noua nupta pedibus domus limen contigisset, propter numen Vestæ, cui dicatum credebatur, sed trasportabatur. Lutea flam.] Flāmeum quidam uelamen nuptiale fuisse scribunt, quo nouæ nuptiæ uuluis obnubebatur. Vnde uerbū nubere. Hinc à flāma, luteum, flāmeum uocat: hoc est, coloris Lutei, qui diluitor rutilus est, qualis est color auri. Plin. lib. 21. cap. 8. de uestium æmulatione. Lutei, inquit, uideo honorem antiquissimū in nuptialibus flāmeis totum fœminis concessum. A flammeo, flammearij, qui flāmea cōficiunt. Vnde diminutiū, flammeolum. Cæterum nubentium capita uel ob id flammeis uelabantur ut maritis se obnoxias perpetuo significarent, uel pudoris gratia. Demissos uultus, dixit, pro demissum uultum, numerus pro numero: uerecundū iudicans. Balteus.] balteus cingulum militare propriè est ex corio, unde arma dependebant, quibus pugnabatur: ita dictus à bullis, quibus erat distinctus. Persius.

— Sed lato balteus auro Protegit. —

Accipitur pro quocumq; cingulo etiam muliebri, ut hoc loco. Nullum cingulum constringebat sinuosam ac fluxam uestem: nullum monile ornabat collum. Supparum und.] Supparum, siue supparus, leuis, & angustæ togæ genus. Sed uariunt Græmatici. alij uestem puellarem lineā, siue subuculā uocant. Alij linteum funerale, ad talos usq; defluēs, siue, ut Varro, quod supra sit. Erat et aliud ueli inimici genus suppariū. Cæterū tota profopographia Martiæ, constat descriptione maximè cultus abieci, propter recentem adhuc luctū propter mortē mariti. Non soliti.] non iocis, non dicterijs, ut nuptijs fieri solebat, lusum fuit. Ut uita sine sale, non est uita, adeoq; est necessaria, ut ea

uox transierit ad uoluptatem, & quicquid in omni genere gratum est, salem uocamus. Omnis quoq; uitæ lepos, hoc uocabulo continetur. Nec more Sabi.] More Fescennino, ait Sulpitius. Fescennini enim uersus canebantur in nuptijs, ex urbe Fescennina allati, quæ à Sabinis trahebat originem: siue ita dicti, quia fascinationē putabantur arcere. Hæc Sulpitius. Sabinorum morem fuisse scribunt, maritum in nuptijs, salibus, & iocis in sponsam ludere. Sabini inter Latinos, & Umbros sui sunt: euaganturq; ad Samnitium montes. Sabinos dictos credunt, à Deorum cultu, quasi Seninos, οὐβειν. colere est. Alij, ut Cato, à Sabino rege, filio Sangi cuiusdam gentilis diui, qui à quibusdam Pisijs fuerit uocatus. Silius Italicus libro octauo, Sabinos, author est, à Sabo quodam dictos. Plin. Sabinos Apenninis iugis utrunque cunctos tradit. Strabo eos angustum agrum colere in longitudinem exporrectum, à Tyberi, usq; ad Nomentum, M. stad. usque ad Vestinos. Cæterum Sabinarum mulierum pudicitia ueteribus celebrata fuit. Horat.

Quod si pudica mulier in partem iuuet Deorum, " Atq; dulces liberas, Sabina qualis. " B
" Casta, nec antiquis cedens Leuina Sabinis. "

Sabini in uniuersum omnes frugalitate commendati fuerunt: nec minus tristi, ac teretica disciplina.

Pignora nul.] Et qui nuptias decorare solent, liberi, ac propinqui nulli conuenerunt. Iunguntur] sine solennibus ullis nuptiarum ceremonijs, præsentē solo Bruto, quasi paranymphe. Ille nec.] transit ad rigidos Catonis mores. Describit eum ab inculto capillitio, duro aspectu, & irrisibile uultu, ut ita factum eum, non autem fictum agnosceas.

(Ut primum.] Paræthesis temporis, quo barbam Cato, & capillitiū nutrire cepit Cato, & deplorare calamitatem P. R. atq; totius Imp. uastitatem.

Vni quip.] ætiologia, quare capillitiū, & Barbam tum demū cepit nutrire, quod uni rei solum uacaret sine odio, quod nihil aliud, quàm lugebat miseriam generis humani. Nec fœdera.] à nuptialibus ceremonijs trāsīt ad profopographiam Catonis, de quo nos supra satis multa diximus. Primum à constantia pristina seueritatis. Inde eum describit, ab amore legitimo erga coniugem, quasi postliminio receptam quidem, sed qui fœdera cōiugalia per ea turbata tempora uxori præstare uoluerit: adeò ab honesta Venere temperabat. Hi mores.] Describit Catonem pluribus, à studio, secta, assertionē, & doctrina Stoica, quam non solum uerbis proferebatur, sed et etiā uitæ sanctitate & moribus exprimebat, quemadmodum paulò antè ex Cice. retulimus. Seruare mo.] Consistere intra mediocritatem, & fines non excidere. Sunt autem fines uitiosi, ut nos ali-

(Ut primum tolli feralia uiderat arma Intonus rigidam in frontem descendere canos Passus erat, mœstamq; genis incrementum barbam, Vni quippe uacat, a studijs, odijsq; carenti, Humanum lugere genus.) nec fœdera prisca Sunt tentata tori: iusto quoq; robur amori. Restitit. hi mores, hæc duri immota Catonis Secta fuit, seruare modum, finemq; tenere, Naturamq; sequi, patriæq; impendere uitam: Nec sibi, sed toti genitum se credere mundo. Huic epulæ, uicisse famem, magniq; penates Submouisse hyemem tecto, pretiosaq; uestis Hirtam membra super Romani more Quiritis. Induxisse togam. Venerisq; huic maximus usus, Progenies: urbi pater est: urbiq; maritus: Iusticiæ cultor: rigidi seruator honesti, In commune bonus, nullosq; Catonis in actus Subrepsit, partemq; tulit sibi nata uoluptas.

quando carmini lustimus.

Viure uis rectè " sancteq; animosa iuuentus,

Disce intra rerum " certos consistere fines.

Hoc quicquid superat " uirtutis imagine fallit.

Et Flaccus.

Est modus in re " bus, sunt certi denique fines,

Quos ultra, citrà " que nequit consistere rectum.

Hinc illud Pythagoræ, uel (ut Aristoteles existimat.) Biantis: uel (ut nonnulli) Thaletis, quibusdam, Solonis, οὐδὲν ἄγαν: ne quid nimis: quo dicto monemur, ne immoderatis affectibus, aut nimia uehementia peccemus. Nimum amare, aut nimum odisse: nimis durum & asperum, aut nimis lenem esse, ac facilem, uitiosum ducitur. Sunt qui hanc sententiam ad Homerum referant. ἀμείνω δ' αἰτῆρα πάντα. Hesiodi sententia est, ναυρὸς δ' ἐπι τῶ ἀσπί ἀγίη, hoc est, modus in re est optimus omni. Pind. σοφοὶ δὲ τὸ μὲν ἄγαν ἐπὶ αἰνῶν ἄνωγε, hoc est, Sapietes illud uerbū, ne quid nimis, supra modum

al. Studijsq; odijsq;

A modum laudari Apud Phocylidem, item & Theognide aliquoties repetitur, *ὡς ἄνθρωπος ἄριστος*. id est. Modus omnium rerum optimus.

Finemq; re.] Sulpitius exponit. intelligere siue prospicere rerum finem. Possimus etiam referre ad fines bonorum, & malorum, de quibus Philosophorum secta diligebantur. Naturamq; se.] hoc est, conuenienter natura uiuere, ut Cicero ait, qua duce errare non possumus. Horat.

Viuere natura si conuenienter oportet. Quod quidem nihil aliud est, quam obtemperare rationi. Oraculi loco cuiq; esse debet, quicquid dicitur in pectore ratio. Atq; id sibi uult Adagium, quod inter septem Græciæ sapientum oracula celebratur. *ἔπος θεῶν*. sequere Deum. Cui suffragatur uersus Græcis celebratis sumus.

ὁ νόος γὰρ ἡμῶν ἐστὶν ὁ θεὸς. id est, Inest enim suus cuiq; animus Deus. Menander apud Plutarchum.

ὁ νόος ἡμῶν ὁ θεός. id est, Animus enim noster Deus est.

Cicero de Finibus Tertio. Quæq; sunt, inquit, uetera præcepta sapientum: qui iubent tempori parere, & sequi Deam, & se adscere, & nihil nimis. Patriæq; mi] Pro patria pugnare, & mori. Atque ita existimare, se, non sibi unum nauum, sed partem sui amicos, partem patriam sibi uindicare: adeoq; omnibus mortalibus se genitum. Huic epulæ. Rectè Sulpit. Laudat Catonem à temperantia, & frugalitate. Pro delicijs habuit omne id, quod famem pellebat: pro laculentis adibus rectè, quamuis modicum ac tenue, sub quo aduersus cæli iniurias la-

Interea tre.] A logo excursu tantum poeta ad historiam redit. Pompeius enim, accepto Cesaris ad urbem aduentu, cum sex legionibus, quatuor ueteranis, & duabus,

nouo delictu conscriptis, Capuam fuit profectus, quo paulo post, successu Cesaris, nuntijs alijs super alios Romanos delato, Consules cum magna parte Senatus, illum secuti sunt, & imperium detulerunt. Mœnia camp.] Capuam, quam à Capy Troiam sanguinis, authores scriptum reliquerunt. *ἀπὸ τῆς ἡμῶν*, τῆς τρωαίας. Stephano: uel ab urbis campo, Plinio, Lucanus hoc ipsum quoq; hæc testatur. Et Maro. Et Capys, hinc nomen Campanæ ducitur Lilius. Capuam ante Vulturum dictam urbem fuisse scribit, libro 4. ab urbe condita, ac uerisimilius esse, à campestri planicie ita appellatam. Vulturum, inquit, Etruscorum urbem, quæ nunc Cupua est, ab Samnitibus captam, Capuamq; ab eorum Duce Capy, uel quod propius uero est, à Campestri agro appellatam. Sic Lilius. Urbs opulentissima fuit temporibus secundi belli Pun. & maxima omnium, sita agro uberrimo, ac mari propinqua, rerum minime satibris fuit disciplinæ militari, propter uoluptatum omne genus illecebris, quibus Annibalæ Panni exercitus delinitus, corruptusq; fuit. Lilius libro tertio secundi belli Punici. Inde Capuam flectit iter, inquit, luxuriantem longa felicitate, atque indulgentia fortuna

titaret. Splendidum satis ducebat amictum penulâ uillosam, & hirtam contra frigos, & aeris inclementiâ. De toga alibi dicemus. De Catonis frugalitate, alibi dictu est.

Romani mo.] è more ueterum Quiritiu Ro, qui hirsuta toga contenti, omnem luxu aspernabantur. Quirites ciues Rom. à Curibus Sabinorum appellati sunt à Romulo: ut aliquid Sabinis in urbe receptis donaretur: sicut monumentum pugne fuit ubi primu è profunda paludi Curtius, equus in uado statutus, & Curtius lacus appellatus.

Veneris.] Sobolis procreandæ causa Veneri operam dabat: eumq; finem in matrimonio spectabat.

Vibi pater.] Haud secus, quam pater liberos, maritus uxorem, ac rem familiarem, ipse curam reipubl. gerebat. à fide, & studio erga reipubl. iustitia cult. à singulari eius iusticia, & aequitate, à qua neminem discedere sinebat. Honesti.] Id honestum ducebat, quod eum maxime laudabilem reddidit, qui id consequutus esset. Quicquid honestum, id solum bonum esse. Inuicem quicquid bonum, idem esse honestum. Proinde honestum, & bonum tantundem esse. Hinc uoluptatem ut non bonum repudiabat. In commune.] Publicè bonus esse, quam audire malebat, & omnibus benefacere. Subrepsit uoluptatem enim Stoicorum doctrinam, scedâ habuit: & quicquid sordidum existeret, id non esse bonum. Voluptas gestiens est, prætermo dum elata læticia, idq; opinio tantum presentis alicuius magni boni. Summa Epicuræ philosophiæ erat eum esse beatum, qui presentibus uoluptatibus frueretur. Cato ex Stoicorum sententia tenebat, repudiata uoluptate in omnibus actibus suis, nihil esse bonum nisi honestum. Contrâ, Epicurus assererat, nihil bonum esse, nisi uoluptatem.

Interea trepido discedens agmine Magna Mœnia Dardanij tenuit Campana coloni Hæc placuit belli sedes, hinc summa a mouenti Hostis in occursum sparsas extendere partes Umbrosis mediam, qua collibus Apenninus Erigit Italiam, nullo qua uertice tellus Altus intumuit, propiusq; accessit Olympo.

Hinc sum mon.] E Capua placuit explicat: copijs primum occurrere Cesari. Quin copiosius, & aliqd lectu dignu de Capua adiciamus, quod errorem non leui scri-

ptoribus peperit, ob nominis similitudinẽ. Capys octauus ab Ascario regnauit Alba in Latio, quod Capue eius, que super Vulturum amnem sita est, conditorem fuisse memorant. Sed plures eius cõditionis comiti Aeneæ tribuit. Lilius tamen Strabonẽ secutus aliã nominis rationẽ, ut ostendimus tradit: Vulturum inuiso dicitur Etruscoru, nõ aut Albanorum oppidum fuisse Dionysius Halicarnassæus scribit, uulgatam famã fuisse, Aeneæ filios, post eius casum, Latinoru regnum inter se partiuos fuisse: Aeneam Albã, & oppida nõnulla alia cõdidisse: Romã, Capuam, quã de proau sui nomine ita uocari: & alterã quam Anchisen ab auo Anchisæ appellatione donauit: tertã, quã de patris sui nomine, Aeneam urbẽ uocauit, quã postea Ianiculi nomine dixerunt: & ad ultimã Romam dixisse de suo nomine. Quod uerò ad Capua nomen, Tranquillus prædidit paucos ante menset, quã Cesar Dictator in curia fuit interfectus, tabulã aeneam in uetusto monumẽto circa Capuam fuisse inuentam, in quo ferebatur Capys eius urbis cõditor fuisse sepultus, literis, uerbisq; Græcis ita cõscriptã quãdo ossa Capys detecta essent, tum demũ fore, ut ab Iulo prognatus manu cõsanguineoru interficeretur. Quod si ita res habet, manifestè errauit Lilius cum Stra-

al. mouenti

bone, qui à campestri agro desinomatam tradiderunt.

Apennius.] ἀπέννιος. Sunt, qui Apeninus scribunt non inter ultima nota auctores. Monstrat ceu digito Capuae situm. Inter Varum amnem, & Tergestum, quicquid gemino mari & Alpibus cingitur, id totum Italiae nomine appellatur Mare, quod ab occasu & meridie terras stringit iuxta Alpes, Ligusticum, mox Tyrrhenū, simul & inferum uocatur. Quod uero ab ortu in interiores terras Adriatici recessus usque ad Venetos infunditur, ubi primum influit Ionium ac Superum mare appellatur. Atque ita laeva Italiae frons, siue cornu malis appellare, Ionio clauditur: immisis aliquot sinibus, quorum maximus Tarentinus appellatur. Quod uero ad nostrum institutum, ab Alpibus Pœninus (ita à Pœnorum transitu dicitur Apeninus) haud longe ab Infero mari mons Apeninus exortus continenti dorso primum in ortum uersus, mox ubi amnem Rubiconem effudit, in Brumalem ortum flexus mediam Italiam continenti iugo dissecat. Tandem ubi Tarento propinquat, in duo cornua, ceu undas se explicat. Hinc mox Calabros ad Ionium amplectitur: inde Lucanorum arua ingressus uasto promontorio in Tyrrhenum expatiat: adeoque perpetua fronte ad fretum usque Siculum euagatur. Vt Alpes, ita & Apeninus maximos fundit amnes mirabili natura benignitate ultracitroque. Neque uero solum ad hæc clarissimis fontibus scæiet, uerumetiam agros pascuos reddit: & alicubi hithermis, & fodinis mirum in modum salubres sunt & benigni. Sic igitur Italiam Apeninus in duas secat, partem unam ad occasum, & meridiem: alteram in Septentrionem, & ortum. Ab Alpibus in Liguriam primū cursum tenet: deinde in Galliam Cisalpinam, & agrum Picenum ab Hetruscis, & Sabinis diuidit. Hinc in Apuliam, & Garganum montem quā procurrat, Marrusinorum, Pelignorum, & Ferentanorum regiones à Latio, & Campania separat. Ad ultimū ex Gango diuertit ad Leucopetram, Apuliam & Calabriam. Magnæque Græciæ cardines: Picentes, Lucanos et Bruttios. Auctor τῶν ἐν τῷ παράρτησιν, φάσι δὲ inquit, τὰ ὄρη τῆς διουσιῆος τῶν ὑπὸν εἶναι ξυλότροφον, ὡς εὐρίσκειται τινὰ δένδρα καὶ ὄνη τῶ πο-

δὴν ἔχοντα τὸ διάμετρον. τὰ πάχους, τὰ δὲ ὄρη ταῦτα ἴα ὑπερβύλα καὶ ἀπότομα. id est, ferunt montes Liguria usque adeo ligna procera gignere, ut arbores reperiantur, quæ per diametrum reperiantur octones pedes habere. Sunt enim montes ipsi supra modum alti, & prærupti. Silius Italicus.

Alpibus æquauim attollens capus Apeninus. Dionysius Afer μέσση δ' ἀμφοτέρων παραπέπληται αἰσωνίς αἰα, ὡς ἀπτελής, τὴν μὲν τε μέσην ὄρη ἀνδιχα τέμνει, ὄρθον, ἄτ' ἐν σάθμῃ ἰθυμμένον, ἢν ἀρ ἐπιάνο Ἰἄρις μωμῆσσο σοφῆς ὑποργῆς ἀθύνῃς ὄρη ἄπεννίνου κελκῆσσο. ἐκ δὲ βορέης ἀλπιοσ ἀρχόμενου σικελῆν ἐπὶ πορθμῖδα λήγα. πορθμῖδα δὲ οἱ φῶν ἀμφὶ τὰ τοῖς βία πάντ' ἀγορεύου.

Quos uersus Rhemnius Grammaticus ita uertit. Ast ambas intra tellus iacet Ausonidarum. Limite quam recto mediam secat Apeninus. Qui montes incipiens Boreis ex Alpibus altis Infreta Sicilia porrectus terminat oras. Hunc urbes circum, populi, gentesque frequentant. Quos breuiter retegam nostro tibi carmine cunctos. In transitu Apenini per altas niues, ac prunam Annibal Pœnorum Dux alterum oculorum ex hyberna intemperie amisit. Silius Itali. lib. 4.

Horrebat glacie saxa inter lubrica, summo Pimiferum cælo miscens capus Apeninus. Condiderat uix alta trabes, & uertice celso Canus apex stricta surgebat ad astra pruina. Ire iubet, prior extingui, labique uidetur Gloria post Alpes, si fietur montibus illis. Scandunt prærupti nimbofa cacumina saxi. Nec superasse iugum finit, muletisque laborem, Plana natant putrique gelu, liquentibus undis, Inuida limosa restagnant arua palude. Umbrosis.] ob altissimas sylvas, & orboreum procerarum robora, de quibus paulo ante è Strabone à nobis dictum. Proinde umbrosos colles, syluosas uocat. Nullo.] Amplificatio, cum uelit motes supra modum altos significare.

Mons inter.] Per occasionem Apenini, qui Italiam mediā in longum intersecat, utriusque lateris populos, ac flumina describit, eo pacto dilatans narrationem. Ad dextram, inquit Mela, Capua à Thuscis, & Roma quondam à pastoribus condita. Describit montem à situ inter duo maria, & fluminibus inde de currentibus, & plurimum quidē ab his, quæ ex laeuis iugis orta in Adriaticum effunduntur. Enumerat maxime celebres scriptoribus, amnes, omnes ob-

Mons inter geminas medius se porrigit undas Inferni, superique maris, collesque a coherent, Hinc Tyrrhena uado frangentes æquora Pisæ. Illinc Dalmaticis obnoxia fluctibus Ancon. Fontibus hic uastis immensos concipit amnes. Fluminaque in gemini dispargit diuortia ponti, In læuum cecidere lacus, ueloxque Metaurus, Crustumiumque rapax, iunctus est Iapis Isauro. Sænæque, & Adriacas, qui uerberat Aufidus undas. Quoque magis nullum tellus se soluit in amnem Eridanus, fractasque euoluit in æquora sylvas, Hesperiamque exhaurit aquis. hunc fabula primū Populeaque fluuium ripas umbrasse corona: Cumque diem fæpronum transuerso limite ducens Succendit Phæton flagrantibus æthera loris, Gurgitibus raptis penitus tellure perusta, Hunc habuisse pares Phœbeis ignibus undas Non minor hic Nilo, si non per plana iacentis Aegypti Libycas Nilus stagnaret arenas. Nō minor hic Istro, nisi quod dum permeat orbem Ister casuros in quolibet æquora fontes. Accipit, & Scythicas exit, non solus in undas.

scuris, quibus præcipue Italia abundat. Hinc Tyrrh.] Paullo ante ostendimus, ab Alpibus incipere Italiam in altum excédere, unde perpetuo montis Apenini iugo se attollens inter Adriaticū, & Tyrrhenū, siue Thuscum pelagus, uel (ut hic uocatur) inter superum & inferum mare excurrit, sed aliquandiu solida. Vbi uero diu satiis Apeninus Italia est peruagatus, in duo cornua abit in diuersum, quorum altero Siculū mare, altero Ionium obtinetur. Interiora utrinque aliaque

A atq; alia gentes diuēse habitant. Sinistra parte, quam poeta hoc loco primum describit, Carni, & Veneti colunt togatam Galliam. Inde Italici populi, Picentes, Ferentini, Dauni, Appuli, Calabri, Salentini. Pisa.] Ad de- ximum Apennini latus in Thuseia urbs Pisa, ubi Arnus fluuius decurrit in mare Ligusticum. Iuxta hunc fluuiū Fluentini sunt: qui hodie Florentini dicuntur. Intra Ar- num, & Aesarem omnes clarissima urbs sunt, Pisa, & Lu- ca, nētra maritima quidem, sed Pisa remotiores. Harū conditio est Pisaurorum Peloponnesiacorū, qui cum Nes- sōre milites in reditu erroribus iactati fuerunt: & has Pisas condiderunt in ea Italiae parte, ubi hodie sita sunt, Graeci perinde ut quidam Latīnorum, Pisam numero sin- gulari efferunt. ἡ δὲ πόλις κτισθεὶς ἐστὶν τῶν ἐκ Πελο- ποννήσου πικανθῶν, καὶ τῶν τῆς πόλεως ἐπι- σαρῶν. Coercent.] Constringunt utrinq;. Illinc Dal.] Translit in leuam Apennini partem. A' Pado Ferrariā, Rauennam, inde Ariminum statim Anconam iter est in littore. Hic Pisaurum, Funestris colonia, flumen Metau- rus, cuius mox iniiciei mentionem, & Aesis. Quoniam au- tem in angusto duorum promontoriorū exaduerso cōiū- tum inflexi cubiti forma Anco sita est, à Graecis Ancona dicitur, à cubito, quasi terminus inter Gallicas, & Itali- cas gentes. ἀκρόν τις ὑλῆς. cubiti. Sita est in Cūmero pro- montorio. Interior regio est longē fertilissima. Hodie Mar- chia Anconitans appellatur. Ipsa Ancon duabus maxi- mē rebus nobilis est, arce, & portu memorabili, qui inter mūdi miracula numerari potest. Strabo lib. 5. author est, in ora Galliae Cisalpinae Anconam conditam à Syracu- sanis, tyrannidem Dionysij fugientibus, in promontorio portum amplectēte, praeter alias urbes. Dalmati fluc.] Hadriaticis: sumpto epitheto ab ora aduersa littoris Il- lyrici, circa quam Dalmatia est. Dalmatia, siue Delma- tia, Pannoniae pari est, quae ad Adriaticum spectat mare. A' Lissa oppido matrimonio Macedoniae proximo de- cursu littoris ad Scardonam usque protenditur. A' Sep- tentrione Liburnia terminatur: ab ortu, ijdem motum iugis, quibus à Savi, & Danubij confluentia Mæsia clau- ditur, populosa regio, & frequentibus oppidis habitata. Sed florentioribus urbibus quondam culta fuit, antequā ab Augusto Caesare uastata foret. Deinde plura oppida à Gothis euerfa sunt. Deniq; in totum Turcorum incur- sionibus afflicta nuper est. Oppida, Epidaurus, Scardon- na Illyricorum campestris proxima: ibi Stridon oppi- dum. D. Hieronymi patria. Magna Dalmatiae pars Ve- netorū ditionis. E' Dalmatia Diocletianus Caesar oriun- dus fuit. In Dalmatiae ora specus est uasto hiatus, in prae- ceptus profundus: in quem deiecto leui pondere, quamuis tranquillo caelo, turbinis similis erumpit procella: Senta locus uocatur. Obnoxia.] obstructa, quod fluctib. in- de uenientibus pulsetur, & infestetur. Hic Appenninus, de quo loquimur. Fontibus.] Digreditur in descri- ptionem quorundam annuum celebrium, & fabulosas quasdam narrationes. In primis eorum, qui ab ea parte ex Apennino deuolui, uel alijs fluminibus miscentur, uel in Adriaticum se exonerant. In uniuersum, inquit, Apen- ninus, utrinq; in utrumq; mare per uarios, & longos an- fractus uiarum effundit amnes claros: inde ordine cele- briorum enumerat aliquot. Diuertia.] In diuerticulā superi, inferiq; maris, quod longis anfractibus, & mæan- dris diuertant, priusq; maria ingrediantur. In leuam.]

quā superum mare spectat, nempe Adriaticum. Metau- rus.] Amnis Umbria, interioris Marchionis Anconi- tanæ. Etenim ab Ancone Gallica ora incipit, quae Toga- ta appellatur: quem tractum Siculi, & Liburni aliquan- do tenuere, quos Umbri postea expulerunt. In ora Aesis fluuius decurrit, & Metaurus tortuosus, & flexus cū er- rōre uoluens: quantō longius à mari abseedit, tantō ripis altioribus coërcetur. Ad hunc Metaurum fluuium, Li- uius, & Nero Conss. magno praeco, & clade egregie Can- nensi æquata Hasdrubalem uicerunt. Est & Metaurum oppidum in Brutijs. Crustumiumq;.] Crustumium in octaua regione Italiae ex Apennino funditur. Termin- tur enim illa Arimino, Pado, & Apennino: in cuius ora fluuius Crustumium est: Ariminum colonia cum amni- bus Arimino, & Aprusa. Hinc Crustumius ager dicitur. Sapis.] Alij legunt, Sapis, quae lectio emendatior est. Flu- uius hic Rubico, inquit Plinius, quondam finis Italiae. Ab eo Sapis, & Viuis, & Anemo, Sabinorum oppidum Ra- uenna cū amne Besede: ab Ancone CII M. pass. Icau- ro.] Isaurus Flamminiae fluuius est alioqui in Adriati- cum influens etiam. Ceterum Isauria regio est Ciliciae indifereis penē finibus inserta, à quibus bello superais P. Seruilius Isaurici cognomen fuit consecutus. Sen- naq;.] A' quo flumine Senogallia, & Sena urbs ad A- driaticum, quanquā & alia Sena est in Latio, paucis mi- liaribus à Roma, denominatur. Sed flumen illud medium est inter Sapim, & Aufidum. Aufidus.] Hic ex Hirpi- nis oritur, & Cannusium praeterfluit, ubi Cannae sunt, ingenti Romanorum clade memorabiles, qua ut Florus scribit, Aufidus aliquandiu eruentus fuit, cum Annibal duos maximos exercitus Romanorum cecidisset, & duos annulorum mediōs inter equitū cadauera collectos Car- thaginem misisset. Silius Ital. lib. 10.

Sanguineus tumidis in campos Aufidus undis

Eiecit redditq; furens sua corpora ripis.

Quos mag.] transit ad Padum, in cuius descriptione immoratur, nactus de eo fabulandi materiam, qui poëtae mos est. Eridanus Padus est. Is iugis Peninis ortus, siue (ut Pomponius ait) iugis radicibus Vesuli montis, per me- diam Togatam descendens, Adriaticum ingreditur. Nul- lus ferē amnis est, qui breuiori cursu maiorem aequarum uim colligat. Non enim amnes solum Apenninos Alpi- nosq; nauigabiles espit, sed lacus etiam immensos in eum se exonerantes, 30 flumina in Adriaticum effundit. Et si Straboni credendum est, omnium totius Europae annuū longē maximus est, circa ostia, praeter Danubium. Idem iradit Padum ex Alpibus fluere, ut Rhenum, & Danu- bium, & Rhodanum, Geogra. 4. Eridanus.] Idem, qui Padus. Hinc capiat fabulandi materiam, ad dilatan- dam narrationem. Populea.] Phaëton Solis, & Cly- menes filius ubi patris currum conscendit, & per imperi- tiam à terra alius ageret, timore pariter, & uertigine tur- batus, è curru in Padum excussus fuit in praecipit: & à lo- ue fulmine percussus interijt. Et quia omnia tum arde- bant, ad restinguendum incendium omnes amnes immis- si dicuntur, extinctis omnibus mortalibus, extra Pyrrhā, & Deucalionem. Phaëtonis sorores, cūm fratris casum merore contabescēte lugerent, in populos in ripa trās- formatae fuerunt: & lacrymae in electrum induruerunt: Heliadesq; illae sunt appellatae. Nomina earum haec fue- runt. Merope, Helie, Aegle, Petre, Phoebe, Chare, Diosip- pe. Cygnus Liguria rex propinquis Phaëtonis, dum &

ipse luget, in auem eiusdem nominis mutatus fuit. He-
 siodus canit Eridanum inter sidera collocatum fuisse
 obid, quod in eo Phaëton submersus interisset, situs est
 subter cetum, ad quem sinister Orionis pes extenditur.
 Alij contendunt, non Eripidanum, sed Nilum esse quod
 a meridiana plaga eius cursus oriri uideatur. Septen-
 decim stellis constat maxime: sub quo stella Canopus,
 siue Ptolemæon fulget. Aratus in Phenomenis, hoc
 sidus ἀστὲρ ὀρθότροπος, ὡρονδᾶν ὄσου ὡραμῖο
 uocat. id est, Reliquias Eridani luctuosi amnis. Fabu-
 lam historicus quidam ita interpretatur. Phaëtonem
 quidem Sole patre prognatum, sed cum currum incau-
 tius, atque imperitius ageret, in Padum excussum, hau-
 stumq; fuisse. Circa hunc anmem esse arbores, electum gi-
 gnentes. Hinc finxisse poetæ, sorores uersas in populos,
 & lachrymas in electrum. Plutarchus ποσειδῶν τέρας. Ig-
 nis globum è terra in Celiica erupisse, & lapsum in Eri-
 danum, atque ibi extinctum scribit. Transuerso lim.]
 non recto cursu, ac uia. Non minor hic Nilo.] Per
 collationem Padi amplitudinem eleuat. Nilus inter A-
 siam & Africam terminus est. & collimitium duarū par-
 tium terræ: Lapsus ex Aethiopia mediam Aegyptū per-
 uagatur, omnium fluminum in mediterraneum excur-
 rentium maximus. Septem ostijs magnis effunditur, præ-
 ter obscura aliquot, & ea perexigua: quorum extrema
 Canopicum, & Pelusiacum, CLXX. millium passuum
 interuallo distant. Quod terrarum medium est, frequen-
 tissimè habitatur, & fertilissimum est. Vbi se diuidere, ac
 dextra, lauaq; digredi incipit, triquetram formam repræ-
 sentat: & ob id ueteribus ea insula. Δ. Delta appellata
 fuit. & inferior Aegyptus uocata. Aliquando eam non
 fuisse constat, sed flagrantis Nili deuecto limo subsiden-
 te, post Homeri tempora nata existimatur. Hinc dictum
 est à Seneca, Aegyptum non tam terrarum fertilitatem,
 quam ipsas terras Nilo debere. Aestiuus mensibus crescit
 Nilus sole Cancrum ingresso, & Luna noua. Statim post
 illud Solstitium, Cancrum Sole transeunte modicè, am-
 plius inde supra modum, tendente ad Leonem. Vbi uerò
 ad Virginem peruentum est, paulatim residat, & quidem
 ijs modis, quibus accreuit: & centesimo die, ex quo cresce-
 re cepit, in Libra intra ripas suas coherectur. Amne-
 iam in ripas suas reuocato, id quod circa finem Libræ
 contingit, satio paratur, quæ mense Nouembri finitur.
 Messis tempus in Maium incidit, quare à Seneca dictum
 est, quantum crescit Nilus, tantum spei in annum est. Nec
 computatio fallit agricolam, adeò ad mensuram flumi-
 nis respondet, quam fertilitatem facit Nilus. In arenoso,
 & sitienti solo & aquam inducit, & terram. Nam cum
 turbulentus fluat, omnem in siccis, & hiantibus locis fe-
 cem relinquit: & quicquid pingue secum tulit, arenibus
 locis illimit. luuatq; agros duabus ex causis, & quod in-
 undet, & quod obliuet. Quicquid non adijt, sterile, &
 squalidum iacet. Si creuit ultra quam natura postulat, no-
 cuit. Mira natura fluminis, quod cum cæteri amnes ab-
 luant terras, & euiserent, Nilus tanto cæteris maior, ni-
 hil ledit, nec abradit, ut contra adijciat uires, nimiumq;

in eo sit, quod solum temperet. Illato enim limo, arinas A-
 squatur. Debet illi Aegyptus non tantum terrarum fer-
 tilitatè, sed ipsas fruges. Illa facies pulcherrima est, cum
 iam se in agros ingessit, latent campi, opertaq; sunt ual-
 les. Oppida insularum modo extant: nullum mediterrea-
 neis, nisi per nauigiam commercium. Maior est læuitia
 gentibus, cum minus terrarum suarum uident. Hactenus
 Seneca, Incrementi huius causa refertur, quod soluta
 magnis aestibus niues, ex altissimis Aethiopia iugis, lon-
 gius, quam ut intra ripas constringantur, descendant.
 Constat experimento, Atlantem, qui Aethiopiã ab ex-
 teriori Africa dirimit, etiam aestiuis diebus, circa imma-
 nia sua iuga niuofum esse, Et Plinius quoque author est,
 obseruatum, ut niues in Mauritania umbres uel satiane-
 rint, ita parciorem, aut uberiorem Nilum defluere. Et si
 diligenter obseruemus, taurum montem ab Oceano oc-
 ciduo assurgentem, inquit Vadianus, perpetuo pro cursu,
 nunc in Austrum, nunc in Boream abeuntem uniuersam
 Africam disternare: alicubi ultra parallelum Cancrì
 solstitialem meridiem uersus egressum, uerisimillimum uì
 debetur, tantum niuium dissolui posse, cum ad eum paral-
 lelum Sol appropinat, & rectis radijs latera etiam Bo-
 realia colliquat. Ioannes Tzetzes, Chil. 10. de Nili ostijs.

νεῖλος ἀγὺν πρὸ ὡτάκωτος ἐστὶ ἀγομος ἐν γῆρας
 ἢ γῆρ τοῖς περὶ αἰσῶσι ἀρδῶν ἐνεῖνυρ πᾶσαι
 ἢ τὸ τῆς τε καὶ πῆμον, ἢ πῶν φορῶν ἄτηρ. id est,
 Nilus Aegypti fluiuium septem ostijs fluens,
 Omni terram rigat suis fluctibus,

Atq; ita reddit eam frugiferam & fertilissimam.
 Nilus ab Aethiopibus, Siris, & Astapus uocatur, quod
 eorum lingua aquam signat, è tenebris profluentem. Cir-
 ca Meroën Astaboris, id est, ramus aquæ proficiscentis è
 tenebris dicitur. Deinde, ubi Nilus suas aquas collegerit,
 à quibusdam Gyrifantes, à nonnullis Tricon appellatur.
 Istro.] Danubio. Quo nomine à fontibus Abnoxa mon-
 tis, usque ad cataraclas uuncupatur. Sed de eo alibi satis
 annotauimus. In qualibet.] Accepit sexaginta flumina
 mbus ingens fit, tantum Nilo minor, sed totidem quot il-
 le ostijs, sed tribus tenuibus, reliquis nauigabit. in Pon-
 tum erumpit. Sunt, qui sex meatibus effundi scribant. De
 quo Plin. plura lib. 4. cap. 12. Et quia duobus nominib.
 uocatur, binominis ab Ouid. & Papinio dicitur. Et Scy-
 thia. vnda.] In Pontum, qui utriusq; ab ortu Asiaticam,
 ab Occasu, & Septentrione, Europam Scythiã abluas.
 Porro Scythiam dictã credunt, à Scythæ Herculis filio.
 Est Scythia ab Europa, cuius pars: em circa Tanaim per-
 scribit, ad Aquilonem, & ortum usq; ad incognitam ter-
 ram, quàm longissimè porrecta. Hinc Ponto, & Asia. in-
 de Rhiphais montibus ab humeris inserta. Mox longè la-
 teq; ad ortum euagata, innumeras gentes, parum finibus
 notis amplectitur. Et Scythæ de uetustatis laude cum Ae-
 gyptijs, & alijs gentibus certarunt aliquando, de qua re
 non est huius instituti commentari, in presenti. quod in
 Nilo ad tadium usque fortasse operosi fuermus. Qua-
 re nunc ad Ligusticum mare à supere deinceps emi-
 gremus.

a al. Exteriora Dexterora.] Læ-
 uo, hoc est, superioris
 maris iractu relicto,
 transcedit Apeninū,
 b al. Falerni. expatiaturq; in descri-

a Dexterora petens montis decliua Tybrim
 vnda facit, Kutubamq; cauum: delabitur inde
 Vulturnusq; celer, nocturna q; additor auræ
 Sarnus, & umbrosæ Lyris per regna Maricæ,
 Vestiuus impulsus aquis, rademq; b Salerni

pelonè eorum fluminū,
 quæ à dextra parte in
 Ligusticum mare sine
 Tyrrhenum, quod in se-
 rû appellatur, influit.
 Tybrim.]

A Tybrim.] Tybris ini-
tio dictus fuit Albu-
la, nomen mutauit ca-
sus. Tyberinus enim
Albanorū rex in tra-

iectu amnis in eo merfus perijt. Defluit è montibus Apen-
ninis: multisq; inde in ipso cursu paulatim fluminibus au-
ctus, tandem in uastum alueum excurrit, ac per Tyrrhe-
nicam partem fluens, diuertit per Umbriam, in Sabinos, &
Latinos, ubi Roma est, usq; ad oram maritimam, ubi ma-
re Tyrrhenum intrat Dionys. Afer.

τοῖς δὲ ἐπὶ μέρμερον ἔθνος ἀγαυῶν ἐστὶ λατίνων
γαίην νοκιδόοντες ἰπύρατον ἰὺς διὰ μέσους
θύβρις ἐπιτοσόμενος καθαρὸν ὄρον εἰς ἄλλα βάρλα
θύβρις ἐυρρέτης ποταμῶν βασιλεύτατος ἄλλων.
θύβρις, ὅς ἰμερτήν ἀποτέμνεται ἀνδρῶν ῥώμην,
ῥώμην τε μέσασιν ἐμῶν μέγαρον οἶνον ἀνάπτωρ.
μνῆρα πασῶν πολίων, ἀφνειὸν, ἀέθλον, id est,
interprete Rhemmio Grammatico.

Hos prope sunt omni superante laude Latini,
Quorum per terram discurret in æquora Tybris.

B Regius, magno dirimit qui gurgite Romam,
Romam, quæ genitrix regum dominatur in orbem.

Sunt qui credant, Tybrim ita appellatum à flumine, siue
fouea quadam circa Syracusas, unde profecti coloni se-
des posuere circa Albulam in Latio, & nomen flumini
dedere. Verg. à rege Thuscorum ita dictum existimauit.
Rocubaniq;.] Liguria amnis est. Vulturans. In Sam-
nis oriens tanto impetu per Campaniam labitur, ut saxa
secum deferat, antequam Capuam alluit illic & oppidū
Vulturnum: quare rectè eum celerem uocat poeta. Ibi fer-
tilissimus Campaniæ ager est. In littore situm est uetustū
oppidum Cumæ ibi Capua est illa, quæ Annibalē uicto-
rijs fatigatum luxu, & otio perdidit, quō Lucanus Pom-
peium, & bonam partem Senatus fugisse nunc memorat.
Sarnus. Sarnus agrum Nucerinum alluit. Ipsa Nuce-
ria I. X. M. pass. à mari recedit. Per Lucanos qui amnis-
simos saltus occupant, Silarus fluit. Mox Picentini popu-
li, per quos Sarnus decurrit, & in amensissimi sinus re-
cessu sita urbs, quondam Parthenope à tumulo Sirenis,
nunc Neapolis ab Augusto primum appellata. Labitur
in Campania Sarnus, iuxta oppidum in Sarni montis ra-

C dicibus situm. Primum magno cum fremitu præcipita-
tur, mox in amplissimas paludes exit, quæ tetras, ac pesti-
lentes nebulas exhalant. Tandem coactis rupibus Ve-
sunium montem radit, & in Tyrrhenum modico cursu
effunditur. Verg. Aeneid. 7.

— Latè iam tum ditione premebat
Sarrastesi populos, & quæ rigat æquora Sarnus

A Sarno, Sarrestes incolæ nomen habent, ut quibusdam
placet. Sarnum concitatores nocturnæ auræ nominat,
ob graues nebulas, quas expirat. Aiunt quidam miraculi
quiddā huic anni accidere, ut quicquid in eum decidat,
paulatim in saxum indurescere. Liris. siue Liris, (nam
utroque modo scribitur) Ultra Capuam amnis est, oriens
non procul à Sora. Latinorum tractum à Campano di-
fferminat: & per Minturnarū ruinas in Caietanū sinum
euoluitur, haud procul etiam à Formijs: deinde occurrit
Ostia, supra quā Roma est. Olim fuit Liris recentis La-
tij confinium: Cæruleus, siue Glaucus dictus: mox Liris:
hodie Garialianus, siue Gaurilianus uocatur. Ad hunc
amnem Annibal intercursum pontē à Fregellanis, moran-

Culta Siler, nullasq; uado qui Macra moratus
Alnos, uicinæ percurrit in æquora Lunæ:
Longior educito quā surgit in aëra dorso
Gallica rura uidet, deuexasq; aspicit Alpes.

bro 3. Odarum.

Qui formiarum mœnia dicitur princeps, & innan-
tem Maricæ, littoribus tenuisse Lirim: Fuit Marica Fau-
ni uxor, & regis Latini mater. Verg. Aeneid. 7.

Rex arua Latinus, & urbes

Iam senior longa placidas in pace regebat,

Hunc Fauno, & nymphæ genitum Laurente Marica
Accipimus. —

Sunt & Marici in Transpadana nona Italia regione, po-
puli, ut & Leui, qui Ticinum condiderunt. Maricæ tem-
plum umbrosum uocat, uel ob proximum lucum, uel opa-
citatē arborū in ripa fluminis. Vestinis aquis. Vestini
in Italia Sabinis sunt, & Picētib; uicini, apud quos
casei laudatissimi quondam premebatur, Martial. lib. 13.

Si sine carne uoles ientacula sumere frugi,

Hæc tibi Vestino, de grege missa uenit.

Sunt autem Vestini Marsis, Campanis, & Samnitib;
contermini, exporrecti usq; ad Sinuessam, ac Falernum.
Liri, lib. 10. Itaq; placuit, ut duæ coloniæ circa Vestinū,
& Falernum agrū deducerentur: una ad ostium Liris flu-
uij, quæ Minturnæ appellata: altera in salu Vestinæ, Fa-
lernū contingente agrum, ubi Sinope dicitur Græca urbs
fuisse: Sinuessa deinde à Romanis appellata. Hæc Li-
uius. Culta. iugera, & agros dicit. Siler. Qui &
Silarus, & Silaris, Picentinarum est, circa Salernum. Lu-
caniam à Picentinis dirimens. Eadem Picentiniæ terre
fœlicitas est, quæ Campaniæ. Idem tractus aënis etiam
mensibus uernat. Mira huius fluminis est natura, uirgula
ta aquis immersa, lapidescunt colore, & forma in maie-
ria seruatis. Silius lib. 8.

Nunc Silarus, quos nutrit aquis, quo gurgite tradunt
Duritiem lapidum mersis mollescere ramis.

Plin lib. 3. cap. 5. A Surrentino ad Silarū annē. XXX.
M. pass. Ager Picentinus fuit. Thuscorū templo Iunonis
Argiæ condita insignis. Intus oppidū Salernū, Picētia.
A Silaro, regio tertia, & ager Lucanus, Bruiusq; inci-
pit. Macra. Ex Apenninis lapsus Liguriam ab Hetrū-
ria secat, atq; haud procul à Luna in Tyrrhenum excur-
rit. Sed & insulæ nomen est, in Carcinite sinu. Lunæ.
Plin lib. 3. cap. 5. Adnectitur septima, inquit, in qua He-
truria est, ab anne Macra: & ipsa mutatis saepe nominib;
Et paulo post. Primū Hetruriæ oppidū, Luna poru no-
bili, colonia Luca, à mari recedens. Longior ed.] ubi
altissimis iugis in cælū assurgit Apeninus, Galliam, Cel-
ticā, Transalpinā, & eius cōfina, spectat. Deuexas. In
ram, & Vocetiū, per has ex Gallijs Annibal in Italiā tran-
scendit. A Rhodano, & Arari profectus cū exercitu per
Allobroges, inde per Tricastinos in Voconiorū orā de-
flexit: mox per Trigorios ad Druentiā, Alpīnū annē tran-
situs difficile mouit. Inde ad radices Alpīū processit. Ibi al-
titudine mōtiū, et niues cælo propemodū immixtæ, tecta in-
formia, rupib; imposita: ibi iumeta frigore torrida: homi-
nes inculti, & intonsi: animalia gelu uigētia, & omnia fœ-
diora, quàm fama acceperat, occurrerūt. Inde in aliora
iuga progressus, è promontorio Italiani, contempladosq;
agros, Alpibus uicinos ostentauit. His de Alpibus hic lo-
quitur poeta hæc Gallica rura Alpibus subiecta sunt.

K 2 Tunc

Tunc Vmbris.] *Prosequitur ordine tractu Appennini montis, ad Siculum mare usq; ubi terminatur. Vmbris.] Plin lib. 3. cap. 4. tradit Adrianos, Prætorianos, & Palmenses ab Vmbris expulsos fuisse aliquando: hos uicissim ab Hetruscis. Vmbrorū gentem antiquissimā fuisse totius Italiæ existimari, quos Græci Ombrios putant dictos, quod ab inundatione aquarū, imbribus superfuissent. ὄμβρος, imber, Græcis est. Horū oppida C C C. Thufci debellarunt. In eorum ora flumē Aesis est, Senogalla, Metaurus, Fanum Fortunæ, Pisaurum cum amne. Marisq; fe.] Hi authore Plinio, à Circe oriundi sunt, Apuliae populi: quorū multos recenset Plin. lib. 3. cap. 12. citatq; Gellianū authorem, Marforū oppidum Alchippen conditū à Marsya Lydorum duce, lacu Fucino haustum. Domitusq; Sa.] Aratus Samnitium labore, Græci Samnites modo Sabellos, modo Samnites dixerunt, ferox hominum genus, & rebelle quod olim diu Romana arma exercuerint, quemadmodū à nobis in rebus Syllanis memoratum est. Horū terram ab initio Vmbros etiam tenuisse quidā credunt. Pinife. rup.] Alibi retulimus arborū tantam esse proceritatem in iugis Apenninis, ut in latum octonos pedes habeant. Latij.] Italiae, Latium Appenninis iugis, mari, duobusq; fluminibus, Tyberi, & Liri clauditur. In dubiū à nonnullis uocatur, ita ne dicatur, quod inter duos montes lateat, an quod in eo Saturnus latuerit: à Latio certe Latini sunt denominati, non autē à Latino rege Aboriginū. Citra Circæios antiquissimus Latij terminus est. V. l. irā, Volsci, Osci, Ausones ad Livin usq; fluuiū, ut ad C. M. pass. recentis Latij habuerit longitudo. In Latio, Roma est. Hesperia] Alibi retulimus Appenninū totā terram uelut in duas secare plagas, unam ad occasum, & meridiē, alterā ad Septentrionē, & ortum obuersam. Ab Alpibus, de quib. paulo ante dictū est, primo in Liguriā excurrit, hinc Galliam Cisalpinā, & Picenum agrū, ab Hetruria, & Sabinia dirimit, progrediturq; Anconem. Hinc aduersus in Apuliā, & Garganū discedit, separans Marrucinorū, Pelignorū, & Ferentanorum terram à Latio, & Campania, Postremus eius excursus est à Gargano ad Leucopetram. Hinc Apuliā, Calabriā, & Magnā Græciæ oram, Picentes, Lucanos, Brutios habet, & tandē se alto promōtorio in Tyrrenum mitat: & pertinaci fronte ad fretū usq; Siculum porrigitur. Scyllacis el. un.] freto Siculo: in quod extendi diximus. Notū Scyllā, & Charybdim in freto Siculo, inter Rhegiū, & Messanā Siciliae, esse in freto Siculo, media loca periculorū plena nauigantibus. Nam fretum circa Pelorum Siciliae promontoriū in abruptum barathrum exit: nunc cum impetu, & collisorū fluctuū fragore insilit mare, quæ uiolētia uicissitudo præbuit poëtis materiā ea fabulādi, quæ de Scylla, & Charybdi sunt prodita. Tempia Laci.] Scyllē in extrema Italiæ fronte Brutiū uocatur. Illa enim, in quā frons, quæ ortum spectat, Salentinū habet promontoriū: cui ab occasu diuersum est Lacinium, & sinū Tarantinū finit. Inde alter sinus Scyllacæus Periliam conditionē Philoetæ comitis Hæculis, habuit: nunc uerō ibi oppidum est, quod Bellū Ca-*

Tūc Vmbris, Marisq; ferax, domitusq; Sabello Vomere, piniferis amplexus rupibus omnes Indigenas Latij populos, non deserit ante Hesperiam, quā cum Scyllacis clauditur undis: Extenditq; suas in templa Lacinia rupes Longior Italia, donec confinia pontus Solueret incumbens, terrasq; repelleret æquor. At postquam gemino tellus elisa profundo est, Extremi colles Siculo cessere Peloro.

strū nominatur. Deum A de Apemni illa asper-rima frons, in fretum Siculū extensa, Rhegium dicitur. Lacinia igitur Ionii ab Adriatico dirimit, ita à Lacinio latrone, quem Hercules ex Italia reuersus, quod per fur-

tum aliquot boues abegisset, ibi interfecit: quo in loco Ionii templū condidit, cuius hoc in loco fit mentio. In ara Iunonis Lacinia, quæ sub diuo posita est, cinerē immobilem esse, perflantibus undiq; procellis, miraculi loco refertur. Erat extra Crotonā peruestā urbē, in extrema ora hoc templū Iunonis Lacinia multa religione horrendū: ubi etiā lucus proceris arborib. densis, sepius erat. In medio pasqua, in quibus pecus omne genus sacrum Iunoni sine pastore pascebatur. Et quod magis mirū: gregib. ad stabula sua sponte remeantibus, nulli homini, aut feræ iniuria fuit illata. Et horū prouentu ex solido puro, & pu-to auro columna Deæ fuit dedicata. Ipsum uerō templū, religione, & diuitijs claruit. Et auxit eam religionem ara sub diuo posita, cuius modo memini. Circa hoc templum Iunonis Lacinia, Annibal æstatem egit, ibiq; aram eandē dit, cum ingenti rerū à se gestarum titulo, Puniceis, Græcisq; literis insculpto. Duæ insula Lacinio oppositæ iacent, Dioscorion, & Ogygia Homeri poemate celebrata. Lycophronis enarrator, Lacinio promontorio nomē esse, à Lacinio Crotoniata author est.

λακινιον ἐλλείδω, ἀπὸ λακινίης προσηνιάτης, Theoc. ἢ καὶ ποτ' αἰῶνος, τὸ λακινιον, ὅν περ ὁ ὄμηρος αἰγῶν δὲ θοάωντα μῦθος κατεθείκετο μάσας.

Alij ab herodō quodam promontorio indium nomen credunt, diuerso fortassis à Crotoniata. Longior Ital] Diuidit suo cursu ad ortum Ionium ab Adriatico mari. Pontus sol.] hoc est, mare Tyrrenum uicinam Siciliam suo aestu ab Apenninis iugis abrupter, & uiuam faceret inter Italiam, & Siciliam, quæ cōiunctæ aliquando fuerunt, sed ipsum pelagus à Sicilia suum nomen retinuit, postquam aestu maris ab Italia abrupta fuit. Vergil. lib. 3. Aen. id.

Hæc loca uel quondam uasta conuulsa ruina (Tantum aui longinqua ualet mutare uectustas) Dissiluisse ferunt, cum protinus utraq; tellus Vna foret, uenit medius uel Pontus, & undis Hesperium Siculo latus absceidit, aruaq; & urbes. Littore diductas angusto interluit aestu.

At postquam] hoc est, ubi Italia duobus æquoribus Ionio, & Tyrrenico, seu potius Siculo à Sicilia, est auulsa, extrema Apennini iuga cesserunt interlucnie pelago, Siciliae promōtorio Peloro. Hinc extimo Apenninum iugo Rhegio fuit nomē factum, καὶ τὸ ἐγγύς, ab abrupto. Fuit quondā Italia contigua Sicilia, sed terramoto, siue immisso pelago insula facta fuit: perinde ut Chalcis à Bœotia: Cyprus à Syria: Balbicus à Bithyniā Leucosia à Sirenum promontorio abscissa fuit. Id arctū, quo peninsula olim Brutiū agro annexa hærebat, alterno cursu, modō in Thuscum, modō in Ionii reciproco aestu fluit, refluitq; Saniū uehementer, & arctō, Sylla, & Charybdæ nominibus celebratur. Et conijcere est Aetna uisio id accidisse, & carū insularū, quæ circa Liparam, & omne ul-

teriorum

teriore[m] continentem sunt sparsæ. Nam hodie ijs faucibus aperitis, per quas ignis expiratur, ferru[m], Lapides, & aqua eijciuntur. Et varius has terras quæ circa fretu[m] sunt, moueri proditur. Nã antea præclusis, obturatisq[ue] meatibus, ignis ardēs subter terrã, spiritus ingētes motus efficiebãt. Peloro.] Promōtorio Siciliae, inter quod & Rhegiu[m], an-

gustissimū est fretū, olim non plus, quã[m] 7. stadiorū spatio. Ipsa insula quadringenū stadiorum, & quatuor M. circuitus est. Triquetra forma Sicilia est, ut Lilybæum promōtorium Africae, Pachinus Græciae, Pelorus Leco- petrae, ac Rhegio oppidatur. Extima frons Italiae ab Apulia, usq[ue] ad Salernum, taxi speciem refert.

Cæsar in arma.] A Chorographia Italiae, in quam digressus fuit poëta, ad historiam redit. Vbi ostendit Pompeium cum magna parte Senatus Capuam fugisse, tran- sit ad ea, quæ a Casa re per eos dies in Ita- lia gesta sunt, quod oppidorum alia ui ce- pit, alia deditione in potestati redegit. At-

Cæsar in arma furens, nullas nisi sanguine fuso Gaudet habere uias, quod non terat hoste uacantes Hesperia fines, uacuosq[ue] irrumpat in agros, Atq[ue] ipsum non perdat iter, confertaq[ue] bellis Bella gerat, non tam portas intrare patientes Quam fregisse iuuat, nec tam patiente colono Arua premi, quã[m] si ferro populetur, & igni. Concessa pudet ire uia, ciuemq[ue] uideri. Tunc Vrbes Latij dubia, uarioq[ue] fauore Anticipites, quanquam primo terrore ruentis Cessuræ belli, denso tamen aggere firmant. Mœnia, & abrupto circundant undiq[ue] uallo. Saxorumq[ue] orbes: & quæ super eminus hostem Tela petant, altis murorum turribus aptant.

etiam conmeatus, eaq[ue] que ad bellum usui, & necessaria futu- ra erant. Confer- taq[ue].] ne bellum bel- lum traheret, & de ter- go hostem relinque- ret, cum quo nouum bellum habiturus es- set. Non tam p.] Amplificatio. Sula- pitius exponit. Nec- tam, quod transeat per agros oppidorum permissu, mallet enim

que hoc quidē mirum in modū amplificat. Etenim capto Arimino, Arctium, Pi- saurū, Fanum Fortuna, & Anconem occupauit, quod ea oportuna suis rebus essent. Nullas nisi.] Vt quacunq[ue] iret, omnia pacata haberet, neque per hostes ductaret. Hesperia si.] Rubico ab ea parte uetus Italiae terminus est, quã[m] spectat ortum: supra quem Ariminum iacet, ut alibi relatū est. Haud procul inde Ancon in Cumero promontorio, cura quam Aesis fluiuius: ibi Pisaurum: Pa- nestris colonia. Metaurus fluiuius, & supra, memorata op- pida. Vacuosq[ue].] Non munitos præsidijs, id quod è mi- litari disciplina est. Non perd. iter.] hoc est, ne ab ho- stibus intercludatur. non solum ipse cum exercitu, sed

illos uastare. Pudet.] ut ciuem, sed ut hostem non pu- duit uiam ferro facere. Tunc urbes l.] Tunc urbes Italiae cœpere se munire, quæ postea in deditione uentu- ræ erant. Ambigebant Casarem ne reciperent, an eo ex- cluso, Senatus auctoritatem, ac dignitatem Pompeij tue- rentur, extrema expertura. Ruentis.] Inguentis belli terrore, ac motu armis Casarianis uidebantur cessuræ, tamen muros firmant fossis, & aggeribus, uim expecta- re paratæ, ut eunq[ue] alea caderet. Abrupto.] Præ- cipitii, aut tumultuario, ut in re subita fieri solet. Ap- ptant.] Ad manus parata, in omnē oppugnationis euen- tum expediunt.

sum Austro si succe- dat Euris, unde nihil pertinacius paret Au- stro. Si rursus.] Con- tra, si terra quassata scepro Aeoli recipiat flatum orientalem, æquē constanter flu- ctus notum uendicat, neque temerē ab eius fide deficiunt. Pompeium, Notum: Eurum, Casarem: fla- tum, motus: terram, Italiam intellige. Quatuor præci- pios uentos Manilius lib. 4. Astronomi. duobus uersibus complectitur, ut ij obiter inserantur. Asper ab axe ruit Boreas: fugit Euris ab ortu, Austro amat medium solem: Zephyrusq[ue] eadentem. Notus, Græcis, qui Latinis, Auster est, à meridie flans: ita dictus, quod nebulosus sit, & humidus: uotōs humidus: uotōs, humor. Euris ab ortu uerno, spirat à Græciis, apeliotes dicitur. Tridentis] Aeoli scepri: nam tri- dens Aeolo, perinde atque Neptuno à poëtis tribuitur. Facilis sed.] Dubia ciuitates terrore sub imperio con- tinebantur, quæ alioqui Casari portas, mutata fide, aper- turæ fuissent.

Pronior.] Siue ob uecerum uictoriarum memoriam, quibus formidabilis erat: siue quod ex urbe profe- cturus, edicto pronun- ciasset habiturum se pro hoste, reipublica quicunq[ue] sua castra non esset secutus: si-

Pronior in Magnum populus, pugnatq[ue] minaci Cum terrore fides: ut cum mare possidet Auster Flatibus horrifonis, hunc æquora tota sequuntur Si rursus tellus pulsu laxata tridentis Aeolij, tumidis inuitat fluctibus Eurum, Quamuis ista nouo uentum tenuere priorem Aequora, nubiferoq[ue] polus concesserit Euro, Vendicat unda Notum, facilis sed uertere mentes Terror erat, dubiamq[ue] fidem fortuna ferebat.

ur quod princeps ciuitatis summã haberet auctoritatem ob perpetuam domi, & belli felicitatem. Contrã Casar amicorum numero eum se habiturum professus fuerat, quicunq[ue] neutra[m] partem sequeretur. Perhumana denun- ciatio, sed Pompeij edictum, & auctoritas tota Italia plus ualebat: & studia Italicarum ciuitatum in eum inelminata fuisse dicit. Minaciter.] Vt auctoritati Senatus pare- rent, simul edicto pronũciato terrii: ne defectio ad Casa- rem tanquã[m] ab Imperio ipsis aliquando fraudi esset. Ver- sabantur ob oculos adhuc tempora Syllana, quibus Sam- nites, & quædam alia oppida funditus deleta fuerant. Vt cum mare possidet.] A simili ducto à natura mar- is, & fluctuum cumulatorum ui tempestatis, quam flu- ctus sequuntur, quocunq[ue] impelluntur ad terram. Rur-

Gens Hetruf.] Vbi in uniuersum totius

Gens Hetrusca fuga trepidi nudata Libonis, luscq[ue] sui pulso iam perdidit Umbria Thermo,

propè Italiae studium in Pompeium come- morauit

morauit : transiōne hinc refert, qui Duces Pompeiani, & primū quidem in Hetruria, mox in Vmbria dede- rint se, uel in fugam abierint. Gens Het.]

a Vetus co- dex examine leg.

Scribonius Libo p̄erat Hetruria. Ad hunc Caninium Rebelium legatum, familiarem, necessariumq; Libonis Caesar misit, ut eum ad conciliandam pacem: & cum Pompeio colloqueretur ipse: quod si obtineret, confidere se, fore, ut equis conditionibus ab armis discederetur: eius rei magnam partem laudis ad Libonem perueniturā. Libo à Canini colloquio digressus ad Pompeium, paulo post renunciauit Consules abesse. & sine ipso de pace agi non posse. Caesar certior factus interea, ab Arimino. M. Antonium cum quinque cohortibus, postquam misit Aretiu, Scribonius Libo in fugam abiit. Hinc opinor, esse Libonem, à quo prope arcem Fabianum tribunum, & subsellia collocata fuerant, quæ uel sedes prætoris erant: uel locus, quo conuenirent fœneratores, ut quidam putant. Atque hæc puteal Libonis à Satyrice dicuntur. Thermo.] Caesar, occupato Pisauo, inquit, Fano Portuæ. & Amona, singulis cohortibus sit certior, Tignium à Thermo prætoris, quinque cohortibus teneri: oppidum murire: & omnium Tigniorum optima in se esse studia: eò Curionem misit cum tribus cohortibus, quas Pisauri, & Arimini habebat. Cuius Thermus aduentu cognito, diffusus Tigniorum uoluntatibus, cohortes ex urbe eduxit, & fugit. Nilites in itinere, eo relicto domum discesserunt. Curio his acceptis, consisus Tigniorum uoluntatibus, oppidum occupauit. Sylla.] Faustus Sylla, Sylla Dictatoris filius, quem à patris sui uirtutibus, & indole degenerasse scribit: quod audito Caesaris accessu, fugam cepit, cum pater uincere soleret, non circumspicere fugam. Initio statim Pompeius ad Senatum retulerat, de Sylla in Mauritaniam mittendo. Glareanus hæc loca diligenter expendens, Caesar, inquit, libro 1. de Bello Ciuili. M. Antonium à se missum Aretium cum quinque cohortibus scribit, At Libonis eo in loco non meminit: uerum lib 5. sapius, ut qui fuerit Achaia, ac Liburnica clasis præfectus. Thermum autem prætoris Tignium tenuisse, idem ait Caesar. Lucanus: cum hic Thermum nominaret, Tignij non meminit, quod oppidum apud neminem scriptorem inuenio, tamen si quidam Piceni oppidum scribant. Sunt, qui pro Tignium Firmū legendum putent, Vmbrosum oppidum uideri queat, quod equidem nescio, cum nusquam eius (ut diximus) apud auctores sit mentio. Fausti Sylla in Mauritaniam mittendi, non uia longè ab initio Ciuilis belli Caesar me-

Nec geritauspicijs ciuilia bella paternis, Caesaris audito conuersus nomine, Sylla. Varus ut admoræ pulsarunt Auximon alæ, Per diuersa ruens neglecto mœnia tergo, Quæ syluæ, quæ saxa, fugit: depellitur arce Lentulus Esculea: uictor cedentibus instat, Diuertitq; acies: solusq; a ex agmine tanto Dux fugit, & nullas ducentia signa cohortes.

Rebelium legatum, familiarem, necessariumq; Libonis Caesar misit, ut eum ad conciliandam pacem: & cum Pompeio colloqueretur ipse: quod si obtineret, confidere se, fore, ut equis conditionibus ab armis discederetur: eius rei magnam partem laudis ad Libonem perueniturā. Libo à Canini colloquio digressus ad Pompeium, paulo post renunciauit Consules abesse. & sine ipso de pace agi non posse. Caesar certior factus interea, ab Arimino. M. Antonium cum quinque cohortibus, postquam misit Aretiu, Scribonius Libo in fugam abiit. Hinc opinor, esse Libonem, à quo prope arcem Fabianum tribunum, & subsellia collocata fuerant, quæ uel sedes prætoris erant: uel locus, quo conuenirent fœneratores, ut quidam putant. Atque hæc puteal Libonis à Satyrice dicuntur. Thermo.] Caesar, occupato Pisauo, inquit, Fano Portuæ. & Amona, singulis cohortibus sit certior, Tignium à Thermo prætoris, quinque cohortibus teneri: oppidum murire: & omnium Tigniorum optima in se esse studia: eò Curionem misit cum tribus cohortibus, quas Pisauri, & Arimini habebat. Cuius Thermus aduentu cognito, diffusus Tigniorum uoluntatibus, cohortes ex urbe eduxit, & fugit. Nilites in itinere, eo relicto domum discesserunt. Curio his acceptis, consisus Tigniorum uoluntatibus, oppidum occupauit. Sylla.] Faustus Sylla, Sylla Dictatoris filius, quem à patris sui uirtutibus, & indole degenerasse scribit: quod audito Caesaris accessu, fugam cepit, cum pater uincere soleret, non circumspicere fugam. Initio statim Pompeius ad Senatum retulerat, de Sylla in Mauritaniam mittendo. Glareanus hæc loca diligenter expendens, Caesar, inquit, libro 1. de Bello Ciuili. M. Antonium à se missum Aretium cum quinque cohortibus scribit, At Libonis eo in loco non meminit: uerum lib 5. sapius, ut qui fuerit Achaia, ac Liburnica clasis præfectus. Thermum autem prætoris Tignium tenuisse, idem ait Caesar. Lucanus: cum hic Thermum nominaret, Tignij non meminit, quod oppidum apud neminem scriptorem inuenio, tamen si quidam Piceni oppidum scribant. Sunt, qui pro Tignium Firmū legendum putent, Vmbrosum oppidum uideri queat, quod equidem nescio, cum nusquam eius (ut diximus) apud auctores sit mentio. Fausti Sylla in Mauritaniam mittendi, non uia longè ab initio Ciuilis belli Caesar me-

Gargano intus Auximates sunt, Veregrani, Cingulani, Cuprenses, cognomine, Montani, Caesar Tignio potitur, cohortes legionis 13. ex præsidij deduxit, Auximumq; fuit profectus, quod oppidum Accius Varus cohortibus introductis tenebat: & deletum toto Piceno circummissis senatoribus habebat, Decuriones Auximi ad Varum frequentes conueniebant, docebantq; neque se, neque reliquos municipes pati posse, Casarem bene de repub. meritum, tantis rebus gestis, oppido, manibusq; prohiberi. Proinde haberet rationem, posteritatis, & periculi sui. Hic permotus Varus præsidium oppido deduxit, quod introduxerat, & fugit. Fugientem pauci Caesaris milites consecui, & primo ordine sunt, & manus cum eo conseruerunt. Deseritur à suis Varus, paucis domum repetentibus. Reliqui ad Casarem transeunt. Caesar Auximib; egit gratias, primum collaudans: inde pollicetur eorum facti memorem fore. Ad istum, quem dixi modum Caesar Auximo fuit potitur, nulla oppugnationis facta mentione. Alx.] Ala proprie equitum sunt, ab eo, quod ad similitudinem alarum ab utraq; parte protegant acies, quæ nunc, inquit, Vegetius uexillationes uocantur, à uelo: quia uelis, hoc est, flammulis utuntur. Depel. ar. Lento.] Auximo Caesar profectus, omnè agrum Picenum percurrit: ibi earum regionum præfecturæ cunctæ, non solum libenter, sed etiam humaner exceperunt. simul & exercitum comatu, & alijs rebus iuuerunt. Adde etiã ex Cingulo, quod Labienus suo arè exadificarat, ad eum uenere, offerentes se imperata facturos. Milites imperauit Caesar, & illico misere. Duodecima legio interea cõsequitur Casarem. Cum hic duabus Asculum Picenâ fuit profectus. Tenebat id oppidum Lentulus Spinther cum 10 cohortibus. Hic Casaris aduentu cognito, fugit ex oppido. Et cum cohortes secum abducere conaretur, à magna parte militum destitutus fuit. Relictus in itinere, cum paucis incidit in Vibullium Rufum, missum à Pompeio in agrum Picenum, confirmandorum hominum causa. A quo Vibullius factus certior, quæ in agro Piceno gererentur, milites ab eo accepit: ipsum dimisit. Esculea, dixit indifferenter pro Asculo, ab Asculo oppido in agro Piceno. Diuertit.] Aretio itinere ultra circumduxit. Solus.] traditis copiarum reliquijs Vibullio Rufo. Cohortes.] diuertit.

minit. Auximates in ter Picem populos enumerat Plinius lib. 3. cap. 13. ubi de Ancona. Hæc Glareanus.

Varus ut admoræ pulsarunt] Accius Varus. Auximum in agro Piceno est. A

b Vetus cod. Tu quoq; Tu quocq; commissa b nudatam deseris arcem Scipio c Luceria, quanquam fortissima pubes His sedate castis, iam pridem Cæsaris armis Parthorum seducta metu, quæ Gallica damna Suppleuit Magnus, dumq; ipse ad bella uocaret, Donauit socero Romani sanguinis usum.

Tu quoq; commissa b nudatam deseris arcem Scipio c Luceria, quanquam fortissima pubes His sedate castis, iam pridem Cæsaris armis Parthorum seducta metu, quæ Gallica damna Suppleuit Magnus, dumq; ipse ad bella uocaret, Donauit socero Romani sanguinis usum.

aduenire Huic ab initio, cum alijs alijs pro uincia decernenti, Syria decreta fuerat: ut Domitio Gallia. Illius filiam Pompeias post India morte uix rem duxerat. Perijt postea Scipio in Africa post Iuba, & Petrei interitum: cum paucis nauibus ubi in Hispaniam traiecerat, ad Hipponem à Sicco circum-

Auentus: post nauale præliū omnib. perditis, seipsum ferro traiecit: abiensq; in uulnus, in alto: fluctus præcipitatus fuit. Faustus Sylla qui paulo ante Catonis interitū cum una equitū ola in Hispaniā iter intenderat, insidijs à Bogude & Siccio exceptus, cum liberis, & uxore in hostium potestatem uenit: nec multo post, orta inter exercitus dissensione interfectus fuit. Tu quoq;.] Alij ita referunt, quod Scipio oppido Lucetia in Venetia prope Hadriam fugā arripuit: quanquā haberet secū milites, & cohortes eius primæ legionis quam Cæsar Pompeio restituerat, ut in bellū Parthicū mitteretur. Pompeius enim rogatu Cæsar, qui maiorem Gallia motum expectabat, duas ei legiones misit, primamq; confectā ex delectu prouincie ex suo numero dedit. Inde Senatusconsulto cōstitutum fuit, ut ad bellum Parthicum legio una, à Cn. Pompeio, altera, à Cæsare cum Crasso mitteretur: ita hæc ambæ à Cæsare fuere abductæ. Ergo Lucetia, censet Sulp. non Luceria legendum. Sed audiamus Glareanum, cuius iudicio lubens subscribo: Aldinus codex, inquit, Lucetiam, per r. semiuocalem in tertia syllaba, non per t. mutat, legit, ut sit Appulorum urbs non incelebris. Sed Sulpitius per **B**t. mutat in tertia syllaba legit. dicitq; oppidum in Venetia prope Hadriam: quod oppidum, apud insignes Geographos nō inuenio. Omnes enim Hadriam coloniam in Picenis ad Acernum amnem ponunt: nisi ad Padum amnem sit Hadria, Colonia metropolis, cuius uestigium etiamnum apud Ferrariam ostenditur. Atqui non est uerisimile, in Gallia fuisse hoc tempore Scipionem, cum Pompeij præsidio, cum utriusq; Gallia prætor esset Cæsar: & tota Cisalpina Gallia, in qua & Venetia, Cæsari esset fauentissima, quæ cum summo honore excepit, ex Transalpina nostra redeuntem, ut refert Hircius, libro 3. eiusdem belli. Quis porro crederet Cæsarem, relicto post se hoste, Picenum, & quicquid post Rubiconem in Italia erat, inuadere uoluisse, si non prius illum sustulisset: Porro Sulpitius Cæsaris uerba corrupte citat. Nō enim Pompeius iuit Lucetiam, eōm Corfiniū captum esset, sed cum Luceria esset Pompeius, Corfinium captum rescitit: ac

inde Canusium, ac Brundisium petiuit. Verisimile autem, & illud est, Pompeium illic primum sibi consuluisse, ac Luceria aliquē in præsidio reliquisse, & fortassis Scipionem. Sed & illum mox, ut plus appropinquauit Cæsar, fugisse. Neque uerò poetæ nos ordo turbet, qui neque temporum, neque rerum ubique seruat ordinem, ut Marj, Syllæq; historia, in hoc adeo libro de Scæuola ostendit, & de fluminibus ex Apennino fluentibus satis claret. Hactenus Glareanus, cuius ego iudicium uehementer probo. Vetus codex Nuceria legit, abest à mari l X. M. pass. Nuceria. Sarnus alluit agrum Nucerinum.

Fortissima pub.] Marcellus Consul ad Cæsaris iures comminuendas, Gallia in uniuersum pacata in Italiam redeuntes, author patribus fuerat Senatusconsultū faciundi, ut duæ legiones ad bellum Parthicum mitterentur: quarum unam Cæsar: alteram Pompeius ex suo exercitu daret. Itaq; Pompeio legionem suam repente, quam iam antea Cæsari miserat ad bellum Gallicum, coactus erat, & hanc sibi concessam, & aliam suo nomine ex prouincia dimittere, ut ea ratione duabus legionibus spoliaretur. Itaque ut Pompeio gratificaretur, simul ut milites sibi postremo munere deuinciret, eos ornatisimè instruxit: ac duenas, et quinquagenas drachmas largitus fuit. Hæc legiones in castris Scipionis fuisse dicit poeta.

Cæsaris armis.] Vbi audisset Cæsar eas Romæ retentas fuisse, nec ad bellum Parthicū mitti, agnouit illico inimicorum fraudem, quam antea suspectam habuerat, Partho. sed. m.] A quibus Crassi caesi fuerant. Sed metus prætendebatur, id quod statim comparebat, cum Romæ detinerentur. Suppleat Ma.] Cum Cæsar in Italiam uenisset, cognouit per M. Marcellum duas eas legiones, quas dixi, quæ ex S. C. debuissent ad Parthias cum bellum mitti, Cn. Pompeio fuisse traditas Gallicæ damnæ dicit Tiurnum Sab et Cottam eos in Amborigis conspectu. Dumq; ipse.] Hæc legiones Pompeius L. Scipioni tradiderat socero suo, donec ipse eas ad reliquas copias euocaret. Socero l.] Scipioni, cuius filiam post mortem Iulia uxorem duxerat.

At te Corf.] Alia apostrophe transit ad ea, quæ circa Corfiniū gesta sunt. Interim dū Imperij summa Pompeio Capua defertur, Cæsar cū duab. legionib. Corfinium petit. Hodie oppidū nō extat. Fuit VII. M. pass. à Sulmone patria Ouidij Nasonis. Præter fluctabat amnis, cuius pontē præsidarij mihi resciendere ador

At te Corfini ualidis circumdata muris
Tecta tenent pugnae Domiti: tua classica seruat
Oppositis quondam polluto riuo Miloni.
Ut procul immensam campi consurgere nubem
Ardentesq; acies percussit soli corusco
Conspexit telis, socij decurrere dixit,
Fluminis ad ripas, undæq; immergite pontem.
Et tu montanis totus nunc fontibus exit:
Atq; oēs trahe gurges aquas, ut spumeus alnos
Discussa compage feras: hoc limite bellum
Hæreat, hæc hostis lentus terat oia ripa.
Præcipitem a cohibete ducem, uictoria nobis
Hic primum stans, Cæsar erit: nec plura locutus
b Euoluit rapidum nequicquā incenibus agmen.

muliebriter capis fortunā suā lamētari. Sed à medico edoctus, qd aellū esset, metu ad deditiōne amicum adiecit. Dedito Cæsar pecuniā suā restituit, ab eūdi potestate facta, quocūq; uellet, fecitq; illi integrū, uel ab armis discedere, ut in oritū cōcederet, aut si id nollet: uel suas, uel pō pri partes, ultra magis cordi esset, sequere

a al. cohibe' ue.
b al. deuoluit uetus cod. iapidis.

ti, interuentu Cæsaris in oppidū cōpelluntur. Oppidū præsidio tenebat Domitius Aenobarbi filius, qui dicitur fuisse Cæsari in Galliam successor, homo minime militaris, sed pusillanimis, & fracti animi. Is desperata uenia, à medico uenentū petijt, præcipitū moriēdi cōsilio. Nouerat medicus hominis in cōstas ingemū, ac uariā: deditq; illi pro ueneno poculū soporiferū, è papauere, & alijs herbis cōfectū. Domitius expergefactus, ratus sibi moriē in stare præsentem,

tur. Ad istum modum Cæsaris clementia dimissus, homo ignauus, & inbellis ad Pompeiū se recepit. Is paulo post in acie Pharsalica eū nouē alijs senatoribus cecidit. Lentulus Cō. in Cypro in Aegyptū nauigio delatus, eū foris circa litus iter faceret, recens bustum conspicatus, & quis fatis hic quiescit, inquit fortasse tuus es Magne. Paululum inde progressu, iussu regis captus, & in carcere necatus fuit. Quin uideamus, quam uenuste, & quam

poëtae huius oppidi deditionem poëta commemorat. Pagnax Domiti.] Imò quiduis potius, quam bellicosus, homo abiecti animi, qui ne tueri quidem mania, ad ultimam quidem necessitatem audebat, sed ad pugnandum lingua strenuus, qualem eum depingit poëta. Acceperat literas à Pompeio, quarum hic erat tenor. Se se rem in summum periculum deducturum non esse, neque suo consilio, aut uoluntate Domitium se in oppidum Corfinium contulisse. Itaque si qua facultas esset, ad se cum omnibus copijs ueniret. Is hæc Pompeij uerba diffusimulans, in concione pronuntiabat, Pompeium celeriter præsidio adfuturum. Inde hortabatur suos, ne animis deficerent, quaque usui ad oppidum defendendum, essent pararent: ipse interim secretò cum paucis colloquebatur de fugæ consilio. Cùm autem uultus cum oratione non conueniret, & omnia timidias, ac maiori trepidatione, quàm superioribus diebus, ageret: & multa consultandi causa præter consuetudinem secretò cum suis conferret, conuentus fugeret, res ad ultimum detecta fuit. Pollito.] Miloni homicidæ, qui Clodium ad Bouillas circa uiam Appiam occideret. Tyro.] Numerus pro numero Tyrones. Eos milites dicit à Pompeio eum accepisse: quod neque apud Casarem, neque Appianum proditur. Interca, inquit Appianus, L. Domitium, Imperij eius successorem à Senatu destinatum, ceterosq; qui cum illo uenerant, ad quatuor millium numerum in Corfinio obsedit. Qua ex causa moti illi, qui urbem incolabant, Domitium fugam præparantem, ad portas urbis consequuntur, eumq; ad Casarem adducunt: ille exercitum promptissimè sibi obsequentem libens suscepit. Sic ille Casar pluribus, & diligentius eam rem narrat. Corfinium, inquit, contendit. Eò cùm uenisset, cohortes quinto præmissæ à Domitio ex oppido, pontem fluminis interrompebant, qui erat ab oppido M. pass. circiter tria. Ibi cum antecursoribus Casaris prælio commisso, celeriter Domitiani à ponte repulsi, se in oppidum receperunt. Casar legionibus traductis, ad oppidum constitit, iuxtaq; murum castra posuit. Reco-

guita, Domitius ad Pompeium in Apuliam peritos regionum, magno proposito premio, cum literis mittit, qui petant, atque orent, ut sibi subueniat. Casarem duobus exercitibus, & locorum angustijs facile intercludi, frumentoq; prohiberi. Quod nisi fecerit, se, cohortesq; amplius triginta magnamq; numerum Senatorum, atque equitum Rom. in periculum esse uenturum. Interim suos cohortatus, tormenta in muris dissiposuit, certasque cuique partes, ad custodiam urbis attribuit: militibus in concione agros ex suis possessionibus pollicetur, quadraginta in singulas iugera, & pro rata parte centurionibus, euocatisq; Tyro.] Cum Cicero Milonis causam ageret in iudicio, Pompeius forum armatis seferat, (decreta fuerat questio de cæde Clodij) ad terrorem, quam rem Cicero tamen, pro se detorsit, quod contra erat, ut orator citra periculum causam perorare licuisset: sed plus in eo iudicio ualuit facti inuidia, quàm summa Ciceronis eloquentia. Damianus Milo in exilium abiit. Nubem.] puluerem pedibus aduentantium Cesarianorum excitatum, quos hic ardentis acies. Socij.] Verba sunt Domitij, hortantis præsidarios ad rescindendum pontem, quos ostendimus à Domitio missos ad eam rem fuisse.

Et tu.] Auersio ad amnem, ut quantum possit, cum omnibus fontibus, è montibus delapsus, & agros inundet, & uim nauium trahat, præcipitetq; per agros.

Alnos.] naues, materia pro re, alioqui alnus inter eas arbores recensetur, quæ nullum semen ferunt: & non nisi in aquosis nascitur: si Plinio credimus. Folia illi sunt crassissima. Præcipitem.] Nimis celerem Casarem. Enoluit.] Emitit Domitius ex oppido, quinque cohortes, quæ pontem fluminis interrompant. Ostendit præcipitantiam in emittendo. Ne quicquam.] frustra. Aberat ab oppido pons, circiter tria millia pass. Casari: ibi cum antecursoribus Casaris commisso prælio, Domitiani milites fusi, & à ponte fugati, retro in oppidum repulsi sunt.

Nam prior è campis] Ut conspexit Casar Domitianos in dissoluendo ponte occupatos, hostili insultatione eos prosequutus fuit. Prolatus.] percitus ira ad hunc modum eos infecitatus fuit. Ganges.] Hoc est si Ganges Indiae fluius me transi tu prohibere non possit, multo minus hic fluius meum impetum sustinebit, & uim coerebit, imò nulli amnes, post transitum Rubiconis. A' maiori ad minus. Refertur, inquit Clareanus non ad inundationem, uerum ad audaciam transitus, cùm Senatus conf. prohiberetur, dicereq; iacta est alie. Quantum enim hoc flumen quantum in inundaret, impedire potuisset: Post Rubiconem nullus amnis meam audaciã sustinebit: nulli obstabunt montes. Si Ganges meis uiribus non obstaret, im-

Nam prior è campis, ut conspicit amne soluto Rumpi Casar iter, calida prolatus ab ira Non satis est muris latebras quæsisse pauori: Obstar nitis campos, fluuijsq; arcere paratis Ignauis: non si tumido me gurgite Ganges Sum moueat, stabit iam flumine Casar in ullo Post Rubiconis aquas: equitum properate cateruæ. Ite simul pedites, ruiturum ascendite pontem. Hæc ubi dicta, leuis totas accepit habenas In campum sonipes, crebroq; simillima nymbo Trans ripam ualidi torserunt tela lacerti. a Ingre ditur fluuium pulsa statione uacantem Casar, & ad tutas hostis compellitur arces, Et iam moturas ingentia pondera turres Erigit, & medijs subrepfit uinea muris.

pedire ullis aquis: Ganges Indiae fluius, & omnium toto orbe terrarum maximus creditur. Labitur ex Imao decem, & nouem fluminibus, atq; his ferme onibus nauigabilibus recepitur: alicubi lacus uerius quàm fluius. Patet in latum C. stad. nusquam angustior. VIII. M. pass. nusquam minori altitudine, quàm XX. pass. Author libelli, *περὶ ποταμῶν*, tradit amni nomen factum Gange Iudi cuiusdam, & Caluarie nymphae filio, qui se in flumem precipitauit, antea Chliarum appellatum. Sunt, qui Gangem incertis fontibus oriri credant, & totam Indiã rigare, ut Nilum Aegyptum. Ingre ditur.] fluuium, repulsi Domitianis militibus, Statione.] Statio est locus, in quo naues ad tempus stant, ut portus, ubi hyemant: sed statio polyfenum

a Vetus. co. dex habet Ingre ditur pulsa.

A polysemum est. De flumine apud Vlpia, ne quid fiat is locus, ubi tunc naues stare possunt. In urbe, ubi frequenter constituitur: ut porticus, quadriuium officina. Signat et locum destinatum ad standum, ut in statione quinque cohortes sunt collocatae. Livijs, Nec Galli se statione tenuerunt. Et ipsi custodes stationes dicuntur, qua in significatione hic usurpatur. Turas arces.] In oppidum, Tum enim Caesar traductis legionibus circa anem castra posuit. Statim Domitius regionum peritos in Apuliam ad Pompeium magnis promissis inductos oculis iteribus, mittit cum literis, ut sibi celeriter subueniat. Caesarem, ob locorum angustias duobus exercitibus, intercludi posse. Quod nisi factum erit, se cum 30. cohortibus, & magno Senatorum numero in periculum uenturum. Interim ipse dispositis cohortibus, & tormentis circa muros, milites ad defendendam urbem cohortabat. Turres.] Turres machinamenta erant, compacta ex trabibus, & tabulatis, ad edificiorum speciem: & ne hostili incendio concremarentur, diligenter crudis corijs, uel centomibus munitabantur. Altae erant, pro latitudinis ratione. Tricenos pedes per quadrum habebant plurimum: interdum quadragenos: nonnunquam quinquagenos latae erant. Altae ut non solum muros aequarent, uerum etiam murorum lapideas turres superarent. Turribus subditae erant rotae, quibus ea mo-

les promouebatur. Eratque praesens periculum urbi, si turres admouerentur. Multas scalas accipiebat: in inferioribus habebat arietem, cuius impetu quatibantur muri. Circa mediam partem habebat pontem, ex duabus trabibus compactum, & uiminibus septum, quem celeriter promotum inter murum, & turrim constituiebant. Per hunc turri hostes in muros irrumpebant. Et superioribus turris tabulatis, collocati erant sagittarij, & contati, qui oppidanos contis, & missilibus à muris disturbabant. Huiusmodi turres erexit Caesar, unde saxa, & alia tela in urbem spargerentur. & oppidanos à muris submoueret. Haec illa pondera uocat ingentia, quae turres mouere erant. Vinca.] Veteres uincas, inquit Vegetius libro de Re milit. 4. cap. 25. dicebant, quas nunc militari, barbaricoque usu causas uocant. Et lignis lenioribus machina colligitur, lata pedes octo, alta septem, longa 16. Ceterum tectum uincas munitione duplici, tabulatis, cratibusque contegebatur. Latera quoque uiminibus sepebantur, ne tela impetu penetrarent. Extrinsecus, ne immisso concremarentur incendio, crudis tergoribus, uel centomibus contegebantur. Multae hoc genus uincas ordine iungebantur, sub quibus hostes tuti, tectisque erant, ad subruenda murorum fundamenta. Subrepsit.] placide admoeta fuit.

Ecce nefas.] Quod cohortes Domitium captiuum Caesari hosti tradiderunt Diuulgato Domitij consilio, milites intra oppidum secessionem fecerunt primo uesperis, qui inter se & cum Centurionibus, & honestis-

sumis quibusque sui generis collocuti fuerunt, ac de summa rerum consularunt. Cum enim obsiderentur, & cognoscerent, opera, munitionesque à Caesare propè esse perfectas, & Domitium fugae consilium capere, cuius spe ac fiducia permanferant, se salutis suae ratione habere debere clamabant. Marsi ab his primo dissenserunt: ac diuersam oppidi partem & quidem munitissimam occuparunt. Itaque res ad arma spectare uidebatur. Mittuntur internuncij ultra citroque, de Domitij consilio, de adornata fuga, quam Marsi ignorabant. Quo cognato, Domitium summo amico rù consensu arreptum, & in publicum productum corona cinxerunt. Inde legatos misere ad Caesarem, cum huiusmodi mandatis, se paratos esse facere imperata: aperire portas, & L. Domitium in potestate tradere uiuum. Caesar ueritus, ne qua uoluntatis mutatio falsis nuntijs fieret: aut militum introitu nocturni temporis licetia oppidum diriperetur, collaudatis ijs, qui uenerunt, & dimissis in oppidum portas, & muros diligenter custodiri iussit. Ipse longè diligentius, quam antea, circa opera stationes collocauit. Quarta noctis uigilia Lentulus Spinther, cuius paulò ante meminimus, de muro cum uigilijs castrorum colloquitur, petere se Caesarem conuenire, si potestas detur. Facta potestate poris emititur. Vbi in conspectum Caesaris deductus fuit, orauit supplex ut sibi parcat, commemorando ueterem inter ipsos amicitiam, & Caesaris magno ordine in se merita, & ea quidem multa. Caesar tandem interpellans eius orationem, respondit se ex provincia egressum, non ad uim, sed ut se à con-

Ecce nefas belli, referatis agmina portis
Captiuum traxere Ducem, cuiusque superbi
Constitit ante pedes: uultu tamen alta minaci
Nobilitas recta ferrum ceruice poposcit.
Scit Caesar poenamque peti, ueniamque timeri:
Viue, licet nolis, & nostro munere dixit.
Cerne diem, uictis iam spes bona paribus esto,
Exemplumque mei: uel si libet, arma retenta:
Et nihil hac uenia, si uiceris, ipse pacifcor.

uimelicis inimicorum
uindicaret: dignitate
suam tueretur: Tribu-
nos Ple. ciuitate pulsa
fos restitueret. P. R.
paucorum factione op-
pressum in libertatem
suam assereret, Len-
tulus oratione Casar-
ris per humana consi-

matus, petiuit, ut in oppidum reuerteret liceret & quod de sua salute impetrauerit, indicaret: fore, ut reliqui perterriti priusquam durius aliquid de se statuerent, suae uitae consulere cogerentur. Captiuum.] Domitium Ducem. Omnis omnibus, quae intra muros oppidi uario habitu gesta fuerunt inter milites, in compendium poetice contrahit. Traxere.] Non ita traxere, quasi captiuum, & resistentem iniussu Caesaris, & uinctum eum adduxerint. Sed ubi illuxit, inquit Caesar, omnes Senatores, Senatorumque liberos, Tribum, militesque Ro. ad se produci iubet. Erant Senatorum ordines L. Domitius, & P. Lentulus Spinther, Vibullius Rufus, Sextus Quintilius Varus Quaestor, L. Rubrius, Praeterea, filius Domitij, alijque coplures adolescentes, & magnus numerus equitum Romanorum, & Decurionum, quos ex municipijs Domitius euocarat. Hos omnes productos à cotumelicis militum, contumeliasque prohibet. Alta nobilitas.] Sulpitius (quod demiror) dicit poetam Neroni assentari: quod ab hoc duxerit genus suum, quasi praenomina à genere materno sumere solerent, si modo ad hunc Domitium maternum genus retulerit, cum ex Caesarum familia postremus esset, & in eo Caesarum stirps discederet. Sed audiamus etiam Claveanum. Laudat Domitium, poeta, inquit Sulpitius, ut Neroni principi, qui ab hoc duxit genus, assentetur. Huius & Badius subscripsit. Mihi plane hoc uerisimile non uideatur, cum Nero de Iulia gente esset ultimus, cui plus aduolutum oportuit. Sed hic poeta affectu in omnes Pompeia-

nos beneuolo, in omnes Casarianos, nisi qui postea exitiū Casari inulere, maleuolo. Hoc de Domitio scripsit, iuuenis, & parū cautus, maxime sub tali uiuēs tyrāno. Lauda uit nimis magnificē omnes, qui sibi mortē intulerunt, quē admodū & Valer. Max. solet. haud memor, quā facile mortis timor nos à nostra cōstātia deiiciat, quod ipse ac cusata cōtra omnē pietatē matre, & ad Tyranni pedes for didē prouolutus declarauit. Sed ita dissipat Deus homi nū conatus qui eū ignorāt, nec in eo, sed in sua uirtute po tius salutē, & laudem querūt. Hæc Glareanus uerissimē. Nobilitas.] Species pro specie, turba nobiliū: ipsi nobi les. Neq; uero solum Domitiū indicat, sed omnes nobiles intelligitur, qui ad Casarē producti fuerunt, quos modō Senatorios, Equestres, Decuriones, Centuriones, & eorū liberos receſſi. Neq; uerō uideo, quā in re poëta Domitiū laudat, hominē pusillanimē, ac timidum. An ob id quod poëta parū in hac re prudens eum constantē, & intrepidū fingat cū diuersum ostendi: quod quidē pari iudicio à poëta factum est, ac si, Thersiten, formosum: Nireū de for mē: Achillē, & Hectorē timidos, & imbelles finxisset. De alijs nobilibus, quorū uirtutes obscuræ sunt. Neq; uerō id laudē meretur, quod scribat eos ceruicē erecta ferrū po posuisse. Quid aliud potuere, qui in hostis potestate erāt, quem norāt clemētē, & misericordē erga uictos? Sed ad cætera, quæ sequuntur. Minaci uulg.] Intrepido & im perterrito. ἀνιθαυρόν, cūm Domitius post poculū sopori ferum, à medico acceptū, expergefactus, ratus uenenū fu isse, muliebriter ululare coeperit. Quis uultus minax in eo, quæ Mutiana audacia, ac fortitudo in eo homine esse

potuit? Decorū hac in re parum à Lucano seruatiū fuit, A quippe à iuuenē adhuc admodū cūm ista scriberet. Quod si Neronē tyrannum laudare collibuisse, unde rectius, & iustius id facere potuisset, quā ab antiquitate Iuliæ gen tis, à qua ille originē duxerat? Scit Casar.] Imō Domi tiū fugam meditatū ne in manus hostis lapsus pœnas da ret: Lentulus Spinther clementia Casaris confirmatus de sua salute, reliquos ad deditionem hortabatur. Viue.] Hæc ad Domitiū ignauū Ducem. Casar pauca apud eos loquitur, inquit, quod sibi apertē eorū gratia relata non sit, pro suis in eos maximis beneficijs dimittit omnes incolumes. H.S.L.X. Quod aurū adduxerat Domitius, atq; in publicū deposuerat, allatū ad se ab Duumuiris Corfinien bus, Domitio reddidit, ne continentior in uita hominum, quā in pecunia fuisse uideatur. Etsi eam pecuniā publi cam fuisse constabat, datamq; à Pompeio in stipendium. Milites Domitianos sacramētū apud se dicere iubet, atq; eo die castra mouet. Summa ea pecuniæ H.S.L.X. Instra tis monetæ erat, C.L. milia aureorū. Licet uolis.] Al ludid ad id, quod paulō antē retuli, quod desperata ue nia, uenenum à medico petiuerat, idq; moriendū consilio. Cerne diem.] Fruere hac luce, uiue. Iam spes.] Sis tu uictis partibus exemplum ad spem ueniæ obimēdæ, ut non metuant Syllanam crudelitatem in uictos. Vel si lib.] Si placet, per me tibi liberum sit, uel ad arma re dire, uel in otium te recipere, ut à partibus discedas. Et nihil hac.] Si me aliquando uiceris, nō postulo pro hoc meo in te beneficio, ut ullā mihi remetiariis gratiā, ne uidear spe consimilis ueniæ: meā clementiā in te declarare.

Fatur, & affriſtis laxari uincola] Ad istum modum locutus fuit Casar, & simul Domitiū non solum solui iussit, sed

al. ciui.

Vetus codex etiam sua secum in mēdosē legit, de auferre, quocupa pacemq; po que uideretur, per misit. Heu qu.] Exclamatione Casaris

Fatur, & affriſtis laxari uincola palmis Imperat: heu quanto melius, uel cæde peracta Parcere Romano potuit Fortuna pudori: Pœnarum extremum a cui fit, quod castra secutus Sit patriæ, Magnumq; Ducē, totumq; Senatum, Ignosci. premit ille graues interritus iras. Et secum: Romamne peto, b pacisq; recessus Degener in medios belli non ire furores Iamdudum moriture paras: rue certus, & omnes Lucis rumpe moras, & Casaris effuge munus.

litate Romana. In medios belli.] Proponit diuersum, num in armis, & partibus Pompeianis manere uelit. Iamdudum.] Pulchrē moriture, qui medici ueneno tol li uolueris, uel qui iā dudum statueris pu gnando mori in ar

clementiam uertit in calumniam, quasi satius fuisset, absterſo pudore Romano, Domitium necasse, cui extrema supplicij causa fuisset, quod castra patriæ, quod Pompeium, & ad ultimū, totū Senatum secutus fuisset. Pœnarum.] Cui ultimū supplicij fuit, ueniā consecutū fu isse. Premit.] Redit ad Domitiū hominē fracti animi, qui sibi ab id insensu erat quod consecutus ueniā, con cessa quolibet abeundi facultate. ubi Corfinio eiectus fuit. Et secum.] Defectio, subaudi, inquit, deliberatis uerba sunt per indignationē, quod consilij captabit. Reij ciet consilium de discedendo ab armis, & concedendo ad quietē. Quod si faceret, degenerem se fore ducit à nobi-

mis. Perijt postea in pralio Pharsalica. Micyllus ita expo nit. Vt eū uerbo, inquit, cōstruatur. Vt sit sensus. Cur nō iā dudum in belli furores ire, tu, qui alioqui moriturus es? Rue certus.] Clausula deliberationis, qua hortatur C seipsum ad militiam, utque tranſeat uel cum mortis pe riculo, utcunque casura sit belli alea in castra Pompeij. Casaris effuge.] Non obscure poëta indicat ἐναντία σιν prouerbialē uerā esse, & re ipsa Domitiū de clarauisse, ἐχθρῶν ἀδωγὰ δῶρα, hoc est, hostium mu nera, non esse munera. Ingratia plerunq; sunt, quæ bene ficia, & munera ab hostibus obtingunt, quantūuis splen dida sunt, & opima.

His perpetratis se ptem ad summum dies Casar ad Cor finium commoratus fuit. Inde promotis castris, per fines Mar rucinatorum, Ferrentinorum, & Larinatum, in Apuliam peruenit. Nescius interea capti.] Intermissa narra-

Nescius interea capti Ducis, arma parabat Magnus, ut c immisto firmaret robore partes, Iamq; sequuturo iussurus classica Phœbo, Tentandasq; ratus moturi militis iras, Alloquitur racitas ueneranda uoce cohortes.

itione rerum Casaris, transit ad Pompeiū, & qua ille oratione, statim, quā Brundu sium contēderet, suos ad arma cohortatus fuit. Nescius.] Pompeius ignarus eorum, quæ cir ca Corfinium accederant, se quod potuit, ad bellum instruxit,

A instruxit omniaq; ad auxilia, undecumq; contraxit, quibus viros suas Caesaris copijs superiores confirmaret. Cæterum ubi cognouit ea, quæ erant ad Corfinium gesta, Luceria profectus fuit Canusium. Itaq; hic fingamus oportet, Pompeium hanc orationem Lucernæ, aut certe Canusij habuisse ad suos milites: nam ibi paulo post per nuncios de reb. Corfiniensib. accepit. Capti ducis.] Domitij: cognitis enim ijs rebus, extemplo Luceria, Canusium atq; inde Brundisium cõcessit. Arma pa.] hoc est, quod modo dixi, quod undiq; ex nouis delectib. habitis exercitum cõscripsit, & sparsas cohortes cõtraxit: nã Domitianam milites, ut Caesar scribit lib. 1. iussum fuerat illi sacramentum dicere, id quod lu-

bentes fecerunt. Iamq; sequa.] Sequenti die signum daturus erat, ad mouenda castra. Id nunc iubere clausum uocat. Classica tubæ dicitur, à clagore. Classici dicebantur qui in classib. erant sed primæ classis tantum, qui C. & XXV. M. aeris, amplius ne possidebant: ceteri omnes infra classem dicebantur. Hinc per translationem, classicus scriptor, & author, qui primi nominis est. & classicum canere, pro exhortari uoce, & animare quenquam. Annuauit me uocis suæ classico. Metaphora ducta est, à re militari, ut alia nonnulla: ueluti, receptui canere pro, finire: bellicum canere, pro, congregari: collatis signis, & uorsis gladijs depugnare, de seria, & exacta disputatione.

O scele.] Pompei oratio tota in demonstratione uersatur, habet enim uituperationem, & laudem personarum, & quidè à reb. gestis. Exordio beneuolentiam capiat, per exclamationem, à pietate militum erga suam patriam: & anaphora initio statim intendit affectus. Meliora.] A personarum uultu reb. gestis, & presenti statu, quod iustiores partes frquatur uidelicet Senatus, Populumq; Roma, a duersus nefarios ciues, qui patriæ bellum faciunt. Manus.] uos milites, quos undiq; contraxi, etiã ex nouis delectibus habitis. Non prius.] A qualitate belli, hoc est publica autoritate Senatus, qui mihi Imperium deuulit. Priuatus homo non potest milites sacramenti religione obligare: quod ubi fit, ibi non bellum geritur, sed laetitia patriarum omnia. Ardent.] Metaphora. & Antonomasia, in Hesperij, hoc est, agri Italici: meronymia ite: continens pro cõtento. Ardent.] Narratio, qua edo-

O scelerum ultrores, melioraq; signa sequuti
O uerè Romana manus, quibus arma Senatus
 Non priuata dedit, uotis deposcite pugnam:
 Ardent Hesperij sæuis populatibus agri:
 Gallica per gelidas rabies effunditur Alpes,
 Iam tetigit sanguis pollutos Cæsaris enses.
 Dii melius, belli tulimus, quod damna priores,
 Cœperit inde nefas iam iam me præside Roma
 Supplicium, pœnamq; petat, neq; enim ista uocari
 Prælia iusta decet, patriæ fed uindictis iram.
 Nec magis hoc bellum est, q̃ cum Catilina parauit
 Arsuras in tecta faces, sociusq; furoris
 Lentulus, exertiq; manus uesana Cethegi.
 O rabies miseranda Ducis, cum fata Camillis
 Te Cæsaris magnisq; uelint miscere Metellis,
 Ad Cinnas, Mariosq; uenis: sternere profecto,
 Ut Catulo iacuit Lepidus, nostrasq; secures
 Passus, Sicanio tegitur qui Carbo sepulchro
 Quisq; feros mouit Sertorius exul Iberos.

uersus Ciceronem excitauit: cuius industria extincta fuit. Arsuras in tecta faces, sociusq;] Nam constituerat is stata nocte urbem incendere. Tecta, pro, in domos incendia. Lentulus.] Prætor, quem Cic manu tenens primo in templum Concordiæ, in quæ locum Senatû cõuocari iusserat, perduxit, quod ceteri cõiurati cæca custodia perducti fuerunt, Hic Lentulus iactare fuerat solitus fatalibus libris cõineri, Roma

cet Italiae agros à Cæsare uastari, & Gallicum bellum in Latium esse effusum. Dii melius.] Non est abominatis uox, sed gratulantis potius, quod belli dâna milites priores tulerint, & quod nefas à Cæsare sit ortum. Præside.] Sub meis auspicijs Roma de Cæsare pœnam sumat. Neq; enim.] Rem honesto uocabulo, & plausibili appellat, ut militum animos magis accendat, & alacriores ad uindictam reddat. Iustum præterquam, quod in iusto immediatè cõtractum est, etiã pro mediocriter magno accipitur, ut cum dicimus, iustum uolumen: iusta statura, iustum pretium. Rectè Sulpitius non posse hoc uocari bellum, quod est sine hoste, ut sit & ubi: p. ex. Nec magis hoc bellum est, quam cum Catil.] Ab exemplis, quæ similia facit, ostendit, non debere hoc certamè susceptum contra nefarios ciues bellum appellari, non magis, quam cõiurationem Catilinariam non debuisse cõtra Catilinam, & cõiurationis socios, Lentulum, Ceregrum, Ceparium, L. Verguntium, & reliquas eius cõiurationis pestes. Catilina.] Fuit hic de nobili Sergiorum familia, qui ea uia, ac de causa horrendam illum cõiurationem, quam Sallustius graphicè depingit; contra gubernatores reipublicæ maxime ad-

nae urbis imperium trib. Cornelijs debere, se post Cinnam, & Syllam, tertium in Cornelia gente futurum. Literis Allobrogum legatorum perlectis, extemplo Senatus decreuit, ut huic magistratus abrogaretur. Inde in liberam custodiam cum alijs deductus fuit, ac paulo post ipse ex aedibus Spiniheri in palatio in carcerem coniectus à Triumuiris, ac necatus fuit. Camillis.] Hic Camillus Gallos inter appendendum aurum urbe expulit: & ob id à Senatu alter urbis conditor post Romulum appellatus fuit. Exerti Cethegi.] Ostendimus alibi huic familiae peculiare fuisse, habere humerum, & brachium dexterum nudatum, & inermem, atque ita in pugnam ire. Silius Italicus.

*Ipse humero exertus gentili more parentum
 Difficili gaudebat equo.*

Metellis.] Per exclamationem exemplis ostendit Cæsarem præposterè summos uiros in republ. imitari, qui non euertere, sed conseruare patriam studuerunt. Metellis.] Plures fuere Metelli, in ea familia. Unus qui bellum Jugurthinum propè confecit. Metellus Macedonicus, qui præterquam quod ex Macedonia clarum nomen reportat quod censor, quodq; summus orator erat, à quatuor filijs rogo sunt illatus: uno prætor, tribus consularibus: duobus triumphalibus: uno censorio. Huius uisus fuit L. Metellus, in quo et illa fuisse traduntur, in quibus querendis uiri sapientes aetatem terunt. Primarius beliator optimus orator, fortis Imperator, quod eius auspicijs magna res gesta essent, quod maximis honoribus effectus usus, quod præcipua fuisset sapientia, quod senator summus,

summis, quod grandem pecuniam siue malo quæstu inuenisset, quod plures filios suscepisset, quodq; in ciuitate fuisset clarissimus, Metelli à deuictis populis alia atque alia nomina sortiti fuerunt, ut, Numidicus, Macedonicus, Creticus, Balearicus. De his loquitur poeta, qui in ea familia uirtutibus maximè claruerunt. A Metello interrogatus Sylla fuit, æquis esset presentium malorum finis, cum urbs referta esset cadaueribus. Metellus Creticus in Apuliam cum exercitu: Metellus Celer in agrum Picenum cum tribus legionibus contra Catilinam, missi fuerunt. Metellus, & C. Pompeius copias Sertorij diu, & ancipiti semper acie attriuere, ut ait L. Florus, nec tamen prius bello, quam suorum scelere, & insidijs extinctus fuit: Fuit & Metellus Pontifex: & Cecilius Metellus Tr. Pl. Atq; hinc liquet Metellorum familiam Romæ semper illustrem rebus gestis fuisse. Florus in Epitome in Luuium etiam scribit Metellum non expulisse Sertorium ex Hispania, sed ad ultimum, desertum ac prodiuum à suis fuisse. Ad C. Ma.] De Cuma, Mario, & Sylla alio loco copiosè nobis dictum est. Sertore.] Ab exemplis eorum, quos deuicti Sylla, minatur Casari consimilem exitum. Vt Catulo.] Catulus & Lepidus à Sylla funere reuersi, statim inter se uerbis disceptare cœperunt. Lepidus asse rebat omnia Syllæ acta rescindi debere: agros Italici ademptos ueteribus dominis restituendos. Nam Sylla ad C. & X. M. hominum, quorum opera in bellis usus fuerat, in alienis agris collocarat. Senatus ueritus, ne Conf. discordia ciuitatis status in nouum aliquod discrimen incideret, utrunq; iurare cœgit, ne inter se armis disceptarent. Lepidus prouinciam Galliam supra Alpes sortitus, statim bello Syllanos adortus fuit. Quod ubi Romæ auditum fuit, in urbem à Senatu reuocatur. Haud ignarus is, cur id fieret, cum exercitu ad urbem redijt. Catulus populum inuicem intra urbem ad arma concitauit: dimicatumq; in campo Martio fuit. Ibi Lepidus uictus in Sardiniam fugit, ubi non multo post, distillationis morbo: uel (ut alij morore concepius ex uxoris adulterio, perij. Iacuit.] Superatus fuit Lepidus à Catulo in Campo Martio. Carbo.] Pompeius Carbonè ex Libya in Siciliam profectum, atq; inde in Corsicam fugientem media fuga intercepti, ac capitis damnauit. Ea res triste spectaculum attulit, & atrox circumstantibus militibus, nec minorem dolorem, tantum uirum, qui ter Consul fuerat, triplici cathenarum serie uinctum, uelut latrocinij damnatum, ignominiosè ad supplicium trahi. Addidit & inusitatum morti dedecus: ubi conspexit ferrum in se stringi, spatium ad deijciendū aluum exorauit. Serto. exul.] Sertorius exul Hispanos ad arma mouit. Post Lepidi interitum Perpenna cum magna Marianorum manu in Hispaniam fugit ubi erat Sertorius. Hic medio ciuili belli ardore in eam terram concesserat, quam prouinciam ex prætura adeptus fuerat. Sertorius patriam habuit Marsiam urbem Sabinorum, & sub Cepione præda stipendia iuuentutis fecit contra Cimbròs: quo tempore Romanis ad Rhodanū fuis, ipse grauius uulneratus, equo amisso, thorace, & scuto armatus amnem tranauit. Inde sub Didio Cathalonem in Hispania amissam incredibili celeritate recepit. Marsico bello in prælio alterum oculum amiserat. Postea Cinnanam factionem secutus, egregie moderatum se gessit. Syllanis armis Italiam opprimentibus, in Iberiam cecit, ubi principes gentis summa comitate sibi facillè deuinxit. Paulo post, C. Mannius in Hispaniam

uenit, missus à Sylla: à quo uictus Carthaginem cum tribus millibus fugit. Inde ad Maurusium in Libyam traiecit. Hinc rursus in Iberiã transmisit. Vnde rursus à Manio exclusus, cum piratis societatem inijt: quorum auxilio fractus, Pythiusam in Iberia, & Africam, eiectis inde Mannianis, occupauit. Non tenuit insulam diu: naua- li enim prælio uictus, in exteram Iberiæ oram transgressus, in nautas quosdã incidit, qui ex insulis Fortunatis se uenisse memorabant. Caterum à piratis destitutus, ubi accepit eo in Maurusios traiecisse, ut Ascalium restituerent, Maurusijs se auxiliarem obtulit. Mutitur eò à Sylla Pacuanus ad Ascalium bello liberandum, qui à Sertorio interfectus fuit. Huius militum accessione uiribus au- elis, Tingennam urbem, quò Ascalius cum fratribus con- fugerat, expugnauit. Hic omnibus pacatis, per legatos à Lusitanis exitus in Iberiam redijt. Ibi recepto à Lusita- nis Imperio breui omnes Iberiæ accolæ subegit. Habe- bat in armis sex M. peditum, & equites septingentos. Qui- bus copijs fractus, C. X. M. peditum, & 7. equitum Ro- manorum uarijs prælijs profligauit. Atq; ob has uictoria- s, quas ordine commemorare nimis longum esset, Hi- spanis charissimus factus fuit, cum statim Cn. Pompeius, unà cum Metello proconsule in eas terras sit missus. Qui B sub primum accessum Sertorio impedimèta ademit. Sol- licitare deinde cepit ciuitates ad defectionem. Sub hæc ad Valentiam fudit Herennium, & Perpennam Duces Sertorianos. Inde ad Sucronam uerno tempore omnibus uiribus uninq; in aciem descensum est. Quo prælio Pom- peius uulneratus, & superatus à Sertorio acie discessit. Pugnatum iterum fuit, sed leuiter. Mox rursus magno prælio ad Maguntiam à meridie usq; ad noctem, eo euen- tu, quo nuper ad Sucronam: nam Pompeius equestri præ- lio pulsus, sex hominum milia amisit. Itaque Metellus, & Pompeius omni uictoria spe abiecta, circa Pyreneum ul- timo eius belli anno coacti fuerunt hyemare. Verno tem- pore, accepta è Roma pecunia in stipendium, è Pyrenæis in hostem mouerunt: quibus Sertorius, & Perpenna ex Lusitania occurrerunt: ubi, quia multi Rom. militum à Sertorio ad Metellum defecerat, Romana custodia amo- ta, Hispano milite corpus suum muniuit. Cum Pompeius Palantiã urbem oppugnaret, Sertorius suo accessu ob- sisionem soluit. Inde Metellum adortus, ad tria M. mili- tum eius interfecit. Vbi iam omnia prospere illi cecis- sent, ad postremum à Perpenna, & alijs nonnullis in eum coniuratum est, & in conuiuii fraude interemptus fuit. Perpenna postea Pompeius prælio uicit, & interfecit. Pe- rijt nono circiter anno, quàm in Hispaniam uenerat. Et hunc exitum Sertorius habuit, uir belli artibus clarus, & amore admirabili erga patriam, qui dicere solitus erat, malle se Romæ ignobilem agere, quàm extra patriã mul- tarum gentium imperium tenere. Hunc affectum secutus ad leniendum patriæ desiderij, nobiles Romanos, quos habebat fugæ suæ comites, solebat Senatum uocare, per quos ciuitates gubernabat, & maiora negotia obibat. Neque ferebat, prætoribus, quæstoribusq; creatis, ne in minima quidem re disciplinam Romanam uiolari. Qua- re stultè, & falso hoc loco gloriatur Pompeius de Serto- rio exule à se strato in Hispania, quem ad Sucronam, ut puerum (ut ipse Sertorius cum fremitu dicebat) ad satie- tatem pulsasset, nisi Metelli interuentu pugna dirempta fuisset, & tamen fuit bellum. Neque uideo, quid Sulpitio in mentem uenerit, qui scribit, Sertorium à Metello Hi- spania

Hispania expulsus fuisse. Hoc tamen loco rectè digerit historiam. Iberos] Hispanos, post Syllanam uictoriam. ut iam dictum est. Sertorius primum in Iberiam concessit, ubi tributorum remissione, & singulari comitate gentis principes sibi deuinxit, & populorum studia sibi conciliauit hybernaculorum imitatione. Nam milites non habuit in urbe, ut ceteri fecerant, sed in aperto, ut tabernacula erigere cogerentur. Sed à Mannio Iberia pulsus, in Hispaniam transcendit. Citerior longè, lateq; patens Tarraconensis cognominatur, à Tarracone urbe condita à Scipione. Ibi amnis Iberus est, qui Tarraconensem rigat, & in Mediterraneum influit.

Quoniam] Colatione eorum, quos recensuit, exterminationem Caesaris contemptum, ducto argumento à maiori ad minus, ut inferat eum illis Cæsarem non esse confesendum: simul se Duce à Senatu lectum ad furorem frangendum: simul optat Crassum reducere à Parthico bello.

ubi is cum filio fusus, casusq; fuerat: ac tum futurum, ut Spartaci serui exemplo, & simili caussa periret. Magnus profectò contemptus. Omnia insolentiae plena, cum Cæsarem ita contemnat, ut cum mancipio gladiatore, eiusq; interitu conferat. Scythicas oras nunc Perficas dicit, ubi cæsi fuerunt Crassi: ipsumq; adeò Cæsarem furere, quod iudicet eum in patriam impium, contra quam arma indueret.

Spartacus] Medio Hispanici belli ardore, bellum periculosum Populo Rom. à seruitijs fuit ortum. Lentulus quidam Capuæ, homo apprime locuplet, magnam fortunam in gladiatura usura, unde non tenuis illi quaestus erat, alebat. Magna eius familiae pars erant Galathæ, & Thracæ. Horum multi ob seruitiam lanistæ fugam meditati fuere. Re indicio prodita, DCCC & duo fugam fecerunt, reliquis metu supplicij retentus. Florus libro 3. capite 20. tradit Spartacum, Chrysum, Oenomanum, effracto Lentuli Ludo, cum 70. & amplius eiusdem fortunæ uiris erupisse, seruisq;, ad uexillum, & auxilium uocatis, breui decem millia hominû & amplius coiuisse. Spartacus hic Thrax fuit natione, audacia, uiribus, gladiatorijsq; lateribus longè omnium princeps. Cum hic quondam uenalis Romam produceretur, tradunt quidam draconem ad dormientis caput contractum in spiram apparuisse. Quam rem saga mulier conspicata, prædixit id ostentum formidabilem hominis potentiam aliquando portendere, sed que infelicem haberet exitum. Primum Vesuuium, ut aram iuris (sicut Florus ait) occupauit, quod ad decem millia fugitiuorum undiq; confluxere. Inde ex agris spe rapinæ non parua multitudo egregiè armata illi se coniunxerunt. Et arma parim è proximis uicis petiuere: partim uiatoribus passim surripuerunt. Montem inuadunt undiq; abruptum, præterquam ab una parte qua in summum cacumen per angustus erat ascensus. Hinc illis unicum primum studium erat, ut corpora armis munirent: clipeos nonnulli uimænos fecerunt.

Ab hoc, Iberi populi iuxta siti: & Iberia Græcis Hispania uniuersa dicitur, Oritur autem fluius Iberus, siue Iber in iugis Cantabricis, ad radices montis Pyrenæi. Primum autem labitur per campos, & aperta loca, æquis spacijs ab Idubeda, & Pyrenæo montibus medius ad CCCC L. M. pass. à fonte digressus, mari, quod ab ipso Ibericum nominatur, uno ostio miscetur contra Baleares, & Pythiusam. Erat Iberus ex fœdere terminus imperij Pop. Rom. & Carthaginensium. Haud procul ab hoc amne erat Saguntus. Cæso Perpenna, decimo anno Sertorianum bellum finitum fuit.

Quoniam] (si qua fides) his te quoq; iungere Cæsar Inuideo, nostrasq; manus quod Roma furenti Opposuit, Parthorû utinam post prælia sospes, a Et Scythicis Crassus uictor remeasset ab b oris, Ut simili caussa caderes, qua Spartacus hostis. Te quoq; si superi titulis accedere nostris. Iusserunt, ualet in torquendo dextera pilo, Feruidus hic iterum c circum præcordia sanguis Incaluit, d disces non esse ad bella fugaces Qui pacem potuere pati, licet ille solutum Defectumq; uocet: ne uos mea terreat ætas: Dux sit in his castris, senior dum miles in illis.

apprimenda, & sedendo fame in potestatem redigendi. d al. dices. Sed spes eum sua fefellit. Spartacus non paulò callidior, nocte suis auctor extitit, ut uirginis fimbriis contortis sese è rupibus demitterent, & ita à tergo stationem Romanos inuaderent. Cessit Spartaco suum consilium scilicet: casis fugatisq; Romanis, castris eorum comeatu referatis, positur. Hæc fama uictoria non solum fugitiuorum, uerum etiam magnam uim ingenuorum undiq; se huc agglomerauit. Mittitur à Senatu P. Vatinius cum duobus legatis, cum exercitu: iterum uincuntur. Rursus Cossinius, siue Cossius: agitur in fugam amissis omnibus impedimentis. Vatinius ingenti prælio uictus, equum etiam, & lictores amisit. Habebat tum in armis Spartacus septuaginta millia armatorum, ut par uideretur opibus Romanis: & affluebat indies maior, atq; maior colluies sceleratorum hominum. Sensit pudore motus, ciuitatem hæctenus inuictâ, huic fecit, casis suisq; prætorijs, & consularibus copijs cessisse, maioribus uiribus Consules mitti, qui ad Garganum montem profecti, Chrysum (aly Crisum uocant) ex Spartaci Ducibus unum obuiam habuere, triginta millibus pedum instructum. Vincitur cum exercitu Chrysus, & occumbit ipse. Spartacus nuncio cladis accepto, dum per Apennini iuga ductat urunq; exercitum Consularem insequentem à tergo, & à fronte insequentem, uicit, trecentos Romanorum captiuis Chryso immolatis iter Romam uertit. Verum de hæc pugna bis per omnia uariant Plutarchus, & Appianus. Thuriû inde (Florus Thoram scribit) concessit: occurrit ei M. Licinius Crassus, præmisso legato, ut sine certamine uestigio inhaereret. Sed qua fuit temeritate, descendit in aciem, & fusus fuit. Crassus per Lucaniam progressus, hostem ad mare usque secutus fuit. Duobus prælijs, (uariam in hoc auctores) altero matutino, altero circa uesperam, uiginti millibus casis: uel ut Liuius, triginta quinque prostigatus fuit. Ut cætera in pauca contraham, Spartacus non con-

re. Hinc latrocinij omnes uias infestare: prædari deniq;. Claudius, siue Clodius (ut d'Vetus cod. Florus) tumultuosè legit. Et Scyex agris contracta multitudine trium milliû remeasset armatorum, primus Crassus ab huc acurrit, qui occluso angusto aditu monb al. aruis, tis, certam conceperat spem breui illius c. al. hæc & seruilis multitudinis circa.

Verus codex discant. or, nocte suis auctor extitit, ut uirginis fimbriis contortis sese è rupibus demitterent, & ita à tergo stationem Romanos inuaderent. Cessit Spartaco suum consilium scilicet: casis fugatisq; Romanis, castris eorum comeatu referatis, positur. Hæc fama uictoria non solum fugitiuorum, uerum etiam magnam uim ingenuorum undiq; se huc agglomerauit. Mittitur à Senatu P. Vatinius cum duobus legatis, cum exercitu: iterum uincuntur. Rursus Cossinius, siue Cossius: agitur in fugam amissis omnibus impedimentis. Vatinius ingenti prælio uictus, equum etiam, & lictores amisit. Habebat tum in armis Spartacus septuaginta millia armatorum, ut par uideretur opibus Romanis: & affluebat indies maior, atq; maior colluies sceleratorum hominum. Sensit pudore motus, ciuitatem hæctenus inuictâ, huic fecit, casis suisq; prætorijs, & consularibus copijs cessisse, maioribus uiribus Consules mitti, qui ad Garganum montem profecti, Chrysum (aly Crisum uocant) ex Spartaci Ducibus unum obuiam habuere, triginta millibus pedum instructum. Vincitur cum exercitu Chrysus, & occumbit ipse. Spartacus nuncio cladis accepto, dum per Apennini iuga ductat urunq; exercitum Consularem insequentem à tergo, & à fronte insequentem, uicit, trecentos Romanorum captiuis Chryso immolatis iter Romam uertit. Verum de hæc pugna bis per omnia uariant Plutarchus, & Appianus. Thuriû inde (Florus Thoram scribit) concessit: occurrit ei M. Licinius Crassus, præmisso legato, ut sine certamine uestigio inhaereret. Sed qua fuit temeritate, descendit in aciem, & fusus fuit. Crassus per Lucaniam progressus, hostem ad mare usque secutus fuit. Duobus prælijs, (uariam in hoc auctores) altero matutino, altero circa uesperam, uiginti millibus casis: uel ut Liuius, triginta quinque prostigatus fuit. Ut cætera in pauca contraham, Spartacus non con-

tentus fuit uicorum, & uillarum uastatione, sed Nolam etiam, atque Nuceriam, Turios, & Metapontum populatur. Reuocatur ex Hispania Pompeius à patribus, ubi bellum Sertorianum iam esset confectum. Spartacus eius aduentu cognito, Brundisium iter intendit, fossa, quam Crassus in Chersoneso Rhegini agri duxerat, quam ille occuparat, superata. Verum ubi accipit Lucullum quoque ex Asia reuocatum, illic esse, cum rebus desperatis, omnem uim in Crassum conuertit. Ibi atrocissima pugna Spartacus post incredibilem suorum cadem, uulnere in fame accepto, in genua concidit: altero poplite demisso, nonnihil obiecto clipeo hostem distinuit. Cuius casu caetera multitudo, cum magna strage in fugam uersa, in proximos montes se abripuit. Ibi rursus instaurato praelio, ad unum omnes caesi fuerunt exceptis sex milibus, quos omnes Crassus in cruce sustulit. Laus igitur confecti Seruilis belli penes Crassum fuit.

Simili causa] per speciem latrocinij, ut ille manu seruorum contraclia. Caesarem Spartaco, eius exercituum seruorum manui comparat. Nam Spartacus fugitiuus rapinis, & latrocinij cum facinorosorum fece Italiam uastarat. In iure Ciuili; causa cadere is dicitur, qui plus petiit. Cicero libro primo de Orator. Ridens, & stomachans Scauola, cum Hypseus maxima uoce, plurimis uerbis à M. Crasso praetore contenderet, uti ei, quem defendebat, causa cadere liceret. Cn. autem Octauius homo consularis non minus longa oratione tecu-

faret, ne aduersarius causa caderet. Reprehendit Cicero duos Oratores, qui iuris ciuili ignorantia, quidnam esset, causa cadere, ignorarent. Quintilianus libro septimo, Nam est etiam periculosum, cum si uno uerbo sit erratum, tota causa cecidisse uideamur.

Te quoque si superi] Spartaci uicli, & Sertorij debellati laudem insolenter sibi uendicat Pompeius, ad quarum rerum titulos, & Caesarem se adiecturum minatur. Caeterum, quem de ultimis rebus Spartaci, & Crassi gesta fuerunt, paulo diuersus à Plutarcho prodita sunt. Valet in torquendo dex.] Laudat se à uiribus corporis, quibus praeter aetatem ualeat: & confirmat milites collatione ducum, & utriusque exercitus. De pi lo alibi dictum est.

Dux sit in his castris.] De se loquitur, & multis bellis exercitato, qui auctoritate polleat, faelix in rebus gerendis, peritus rei militaris: postremo, in quo summa sit uirtus: quae quatuor in summo imperatore requiruntur, ut Cicero in oratione pro lege Manil.

Dum miles in illis] Quemadmodum Dux non à uiribus, sed prudentia, quam aetas adfert, & militaris rei artibus iudicatur, ita miles non tam ab aetate, quam uirtute censendus est. Caesar cum suis militibus iam decem prope annos in Gallia cōsenuerat qua pacata in Italiam redierat. Videtur tamen eleuare milites Caesarias nos, quasi exercitatos, cum exercitus eius ex robore ueteranorum ferme constaret.

a Vetus cod. Quo potuit ciuem populus perducere a liber post liber nem.] Ephronesis in Ascendi, supra quod nihil, nisi regna reliqui habet inter- amentiam Pop. Rom. Non priuata cupit Romana quisquis in urbe rogat, sic & qui Caesaris potentiam in suam seruitutem armarunt se qui cupis, paras. dem insecuisse ad gloria usque fastigium, ac supra se nihil nisi dominationem reliquisset. et Caesarem ad dominatum aspirare, rogat, ut & qui se conetur superare. Nisi regna] quetur, usque nisi regnum enallage numeri. Non priuata.] Ego ad An uanæ, ad summum perueni: ergo qui me superare contendit, d al. quos fudit. dominatum affectat. Caesar id studet, ut me superet, res linquitur ergo, eum ad tyrannidem aspirare.

Hinc Consul.] Confirmat suorum animos à sua, Consul, & Senatorum auctoritate, qui à sua parte stant. Sequitur itaque argumentum à facili, Caesarem breui uelum iri. Vterque. Calid. Lentulus, & Marcellus, de quorum posteriori alibi dicitur. Caesar ne.] Obiectio, quam refutat, à fortune prouidentia, quam dicit tam caecam non fore, ut id fieri patiat. Mirè uariant codices uetusti, manu scripti à recentioribus. Veteres habent, paras, & cupis, ut multis alijs in locis ostendimus, & alijs in locis ostenduntur.

Te quod nihil Fort. na.] A uersio ad fortunam, cuius nutu hac rerum peruentum sit. A turpi.

Multis ne rebel.] Causas quaerit, quamobrem Caesar arma in patria induerit. Constat multos annos, quos periphrastis, à multis quinque circumscribit, Galliam

Quo potuit ciuem populus perducere a liber Ascendi, supra quod nihil, nisi regna reliqui Non priuata cupit Romana quisquis in urbe Pompeium transire b parat, hinc Consul uterque Hinc acies statura Ducum e est. Caesar ne Senatus Victor erit non tam caeco trahis omnia cursu, Te quod nihil Fortuna pudet, multis ne rebellis Gallia iam lustris, aetasque impensa labori Dāt animos, Rhēni gelidis d quod fugit ab undis, Oceanumque uocans incerti stagna profundie Territa quaestis ostendit terga Britannis. An uanæ tumuere minæ, quod fama furoris Expulit armatam patrijs e sedibus urbem.

Pop. Rom. infestam fuisse, & multas iniurias ab ea profectus. Lustrum quinque annorum tempus est: & meretricia domus lustrum uocatur.

Rheni gelidis.] Calumniatur res gestas Caesaris. Etenim decimo die, pote, quo Rhenum mira celeritate iunxerat, absolute, exercitus fuit in

hospicium transmississe, Caesar Sicambros statim inuasit, praesidio utrinque ad pontem relicto. Qui dum ponebatur pons cum liberis, & uxoribus in syluis secesserant. Quorum fines Caesar ferro, & igni populatur, digressus fuit in fines Vbiorum, qui socij erant Pop. Roman. Paucis interiectis diebus Sueui, qui omnem imbellera multitudinem in syluarum solitudines ablegarant, in unum locum collegerunt pugnandi consilio, si Romanus imperator ad se uenisset. Ratus itaque Caesar satis Romano nomini, quod super Rheno, Germanos partim clade uilius fuisset, partim in fugam belli fama compulisset. duodeuiginti diebus trans Rhenum haesit: inde copias omnes in Gallias rescisso post se ponte, duxit, ne Germanos in Galliam irrumpere uolentibus aliquando usui esset. Hoc consilium Pompeius hoc loco fugam appellat.

Oceanumque uocans incert.] Gallici maris & afluaria Britannica Oceanum nominat maris incerti, ob perpetuam reciprocationem: & constat in his bellis ad duo lustra Caesarem haesisse, Caesar priusquam copias in Hyber-

A in Hyberna dimitteret, statuit cum exercitu in Britanniam traicere. Causa inferendi belli Britannis erat, quod satis compertum haberet, ab ijs auxilia Gallis transmissa fuisse, qui oram Oceani accedunt, quos ipse bello domuerat. In litore Britannico diu certatum fuit cum insulanis, ad naues usque occurrentibus. Dubio inde certamine hostibus paululum submotis, donec alij super alios in litus euadentibus, submotis, Britannia loco pulsi sunt. Hi missis statim ad Casarem legatos, pacem exorauerunt, datis obsidibus, quos impetrauerat. Naues, quibus equites uehebantur octodecim, in insula conspectu tempestate disiectæ, & oppressæ, post longam iactationem, egrè Gallicum litus tenuerunt. Inde plena luna maior Oceani uis Gallicas naues propè omnes afflixit. Quæ clades, quod nulla esset materia ad sarcindas naues, uehementem perturbationem Casarianis attulit. Insulanorum principes aduersa hac calamitate, iterum in Casarem coniurant. Et iam legionem septimam, quæ frumentatum iuerat, insigni clade affecissent, ut Casar puluere ex castris conspecto, cum stationarijs cohortibus maturè laborantibus adfuisse. Plures inde dies facta tempestate coorta Romanos in castris continuit. Interim hostes copijs auxiliis recentis prælio Romanos repetunt: dimicatur acriter, funduntur, fuganturq; Britannia cum insigni clade. Atque ita afflictis iterum de impetranda pace ad Casarem misere: quia impetrata duplum obsidum numerum, ut imperabatur, tradiderunt. Quibus acceptis in Galliam redijt. Atque hunc in modum Casar ostendit terga Britannis, si modo ostendit. Confecto Teutonico bello, repetiuit Britanniam, quam

uarijs belli casibus tandem Populo Romano uectigalem fecit. Stagna profundi.] Quod Oceanus multis locis modo reciprocatione sua sit uadus, modo profundum præcepit, idq; septenis horis.

Britannis.] Insula eius forma triquetra est ferme, ut Sicilia, triginta circiter millibus passuum: Transiit ab Icio portu (Calecum hodie uocatur) in insulam. Eo latere, quo Galliam spectat, ab ostijs Rheni, ad Pyrenæi arcta ex aduerso prætenditur. Ab Icio, unde Casar soluerat, trecenta & uiginti stadia, ut modo dictum est. Alij paulò diuersius. Plinius à Gerosiaco Morinorum gentis latere proximum traiectum prodidit, quin quagenum millibus passuum. Quondam Albion insula dicta fuit, hodie Anglia, ab Anglis Saxonum gente, quæ sub Valentiniano illo, qui ex Constantio & sorore Honorij Placidia natus imperauit, eam insulam ingressa tenuit. Quidam arbitrantur, Anglos in totum Germanos esse origine: & notum est Scotos inde ortos. Circius Britannia habet uicies centum millia passuum. Ad Occidentem solem Britannia, Hibernia adiacet, dimidio minor insula, pari spacio ab ea distans, quam illa à Gallia. In medio traiectu, insula Moria est. Casar Britanniam uidit magis, quam uicini, idq; ob eius magnitudinem. Postea Claudij Imperij armis propius innotuit. Ad postremum Vespasiani ductu Romano Imperio tota adiecta fuit.

Vane tumuere minæ] inefficaces, & sine uiribus, quasi tuo aduentu territi urbem deseruerint ciues, cum mea signa sint secuti. & Consularem maiestatem quod pro Casare est, id ad se attrahit. Nam plures propè Casarem, quam Pompeium sequebantur.

Heu demens.] Dissoluit falsam Casaris existimationem, transijt ad ebuccinationem rerum à se gestarum, quæ magnificè uehit: & mirum in modum dicendo amplificat, quod potest, ut agnoscat magnam ostentatorij factorum suorum: si modo τὸ ὑπερον persone seruat poëta. Por

Heu demens, non te fugiunt, me cuncta sequuntur. Qui cum signa tuli a toto fulgentia Ponto Antè bis exactum, quam Cynthia conderet orbem. Omne frerum metuens pelagi pirata reliquit, b Angustaq; domum terrarum in sede poposcit. Idem per Scythici profugum diuortia ponti Indomitum regem, Romanaq; fata morantem Ad mortem Sylla foelicioꝝ ire coegi. Pars mundi mihi nulla uacat, sed tota tenetur Terra meis, quocunq; iacet sub sole, trophæis. Hinc me uictorem gelidâs ad Phalidos undas Arctos habet, calida medijs mihi cognitus axis Aegypto, atq; umbras nusquam flectente Syene.

lis, nedum externis mederetur. Cilices Romanorum incuria freti, non solum nauas prædâi sunt, sed & urbes diripuerunt, & insulas. Hoc successu crescentes, quaestioso latrocinijs commercio multos in societatem attraxerunt. Habebant multos in locis praesidia, & stationes maritimas. Hoc assiduo

a Vetus cod. medio fulg.

b Vetus cod. Angustaq;. Item, & alter cod. in quo: fuc in legi- tur.

ro heu, non est hoc loco dolentis uox, sed exclamatis per contemptum. Non te fugiunt] Antithesis, non fugiunt te, sed me omnia sequuntur. Atque hinc orditur enumerationem rerum gestarum suarum: primum quidem à bello piratico, quod paucis diebus confecit.

Pirata.] Operepretium fuerit piraticum bellum paulo alterius à primi. Cilicium motibus repetere, rem planè memorabilem. Flaud multo post, quam Pop. Romanum Mithridate terra, mariq; bellare cepit, è suis sedibus euagati fuerunt Cilices. Hi paruo initio mare latrocinijs infestare adorti, paulatim dulcedine rei allecti, & Mithridatis opibus adiuti omnia maria latrocinijs infesta reddidere: hæc maximè occasione adducti, quod ea tempestate res Romana civilibus armis esset

quaestu in tantum creuerunt eorum opes, ut auratis nauium rudentibus, ac malis uerentur, purpureis uelis, & remos aris loco argento præmunirent. Iam 50. urbes passim ab his tenebantur, & mille amplius piraticæ naues littora circumquaq; insederat. Sed ne Afylis quidem ac templis pareebant, quorum præcipua referuntur, Clarium, Didymeû, Samo thracium, telluris Fanum, in Heramione, Aesculapij in Epidauro, Neptuni in Isthmo, Tannaro, & Calabria Thraciæ, in Actio, & Leucade, Apollinis: Iunonis in Samo, Argis, & Laconia: præter ista alia diripere. Ab his piratis Casar fuit captus: Sextilius item, & Belinus prætores urbis, & matrone aliquot nobiles. Sed & P. Clodius in eorum potestatem uenit ille, à quo Cicero postea in exilium actus fuit. Cum iam nihil toto mari iuum esset. Aulus Gabinius roga-

tionem tulit ad populum, ut maris imperium Pompeio decerneretur, à Gaditano freto, ad Syriam, & Pamphiliam: ab Helleponto, ad Lybiam & Aegyptum. Pompeius 15. ex Senatorio ordine legit, quibus suo arbitrio legatorum nomine ueretur: sumpsitq; tantam ex aërio pecuniam, quanta satis erat ad alendam classem. Quin ad hoc bellum, reges, dynastia, & socij Pop. Rom. auxilia, pecunias, & commeatum misere. Et ne quã hostibus pateret effugium, circa omnes oras maritimas singulos legatos cum certo nauium numero disposuit: ipse cum sexaginta lectis nauibus, Tyrreno mari, Siculo, Sardo, Libyco, prius lustratis, quod quadraginta diebus perfecit, in Ciliciam, quæ arx prædonum erat, iturus, prius Romam diuerit: inde Ionium emensus Athenas uenit. Athenis in Ciliciam traiecit. Hic multi piratarum supplices se dederunt. Recepit inde Coracesium, & alia obscura quædam loca, quæ pirata cum uxoribus, ac liberis infederant. Hi uno nauali prælio fracti, quod sub Pompeij accessum fuerat commissum, tandem in potestatem uenerunt. Appianus ne pugnam quidem scribit. Dedita feruntur uiginti millia hominum. Piraticæ naues captæ 306. Bellum breue quadraginta dierum, & inuentum.

Ponto mari.] Nam naues 270. instructas eduxerat. Ante bis.] Duobus mensibus Lunaribus, Luna uiginti & septem diebus, & horis sex lunarem mensem efficit. Augustaq;.] Pompeius prædonum turbam procul à mari ablegatam, partim Solis urbe in Cilicia, per id tempus à Tigraue propè in solitudinem redacta, partim Dymis oppido Achaorum collocauit. A noua hac colonia Solensium urbs Pompeiopolis appellata fuit.

Idem per Scythici profug.] Idem Pompeius Mithridatem regem Ponti, quem hoc loco indomitum regem uocat, graui bello uicit. Confecto bello Piratico, cum adhuc esset Pompeius in Cilicia, accepit per literas à Roma, rogatione Manliæ, suafore Cicerone, Mithridatici belli prouinciam plebiscito sibi decretam, id quod omnes copias, quæ per id tempus in Asia erant, suo imperio adiectas esse. Nouæ sub hac rogatione prouincie illi adiectæ sunt, Phrygia, Lycaonia, Galacia, Cappadocia, Cilicia, Colchis, & Armenia, Pompeius tanti imperij nuncio accepto, femur suum percussisse dicitur, ac cum gemitu pronunciaffe: heu infirma certamina: quanto satius fuisset, ignobilem nasci, si à militari cura nunquam discedendum sit. Præstaret, ut tanta exoneratus inuidia, in agnis cum uxore, ac liberis tranquille in secessu, & otio consenescerem. Ceterum accepto exercitu à Lucullo cum magna contentione, Gallacia Mithridatem expulit, quam statim post discessum Luculli occupauit. Tendentem regem ad Euphratem cursu est assequutus, compulsiq; ad pugnam. Habebat Mithridates in castris, triginta millia pedum, & duo millia equum. Quibus ferme omnibus casis cum tribus tantum euasit. Alij eum cum scutorum globo ad Inoram uenisse scribunt, unde à thesauro suo sex millia talentorum in milites reliquos distribuit. Inde uer in Armeniam tendit. Pompeius, qui Mithridatem in Colehidem usque fuerat sequutus, ulterius hostem insectari desiit. Hic cognito Oraxem, & Tocum reges, alterum Iberum, alterum Albanorum, cum septuaginta millibus hominum super Cydnum amnem sedere eos assequutus ubi profugisset, ad deducio-

nem compulit. Iberibus superatis ad Caspium mare flexit iter: ac mox in Tigranem omnem bellum uicit. Taurum transgressus Antiochum primum, inde Darium Medorum regem, qui cum Tigraue socia arma iunxerat, uicit. Bellum sub ista in Iudæam transfudit contra Aristobolum: mouitq; castra ad Hierosolyman. Qua accepta cum regia pecunia, cum diuinis humanisq; omnibus, regressus fuit in Syriam, quod Mithridates legatos misit, ad impetrandam pacem, tantum petens, ut ex omnibus gentibus, quæ 22. erant, paternum solum regnum retinqueretur, & quidem tributarium. Responsum fuit, pacem quidem impetrari posse, si ipse Tigranis exemplo ueniret, ut pro se supplex deprecaretur. Hoc responso motus rex, bellum renouare conatur. Expugnata arce, in qua quatuor Mithridatis filij erant, sequuta fuit Cheronesi defectio, & omnium circa Pontum locorum.

Idem per Scythici.] De Scythia alibi multus à nobis habitus est sermo. Romanasq; fata.] perpetuum uictoriarum cursum renouantem, quod sub inde rebellaret. Ad mortem.] Mithridates omnium gentium: auxilijs destitutus, ad Gallos fugere in animo habuit, ut cum his iuncta societate Italian inuaderet: cum audiret Pharnacem filium longè charissimum ad Romanos defecisse. Habuit Mithridates in capulo ensis uenenum, quod ad omnem usum præfens circumfererat: quo mixto duabus filiabus prius extinctis, ipse eo sæpius hausto, extinguere nequiuit, quod antidotis, & medicaminibus ab inuente ætate affuetus aduersus domesticas fraudes, & insidias fuisset. Quare Bittitum unum ex Cætarum ducibus, qui ibi forte aderat, precibus ad se confodiendum ferro pepulit ne uiuus in hostium potestatem redactus in triumphum Romam abduceretur. Sic perijt Mithridates, cognomento Eupator.

Sylla felicior ire.] Alludit ad Syllæ felicitatem, qui hunc ad uenenum, aut aliud quoduis mortis genus cogere non ualuit, sed facta cum eo pace, Romam cum exercitu redijt. Pars mundi.] Alia propositio uniuersalis, quam in partes diducit, ἀποδιαιρέσις. Trophæis.] uictorijs, synecdochis: signu pro signato. Erat enim τροπαιόν, signum eo loco erectum, ubi hostes in fugam uertissent, παρὰ τὸ τροπαιόν, uerto, τροπαιόν, trophæum, tenui in aspiratam uersa. Quocunq; so.] Sub quocunq; mundi climate, quacunq; plaga, quam Sol perlustrat. Phafidos undas.] Ad Septentrionè sua signatuisse se iactat. Nam cum Mithridatem in colchidem usq; sequutus fuisset, eum ulterius persequi destitit. Est autem Phasis amnis Colehidis Maximus, & clarissimus, de quo alibi Lucanus Colehorum, qui rura fecat diuisissima Phasis. Quo nomine etiam urbs iuxta fuit Plinio. Strabo tradit fluuium centum, & uiginti pedibus iungè, antequam in Pontum perueniat. Aded enim uagus est, ut hinc inde magnum fluuiorum numerum accipiat, quorum præcipui, & nauigabiles sunt, Glaucus, Hippus, Cyaneus. Quamuis Ptolemæus Hippum, & Cyaneum seorsim in Pontum influere dicit. Valerius Flaccus de Phaside.

Magnus ubi aduersum spumanti Phasis in æquor
— Ore ruit.

Strabo. Φάσις ποταμὸς ἐξ ἄρμενίας διέχεται πρὸς ἄμα μὲν τὸν τῆς Ἰππορίας γλαύκου, καὶ ἐξ οὗ ἐς τὸν ποταμὸν τῆς κυανέου ὀνομασίας πόδας. id est. Phasis amnis ex Armenia

A Armenia defluens recipit, Hippum, & Glacum: egrediturque in Pontum, prope eiusdem nominis urbem. Initio Arcturus dictus fuit. Fabulosam mutati nominis rationem tradit Plutarchus, ἡ ἄνω ὡσεὶ ποταμῶν. Pompeius dilapsus ex Colchide Mithridate, pro magno duxit negotio, omnia de Iasonis in eam terram accessu argumenta perdiscere. Multi auriferi fontes è Caucaso secesserunt. Locorum accola pelles in ima uada demergunt: & aurum uelleribus implicium legunt: unde de aureo uellere tanta fabulandi materia potius præbita fuit. Sulpitius, Phasidem ultra ostia Tanais in Pontum fluere dicit: quod, inquit Glareanus, corruptum puto: nam logè à uero abest, nisi Hyperboreum loquentem facias. Sed quo minus restitui possit, in causa est, quod non citat authorem, unde ea descripsit, quod ferè solet. Hæc Glareanus. Arctos.] Per Arctum, hoc est, ursam, plagam Septentrionalem indicat cui subiecta est Phasis, cum Colchide, alijsque Ponticis nationibus.

Calida Syene.] Septentrioni opponit plagam meridionalem, ubi etiam tutor pueri regis Ptolemæi à Senatu datus fuerat, & sub Sylla antea adolescens circa eam mundi plagam res magnas cum exercitu gesserat.

Umbra nusquam flectente Syene.] Amplificatio expeditionis suæ per eas terras. A sine Aethiopia in sua Syene Aegypti ditionis incipit: quousque & Aethiopicum, litem ingressus Strabo Amasenus totam eam regionem perlustrauit, temporibus Augusti. Nomen habet à Syene Daëti filio. Inter oppida Aegypti interioris, nullum est post Thebas, Syene clarius casu magis, quam uirtute. Nam cum ab Aethiolorum peritiis apud ueteres terra secundum latitudinem in septem partes, quas climata dixerunt, diuideretur, (Appianus propter neotericam tantum obseruationem in nouem se. at) ab urbibus, aut flu-

minibus, aut regionibus, aut in ualis, aut montibus illustrioribus climatibus sua nomina inuenerunt. Est autem clima spatium inter duos parallelos conclusum, in quo ad semihoram mutatur horologium. Ab æquatore, uirumque ad polos perpetuo dies fiunt inæquales. Climatum nomina hæc recensentur. Dia Meroës: dia Syenes: dia Alexandrias: dia Rhodon: dia Romes: dia Pontos: dia Boristhenes: dia Rhipheon: dia Danias. Iisdem nominibus etiam recensentur meridionalia climata, præfixa præpositione αὐτοῖ, hoc est, contra ut, anti dia Meroës: anti dia Syenes. Itaque parallelus Cancrici prope terras imminet: qui cum Solem sustinet radijs perpendiculariter decessatis, hora meridiei nullam corporibus umbram reddit, sed absunt. Atque hinc Syenen nullam umbram flectere dicit Lucanus, ubi Sol primum punctum Cancrici tetigerit: secus fit in ascensu, & descensu. Eo nomine Thebas ueteribus celeberrima facta fuit. Plinius lib. 2. cap. 72. Simili modo tradunt, inquit in Syene oppido, quod est supra Alexandria, quinque millia stadiorum Solstitij die medio nullam umbram iaci: puteumque eius experimenti gratia factum, totum illuminari. Ex quo apparere, Solem illi loco supra uerticem esse: quod etiam in Italia, supra flumen Hypasin fieri tempore eodem. Onesicritus scripsit. Hæc Plinius. Medium Axem exponit Sulpitius, meridiem. Die enim Solstitij, qui in primum punctum Cancrici incidit, linea meridionali nullam sibi sol reddit umbram secus cum oritur, & cum uergit ad occasum. Macrobius, rem quidem, inquit, attingit Lucanus, sed turbauit uerum. Non enim nunquam flectit, sed uno tempore. Sed calumnia uerius est Macrobianæ, quam sincerum iudicium. & expositio loci huius cum poeta de Solstitij puncto tantum loquitur. ut modo dixi.

Occasus mea.]
A Meridie ad Occasum migrat, hoc est, in Hispaniam. Hic à Perpenna Sertorio occiso, ipse in hostem profectus Perpennam

uicit, & interfecit. Cuius belli medio ardore inopinatum periculi fuit à seruitijs Pop. Ro. motum. Tethymque.] fluens ac refluens fretum Gaditanum indicat, in quod Bætis fluius ex Tarracoeni agro demissus, per hanc ferè mediâ, sicut nascitur uno amne contra Gades decurrit. Inde ubi non longè à mari magnum lacum fecit, quasi ex uno fonte, inquit Mela geminus oritur: quantumque simpliciter alueo uenerat, tantum singulis effluit. Tum alter sinus usque ad finem prouincie inflectitur, & ad radices Mariani montis in Gaditanum fretum infunditur. A Bæti ipsa regio Bætica olim dicta fuit: hodie regnum Granae. Inter multa oppida, Corduba & Hispalis, colonia quondam Romana, maxime illustres sunt: Quæ uerò media fronte in Oceanum excurrit Lusitania est, Ana fluius à Bætica discretus. Ibi oppidum Ullisippo: præter quod Tagus haud procul inde in occidentalem & ipse effunditur Oceanum, medius inter Anam, & Dorum amnes.

Arabs, me Marte feroces.] Transit ad ortum. Scribunt Pompeium apud Scipionem fuisse, cum es Pharma-

Occasus mea iura a timer, Tethymque fugacem
Qui ferit Hesperius post omnia flumina Bætis.
Medomitus cognouit Arabs, me Marte feroces
Heniochi, notique erepto uellere Colchi.
Cappadoces mea signa timent, & dedita sacris
Incerti Iudæa Dei, mollesque Sophenæ:

bia Pælici, Deserta, & Petrae alibi dicitur.

Heniochi, notique erepto uellere.] Mithridates ubi comperit Tigranem iuniorem à patre ad Colchos defecisse, & percussoribus sua præmia esse profecta, in Armeniam iter intendisset per Colchidem & Dioscoros, per Heniochos ad Bosphoros penetraturus. Erant Heniochi à Græcis oriundi. Nam ut Dioscurias, ita oppidum Heniochi, Castoris, & Polluci in eas terras aduentum coarguunt. Terra, & ipsa gens ab his nominata est. Hos Aristoteles carne humana uesci arbitrat. Ptolemæus Heniochos in Sarmatia Asiaticæ Chersoneso collocat, quæ Taurica opposita est inter Cercetas, & Suantolchos. Apud Strabonem uariè ponuntur, id quod etiam annotauit Glareanus. Apud eorum montes Araxes fluius oritur, si uerum est Solinus, quod negatur à multis. ἡ ἄνω, à Græcis dicuntur. Colchi.] extrema regio est ad occasum, & nobis proxima, non historia modo, sed fabula Medæ & Iasonis, & expeditione Argonauticæ aurei uelleris ergo celebrata. Is tractus auri, metallique diues est, Veteres

eis nuncio cognouit
Mithridatis interitum. al. timent.
Plutarchus eum in
Arabiam tum fuisse
tradit, Iosephus in Iu
dæa, cum in Aristobolo
lum moueret. De Ara

A *serpres uertit. super montibus Armenia. Græca translatio legit quoque ἐν τῷ ὄρει τῷ ἀραρῶν, in montibus Ararat, sed repetitio articulo τῷ, ut ostendatur singularis montis altitudo.*

Cilicisq; feros.] Cilicia media est. inter Phœnicem, & Pamphiliam ad meridiem, quâ Cyprium perlego obuersa spectat, & tota môtanis. clausa est. nisi ubi mare ad meridiem montibus includitur. Ad Septentrionem, Capadocia, terris quibusdam minoris Armenia: ab Ortu, Syria ab Occasu Pamphilia, & Tauro sequestro dirimitur. Ad meridiem, Iſticum habet sinum, ad Issum oppidum usque. Quæ quidem loco angustia: per Amanum montem Syriam aperient. Portæ Amanicæ, & Pylæ, Syria etiam portæ scriptoribus dicuntur: quod portis perinde, ut Caucasæ, & Sarmaticæ claudi queant. Occasum uersus, ad Anemurium promontorium, & amnem Melam horrenda montana eam exasperant, in quibus Ciliciæ portæ alicubi sunt periculoso Alexandri Magni transitu celebratæ. In Cilicia Pompeius piratas domuit.

B Verba ducis nullo.] Orationem Pôprij in speciem magnificâ partes nullo plausu, nullaq; acclamatione profequita fuerunt, quod is nondum ad pugnam satis instructus esset: siue quod in extrema ora Italiæ, quò omnes undique ex nouis delictibus conuenire iusserat expeditior nauigatio in Macedoniam esset: & ob id uisum fuit reuocare signa, & Brundisium cõscendere. Nec matura.] Amphibolû utrû petunt classica promissæ pugna, an nò. Nec petunt Classica pugna: uel sic, petût classica, nò matura ad pugna. Sed illud relictus, nò potuisse pugnandi copiâ, nondû maturâ ad conflictum. Et notum Ciceronis canillum est, qui eum in castra Dyrrachina paulo serius uenisset reliquis, interrogatus cõtempitiû a Pompeianis, cur tardius adesset, respõdit quod maturè satis ueniret, quod nihil parati ad bellum inueniret. Sensit & ipse metum Magnus.] Hic uersus, & is qui sequitur, non habentur in uetusto exemplari, manu in membranis Italicis caracteribus scripto. Causa est, cur ne Pompeius ipse quidem pugna copiam poposcerit, quod trepidarit.

Placuitq; referri.] Retro Brundisium duci cohortes. Pulsus ut armenis primo cer.] A comparatione sumpta à natura tauri, ab armentis pulsi, trepidationem Pompeij subiicit. Constat tantum aggregari cum uaccis, & cum ijs in eisdem pascuis agere, cõtius tempore iam appetente: sed tum pessimè illi conuenire cum taurorum armentis, & bellum inter se gerere, eum alijs temporibus optimè inter ipsos conueniat, & ijsdem pascuis utantur. Secreta petit.] Secessum, & abditas sylvuarum solitudines, in quibus iram exercens, quod uictus fugerit, arboribus cornibus incurfat, & ea tentat, quid ualeat. Nec rediit in pastus.] in pascua, unde fugerit. Ceruice recepta.] uiribus ceruicis rursus

Taurisq; subegi.] Synecdoche, hoc est, Tauri montis accolis. Primum Lycia à Lyco Pandionis nominata, & infestata, Chimææ ignibus, Syde portu, & Tauri promontorio ingentem sinum claudit. Taurus ab Orientalibus litoribus exurgens in uastiâ altitudinem atollitur. Inde dextro latere ad Septentrionem, sinistro ad meridiem uersus recto, & perpetuo iugo in occidentem procurrat: & magnarum multarumq; gentium, quâ modo dorsum, modo brachia projicit, terminus. Vbi terras diremit, exit in pelagus. Eodem nomine totus, quâ orientem spectat, dicitur. Deinde Hamodes, & Caucasus, & Paropamisus. Mox Caspiæ Pylæ, Niphates, & Armenicæ Pylæ: & ad nostrum mare rursus Taurus. Atq; ita bifariam Asiam interfecat in longum, initio à Mycale Ionica sumpto ad extremos Indos usque, latitudine nonnunquam trium studiorum. Quod so.] Itaque concludit Casarem nullum bellum, nisi Civile moliri, cû ipse suis armis totum orbem domuerit, neq; usquam gens sit ulla, armis debellanda amplius.

Verba ducis nullo partes clamore sequuntur, Nec matura petunt promissæ classica pugna, Sensit & ipse metum Magnus, placuitq; referri " Signa, nec in tantæ discrimina mistere pugnae " Iam uictum fama non uisi Cæsaris agmen. Pulsus ut armentis primo certamine taurus Syluarum secreta petit, uacuosq; per agros Exul in aduersis explorat cornua truncis: Nec redit in pastus, nisi cum ceruice recepta Excussi placuere tori, mox redita uictor Quoslibet saltus comitantibus agmina tauris Inuito pastore trahit sic uiribus impar Tradidit Hesperiam pfugusq; per Appula rura Brundusij tutas b conscendit Magnus in arces.

imparem reliquit Cæsari Italiam, & per Apuliam Brundisium petiuit. Sic Cæsar. Pompeius his rebus cognitis, quæ erant ad Corfinium gesta, Lucerna proficiscitur Canusium, atq; inde Brundisium copias omnes ex nouis delictibus ad se cogi iubet: seruos, & pastoresq; armat his eques attribuit: ex ijs circiter trecentos equites conficit.

Appula rura.] Post Togatam Galliam, statim sequuntur Italici populi: Picentes, Ferentani, Daunii, Appuli, Calabri, Salentini, unde promontorio cognomen. Tria Appulorum genera recenset Plinius: Ab Hydrunto, inquit, Soletum desertum, deinde Fratuerium, portus Taurentinus, statio militum Lupia, Balesium, Cœlium Brundisium. L. M. pass. ab Hydrunte. In primis Italiæ portu nobile: ac ueluti certiore transitu, sicuti longiore excipiente Illyrica urbe Dyrrathio C. C. XX. M. pass. traiectu. Brūdusio conterminus pedicularum ager 9. adolescētes, totidēq; uirgines ab Illyrijs 13. populos genuere. Et mox: Hinc Apulia, Dauniorum cognomine, à duce Diomedis focero, in qua oppidum Salapia, Annibalis meretricio amore inclitum: Syponium, Uria, amnis Cerebalus: Dauniorum finis. portus Agasus, promontorium montis Sargani, à Salatino, siue Iapygio CXXXIII. M. passuum ambitu: Gargani portus: Garna, Larus Pantanus, Flumen portuosum Frento, &c. Caterum Apulia cæpestris est, & tota calida, & ob id pecori alendo hibernis mēsisibus idonea quâ maximè. Feracissima hordei, tritici, uini, & olei. Quin & lana Appula laudatissima,

colleclis, quippe cui omne robur in ceruicis ac cornibus suum sit. Tori.] pulpa ceruicis, cuiusmodi est densitas carnis in collo ceruicibus, & brachijs. In toris uires maximè esse creduntur in animalibus.

Sic uiribus impar.] applicatio rei ad eundem modum Pompeius cum uideret se inimicis uiribus

In uetustis codice hi duo uersus desiderantur. Sensit & Signa: a Vetus cod. habet, Inuiso & per Appulia regna. b al. cõsedit;

que in Italia Græci pecoris appellatur. Appule breues uillo, nec nisi penulis celebres, sed circa Tarentum, & Camisum summâ nobilitatem habent. Brundusij.] Ultra promontorium, quod Apæninus facit, Isthmo peninsule Calabricæ oppositum Brundusium est, ex cuius portu in Epirum oppositum commodissimus traiectus est. E' Brundusio trans mare duplex nauigatio est, authore Strabo. Altera in Epirum, & Ceraunia, altera Dyrrachium lon-

gior, ac maior superiori: portuosa ipsa urbs, sed multi portus uno ore clauduntur, ut idem ait Strabo, qui sinum intus excipiunt, ad eum ut ipsa species cerui cornibus asimilatur, unde etiam illi nomen est, totus locus una cum urbe capiti ceruino asimilis est: eum Messapiorum lingua Brundusium, caput ceruinum appellatur. ἡ δὲ μίση ἀπίε γλώτῃ, βρεντέσιον, ἢ κεφαλὰ τῶ ἐλάφου καλεῖται, inquit.

a al. quondā. b al. Creta profu. c al. arcum. d al. sulcum. e al. qui. f al. lassas. in uetusto exemplari.

Urbs est Dictæis a olim possessa colonis, Quos profugos b Creta uexere p æquora puppes Cecropiæ, uictum mentitis Theſea uelis, Hanc latus angustum iam se cogentis in c arctum Hesperia, d tenuem producit in æquora lingua, Hadriacæ flexis claudit, e quæ cornibus undas, Nec tamen hoc arctis immissum faucibus æquor Portus erat, si non uolentos insula Coros Exciperet saxis, f laxasq; refunderet undas. Hinc illinc montes scopulosæ rupis aperto Opposuit natura mari, flatusq; remouit, Ut tremulo starent contentæ fune carinæ.

ciem praberet, pater senex nigra carbasa conspiciatus, & de eius uita actum arbitratus, è specula in subiectum pelagus se precipite dedit, unde mari Aegæo nomen datum uidetur. Ceterum Maro quoque testatur, Dædalum in ea Italia ora post fugam consedisſe, ac cõ-

fecero, si ueram historiam, ut à scriptoribus historiarum prodita est, alius ab origine repetâ, omnis narrationibus fabulosis. Theſeus tertio tribuiti tempore, querelis ciuium suorum aduersus patrem perpulſus fuit, cur extra sortem Minoi se dandû obtulerit. Collaudata ab omnibus ciuibus populari indole, & fortitudine adolescentis, cum neq; precibus, neq; lacrymis paternis ob instituto abduci ualearet. Conſeſſa nauis patrem hortabatur, ne suâ uitam pro deplorata haberet, sed certam spem conciperet, quin periculi magnitudinem uel ingenio, uel uiribus corporis uinceret. Pater his uerbis Theſei in spem futuri successus erectus, cum ab initio nauis nigra uela in mæroris argumentum dedisset, quibus Cretam peterent, addidit & alba, ut si secunda fortuna omnia succederent, ijs in Atticâ renauigaret. Simonides puniceum fuisse ait. Nauis rector fuit Masſyadas Phereclus: uel, ut Philochorus, Nausitheus Salaminius. Tradunt Theſeo prius Delphis sacrificanti oraculo responsum fuisse, scælici euentu Veneris beneficio eum usurum. Omnis hic, quæ de Labyrintho, & Minotauro prodigiôsè fabulantur poëtæ, Taurus re uera uir fuit gladiatorio corpore, ac uiribus, & singulari ferocia, quique in certaminibus uincere assueisset. Hic morum insolentia, & credita stupri consuetudine cum Pasiphæ multa apud insulanos, & regem flagrabat inuidia. Instabat certamen, in quo nemo audebat eum homine congreſſi. Theſeo petenti facillè id concessum fuit. Superauit Theſeus Taurum. Aderat spectaculo Ariadna, quæ tacitis oculis perlustrata Theſei forma, uni ei optauit nubere. Mimos, ut maiori ignominia Taurum notaret, Theſeo obſides restituit, & in perpetuum tributum Atheniensibus remisit. Citatur à quibusdam Clidemus historicus, qui prodidit, Theſeo in Cretam nauigandi causam fuisse. Dædali fugam, quæ Mimos secutus, cum in Sicilia diuertisset, ibi morbo fuerit consumptus. Sunt qui Dædalum non Athenas sed in Siciliam nauis delatum prodiderunt. Rursum alij eum in Italiam prouectum, ac circa Cumas in campis Phlegraeis consedisſe. Redijt Theſeus incolumis, sed nimia læticia occupatus Aegæi patris mandata non obliuit. Nam cum ijsdem uelis, quibus soluerat, ex alto in terra cursum tenuit, & ducis amissij spe-

secratis alis suis, Phæbo angustum templum dedicasſe, cum rerum Cretensium monumentis. Verba poëtæ sunt Aenei. 6. Dædalus (ut fama est) fugiens Minoia regna Præpetibus pennis ausus se credere cælo Insueum per iter gelidas enauit ad Arctos, Chaleidicâq; leuis tandem superastiit arce. Redditus his primum terris tibi Phæbe sacrauit Remigium alarum posuitq; immania templa Urbs.] Brundusium. Dictæis.] Cretensibus, à Dictæ oppido Crete. Antonomasia. Strabo Geogra. libro decimo testatur Homeri ætate. Cretam ἐνατομπολιμ, hoc est, C. urbium fuisse, cum Troianis temporibus ne magna tantum habuerit: & in Iliade δε-ατὸμ πόλιμ uocet. Quam quidem pugnantiam sic Didymus conciliat. δὲ ὀρειομενὸς ἐνατὸν πόλις, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ποδάρις. Ceterum omnium scriptorum testimonijs C. urbes habuisse constat, quarum Plinius 40. enumerat libro quarto, capite duodecimo, quas nouit atas, Mela pauciores, & eas quidem notissimas, Gnosum, Cortynam, Lycton, Lyncastion, Holopyxon, Phæston, Cydonem, Manathusan, Dictynam, Cretam hodie Candiam uocant: maior est Cypro, minor Sicilia, aut etiam Sardinia. Ceterum fertilitate, ubi conualles sunt, & nobilitate omnibus par. Media iacet inter Atticam, & Cyrenaicam Africæ utrinque bidui nauigatione. Ab occasu eam Ionium, ab ortu Carpathium mare obliuit, à Septentrione Aegæo, à Meridie Libyco clauditur. Forma oblonga, retortis lateribus, inter ortum æstiuum, & occasum ita porrecta, ut altero fastigio in Boream, altero in notum transuersa recedat, angusta magis, & longissima ad orientem, ubi contra Rhodum Sammonio promontorio attollitur. Ab occasu in duo promontoria reuorsus excurrit: quorum Austrinum ex aduerso Phycuntis Cyrenaicæ προμῆτωνον Græci dicunt, à specie frontis Arietina: alterum contra Peloponnesum, Gimarus uocatur. Nusquam latior L. M. passuum, cum longa sit, C. C. L. X. M. qui numerus 40. millia Germanica efficit. Annibus duobus maximè rigatur, Oaxi, & Lethæo. Regnasſe in ea insula Iuppiter extimatur

Astimatur non solum, sed & sepultus. Fuit & Gnosius Rhamancthus, ut tanta iusticia, & integritate, ut poeta illi eia tribunal apud inferos tribuerint. Minos primus Creensibus leges dedit, cur Plato eum Iouis discipulum uocat, in libello, qui Minos inscribitur. Plura de Creensibus, qui uoles cognoscere, legat commentarios nostros in Aneida. Vergil. Profug. Colo.] Colonos Athenienses naues uexerunt in Italiã, uel Dædali, uel aliorum ductu. Cecropia.] Athenienses, a Cecrope primo Atheniensium rege, qui primus ibi maris, ac femina coniunctione instituit. Vetus Græcia eum biforem fuisse fabulata est. Etenim cum Theseus patris mandata oblitus esset, ut si fortuna usus esset secunda, alba uela expanderet, uel (ut Simoni les putat) punica, nigra uela mendebar eum uictum. Siue igitur in reditu Athenas a Theseo: siue a Dædalo: siue a Minoe: siue ab Arcadia, quam in Naxo insula, super inducta Aegle reliquerat Theseus, huc transfusi coloni fuerunt, siue a quocunque alio, certe huc tum eos à Creta deductos constat. Quam Barion oppidum circa eam regionem, Iapyx ab Iapyge Dædali filio, dictum fuit: unde Iapygiae is tractus appellationem sumpsit. Hanc latus angustum iam.] A forma. Loquitur poeta (ut Glareanus) de duobus cornibus quæ Brundisium efficiunt portum, quem Strabo, ait, multos continere portus. Porro lingua est promontorii non celsi species, sed molliter in planum deuexi. Sed & instrumentum est coclearis formæ. Verum hoc interest, quod coclear cavitatem habeat, lingua uerò plana sit & longa, in lingua speciem exiens.

Cogentis in.] Constringentis se in formam arcus. Sed pitius Vergilium in descriptione portus Carthaginensis in primo Aneid. ad hunc portum Brundisium respexisse dicit. Sed plurimam opinio est delimitatam esse ad portum Anconensem, quem Itali solent præstantissimum to-

to orbe, adeoq; unum appellare. Verba Vergilij sunt.

Est in secessu longo locus, insula portum
Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alio
Frangitur, inq; sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atq; hinc uasta rupes, geminiquæ nuntantur
In cælum scopuli, quorum sub uertice latè
Aequora iuta silent, &c.

Constringit hic portus se in arcus similitudinem, ac proiecit promontorium in Adriaticum mare. Est hic portus tutissimus, & uno ore multi, tranquilliq; concluduntur, sinibus inuis recepti. Speciem cornuum ceruinorum representat, unde urbem nomen habere diximus. Ipse enim locus, unda cum urbe, capiti ceruino admodum similis est. Hinc fit, cur Brundisium caput ceruinum appelletur. A Brundisio in aduersum litus duplex nauigatio est: una in Ceraunia, & Epirum: altera Dyrrachium, sed priori maior 4. M. stad. Vtraque frequentatur maxime, quod urbi commodissime sita sit ad trajiciendum in Illyrium, & Macedoniam. Flexis.] Curuatis cornibus. Nam ut Strabo ait, οὐ γὰρ τῆ πόλεως περὶ τὴν μάστιγα ἐλάφου προσέτιμρον τὸ πῶς βρεθίσαιον ἢ πρὸς τὸ ἐλάφου νεοῦται. id est, unda cum urbe ipse locus uehementer capiti ceruino adsimilis est: ipsa autem urbs caput cerui appellatur.

Portus erat.] esset, enallage modi. Non esset portus, insula obiecta exciperet uiolentos Coros suis scopulis Corus, siue Caurus. Græcè, ἀργεῖος, occiduum uentus, qui ad uersus Aquilonem ab occasu solstitiali flat. Laptasq; ref.] Illis scopulis reijceret in litus Illyricum, in Ionium, & Adriaticum. Hinc illinc.] Verinque montes naturam opposuit in modum arcus, aut cornuum ceruinorum portus, quibus uentos exclusit, ut tranquillo portu classis in statione subsistat. Tremulo.] non concitato uiuentorum, sed laxo fimo. Oppositum est Brundisium Isthmopænsis insulae Calabricæ.

Graphicè situm, & naturam maris Ionij, & usum portus Brundisii describit. B' portu Brundisio, in Ionium, & Aegarum, C uasta, ac lata patet nauigatio Corcyra.] Auerio ad insulam Corcyram. Corcyra contra Epirum iacet, circumflua mari Adriatico, licet illic Ionium, & Siculū concurrant: Ptolemaus tamen illud Pelagus non tantū quod ab ortu Siciliae imminet, sed & a parte meridiei, Adriaticū uocat. Adria dicitur à uetèri oppido, item Adriaticum, & Adrianū Cicerone. Adriatici maris ingens sinus est, qui Venetias usque, & Tergestum euagatur. Caterum, Corcyra patet in longū XCVII. M. pass. insula Homerica Odyssea illustrata, & Ulyssis hospitio decantata. Hodie nauarū uulgus, Corinthum appellat. Corcyrensiū opes aliquando mari potentissima fuerūt. Sunt hi Corinthiorū coloni, quondam Græcorū omnium diuissimi, & nauticæ rei gloria illustres, propter Phæacis, qui Troianis tēporibus, eā insulam tenuerant Strabo. ἡ γὰρ πόλις τὸ πάλαιον ἐν τοῦτος ἡν, ἢ δὲ ἀπὸ τῆς ναυτικῆς πλεονεξίας εἶχεν. ἀλλ' ὑπὸ τοῦδε μωρῶ τῶν αὐτῶν τυραννῶν ἰσθάρη, ἢ ὑπεροῦ ἢ πρὸ μάστορος ελευθερωθῆται, ἢ ἐπινοῦν, ἀλλ' ἐπὶ λοιδορίας παρομιχῆν ἔλαβεν, ἐλευθέρων ἰσοσυρῶ χεῖρ' ὄντ' ἄνευ. hoc est. Corcyra olim maxime florebat opibus, & re nautica illu-

stris fuit: sed bellis quibusdam & a Tyrannis euerfa fuit. Postea a al. Epidauri uerum a Romanis in rus. libertatem uindicata b al. Huc & non magnam sanè lau Hac. de cōsequuta fuit, sed per uirulentum uisum in eam paracmia iactata fuit, Corcyra libera nunc, eaca ubi libeat. Initio Scheria dicta fuit. Illyris.] Illyris aqua cum Dalmatica terra amplitudine, & pari montium iugo a Pannonijs Boream uersus, & orientum finita, occidua, & meridiana mari Adriatico cingitur. Dardani sunt Illyriorum cognati: uiraque gens a Polyphemo, & Galatea ortum duxit. Tres filij ex his prognati fuerunt, Illyrius, Celtus, & Gallus, unde Illyrij, Celtæ, & Galatæ. Ex Illyrio, Achilles ortus, Autaricus, Dardanus, Medus, Taulantius. Peribetius. Aequorum singulis singulae gentes originem traxerunt. Græci eos Illyrios esse arbitrati sunt, qui supra Macedoniam, & Thraciam è Chaombus, & Theoprotis ad Istrum usque flumium federunt. Strabo Illyricum describens, & eius fines ἢ ὑπερβαίνει, inquit, ἰλλυρία πᾶσα ἐστὶν ὄρεσσιν, ἢ ψυχρῶν, ἢ νιφ. βελ. & ἡ δὲ τὸ προσάγει, & ἢ μάλλον, ὡς ἢ τῶν ἀπείλων σαφῆς ἐστίν. καὶ ταῦτά χωρία πᾶνόνιοι κατέχουσι. πρὸς νότον μὲν μεχρὶ θαλάσσιον, καὶ ἀρδικίων, πρὸς ἀνατολὴν δὲ μεχρὶ τῶν ἰστρού ποταμῶν, πρὸς ἄνω δὲ, ἀπὸ δελφῶν συνάπτονται

οὐδ' ἀπὸ τῆς παρὰ τὰ ἄρκι τὰ τῶν μακεδόνων, καὶ θρακῶν. id est, Illyria circumiacens tota montana est, & frigida, & nubibus altior. Septentrionalis uero, multo magis, ut uinearum nulla sit copia. Hæc loca Pannonij tenent. Ad Austrum uero, usque ad Dalmatas, & Ardiaeos patet. Ad Septentrionem usque ad Istrum amnem. Ad ortum, Scordiscos attingunt, hæc ad Macedonum, & Thracum montes. Epidamnus, Illyris.] Epithetice, in Illyrij ea parte sita, qua uergit ad amare Ionium. Epidamnus, Dyrrachium. In ea inquam, Macedonia ora collocata fuit, quæ terra Ionio mari abluitur, à Corcyrensis colonis à Phalio Cormithio deductus habitata, ut Thu. lib. 1. Epidamnus ab Epidamno quodam Barbarorum rege nomen urbi induit, arbitratur Appianus. Quod (Dyrrachium) nonnulli, inquit, Epidamnium arbitrantur esse: huiusmodi nominis opinione ducti. Rex quippe Barbarum Epidamnus urbem supra mare condidit, quæ ab ipso nomen assumpsisse creditur. Huius ex filia nepos Dyrrachus ex Neptuno genitus, ut quidam perhibent, portum urbi adiecit, qui Dyrrachium appellatur. Deinde cum fratres aduersus illum bellum gererent. Hercules ex Erythia rediens, pro telluris parte in eos depugnauit. Quamobrem Dyrrachij Hercules ueluti telluris eorum ex parte in eorum fuisse autumant. Dyrrachium nõ utiq; inficiatis, uerũ ad Herculem tãquam ad Deum per peius ineliantes. Ferunt quoque ea in pugna Ionium Dyrrachi filium ab Hercule per errorem interfectũ fuisse: Herculem corpus tumulantem in mare proiecisse, ut cognomen illi imponeret. Procedente inde tempore, Phryges quosdam à Phrygia redeuntes, regionem, & urbem occupasse: deinde Taulantios. Post illos Illyrium genus: post Taulantios aliam Illyriorũ gentem. Liburnos accessisse, qui finitima quæque citis nauibus inuaderet: et ob id à cæleritate nonnullas à Romanis naues Liburnicas dici, cum quibus primum ad pugnam ueherentur. Huc usque Appianus. Cæterum postea Romani Epidamni uocabulum, ut ominosum auersati, Dyrrachium urbem appellare maluerunt. Huc,] in portum Brundisium.

Illyris Ionias uergens.] Illyris, inquit Sulpitius Europæ regio est, quæ terminatur Italia, Germania, Macedonia, Thracia, Epiro, & mari Hadriaco. Nemo ne scit, inquit Glareanus, Illyridos terminos alios esse, quàm describit hic Sulpitius, quippe quæ nusquam uel Thraciam, uel Germaniam attingat. Verum in his commentarijs, quæ ad Geographica, attingunt, multa lubentes silentio transmimus, solliciti duntaxat ubique de poetæ huius sensu. Hoc autem loco, Illyris adiectiuè positum pro Illyriae, putamus. Vt sit sensus. Seu læua petatur Illyris Epidamnus uergens in Ionias undas. Badius autem post uergens participium, ponit coniunctiuum ue, ut sit sensus. Seu læua petatur Illyris, ue, pro uel Epidamnus uergens in Ionias undas. At Latini illud ue, non solent tertio ponere loco: quare priori stabimus sententiæ. Hæc tamen Glareanus. Cæterum Epidamnus anno M CCCC. & XCIX. à Paxaite Turcarum Imperatore Venetis adempta fuit, celebris tum Christianis in institutionibus. Multa exemplaria diuersa Epidaurus hoc loco legunt. Ab Istmo enim ad Scyllæon Epidaurij sedes tenent. Aesculapij templo toto orbe celebres, & Troezenij fide amicitia Romanæ scriptoribus celebrati. Hic portus Saroni uel oppida Epidaurus, & Troezen. Cæterum quid castigata exemplaria Epidaurus habent, nihil temere imi-

tandum est, quanquam in uetusto codice in membranæ scripto, Epidamnus reperri. In nubes ab Ceraunia.] hoc est, nubibus abduci, & regi uidentur. Montana, quæ Epirum finiunt, Acroceraunia dicuntur Ptolemæo: Accolunt Chaones, & Thesproij. Ibi Tomarus mons est, à cuius radicibus centum fontes scatent Theopompo. Ceraunia, & Chaones principium sunt sinus Ionij, & Epiri: à crebris fulminibus, quibus summa eorum iugâ ob immensam altitudinẽ feruntur, dicta. Vocantur ydem montes, ut dixi Acroceraunia ob eandem rationem. Calaber Sa.] Calabria peninsula est, quã alij Salentinã uocant, (quanquã ibi Salentini quoq; sunt) alij Messapiã dixerunt. Frons enim extrema ad ortũ spectans, Salentinũ habet promontorium. Calabria ab optimarum rerũ prouentu nomẽ habet, & in Ionium excurrit. Hinc in orã Macedonia, ut Dyrrachium & Apolloniã expeditus est iractus, L. M. pass. quẽ Pyrrhus Epirotarũ rex, atq; inde M. Varro bello Piratico sub auspicijs Pompeij ponte iungere cogitauit. Salenti nõ promontorio ab occasu diuersum est Laciniũ, à Lacinio latrone dictũ. Itaq; ultra promotoriũ, quod Apenninus facit, Istmo peninsula Calabrica oppositũ est Brundisium. Calabri hospitijs Xenia in figurã prouerbialẽ abire, rusticana, leuia, quæq; onerent accipientem magis, quã iuuentis aut, quæ cõtempta, nec usui danti figura donantur. Nam Calabri, quod pyris abundant, ea solent hospitibus suis affatum apponere. Inde saturos, quæ reliqua essent, bellariorum loco iubere secum auferre. Quæ si reuassent, porcis obijciabant. Horatius in Epistola, ad Mæcenatem libro primo Epistolarum.

Non quo more pyris uesci Calaber iubet hospes, 66
 Tu me fecisti locupletem, uescere fodes, 66
 Iam satis est, at tu, quantum uis tolle benignẽ. 66
 Non inuisa ferens pueris munuscula paruis. 66
 Tam teneor dono, quàm si dimittar onustus. 66
 Ut lubet, hæc hodie porcis comedenda relinques. 66

Safon Ca.] Safon insula est cõtra Calabria, media inter Iapygiam, & Ceraunios montes Epiri. Calabrũ Safonem dixit ἐπιθετικῶς, quod Calabria, & Iapygia ex aduerso sita sit. Strabo, ἢ τις μέση πῶς ἰδρῶται τῆς τῶν ἰαπυγῶν, ἢ τῶν κερωνῶν τῆς ἐπέρας. In Ionio mari, inquit Plin. ab Orico mille milia pass. Safonis, insula, piratica statione nota. Fæminino genere extulit Strabo cũ Lucanus Calabrũ Safonem, masculino dicat. Glareanus paulo diligentius hunc locũ excutit. Strabo, ait, lib. 6. ἐν δὲ τῶν λευκῶν εἰς ὑδρῶντα ποδὶ χυμῶν, γὰρ δὲ ὄρη. ἐντεῦθεν δ' εἰς βρεντέσιον υ. οἱ δὲ ἴσοι, καὶ εἰς σάσωνα τῶν ῥήσορ, ἢ τῆς μεσῆ πῶς ἰδρῶται, τῆς τε ἰαπυγῆς, καὶ τῶν κερωνῶν τῆς ἐπέρας, id est, ex Leucis uerò ad Hydruntem oppidulum, stadia C. L. Hunc autem Brundisium usq; quadringenta sunt stadia, totidem ad Safona insulam. quæ eius quidem interualli, quod Epiro, & Brundisio interiacet, media est. Hæc Strabo. Quo in loco, pro Quadringenta perperam in uulgatis Strabonis codicibus legitur quadraginta. At Ptolemæus Safona aliquãto Epiro propiorẽ facit, quã Brundisio. Porrò uariè inclinatur hoc nomẽ. Ptolemæus ἄσα ἰνδῶσας. Strabo δ' ἄσων τῶ σάσωνος. Plin. ad finem prorsus lib. 3. Safonis in nominatiuo protulisse uidetur. Omnes hi fæminino genere. At hic poetæ, Calaber Safon, inquit, masculino genere, & humilem Safona, lib. 5. Huc usq; Glareanus. Est autem Saso, teste Strabone lib. 7. principium sinus Ionici ἢ ἀρχὴ τῶ ἰονίῳ κόλπον, καὶ νῆσος ἄσων.

A Ergo ubi nulla.] Postquam sensit Pompeius Casarem se consequi, & à tergo iter fugæ interclusum, Cn. Pompeium filium natu maiorem cum mandatis. Brundisio ad contrahenda toto orbe auxilia misit. Breuis quidem, sed graphica enumeratio est genium à se deuictarum, ut agnoscas ipsum Pompeium.

Nec licet.] Et cum uideret se bellum in Hispanias transferre non posse, ubi suos duces Petreium, & Afranium cum exerciti-

B bus duobus habebat, quod Casar cum

numerosa classe mare superum, & inferum teneret: simul quod Alpes medice interiacerent.

Medice Alpes.] à difficili. Nam à Tergesto in Boream immani altitudine Alpium iuga rursus attolluntur, quæ in occasum tententia in Veragros & Sedunos usque protendantur. Hinc in Austroreflexa Ligusticum pelagus excipiunt, ea fronte, quæ Varum amnem hac prouincia parte fundunt. Et mare Ligusticum à meridie & occasu terras coërcet circa Alpes. Deinde, qua prouincia armis Casaris tenebatur, nusquam in Hispanias transitus patebat. Martem, pro bello posuit, per Metonymiam. Res relictas à tergo, Italiam dicit, & Græcia.

Natum cui firmior ætas.] Cn. Pompeium filium natu maiorem dicit. Nam Sex, Pompeius minor erat. Cn. enim postea à Casare in Hispania uictus, ubi cum Lequitibus acie excessisset, Caribeam profugit. Inde ad mare dilapsus, cum naues, quas in eum euentum instruitas ibi habebat, & anchorarum funes celerius simul abrumperet, confaciuit pedem, ut Oppius scribit, laxauit.

Didius Gadibus abeuntem sequutus, cum forte aquatum in litus unâ cum nauis exiisset, ex improviso nauis eius occupauit. Statim fugam meditatus, duobus ualneribus grauantibus, in spelunca, in quam se proripuerat, interfectus fuit: & caput ad Casarem delatum. Mundi iubeo tentare.] propositio mandatorum. Estque occasio ad Catalogum auxiliarium copiarum, quem libro sequenti recenset. Enumerat aliquot populos à se bellis diuersis uictos. Euphratem.] Per Euphratem Syriam intelligit, & Armeniam. Oritur Euphrates in Periande monte maioris Armeniæ, non procul à Tigridis fonte & per Assyriam primum, inde Babylonem deuolutus in rubrum mare (ut quidam tradunt) effunditur: sed prius per Tauri angustias 12. millium intervallo campestris Syriæ alluit. Atque hinc diuerſa in Austrum usque montana Babylonæ fertur: unde retro in Boream reiectus, uelut Tigris alueum uestigaturus procurrit. Ad ultimum ad uicem Masiæ duobus aluis scinditur. Leuo late-

re Seleucia præterita & multis pass, M. emensis in Tygrum irruit: dextrò uerò, in meridiem uersus Babylonem

Ergo ubi nulla fides rebus post terga relictis, Nec licet ad duros Martem conuertere Iberos, Cum mediæ iaceant immensis tractibus Alpes, a Tunc sobole b ex tanta natum, cui firmior ætas, Affatur, mundi iubeo tentare recessus, c Euphraten, Nilumque moue, quo nominis usque Nostrî fama uenit, quas est uulgata per urbes Post me Roma, ducem: sparsos per rura colonos Redde mari Cilicas: d Pharios hinc concute reges, Tigranemque meum: nec Pharnacis arma relinquant, Adimoneo: nec tu populos utraq; uagantes Armenia, Pontique feras per littora gentes: Rhiphasaque manus, & quas tenet æquore denso Pigra palus Scythici patiens Mæotica plaustris. e Sed quid plura moror: totos mea nate per ortus Bella feres, totoque urbes agitabis in orbe Perdomitas, omnes redeant in castra triumphis. Et uos, qui f Latios signatis nomine Fastos, Primus in Epirum, Boreas agat, inde per arua Graiorum, Macedumque nouas g acquirite uires, Dum h paci i stat tempus hyems, sic fatur, & omnes Iussa gerunt, soluuntque cauas à littore puppes.

perium Pop. Rom. traxi. Ad Euphraten enim, & Aegyptum, cuius regis tutor datus fuerat à Senatu usque Imperij fines promouerat. Quo nominis usque hoc est, quousque extendi poterat Imperij Rom. & nominis mei & urbis fama peruenit. Sparsos per rura.] Nam piratarum magnam turbam procul à mari ablegat: eosque partim Solis, quæ urbem homine mutato de se Pompeiopolum nuncupauit, partim Dymis Achaorum oppido collocarat. Hos nunc in belli societatem acciri imperat, ut classe instructi res mari contra Casarem gerant.

Pharios.] Aegyptios, à Pharo insula tenui contra Nili ostia. Nomen sortita creditur, à Menelai nauclero, ibi ab aspidē extincto, & sepulto. Tradunt auctores, in Pharo Alexandrum Macedonem nouam urbem condere statuisse, sed cum magnæ urbis capax non esset, contra insulam in littore Aegyptiaco urbem Alexandriam posuit. In Pharo ingentis altitudinis turris fuit postea extructa, & qua nocte ignes erigebantur, ad quos nauis cursum suum mari dirigerent. Hac eoditio fuit Ptolemai Philadelphi. Nonnulli hanc turrim inter orbis miracula connumerare uoluerunt. Ab hac turri, omnes turres, unde luminaria uigantibus eriguntur, quidam Pharos uocant. Tigranemque meum.] Si iuniorem intelligit, è Sopheno, & Gordiene auxilia contrahere imperat. cui patri in graui recedens ciliato ea regna dederat Pompeius quæ postea regio minor Armenia appellata fuit. Si patrem innuit, è maiori Armenia res colligendas monet. Etenim post singulare semis munificentiâ in Imp. & exercitum Romanum, ei maiore Armeniâ restituit Pompeius: adiecerat & Syriæ eâ parte, quæ ad Euphratem sita est, unde Tigranes Antiochum expulerat. Hinc meo iudicio suum Tigranem hoc loco uocare uidetur. Sed quia iunior, cum adhuc in castris Romanis uersaretur, de patris eade consilio captus delatus erat, Pompeius eum in uincula eoditum ad triumphum custodiri iusserat postea Romæ cum Aristobolo interfectus: Ergo Tigranem patrem (ut dixi) maioris Armeniæ regem suum Tigranem uocat. Vale. Max. lib. 5. cap. de humanitate & clementia. Hæc L. Pauli, inquit, humanitas admonet me, ne de Cn. Pompeij clementia taceam. Regem Armeniæ Tigranem, qui & per se magna

mediam euagatur. Urbs quondam diuisa fuit, quæ nunc uasta solitudo est per quam labitur. nec multo post fossis in riuos deductis, paludibus absorbetur Plinio. A diuerso latere Tygris in eadem Armenia limpido fonte oriens non interfecat, ut Euphrates, Taurum, sed subter lapsus eo latere, ubi Assyria se explicat, emergit.

Nilumque moue.] hoc est, accolas Nilum totam Aegyptum, ut per Euphraten Armeniam. & reges intelligit. Horum reges ad auxilia mihi ferenda concita, quos sub Im-

a al. Tum.
b al. è.
c al. Euphratem.

d al. Parthos in uetusto codice.

e al. Et. f al. Latio. in utroque uetusto codice.

g al. exquirete, uetusto codice.

h al. pacis. i al. dat. in utroque uetusto codice.

se magna cū P. R. bella gesserat, & infestissimū urbi no-
stra Mithridatem Ponto pulsum uiribus suis protexerat,
in conspectu suo diutius iacere supplicē passus non est: sed
benignis uerbis recreatum, diadema, quod abiecerat, ca-
piti reponere iussit: certisq; rebus imperatis in pristinum
fortunæ habitum restituit: æquē pulchrum iudicans, &
uincere reges, & facere. Micum.] quem in regnum
restitui, qui meo beneficio regnat, quem uictum regem rur-
sum feci. Pharnacis.] filij Mithridatis. Hic omni-
um gentium suarum auxilijs destitutus, ad Gallos se reci-
pere decreuerat, ut socijs armis cum his coniunctis Anni-
balis exemplum secutus in Italiam irrumperet. Hæc me-
ditantem defectio filij Pharnacis in regni successione
destinati ab ea expeditione auerterat. Adolescens ita
existimabat, fore ut à patre alienatus facilius ueniam à
d Romanis consequeretur. Alij regni paterni cupidita-
te id factum fuisse. Rursum nonnulli, ut patris ani-
mum ab Italica expeditione auerteret. Ceterum scir-
po capiti circumducto diadematis loco, à transfugis, &
militibus, qui in castris erant, magno plausu rex salutatus
fuit. Pompeius confecto bello, cum alias gentes ob fi-
dam societatem in eo bello liberatas dedisset, alias rur-
sum in prouincia formā redegit, & quasdam etiam in
regna distribuit, ut Tigrani Armeniam: Ariobargani
Cappadociam: Antiocho Comageno Seleuciam: ita Phar-
naci Bosphorum concesserat.

Nectū populos.] hoc est, in maiori, & minori Ar-
menia, quarum limites paulō antè descripsimus. Arme-
niam (ut dixi) Tigrani tradiderat. In minori etiam
Armenia, eo loco, ubi Mithridatem uicerat. Nicopolim
Pompeius considerat, ut in Ponto Magnopolim, in ea se-
de, ubi Eupatoria à Pop. Rom. fuerat diruta.

Pontis.] gentes, quæ circa litorea maris Pontici, &
Euxini habitant. Ceterum paucis uerbis totum Mi-
thridatis regnum indicat, omnesq; eas gentes, quæ illius
imperio Pontico paruerant. A Colchide enim usque
ad Heracleam Bithyniæ, quicquid urbium, & terrarum
interiacet, possederat. Rhiphasq; manus.] Scythi-
cas gentes, Scythia enim hinc Ponto, Asiaq; inde Rhiphe-
is montibus ab humeris insertis, mox longè lateq; ad or-
tum euagata innumeras gentes finibus parum notis in-
clusas complectitur: de quibus alibi prolixè nobis habi-
tus est sermo. Maotica pal.] Hoc nomen accepit à Mæ-
otis populis, qui per eam oram ad Tanaim usq; sedes ha-
bent. Quartus Europa sinus ab Helle ponto incipit, &
Maotide ostio finitur, uastum mare, quod præiacet Asia,
litore Cherronesi ab Europa porrecto expulsū: angus-
to meatu irrumpit in terras interuallo .7. stadiorum Eu-
ropam ab Asia dirimens: Primas angustias Hellepontū
uocant, qua Xerxes saclo ex manibus ponte traduxit ex-
ercitum. Extenditur inde tenuis Euripus ad urbem Prio-
pum Asiæ. Hæc Alexander Macedo traiecit. Inde ex-
patiat ur æquor, ac rursum in arctum cōtrahitur, & Pro-
pontis appellatur: angustia Thracius Bosphorus D. pas-
suū. Hæc Darius Xerxis pater copias suas ponte trans-
portauit. Deinde uastum mare Pontus Euxinus, quondā
ægeus & dictus, longè in ortum, & Septentrionem refu-
gentes terras inuadit: sed uastissimè euagatur ad ortum.
Quæ uerò ad occasum Europam uadit, contractior est,
Medio uerò flexu iungitur ostio Maotici lacus Cimrius
Bosphorus, quod os appellatur. Ipse lacus Maotis exci-
pit Tanaim ex Rhiphæis montibus defluentem, finem Eu-

ropa, atque Asia. Peninsule inter Pontum, & Maoticum A-
lacum, hodie Caffa nomen est. Accola Maotidis sunt
Maota, Valli, Serbi, Arethi, Zingi, Psesij. Deinde circa
Tanaim, innumerae gentes, quas Plin. recenset lib 6. cap.
7. Quidam ausi fuerunt contendere, Paludem Maotin-
sinum esse Oceani. Non est enim septem ulnis profundi-
or. Septem mill. passuum circuitu patet. Fluius accolæ
contrahere iubet. Pompeius. Paciens Scyth. plau.]
Ob frigus plagæ Septentrionalis, cui subiecta est. Adeo
ea gelu induratur, ut uehicularum onerata per eam agantur.
Minimè id mirum, cum id in nostro mari Austrino uide-
rimus fieri. Vterius Sarmaticæ gentes latissimè in ortum
extenduntur, quæ Asiaticæ appellantur, trans Tanaim
& Maoticam paludem. Europea Sarmatia, altera à me-
ridie terminum Danubium habet: à Septentrione, Ocea-
num: ab ortu Tanaim, Maoticam paludem, & Pontum.
Hic Tartari, Moscouitæ, siue Mosci, extrema Sarmatiæ
accolæ, quos ueteres Hamaxobitas dixerunt, submoti in
Septentriones: Poloni celo non inclementi degentes, ter-
ra fertili. Ibi Rusi, rigido cælo assueti. Sed quid plu-
ra.] Enumerationem in compendium contrahit, ut per
totum orbem Imperij Ro. regibus, Dynastijs, prouincijs, &
liberis populis denunciet bellum Populo Rom. esse: & au-
xilia equitum, ac peditum suo nomine ijs imperet.

Perdomitas.] cum aliorum, tum ipsius Pompeij ar-
mis. Atque hinc fit, cur addit: omnes redeant in castra
tri. hoc est, mihi auxilio omnes eæ gentes sint, de quibus
Imperatores triumpharunt. Per ortus.] per totum
Orientem, & Asiaticum orbem. Et uos.] Auersio ad
Confs. quos in Epirum, inde in Macedoniam, & Græci-
am, ad confirmandas uires præcedere iubet. Est autem
periphrasis Consulium. Fasti dies erant apud Romanos,
quibus apud prætorem fari tria uerba licebat, do, dico &
abdico. Nefasti, his diuersi, quibus ea fari non licebat.
Ouidius.

Ille nefastus erit, per quem tria uerba silentur, “
Fastus erit, per quem lege licebit agi. “
Hinc libri Fastorum dicti sunt, in quibus singulorum an-
norum res gestæ descriptæ erant. Ouid. “
Sacra recognosces, annalibus eruta prisca, “
Et quo sit merito quæq; notata dies. “
Inuenies illic & festa domestica uobis, “
Sæpe tibi pater est, sæpe legendus auus. “
Initio, libri Fastorum Solis Pontificibus, & sacrorum re-
gi noti erant: postea Cn. Flauij scribæ opera inuitis pa-
tribus in omnium noticiam peruenerunt. Et Fastæ nun-
dina lege Hortensia, quibus rustici, nundinandi causa ex
agris in urbem ueniebant, ut lites componerent.

Latio sign.] Sic omnia typis impressa exemplaria ha-
bent. Annis enim Consulium nomina in Fastis præfixa e-
rant, ut, C. Cæsare, & M. Bibulo Confs & Sequens an-
nus Consules habuit. M. Tullium Cice. & C. Antonium.
Sequenti anno creati Confs. M. Crassus, & Cn. Pom-
peius. Ad eum modum signabantur anni. Sed duo di-
uersi codices uetustissimi manibus exarati legunt. Latio,
non Latios, ut referatur ad, nomine.

Primus Boreas.] Vbi primum Boreas spirare ex-
perit. Trans Achelopum amnem Epirus sita est, quam
mons Pindus à Macedonia disternat ad Aquilonem: à
Meridie mari Ionio & ab occasu eodè mari, sed in Adri-
am modicè flexo, Pyrrhi regnum quondam illius, qui bel-
lum Pop. Rom. intulit. Epiri gentes celebres fuerunt,
Triballi,

A Triballi, & Mollosii. Nulla sui parte lata Epirus est, sed crebris sinibus abluitur, quorum primus, & maximus est, Ambracius, ab oppido Ambracia, in intimo recessu. In huius extremo & arcuato flexu Neapolis est, monumentum uictoriae Acti sae, de Antonio, & Cleopatra nauali pugna uictis. Montes Epiri altissimis iugis in Ionium

excurrunt: qui Epirum terminant, Acrocerania dicuntur. Circa Epirum accolunt, Chaones, & Thesprotae Macedumq[ue] pro Macedonum. A meridie Acroceraniae, & Pindi montibus se iungitur Macedonia, quae Thessalia, & Magnesia à sinu Maliaco, & Sperchio amne Graeciae coniunguntur.

At nunquam.] Misso Pompeio ad Caesarem redit, & eius celeritatem in persequendis inimicis. Pluribus haeret, priusquam narrationem continet, in personae descriptione, ab ingenio inquieto, & impatienti orij.

Generisq[ue].] Pompeium incredibile celeritate sequitur. Cn.

B Magius praefatus fabrum Pompeij ex itinere deprehensus, ad Caesarem reductus fuit, quem ad Pompeium cum huiusmodi mandatis remisit. Quoniam ad id tempus usq[ue] colloquendi facultas non fuisset, se ad eum Brundisium uenturum: interesse Reipub. & communis salutis, se cum Pompeio colloqui neq[ue] longo itineris spatio idem perfici, cum per alios ferantur conditiones, ac si coram de omnibus disceptetur. His datis mandatis cum sex legionibus Brundisium inopinato peruenit: quatuor ueteranis, & alij duabus, quas ex nouo delectu confectas in itinere compleuerat.

Sufficerent.] Collatio Caesaris, cum ingenij aliorum Ducum. Sed Caesar.] in rebus perficiendis celer, non culti Italiam sibi communem esse cum Pompeio, ut ne eum quidem tulerit in mari.

Romam capi.] Adm. & hoc de Roma parergon, etsi ad praesens institutum non pertineat Dionysius Halicarnaeus lib. 1. Romanarum antiquitatum tradit, magnam dubitationem esse, de tempore constitutione urbis, & conditore. Quosdam contendere à socijs Aeneae urbem conlucam fuisse: nonnullos mulierem Troianam nauibus incensis eam condidisse. Non desse à Romo Aeneae filio conditam eam, & post quindecim aetates à Romulo

a At nunquam patiens pacis, longaeq[ue] quietis Armorum, ne quid fati mutare liceret, Asseritur, generisq[ue] premit uestigia Caesar, Sufficerent alijs b primo tot moenia cursu, Raptam, tot oppressae depulsis hostibus arces: Ipsa caput mundi bellorum maxima merces Roma capi facilis: sed Caesar in omnia praecipuus Nil actum, cum quid superesset agendum, Instat atrox, & adhuc quauis possederit omnem Italiam, extremo sedate quod littore Magnus Communem tamen esse dolet: nec rursus aaperto Vult hostes errare freto, sed molibus undas Obstruit, & latum deiectis rupibus aequor.

fuisse instaurata. Sed a al. Ac. communis aliorum feri prorum opinio est, à Romulo & Remo fra b al. tot pri- tribus positam fuisse, mo. & Remum à fratre fuisse occisum, aut certe iussu fratris. Atq[ue] haec quidem libuit obiter adijcere.

Sed mol.] Caesar repperit. Cōsules Dyr rhachium profectos cum magna parte ex-

ercitius, sed Brundisij remansisse Pompeium cum 20. cohortibus. Neq[ue] Caesar certum quid cognoscere poterat obtinendi, ne Brundisij causa ibi remansisset, ut eo facilius Adriaticum mare in extremis Italiae partibus, regionibusq[ue] Graeciae in potestatem haberet: atq[ue] ita in utraq[ue] parte bellum administraret: an potius nauium inopia ibi restitisset. Itaque Caesar exitus Brundisini portus praeccludere constituit, & quidem hoc pacto. Qua fauces erant angustissimae ipsius portus, molem, atq[ue] aggerem ab utraq[ue] parte litoris iecit: quia in illis locis peropportune mare erat uadosum. Et cum longius progressus agger aqua contineri non posset, rates duplices quoque uersus pedum 30. eregione molis collocabat. Has quaternis anchoris ex quatuor angulis distinebat, ne fluctibus mouerentur. Inde alias deinceps pari magnitudine iungebat rates, quas terra, atque aggere contegebat, ne aditus, atque incursus ad defendendum impediretur. A fronte, & utroque latere cratibus, & pluteis protegebat. In quarta quaque earum turres binorum tabulatorum excitabat, quo commodius ab impetu nauium, incendijsq[ue] defenderet. Obstruit.] obiectis circa fauces portus molibus, intercludere conatus fuit.

Cedit in immē.] Caesar opera, ac moles eas scribit sic satis successisse, nisi quod, ubi longius progressus fuisset, agger altiore aqua communi non poterat, ea Lucanus infinita, & cassa fuisse canit. Amplificat altitudinem maris, omnes rupes, & saxa absumentis, & quidem nullo momento.

Montesq[ue] miscet.] hyperbole, quam comparatione multo magis amplificat. Maris Aegaei.] Aegeum mare quidam ab Aegaeo, patre Thesei in eo submersi dictum putant: uel à capris, αἶγες, caprarum insula, ut autumat Apollinijs: holiastes. Est enim ea Neptuno sacra, in qua nemine dormire posse contendit, propter phantasmata, Nicocrates. Sunt rursus alij, qui id pelagus haec appellatum uolunt, à Neptuno, qui ipse Aegaeus nunt-

Cedit in immensum cassus labor, omnia pontus Haurit saxa uorax, montesq[ue] immiscet arenis. Ut maris Aegaei medias si celsus in undas, Depellatur c Athos, nullae tamen aequore rupes Eminant, uel si conuulso uertice Gaurus Decidat in fundum penitus stagnantis auerni.

cupatur, auctore Pherecyde. Lycophronis interpres, οὗτος δὲ ἀπὸ αἰγῶν κρηναίων, inquit. Athos.] Macedonia, siue Thraciae mons est, trans Stri-

c al. Eryx, in ueribus condicibus.

monem amnem contra Lemnum insulam, quem Xerxes rex Persarum continenti absceidit, adeoq[ue] est alius, ut credatur altius assurgere, quam unde imbres decidunt. Videtur id uerisimile, quia de aris, quas in uertice sustinet non abluitur cinis, sed manet eo aggere, quo relinquuntur. Non promotorium, sed totus mons est, & toto dorso procedit in pelagus, qua continenti adheret, inquit Pompeius, à Xerxe in Graecos tendentem perfossus, transfraugatusq[ue], & factus freto nauigabili peruius, Ita eius tenent paruae Pelasgorum colonia. In eius summo fuit oppidum Acroathon, in quo aiunt aetatem dimidio lon-

giorem

giorem, quàm in alijs terris habitantium esse: unde à diu-
 turnitate eos Macrobius uocant. Quæque urbes sunt à
 continenti cum suo monte è Xerxe abscissæ, ut Dion, Ho-
 lophyros, Acroathon, Thyssus, Clione. De huius mon-
 tis altitudine & illud addendum duxi, quod umbram su-
 am spargat ad 300. uel (ut Plutarchus) DCC. stadia,
 auctore Stephano. Apollonius primo Argonauticōrum.

ἄρι δὲ νῆος ἰένοντι ἄθω ἀνέτελλε κελύωνη
 θρηϊνίη, ἣ ὄσορ ἀπόπροθι λῆμυρὶ σιερ
 ἔσορ ἐς τὴν ἄειον κερὶ ἕσθολ· ὄληας ἀνίαςαι
 ἀπρότα· η̄ρουφῆ σιαιεὶ, καὶ ἐν ἄχει μορίνας.

id est, interprete Erasmo.

- 30 Solis ad exortum uada falsa secantibus alto
- 31 Vertice sese ostendit Athos, mons Thracius is qui
- 32 Disitus à sacra tanto discrimine Lemno,
- 33 Quantum alata die ualeat transmittere nauis.
- 34 Hanc tamen aerij contingit uerticis umbra.
- 35 Quam longinquam etiam pertingit ad usq; Myrinen.
- 36 Huius montis altitudo etiam prouerbio locum fecit:
 Athos celat latera Lemniæ bouis: ubi quis offiit, aut eii-
 am molestus est, aut alicuius gloriam obscurat, aut obfi-
 siit. In Lemno enim bouis simulachrum fuisse tradunt,
 ex candido factum lapide: id Athos longo inde interual-
 lo disitus, ob prodigiosam altitudinem umbra sua obser-
 uat. Sophoc. citante Scholiaste Theocritii.

Ἄθως σιαιεὶ πῶτα λημνίας ἀλός. id est.

Athos adumbrat terga Lemniæ maris.

Quam idem mons, ut Aetna, in molestie, tædyq; parcemi-
 am celsit, teste Lucilio apud Gell. libro decimo sexto ca-
 pite undecimo, tantam maris altitudinem, inquit poëta,
 obruere adortus fuit, quantam neque Athos mons Thra-
 cia, quamuis celsus, aut Eryx in Sicilia, aut Gaurus imo
 lacus Auerni fundo demersus comp'leret ut ne rupes qui-
 dem summo mari extaret. Vetusissimi codices legunt
 Eryx, qui Sicilia mons est, templo Veneris Eryciæ, & se-
 pulchro filij Erycis memorabilis, qui ab Hercule in pu-
 gna castibus interemptus fuit.

Gaurus] Plinius libro tertio capite quinto, tractum
 Campaniæ describens, hinc scilicet illa Campania est, in-
 quit. Ab hoc sinu incipiunt uitiferi colles, & temulen-
 tia nobiles, succo per omnes terras incliuo, atque (ut ue-
 teres dixere) summum Liberi patris cum Cerere certa-
 mentum. Hinc Setim, & Cæcubi obtenduntur agri. His iun-
 guntur Phaleri, & Caleni, Dein consurgunt Mastici,
 Gaurani, Surrentiniquæ montes. Hæc Plinius. Est & Gau-
 rus insula in freto Siculo, in Africam uersa.

Auerni.] Lacus in sinu Baiano. Auernas lacus,
 quasi ἄορν, id est sine auiibus, quod superuolantes aues
 necet. Maro Aeneid. 6.

- 37 Spelunca alia fuit, uastâq; immanis biatu
- 38 Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumq; tenebris:
- 39 Quam super haud ullæ poterant impune uolantes
- 40 Tendere iter pennis, talis sese halius atris

Ergo ubi nulla] Ergo ubi nulla uado tenuit sua pondera moles,
 Prosequitur Casaris] Tunc placuit cæcis innectere uinacula syluis,
 diligentiam, & studiū] Roborâq; a immensis latè religare catenis,
 al. immer-] Tales fama canit tum idū super æquora Xerxem
 sis. in perficiundo opere] Construxisse uias, multum cum pontibus aufus
 capto. Vincula.] Europamq; Asiæ, Sestonq; admouit Abydo,
 hoc est, catenis exitū] Incessitq; iterum rapidi super Hellesponti:
 præcedere, ut sequen-] Non Eurū, Zephyrumq; timens, cū uela, ratesq;
 ti uersu ipse poëta ex-

Faucibus effundens superæ ad conuexa ferebat:
 Vnde locum Graij dixerunt nomine Auernum.

Hunc Lacum & proximum Lucrinum Cæsar purgauit,
 sylvarum densitate adeò obductos, ut exhalans per angu-
 stias Sulphureæ aquæ odor terrimus superuolantes aues
 conficeret: quare Maro Auerna sonantia syluis uocat
 Aeneid. 3. Adeò duo illi lacus fuerunt uicini, ut magnis
 tempestatibus interdum coniungerentur. Cæsar, ubi re-
 purgasset, factio portu Iulio mare in utrunque immisit.
 Hic postea, modo unda Iulia, modo opus Iulium appella-
 tum fuit. Sunt auctores, qui tradunt Hercule post
 Phlegream pugnam inter Misenum, & Puteoles aggre-
 rem M. pass. opposuisse mari, in Auernum restagnanti,
 quâ Ibericas boues egit. Id opus Octauium Cæsarem
 fluctibus propè deicctum XX. M. feruorum manumissis
 instaurasse constat hyberno tempore. Alij Agrippæ hoc
 describunt. Hinc obiectu molis commodius Lucrinus
 enatiuari poterat, quæ modico ostio excipiebat Auernus,
 septus quinque stadiorum ambitu, sed supercilio undiq; ar-
 duo. Huius aquâ quamuis lympidâ profunditas caruleâ
 efficit. Huc Vlyssis magicis sacris operaturus profectus
 creditur, ubi inferorum uauicinia adhibatur: fuitq; opi-
 nio defunctos inde euocari solitos: adeò ut à fonte proximo,
 qui in mare funditur, tanquam Stygia aqua accole
 religiosè abstinerent. Ibi Cummerios subterraneos spes-
 cus pro sedibus habuisse quidam persuasum habuerunt:
 & commercia inter ipsos in cauernis abditis fuisse Sed &
 aduenas oraculorum ergo se huc conuulisse, & ab illis
 profundis speluncis excipi solitos. Huic geni uictus ex
 metallorum fodinis, & effossionibus quaesus fuit, &
 diuinationis mercede. Adhæc, proditum est, hos occul-
 ta latrocinia exercere solitos, neque unquam solam aspi-
 cere: noctu hiatum ingredi. Lycophron Auernum uo-
 cat λημυρ ἄορν, id est, stagnum, siue paludem Auernam.
 Quem locum interpres illustrans, ἄορν, καὶ ἄορν
 νῆος λημυρ, inquit, περὶ νόμῳ περὶ ἐρεὶ δέ τινι δειοῦ
 περιεφρυμένῃ, ἔχει δὲ, ὡς φασι τινες, αὐτὸ καὶ τὸ ἕδ.
 νῆος. ἰσχυρὰ δὲ ἄορν, ὅτι ἕδερ ἕρπον δὲ κα-
 ταὶ αὐτὴν περὶ τῆς ἀσπῆ, διὰ τὸ εὐκαὶ αὐτὴν ποιεῖν
 νῆρ, καὶ μεγάλῃ, καὶ ὁ μὲρ λυμὶ φῶρ λημυρ λέγει
 τὴν ἄορν, καὶ ἕρπον τ. ν. ἰς περὶ τὸν ἕρπον δ. λημυρ
 νῆρ λέγει μὴ ὁσὸν φασὶν. ἰς ἕδερ ἕρπον ἔντεται. καὶ
 τοῖ γὰρ, ἐν δὲ λέγει γινέσθαι τὰ κατὰ τὸν φ. θου-
 τα, id est, Lacus Auernus astructus, coërcitūq; in cir-
 cumferentia uadique est, tanquam circulo quodam: Hæ-
 bet enim aquam (ut quidam aiunt) caruleam. Vocatur
 autem Auernus, quod nulla aues circa com uolare pos-
 sunt, quod caliginosa sit, & iuxta magna. Porro Ly-
 cophron paludem uocat Auernum: & nonnulli alij cir-
 ca Eridanum lacum calidum, & retri odoris, qui
 nullum animal degustat, gustato illico moriunt. Illic
 aiunt ea esse, quæ de Phaëtonte prodita sunt. Hæ-
 ctenus ille.

ponit. Caterum apud
 Cæsarem nulla cate-
 narum fit mentio. sed
 ex roboribus rates cō-
 ficere. Tales fama
 canit.] Ab exemplo
 amplificat Casaris o-
 pus. Cōfert eū Xerxis
 Persarum

A Persarum regis monstroso conatu, cum portibus iungeret Hellepontum, ut mox nar-

rabitur. Multum eum pon.] Supra ostendimus primas angustias inter Europam, & Asiam, quâ cursus est in Propontidem, Hellepontum appellari: atque ibi stru-cto ex nauibus ponte Xerxem numerosum exercitum transportasse. Fuit hic Xerxes Darij filius, ex Athosa filia Cyri. Xerxes Persarum lingua bellatorem signat: ut Artaxerxes, magnum bellatorem.

Europamq; Asia.] Xerxes ubi Sardis processisset, eadem duceatorem in Græciam miserat, qui terram sibi, & aquâ peterent ab omnibus eius gentis ciuitatibus, exceptis Lacedæmonijs, & Atheniensibus, à quibus ob simile negotium caduceatores sui in puteo conditi fuerant. Præterea mandauit, ut circa Sestum, & Abydum, quâ utrinque latus septem stadiorum interuallo distat, pons Euripo imponeretur. Qui ubi iam præfectus fuit, subita uel pelagi statim disijit. Id uero ubi Xerxi nuntiatum fuit, per indignationem C. C. C. iussit mari uerbera infligi, ut erat

B dementia, quasi uerò brutum, & sine sensu elementum ea animaduersione constringi, & coerceri potuisset. Neque uerò id satis erat, compedes in inum uadum demisit. Fama item est, missum ab eo fuisse satellitem, qui Hellepontum ob seuitiam, & iniuriam acceptam stigmata inureret, constat certè illius imperio colaphos mari impactos, & increpitum quod Xerxem nihil comeritum ita læsisset: sed futurum, ut uellet, nollet, ab ipso rege pedibus transiretur, atq; ob id, iure illi à nullo sacrificari. Accedit & illud barbaræ uanitatis exemplum: qui pontem fuerant fabricati, extremo sunt supplicio affecti.

Pontibus.] Pons duplex inde mari impositus fuit, sexcentis, & septuaginta quatuor triremibus, & biremibus tenaci nodo connexis. Codices inde lignorum in la-

Pompeius.] Ad diuersum Pompeij studium inter hæc transit, qua ratione, quocumque silentio nocturno, ex Lucano constat, militibus in naues impositis, ac refracta hostium catena per medias Cæsarianorum stationes in altum abierit.

Compressa ora.] Ut uidit fauces sibi præclusas, quo minus in apertum mare excurreret, magnas onerarias naues, quas in portu Brüdusino de-

prehenderat, rapit adornabat. Ibi turres cum ternis tabulatis erigebat, easq; multis tormentis, & telorum omni genere oneratas, ad opera Cæsaris appellebat, ut rates supra memoratas perumperet, & opera utrinq; ducta disturbaret. Itaq; quotidiè utrinq; sagittis, & fundis pugnatum fuit. Dicuntur.] suo loco in mari distabant. Balista.] Atq; hoc ipsum est, quod Cæsar dicit: Fundis, sagittis, reliquisq; telis pugnabatur.

In medium a deferret Athon, sic ora profundum arctantur casu nemorum: tunc aggere multo surgit opus, longæq; tremunt super æquora turres.

tertia congesta, muris utrinque lateribus, ne iumenta, & equi maris aspectu terrerentur. Hyemem totam his operibus perficiendis exegit. Iam incunte uere, cum ad mare descensurus esset, magno ostento rex territus fuit, sed sereno celo se de improviso subtraxit, & nox repente secuta fuit. Magi de ostento consulti responderunt, quoniam Sol ad Græcos pertineret, & Luna Persarum esset, Græciæ statum citra omnem controuersiam desecurum.

Sestonq; admoit Abydo.] Urbem Thraciæ in ora Hellepontici maris, uel (ut Strabo) Propontidis, obiacens Abydo, inter quas septem stadiorum spatium medium est: uel (ut qui plurimum tradunt) octio. Utraq; urbs cum alijs rebus, tum Musæ poematis de amore Herus, & Leandri pernobilissima est. Abydenus Leander fuit, in Sesto nata Hero, ad quam cum ille nando properaret, fluctibus oppressus fuit. Quod puella exaduerso conspiciata è turri, se in subiectum Pontum præcipitauit, uel (ut alij scribunt) in litore macore contabuit. Incelsitq; hoc est, in super fretum rapidi Hellepontii. Cum uelates.] Xerxes classico Artabonis post insomnium multo magis ad bellum accensus, ratus numen sibi propitiu iam in gerendo bello futurum, monte Athon copijs naualibus quæ ad Eleunte in statione erant, in Isthmo à cõtinenti abrupte re imperauit. Quinq; urbes, quas supra enumerauimus, sunt cum monte ab ora cõtinentis euulsa, ita ut Euripo duarum triremium capax sit factus. Sic ora per] Applicatio laboris, operisq; Cæsariani. Ad eundem modum fauces portus utrinq; nemoribus in uadum coniectis, duorum brachiorum specie arctantur. Torres.] Nam in quaq; parte ratium turres binorum tabulatorum excitabat Cæsar, quo comodiùs (ut ipse scribit) ab impetu nauium, & incendijs defenderet.

Pompeius tellure noua compressa profundum
Ora uidens, curis animum mordacibus angit,
Ut referet pelagus, spargatq; per æquora bellum,
Sæpe noto plenæ, tenentisq; rudentibus actæ
Ipsa maris per claustra rates fastigia molis
Discussere salo, spatiumq; dedere carinis:
Tortaq; per tenebras ualidis balista lacertis
Multifidis iaculata faces, ut tempora tandem
Furtiuæ placuere fugæ, ne littora clamor
Nauticis exagitet, a neu buccina diuidat horas:
Neu tuba pmonitis b pducat ad æquora nauas,
Præcepit locijs: iam cœperat ultima uirgo
Phœbum laturas ortu præcedere Chelas,
Cum taciti soluere rates, non anchora uoces
Mouit, dum spissis auellitur uncus arenis:
Dum iuga curuantur mali: dumq; ardua pinus
Erigitur, pauidi clasis siluere magistri:

pora tandem.] Omnibus rebus pulchrè paratis, Pompeius omnes silentio naues conseruare iussit, simul expeditos ex sagittarijs euocatis, & funditoribus raros in muro, & turribus disposuit, quos certo signo reuocare cõstituit.

Neu littora.] A signis futuræ fugæ ex urbe. Tria hinc constat in urbibus, & in castris per signa obseruari soleare, quâdo tacite fugiendi consilium captabatur: nec clamor nauarum fugam proderet: ne horarum spatia buc-

Aduersus scalas, sambucas, exostras, & tollemones usuerant balista, onagri, scorpiones, arcubalista, & fistibali, & fundæ. Balista funibus, neruis, & chordis tendebatur, quæ quantum brachia prolixiora habebat, a al. ne buc. tantò spicula longius b deducat in uictu cod. tuis. Quæ quamuis arte mechanica temperabatur, & ab exercitatis dirigebatur, quod cumq; percussisset, penetrabat. Ut item

cinis diuiderentur: ne naua signo tubæ ad naues deduce-
rentur. Iam cœperat ul. uir.] Primum explicabimus
uerba poëtæ. deinde quod reliquū erit enarrabimus. Trā-
sit igitur ad duplicem chronographiā tēporis autumna-
lis, & matutini, quo fugam parabat Pompeius, & soluit
portum. Ab ingressu Solis in primam partem Libræ quæ
æquinoctium circa medium Septembris constituit.

Vltima uir.] Vltima uirginis signi Zodiaci pars, quæ
excipit Libræ, qua dicitur Chelæ pendetq; à prima Scor-
pionis parte. Sunt tantum stellæ quatuor, quarum duæ
sunt priores in eius cornibus, uehementer lucidæ, totidem
obscuræ quæ Libræ tribuuntur quas Chelas appellamus.
Ita Chelæ ab æquinoctiali circulo premuntur, ut eum te-
nere plano uideatur. Ipse uerò Scorpius pedibus Ophiu-
chi subiectus extrema cauda circum æquinoctialem cō-
tingere uidetur. Virgo infra pedes Bootæ sita capite pos-
tremam partem Leonis, dextra circum æstiuum leui-
ter radit: inferio rem partem corporis supra coruum, &
hydræ caudā tenet. Erigone dicta inter Leonē, & Librā
ternitur. Phœbum La.] sub auroram, siue potius unā
cum aurora, paulo ante exortum solis Cæsarianorum sta-
tiones perripit, ubi soluiisset. Duo potissimum hoc loco à
uera historiā poëtā transuersum agunt: mensis, & diei tē-
pus, quo soluerat oram Pompeius. Appianus lib. 2. de bel-
lo ciuili. Exercitum, inquit, itaq; nauibus quādam prope, ad
eum allato, circa uesperam classē soluit, fortioribus ad
tutelam urbis derelictis, qui demum nocte increbrescente,
prospero delati uento ad illum peruenerūt. Sic Pompeius
uniuerso exercitu in unum comparato, derelicta Italia in
Epirum transfretauit. Itaq; non mane, sed uespera soluit
classē. Cæsar lib. primo, de bello ciuili. Pompeius sub no-
ctem, inquit, naues soluit. Ergo non sub auroram. Quid si
non ista in Septembri, sed in Martio gesta circa Brundu-
sium doceamus? Cic. lib. 9. ad Atticum Gaudere ais te,
mansisse me, & scribis in sententia te manere mihi autem
superioribus literis uidebare non dubitare quin cederem
ita, si & Cn. bene comitatus conscendisset, & Cons. tran-
sissent. Hæc Cic. circa Nonas Martij Epistola 3. A' Brun-
dusio nulla adhuc fama uenerat: erat hic dies 7. Id
quo die aspiciabamur, aut pridie Brundisium uenisse Cæ-
sarem: nā Cal. April. māsferat. Sed si Posthumū audire uel-
let, persecutus erat Cn. Trāsisse enim putabat cōiectura
tempestatū, ac diuū. Epistola 4. Cæsare breui tēpore ad
urbē adfuturū. Accidit hoc statim post fugā Pompeij Brū-
dusio. Eadem epistola. Scripta iam epistola Capua lite-
ræ sunt allatæ hoc exemplo. Pompeius mare transit, cum

omnibus militibus quos secum habuit. Hic numerus est
hominum millia 30. & Coss. duo & Trib. Pl. Senatores,
qui fuerant cum eo, omnes cum uxoribus & liberis con-
scendisse dicitur ad 3. Non. Mar. Ex ea die fuere Septen-
triones uenti, naues, quibus usus non est, omnes aut præce-
disse, aut incendisse dicunt. Rursum alibi lib. eodem Ma-
tius, & Trebatius Ciceroni Imperatori. S. Capua cū exis-
semus in litore audiimus Pompeium Brundusio ad 16.
Cal. Aprilis, cum omnibus copijs, quas habuerat, profectū
esse. Cæsarem postero die in oppidum introisse, conciona-
tum esse, inde Romam contendisse. uelle ante Cal. esse ad
urbem, & pauculos dies ibi commorari, deinde in Hispanias
proficisci. Hæc Cicero uariat numerus dierum quid-
dem sed tamen in eodem mense Mar. Lucius florinus cum
nocturna fuga euasisse etiam scribit, non matutina. Ex
Cæsaris sanè commentarijs, ait Glarea, atq; ex Ciceronis
ad Atticum epistolis (ut alios sileam auctores) satis hoc
liquere potuit, nempe hoc anno post comitia, initio Ianua-
rij habita bellum hoc captum: in Februario Ariminum,
ac alia loca capta à Cæsare: in Martio Brundusio exce-
sisse Pompeium: deinde reditum Romam à Cæsare, ac in
Hispanias itum ea æstate, & Masiliam oppugnatam: se-
quente deinde anno in Pharsalicis campis ciuiles intō-
nuisse procellas. Nonnō ancora.] d signis alii silentij in
fuga Pompeij. Iuga mali.] Iugum polysemum est. Iu-
gum montis, eius procliuitas, & supinitas prona, ut in col-
le cliuius: hinc Deus Iugatinus, qui iugis præsidet. Iugum
rusticum instrumentum, quo colla animalium curram, uel
aratrum trahunt. Apud ueteres iugū erat, sub quod igno-
minie causā hostes uicti mittebantur, fixis in terra dua-
bus hastis, quibus tertia superimponebatur. Iugum in uir-
nea, cum aliquot pericis, aut arundinibus terra defixis,
alia superimposita illis illigantur, in quibus uites coniu-
guntur. Vsurpatur pro pari, ut iugum aqualiarum bouum,
cuniculorum, & similiarum. Adde, & lignum esse, quo texti-
res telum conuoluunt. Iugum etiam dicitur, quod boues
uno die exarare possunt. Ad hæc, tabulæ nauium, in qui-
bus sedetur, quæ & transtra dicuntur. Præterea, lignum
transuersum, unde lanceæ in Librā dependent: d cuius simi-
litudine Lucanus hoc loco antemnas, in magnis,
& onerarijs nauibus transuersas uidetur appellare.

Pauidi magistri.] gubernatores nauium Pompeia.
narum, metu Cæsarianarum, quæ ui perripendæ erant
silentio uesperino, aut cerè à uespera, prima noctis fa-
ce, rem adnstrabant, ne nautico clamore proderentur.
A' uerisimili.

Strictaq;] Extre-
mum conatum naua-
rum oculis subiicit in
explicandis, euoluen-
disq; uelis, & uelorum
alis. Sunt qui hic didu-
cunt, pro deducūt, le-
gunt, ut pro, explicāt,
accipiatur, cum deducere sit ex alto deorsum ducere.
Recentes præterea plura signa nocturni silentij. Dux.]
Pompeius, auersio ad fortunam, à Pompeij tacitis uotis,
ut quando omnino Italiam su amissurus, saltem tuto eam

Strictaq; pendentes deducunt carbasa nauæ,
Nec quatiunt ualidos, ne sibilet aura, rudentes,
Dux etiam uotis, hoc te fortuna precatur,
Quam retinere uetas, liceat sibi perdere saltem
Italiam, uix fata sinunt, nam murmure uasto
Impulsus rostris sonuit mare, fluctuat unda,
Totq; carinarum a permistis æquora sulcis.

atione maris tot nauium eremigatione, non potuit non un-
da agitari. Carinarum permistis son.] nauium pars
pro toto: sed frustra eum per omnes moras prohibere co-
natus fuit Cæsar.

Ergo hostes.] Brū-
dusini Pompeianorū

Ergo hostis portis, quas omnes soluerat urbis
(Cum uato conuersa fides) murisq; recepti:

militū iniurijs, adeoq;
Pompeij ipsius contu-
melijs

al. permi-
xtis.

A melijs moti. *Cæsaris rebus fauebant. Itaq; cognito Pompeij discessu, eppidani, qui totum id intenti fuerant, concursantes de tectis, & muris Cæsarianis significabant. Nullum reliquit Cæ-*

far moræ locum, quin eremplò scalas expediri, & milites armari iuberet. Quare poeta cum fato fidem mutatam esse dicit, cum fides fortunam sequeretur. Cum fuga Pompeij Brundusini fidem mutarunt.

Marisq; recepti.] Pompeius milites in muris collocauerat, custodia caussa. Hos eo signo, quod conuenerat, reuocabat: qui notis itineribus illico ad naues decurrerunt. Interim milites Cæsariani illatis scalis muros ascēderunt. Et ut circumspēctus in urbem penetrarent, mo-

B *niti ab oppidanis fuerunt, ut uallum cœcum, & occultas fossas cauerent. Substitērunt paulisper, atque inde longo itinere circumducti, ad portum peruenerunt. Ibi duas naues cum militibus, quæ ad Cæsaris moles adhaferant, scaphis, lintribusq; depræhendunt, & depræhensas excipiunt. Per cornua.] A cornibus ob similitudinem & formam Brundusium, et portus nomen habet, ut paulò ante ex Strab. satis demonstratum est. Heu pudor, ex.]*

Exclamatio in fugam Pompeij, quam uictoriæ portiunculam Cæsari fuisse canit. Angustus limes.] Appianus tradit fortiores ad tutelam urbis relictos, qui demum nocte increbrescente, prospero delati uento ad Pompeium peruenerunt. Sic Pompeium uniuerso exercitu in unum comparato (ut paulò ante ostendimus) relicta Italia, in Epirum transfretasse. Angustus limes.] Descriptio-

*nem angustiarum per quas naues in apertum mare decurrerant, illustrat collatione Euripi Euboici, qui inter eam insulam, & Bœotiam aduersum medium interluit, prope modum æquans longitudine litus Atticum, & Bœoticū. Media illæ angustię Euripum habent, qui suo impetu, & æstu reciproco septies uno die fluit, refluitq; A quo pro uerbium inconstantia manauit: Euripo inconstantior **V**rbium clarissima sunt, Chalcis, & Caristos, quarum po-*

Præcipiti cursu flexi a per cornua portus Ora petunt, pelagusq; dolent contingere classes, Heu pudor, exigua est fugiens uictoria Magnus. Angustus puppes mittebat in æquora limes, Arctior Euboica, quæ chalcida uerberat, unda, Hic hæserē rates geminæ, clasisq; paratas Exceperē manus, tractoq; in littora bello Hic primum rubuit ciuili sanguine Nereus.

terior olim etiã mar- a al. per lit- more nobilitata fuit. tora. Ipsam insulam hodie Nigropontum uocat, à Turcis sub Frederico tertio, anno LXX, supra MCCCC inuasam. Ab Attica in b Vetus cod Thessaliã Euripo LX, habet littorē

M pass. & nusquam amplius discreta Latera sua pandit, nec minus XX, contrahit: ambitu CCC.LXV. M. pass. patet. Olim etiã Chalcodotis dicta fuit Ephoro, & Aristidi: Chalcis, Callidemo, ab ære, ibi primum reperto. A poëtiis Afopis, sed & Abantias uocatur. Eubœam appellatam credunt à matrona quadam heroica indolis: uel (ut Strabo credit) ab antro littorali, Aula bouis dicto, in quo Io Epaphum enixa existimatur. Uigitur ad Euboicum mare redeamus, ita in angustum est coactum, ut duo ab utraq; Euripi parte fieri portus uideantur, in ora sibi inuicē cōuersi. A Sulpitio, cum ibi res gereret, cū Atalato aduersus Philippū, animaduersum fuit, mare ibi non septies uno die statutis horis huc, & illuc cōmeare, uerum montiū propinquitate subitis uētorū flatibus alterutrius pelagi concitari fluctus. Porro Chalcis, cuius hic mentionem facit poeta, quamuis in ea insula sita est adeo arctō interscinditur freto, ut ponte continenti iungatur, & terra aditum faciliorem habeat, quàm mari. Tam proxima Bœotia est, unde olim motu terræ fuit abscissa, perinde ut Cyprus à Syria: Sicilia ab Italia. Belbicus à Bythymia: Leucosia à Syrenum promontorio. Sed ut ad inslitum redeamus, hanc semitam Brundusinam arctiorem fuisse dicit ea parte freti, quæ Chalcidem Euboicam alluit.

Hic hæserē ra.] Hæc ad istum modum à Cæsare referuntur. Diuusq; naues cum militibus, quæ ad moles Cæsaris adhaferant, scaphis, lintribusq; depræhēdunt: depræhensasq; excipiunt. Manus.] Ferreos uncōs, harpagones, quos etiam lupoī uocant. Tractōq; in littora.] Vetusissimus codex habet in littorē, conferto prælio tumultuario cū Pompeianis depræhensis in nauibus. Nereus.] Mare metonymia. Nereus Oceani filius, & Tethyos mari præsidere creditur à poetis.

Cætera clasis.] Carina proprie est nauis concavitas, adeoq; pars media inter puppim, & prorā, & trabs infima, quasi fundamentum nauis. Erant & Carinæ Romæ ædificia in modum carinarum structa. Vergil.

Pasimq; armenta uidebant.

Romanoq; foro, & lautis mugire carinis.

*Carinis.] Duplex hic à Græmaticis colligitur expositio: una, quod clasis sit duabus magnis nauibus spoliata, & minime infimis: idq; synecdochicè, pars pro toto: altera, ut accipiatur, illas fugæ præcipitis studio mutilatas fuisse, id quod arguit cōparatio nauis Argus. Pagæa.] Quidā Pagæa legunt, cum eius uocis prima syllaba extendatur. *πηγῶος & πηγῶσι.* Cæterum Pagæa.*

Cætera clasis ab it summis spoliata carinis. Vt c Pagæa ratis peteret cum Phasidos undas, Cyaneas tellus emisit in æquora cautes: d Rapta puppe minor subducta est montib. Argo, Vanāq; e repercusit pontū Symplegas inanem, Et statura redit, iam Phœbum urgere monebat Non idem Eoi color ætheris, albaq; nondum Lux rubet, & flammæ propioribus eripit astris, Et iam Pleias fhebet flexi iam plaustra Bootæ In faciem puri redeunt languentia cœli.

Demetrias postea dicta, Thessalia oppidū c al. Pegæa: est: unde sinus Pagæi d Vetus cod. eus, siue Pagæus dicitur. Rupta. Etus fuit. Hinc Minyæ e al. Vanaq; Colchidē petentes Argo nauem soluisse, memorantur. A Minyis, manis Minyæus, in eadē Thessalia Orchomenus antea dictus.

In hac ora sinus Pegæsi, Hercules cum ex Argo nauis aquatum exiisset, ab Iasone, & Minyis relictus, ut aiunt, Aphete locus à re dictus inde crediur Herodoto. At Strabo prodidit, non quod Hercules ibi relictus, sed quod Argonautæ ex eo litore in Pontum dimissi essent, loco nomen factum. Sed plures eum in Bithynia subsedisse memorant, Pegæsa Argo.] Thessalica Argo. Apolloniū enarrator lib. 1. Argon. πηγῶος, inquit, ἀρῶν ἡρώου μινυνοίος, ἀνομάθη ἡ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ πενήθε

τῆν ἀργαῖὸν δὲ τὴν αἰὲς, ἐπὶ τῷ πρυοῦς περὶ πρῆσθαι τοὺς τῶνας. ἐπὶ δὲ τῷ πρυοῦς αἰὲς ἀποδῶν ἐπερῶ, id est. Pagassæ promontoriū Magnesiæ nomē traxit, quod in eo compacta fuerit Argo nauis. Vel, ut Scepſius, quod ea loca fontibus undiq; rigentur. Est & Apollinis Pagassæi templū. Ex Aphete Minyæ soluerāt. Is locus haud procul à Pagasis abest. Peteret.] Cū Argo nauis Argonautas Colchos uerberet, per Phasidis ostiū in intima Colchidis peruenēre. Est enim is amnis omnium in eo tractu clarissimus, simul & maximus. Plin. & Mela aiunt eius nominis oppidum etiam illie esse. Hic Phryx, templum, & lucus, fabula uetere pellis aureæ nobilis. Hinc orti montes lōgo se iugo, donec Rhiphæis cōiunguntur, exporrigant, qui altera parte in Euxinum Mæotida, & Tanaim: altera in Caspiū pelagus obuersi Crauniij dicuntur. Porro Phasidem impetuofum amnē esse satis indicat Valer. Flaccus.

Magnus ubi aduersum spumanti Phasis in æquor — Ore ruit. Eundem hūc supra Lucanus ditissima Colchorū rura secare dixit. De Colchis alibi quædā anno cauimus, & suo loco, ubi iustior occasio se obtulerit plura dicturi. Cyaneas.] præter Phasim uastissimū amnem, qui CXX pōibus iungitur, ante quā in Pontū ueniat, præcipuos fluuios, eosq; nauigabiles recipit. Glaucū, Hippū, & Cyaneum. Ptolemæus tamen Hippū, & Cyaneū seorsum Pontum ingredientes facit. Mela tradit, contra Thracium Bosphorum, duas modicas esse insulas, paruo distātes spatio, aliquādo dictæ, & creditæ cōcurrere, quæ Cyaneæ & Symplegades dicuntur. Interpretes Orphei Namq; itæ aduersis uentorum flatibus actæ, Occursūq; graues alludunt saxa gementi. Hic strepitus latè pelago, celoq; gementis Præcipientes resonant præruptis fluctibus undæ. Cyaneæ propter colorem dictæ sunt, ab alijs Planctæ Petræ, quasi erraticæ, quas ueteres uiuās, & animatas putauerunt. Dionysius Afer.

μακρὰς ὄρι μὴδ' ὄντα δὲας ἐπ' αἰὲν ὡς ἐπ' αἰὲν ὡς ἀποδῶν ἐπερῶ, Hic sunt Symplegades arctæ (Rhemnius. Panditur hic Pontū pelagus Titanis ad ortus Quod petit obliquo Boream Solemq; meatu. Hinc atq; hinc medio percurrunt æquore colles.

Nos ex tempore ad hunc modum. Fabula Cyaneas errantes æquore uasto Ingentes inter sese concurrere Petras. Murrure cum magno, feritur, Cæterū locorū natura præbuit auctoribus, maxime poetis fabulandi materiā. Duo sunt scopuli ad exitum Pōici maris, M. pass. & 500. ab Euripo. 14. ab ostio. Has ob eā causam cōcurrere inter se fabulati sunt, quod paruo inter se interuallo discretæ ex aduerso intrantibus geminæ cernantur. Paulatim inde deflecta acie, coeuntiuū speciē præbcāt.

Argo.] Apollonius Rhodius credidit nauē Argonautarū Argo nominatā, ab Argo, qui eā fabricatus fuerat. Pherecydes, ab Argo Phryxi, & Calciopes filio. Nauis in ora Magnesiæ instructa fuit ad Pagasas, unde Poëtis periphraſticè, Pagassæa ratis uocatur. Stradij 20. ab Iolico distat locus Pindarus ad Demetriadem urbem, Pagasis finitimam Argo nauem compactam canu. Balongarū nauiu prima fuisse traditur, & mare ingressa, atque à celeritate nomen sortita: fuitq; facta ex arbore cons, simili robori, quæ ferat uiscū, quæ nec aqua, nec igni possit corrūpi, ut nec Viscus. Itaq; Casaris opera, & angustias medias maris cū Cyaneis: classem uerò Pōpeij cū Argo nauis ipsam

cum Argonautis confert. Rapta puppe.] Vetustissima mus codex legit, rupta puppe. Porro quæadmodū Cyaneæ partem nauis rapere furentes, narrat Vale. Flaccus lib. quarto Argonauticō p.

Omnibus extemplo seu sub imagine rupes Cyaneæ, propiorq; labor, quando ad fore, quæq; Parte patent, stant ora metu, nec fessa recedunt Limina, diuersas circum seruantibus undas. Cū procul auditus sonitus, insanaq; saxa, Saxa nec illa uiris, sed præcipitata profundo Siderei pars uisa poli, dumq; ocyus instant Ferre fugam maria ante ratem, maria ipsa repente Dirigere, aduersosq; uident descendere montes, Omnibus, & gelida rupi formidme remi. Ipse per arma uolans, & per iuga summa carinæ Hortatur, supplexq; manus inuendit Iason.

Et paulo post. — Hæc ubi fatus Corripit abiecti remumq; locumq; Phaleri Et trahit, insequitur flammata pudore iuuentus. Vnda laborantes præceps rotat, ac fuga Ponti Obuia, miscentur rupes, iamq; æquore toto Cyaneæ iuga præcipientes illisa remittunt. Bis fragor in festas cautes, aduersaq; saxis Saxa dedit flamma expresso bis fulsit in imbrī Sic ubi multitudine ruptis è nubibus horror Effugit, & tenebras, nubosq; intermicet ignis, Terrificiq; ruunt tonitrus, elisaq; nocte Lux dirimit, pauor ora uirum, pauor occupat aures. Haud secus impleuit Pontum fragor: effluit imber Spumeus, & magno puppem procul æquore uestiit. Aduerte Dei, defixaq; numina Ponto, Quid scopulis præclusa ratis, quid dura iuuentus Expediat, pendet magnis fauor orius ab ausis

Cætera prolixiora sunt, quàm ut hic adscribātur, quibus naturā Cyanearū furentium in Argo heroica maiestate profequitur. Symplegas.] Petra Cyaneæ, scopulus ille cōcurrens, de quo diximus. Iam Phæ] Multis uerbis periphraſticè aurorā appetentē describit, à signis antecedentibus orientē. Sed semper leclorē meminisse oportet, quod supra monuimus, Pompeiū nō sub aurorā, sed uespertino tēpore: nō in Septembri, sed in Aprilī soluisse. Non idē eoi c.] Nō luteus, nō croceus color: unde ab Homero ἡρώος ἐπ' ἄλλοις ἡρώος appellatur, id est, aurora crocea ueste amicta quæ colorem tū imitatur cū parū quidē diei apparet, sed noctis tamen non nihil superest. Mex accedente die p. ἡρώος ἀν' ἄλλοις ἡρώος dicitur, id est rosei digitis illustris. Alibiq; nond.] Quæ Solē iam idē emersurū antecedit, cuius accessu propiore stellæ obscurātur, quarū lucem flammæ hoc loco nominat poeta per similitudinē. Pleias heb.] A' signo diei appropinquantis, quo tēpore stellæ incipiūt obscurari. Pleias, pro, Pleiades, ex una reliquæ omnes Pleiades intelliguntur synecdochice. Pleiades 7 stellæ sunt in cauda: uel ut alij (quod uerius) in capite Tauri, sed nō plures quā sex uideri possunt: septima obscura est. Pleiadas dictas credūt, quod ex Pleone Oceani filia, & Atlante prognata dicantur. Sunt qui easdē Hyadas dictas existiment: alij quinq; tantum eo nomine censerī putant, quas Aratus in Tauri fronte sparsas ait. — ἡρώος ἀν' ἄλλοις ἡρώος id est, ἡρώος βιβλάτω. id est, Non ad eō incelebres Hyades sunt, utpote frontem Quæ sunt per Tauri dispersa.

Has etiā Succulas Latini uocāt, à Græca uoce ὄ. sue, siue

A *παρα τὸ θεῖον*. hoc est, à pluendo, quod pluuium signum sit, ut Hædorum exortus, & Arcturi. Sed ut ad Pleiades reuertatur, ita distinguit autores inter has, quæ & Vergilia dicuntur, & Succulæ, siue Hyadæ, ut has in fronte Tauri, illas in cauda collocent, author est Plinius, lib. 2. cap. 41. Aratus.

ἑπτὰ ποιοὶ δὲ ταίγε μετ' ἀνθρώπων ἢ λέονται,
 ἐξ ἰαίπερ ἴδουσι ἐπόψιασιν ὀφθαλμοῖσιν,
 ἢ μὲν πῶς ἀπόλωνετο πειθὺς ἄνδρος ἀσφίη.
 ἐξ ἧς καὶ γενήθησαν ἀπόμειρα, ἀλλὰ μάλ' αἰώως
 εἴρεται, ἐπὶ τῇ ἡνῶναι ἰσχυρῶς ἡ καλῶς ἰαί
 ἀλλουόνη, μερόσκη τε, περὶ αὐτῶν ἡλέκτρον τε,
 καὶ τριπύλη, καὶ τριγύθη, καὶ πῶτινα μαίη,
 αἰ μὲν ὁ πῶς ὀλίγη, καὶ ἀφρογέες, ἀλλ' ὄντα μαχάδαι,
 ἡρι, καὶ ἐπιπέριαι, βὺν δ' αἰῖσι & εἰλίας οὐρα
 ὄσσοισι, καὶ θέρεθ, καὶ χέμυτι & ἀρχομῆναι
 οὐμῶναι ἢ ἐκλευσιν ἢ ἀεργομῆναι ἀγρότοιον. id est,
 interprete Germanico Casare.

Sidera communem ostendunt ex omnibus ignem
 Septem traduntur numero, sed carpitur una,
 Deficiente oculo distinguere corpora parua.
 Nomina si d. cum cūlis seruauit fida ueristas,
 Electra, Alcyonæq; Cebenoq; Tyageteq;
 Et Sterope, Meropeq; formosæq; Maia.
 Cæli ferro genitæ si uerè sustinet Atlas
 Regna Iouis, superosq; atq; ipso pondere gaudet.
 Lumine non multo Pleiades certauerit astris.
 Præcipuo sed honore ostendit tempora bona.
 Cū primū agricolam uentus superimminet astris,
 Et cum surgit hyems portu fugienda peritus.

Pleades, inquit idem, Græci à pluralitate, Latini, eò, quod uere oriantur, Vergilia dicunt. Sed his missis ad rem redeamus. Vergilia priuatim ad fructus pertinent, ut quærum exortu æstas incipiat occasu hyemis, messes, uindemi atq; intra se complexæ. Ergo in Autumnio Sole cum Chelis oriente, uergunt Pleiades inter Arietis caudam, & finitionem corporis aurige in occasum. Increbescente aurora, hebetantur Pleiades. Plaustra.] Aratus.

Ὀὠ δὲ μὲν ἀμφὶ ἔχουσαι

C *Maioresq;.] He-*
ret in periphrasi tem-
poris matutini.

Latent.] Iuxta illud triuiale, maius lumen obscurat minus. Sole iam iam oritur, solari lumine absconduntur.

Lucifer.] ὁ ὄσσοισι & ὀ, à Græcis dictus, cum mane Solem præcedat, & diei prænum eius oritur. Infra So-

Maioresq; latent stellæ, calidumq; refugit
 Lucifer ipse diem. pelagus iam Magne tenebas,
 Non ea fata ferens, quæ cum super æquora toto
 Prædonem sequere, mari. Lassata triumphis
 Destituit fortuna tuis; cum coniuge pulsus
 Et natis, rotosq; trahens in bella penates.
 Vadis adhuc ingens populis comitantibus exul.
 Queritur indigenæ sedes longinqua ruinæ,
 Non quia te superi patrio priuare sepulchro
 Mahuerint. Phariæ busto b. damnatur arenæ:
 Parciur Hesperia, procul hoc ut in orbe remoto
 Abscondat fortuna nefas, Romanæq; tellus,
 Immaculata sui seruetur sanguine magni.

lem meat: estq; sidus alterno meatu uagum, Veneris appellatur a nullâ Solis & Lunæ suis cognominibus. Nam præueniens, & ante matutinum exoriet, Lucifer uocatur, diem annuncians, ut alter Sol. Contrâ ab occasu uesperis resurgens, Vesper dicitur à Latinis: à Græcis ἑσπερῆ, lucem prorogans, & quodammodo Lunæ uicem reddens. Plinius scribit, hanc eius sideris naturam Pythagoram Samium primum præuississe Olympiade uicima secunda, aut circiter. Cæterum, quod ad magni-

ἀρετι αἰμα τροχῶσι, τὸ δὲ καλῶς ἰαί αἰμαξαι, id est, Duæ ursæ, quæ polum complectuntur, simul currūt ac rotantur, eòq; dicuntur Plaustra. Harum minores ultimâ stella caudæ Polus uocatur, quam Bootes ex interuallo obseruat, sequiturq;. Qui uerò circulus à priore Maioris ursæ pede describitur, circulus Arcticus nominatur. Et quæ signa intra hoc spacium clauduntur, neq; ortum norunt, neq; occasum, sed totam noctem nobis cernuntur.

Boote.] Arctophylaxis. Aratus.

ἔξ πιδερὶ δ' ἑλίους φέρεται ἰδαόντι ἑοικὼς ἀρησοφλάξ, τὸν ῥ' ἀνδρες ἐπιλευσιν βοότην ἔνεχ' ἀμυρξάϊς ἐπαφώμενος εἰδεται ἄρτυν. id est, Pone Helicen fertur, similis qui plaustra gubernet. Arctophylax, quem mortales dixere Booten.

Nanq; Ursæ apparet propius contingere plaustrum. Arctophylax Græcè, custos Ursæ, qui & Arcturus appellatur, quod plaustrū, siue septentriones insequatur, quasi illis succinctus. Cicero.

Arctophylax uulgò qui dicitur esse Bootes. Arcturus tamen proprie primæ claritatis stella est intra pedes Bootæ. Fabulantur hunc Arcadem fuisse, & Iouis filium, de cuius nomine postea Arcadia dicta fuit. Hunc Lycaon Pelasgi filius dicitur membratim secuisse, & Iouis comedendum apposuisse, uolēs experiri, num Deus esset. Iupiter Lycaonis domum fulmine percussit, & Lycaonē in lupū uertit. Arcadē in cælū transtulit, iussitq; esse Booten. In dextra manu quatuor habet stellas, nunquā occidentes: in capite unam lucidam: in singulis humeris, singulas: in singulis mamillis, claras singulas: sub dextra māmilla, obscuram unam: in dextro cubito, claram unam: inter utraq; genua, claram unam & eam quidem magnā, quæ Arcturus uocatur, ut modo dixi. Cum Tauro, Geminis, Cancro, & Leone occidit. Quoniam autem omnes cælestes iniuriæ ac tempestates à sideribus oriri creduntur, & à maiori ui intenduntur cum Plenilunio, horrida sidera sunt Arcturus, Orion, Hædi. Plin. li. 18. c. 28. Arcturi occasus matutinus incidit in tertiu Idus Maij Hætenus de Boote, qui Arctophylax & Arcturus appellatur. Ergo dies appropinquas propiores stellas obscurat.

itudinem attinet, superat omnes stellas, & signa, & planetas, & al. æthera, extra Solem & Lunam, & quidem tanta claritate, ut eius unius radij: umbræ reddantur, id quod mirum, si Plinio fides sit habenda. Hinc b. al. damnant scriptoribus de nomine magna fuit controversia. Alij enim Isidis stellam: non-

nulli Iunonis: aliqui Matris Deūm uocauerunt. Quin & Physici illud addunt, omnia in terris huius ui generari, id quod mirum uideatur. In alteruero enim exorū cum omnia genitali rore conspargat, non solum terræ conceptus implet, uerum etiam animantium omnium naturas extimulat. Quod uerò ad eius cursum signiferum permeat tricens, & duodequingenis diebus. Nunquam à Sole longius absistit, quàm quadraginta sex paribus, auctore Timeo. Nonnulli Lu-

ciferum Auroræ, & Cephalii filium esse tradunt. Et quia formæ præstantia reliquos omnes facile superabat, eum certasse cum Venere Erato sibi: atque ea de causa Veneris stellam appellari. Magnæ.] Patheticè auertit orationem ad Pompeium, cuius gratia præmisit temporis matutini descriptionem periphrasticam.

Non ea fata.] Affectus monet collatione præsentium rerum, & pristinae felicitatis, cum piratas toto mari persequeretur. Prædonem sequere mari.] Prædones, numerus pro numero: synecdoche: siue enallage numeri. Habuerat enim bello Piratico, CCLXX. nauium classem, instructam equitibus, & peditibus. Hos ita partitus fuerat, legatis prouinciarum. Tiberio Neroni Liberiæ oram usque ad columnas Herculis tuendam tribuerat. Gallicum mare, & Ligusticum, M. Pompeio. Libyæ, Sardiniam & Corsicam Lentulus Marcellinus obtinuerat, unâ cum P. Atilio. Italiæ oram. L. Gellius, & Cn. Lentulus, Siculum & Ionium. Plocius, & Terentius Varro. Peloponnesi, Atticæ, Eubœæ, Thessaliæ, Macedoniae L. Cinnam præferat. Aegeum mare cum insulis, & Hellesponto cesserat L. Cullio, Bithyniam, Thraciam & Propontidem, cum Bosphoro L. Piso tutatus

fuerat. Lyciam, Pomphiliam, Cyprum, Phœnicem, Meætellus Nepos. Horum singulis certum numerum nauium Pompeius tribuerat. Ipse cum 60. lectis nauibus, Tyrrheno mari, Libyco, Sardo, & Siculo perlustratis, bellum Piraticum 40. diebus consecerat.

Destituit.] Deseruit nunc te. Cum coniuge.] uxore Cornelia, ac Cn. Pompeio, & Sexto liberis.

Vadis adhuc.] adhuc magnus, & elarus hoc nomine, quod sub tuis auspicijs, senatus, & numerosus exercitus militet. Exul.] Pathos à conditione. Sedem longinquam, in qua Italica clades fiat, queritur, ut ad Pharsalum: & Aegyptus, ubi ipse sit periturus. Addit ætiologiam, ne Italia toties ab ipso seruata tanti uiri cladem ob oculos cernat, cum omnino in fati sit ipsi pereidum esse. Damnantur.] Legitur & damnatur. Si legas damnantur: solum Aegyptium destinatum est à superis Pompeij sepulchro: ut Phariæ arenæ sit nominandi casus: tellus Aegyptiaca destinata est busto Pompeij. Sin damnatur, ipse Pompeius damnatur arenæ Aegyptiacæ, ad moriendum, Ipse eo fato trahitur, ut in Aegypto cadat.

FINIS LIBRI SECUNDI.

M. ANNEI LVCAE NI CORDVBENSIS POETAE CLA- RISSIMI, DE BELLO CIVILI, LIBER TERTIVS.

CVM COMMENTARIIS AC EXPLA-
nationibus eruditissimis D. LAMBERTI HORTEN-
SII MONTFORTII.

ARGVMENTVM IN TERTIVM LIBRVM
M. Annei Lucani, per SVLPITIVM.

Tertius exponit fugientis somnia Magni
Atq; ut Trinacrias est Curio missus in urbes.
Brundusio reditum describit Cæsaris: inde
Prædanti fiscum, cui uult obstare Metellus.
Hinc populos, Magnum qui sunt in bella secuti
Vtq; iter accelerans Hispanas Cæsar in oras,
Mafsiliam fidam uexat terraq; mariq;
Moxq; abiens Bruto uictori bella relinquit.

Ropulit ut.] Quemadmodum Maro
Aeneã inter nauigadũ Carthaginis mœ-
nia subinde respicientẽ facit, ita Luca-
nus Pompeiũ soluo portu Brundusino,
Italiã, quã describit, respicientẽ intro-
ducit, Quin et totum exordium ad imitationẽ Homericã,
& Vergilianã delinquit. Homer. lib. Iliad. 2. de Ioue &
dĩs reliquis.

Aequora, cum medio uoluntur sidera lapsu.
Cum tacet omnis æger, pecudes, piscesq; uolucres;
At non infelix animi Phœnissa, nec unquam
— Soluitur in somnum.

Ad eundem modum erudita imitatione Lucanus, omnes
nauis prorsum mare Ionũ obtuebantur, solus uerò Põ-
peiũ nusquam oculos ab Italia deflectebat. Dum pa-

« ἀνοίξῃς θάλασσαν, ἡ
ἀνέπερ ἰταλὸν ἠγῶναι
« ἔδδον πᾶν ὄριον,
« ἄλλ' ἂν ἐν ἔξει πᾶσι
« μὸς ὄννοσ, id est.
« Numina per cælũ,
« & mortalia corpora,
« Cietras
« Lembant somno eu-
« ras, sed Iuppiter ullũ
« — Haud uidit somnũ.
« Maro Aeneid. 4. De Didone.
« Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem
« Corpora per terras, syluãq; & saua quierant

Ropulit a ut classẽ uelis cedẽ-
tibus Auster
Incumbens, mediumq; rates te-
nuere profundum,
Omnis in Ionios spectabat na-
uita fluctus:
Solut ab Hesperia non flexit lu-

mina terra
Magnus, dum patrios portus, dum littora nunq;
Ad uisus reditura suos, tectumq; cacumen
Nubibus, & dubios cernit uanescere montes.

rescere uidetur ita, ut ad ultimũ nequeas dimo scere, nubẽs
ue cernas, an montiũ cacumina: urbes, terrãq; recedunt,
inquit Maro. Item & Augusti rarefcunt claustra Pelori.

Inde sopori.] Di-
latas poetice narratio-
nem ficto somnio Põ-
peiũ, idq; imitatione Ho-
meri, Vergilij, & alio-
rum. Nestor Homeri-
culi. Iliad. 2. somnio
rũ uanitatẽ coargue-
re uolens, si quis reli-
quorum Græcorũ, in-
quit, somnium narra-
ret. rectẽ, ut uanũ, ac
falsum refutaremus

Inde soporifero cesserunt languida somno
Membra ducis, dire dum plena horroris imago
Visa caput mœstum per hiantes Iulia terras
Tollere, & accenso furialis stare sepulchro,
Sedibus Elysijs, campoq; expulsa priorum
Post bellum ciuile trahor uidi ipsa tenentes
Ad Stygias, inquit, tenebras, manesq; nocentes
Eumenidas, quaterẽt, quas uestris lâpadas armis.
Præparat innumeras puppes Acherontis adusti
Portitor, in multis a laxantur tartara pœnas.
Vix operi cunctã, dextra properante sorores
Sufficiunt: lassant rumpentes stamina parcas.
Coniuge me lætos duxisti magne triumphos:

simul, & auersare-
mur. Nunc uerò quo-
niam rex uidit, qui
omnium Græcorum
facit praesentissimus
est, quin armenus iu-
xia somnij fidem, u-
niuersum exercitum.
Ceterum re uera som-
nijs non est haben-
da fides, quod ab in-
certa, & cõmoda cu-
iuslibet interpretatiõ-
eorum

In uetusto
cod. protulit

a Vetus cod. eorum ambages pen-
habet fato deant: unde non solū
cladem. in errore, sed etiam in

Fortuna est mutata thoris, semperq; potentes
Detrahere in a cladem fato damnata maritos,

Nūc ad institutū com A
mentationē reuocetur
filus. Inde sopor.]

incredulitate pronus lapsus est Inter omnia genera som-
niorum, quæ à Physicis recēsentur, quatuor maxime sunt
discernenda. Primum uulgare est, conueniens naturæ, &
omnibus ex æquo cōmune, quoties dormientib. ea occur-
runt, quibus uigilantes occupati fuerunt. Iudicibus lites,
aurigæ somnia currus, ut ait Claudianus & Theocritus.
πᾶσι δὲ κούρῳ ἀφ' ὅτουσ' ἀνατρέπειται, ἰχθύων ἀσπυγῶν.

Etenim humorum uel redundantia, uel defectus spiritus
excitat imaginationē. In uitioso phlegmate somniant se
natare. Crassus humor, ac crudus in epialte causa est.
cur thorax, adeoq; totum corpus premi existetur, sed
nihil habet certi. Secundum genus est, adumbrans futura
euenta allegorijs quibusdam: sed nō est diuinum, neq; ha-
bet causam perspicuam satis in agitatione humorum, et
exuberantia, sed sunt meræ naturæ rerum præsağa, quas
φύσας λέγουσιν, καὶ εὐθυμῶν, ἢ, καὶ ὑπόχρησι uocant. Hoc
ut plurimum aliquid signat. Quemadmodum alius alio
ad pugnam est propētor, aut ad cursum expeditior. Hu-
ius generis fuit somnium Ciceronis de Octauiō, quem
nondum uisum somniabat reipub. principem futurum.

Huius generis fuit Syllæ, Luculli & Augusti somnium.
Sed quia coniecturis tantum nititur, propter ambiguita-
tem interpretationis, qua excelsi uiri sæpe falluntur, ei
fidem habere prohibemur. Pompeius posterior prælio
cum Casare congressurus in somno monitus fuit, ne præ-
lium detrectaret. Deinde cum præsentem uictoriam sibi
polliceretur, putabat Romæ sibi in Theatro sedēi à fre-
quenti concione applaudi. Errabat in interpretatio-
ne somnij. Applausus erant exhortationes Lentuli, Do-
mitij, Ciceronis, & aliorum, qui postredie certam uicto-
riam pollicentes, & exhortantesq; ad pugnam, eum mani-
spe erigebant ad fortiter dimicandum. Tale erat somni-
um Darij de exercitu Alexandri, adeoq; de ipso Alexan-
dro habitu Persico incedente. Sed quantum errabat in
interpretatione ipse sensit postea. Ita Hamilear Pano-
rum Dux putabat se Syraculis cœnare. Quo somnio ani-
matus postredie conuocato exercitu in concionē ad ex-
pugnandam urbem infeliciter captus in urbem introdu-
ctus fuit. Itaq; cœnauit in urbe quidem, sed diuerso euen-
tu, ac fortuna, quam sibi fuerat pollicitus. Homericus
Agamemnon ab Iride monitus fuerat, ut exercitum uni-
uersum in campum educeret, futurum ut eo die Troia
caperetur. Cecidit de spe. Desiderabatur Achilles cum
Myrmidonibus. Atque hæc quidem sunt somniorum
ludibria. Tertium genus est diuinum, quod à Deo, aut
angelis obijcitur. Continet enim non res friuolas aut ple-
beias, sed publicas, de administrationibus regnorum, Im-
periorum Ecclesiæ. Huic uni habenda fides est. Huius
generis fuit illud Iacob, Iosephi, Pharaonis, & Nabu-
godonosoris. Hoc certum est, propter testimonium di-
uinum Quartum genus planè à Deo est, cuiusmodi sunt
spectra, ut Casij, & Bruti, & similia uenificarū somnia,
fanaticorumq; hominum ab impuris spiritibus profecta.
Ad hoc genus fortasse præsens somnium retulerimus. Cæ-
tera de somnijs hoc loco persequi, odiosum nimis foret:
cuiusmodi sunt ista: cur ammantib. somnia obijciuntur,
quæ somnia liceat coniectare, matutina somnia cur uerio-
ra: quæ ratio somniorum iuxta Democritū: & id genus
alia de somnijs, de quib. fortassis alio loco dicturi sumus.

Composuit se quieti Pōponius, & quidē profundæ: nam
eum soporem esse contendunt Grāmatici, ut sopitus dica-
tur, qui sensum sui amisit, ut propemodū in extasi posi-
tus uideatur. Imago] Spectrum, siue umbra Iulie ob-
lata per quietem. Furialis.] Furie indignata similis.

Sedibus Elyf.] Exordiū ductū à narratione, quod per
bellū Ciuile, è Campo Elyfio, quæ sedes piorū ammorum
est, in una Tartara sit deducta. Etenim Casar pater cum
Bibulo Consul, anno iam exacto ferme, priusquā Consu-
latu abiret, caperat cogitare, ut nouis affinitatibus suas
opes confirmaret. Itaq; Calpurniam L. Pisonis filiam,
sibi in Consulatum successuri uxorem dixerat: Iuliam fi-
liam suam Cn. Pompeio collocauit. Erat is tum facile
princeps ciuitatis. Quā rem Cato indignē ferens, clamā-
bat, nuptiarum Lenocinio rempub. prodi, maxime quod
Casar paulō antē Pompeij affinitatem recusasset. Socero
tum, ac genero suffragantibus, ex omni prouinciarum nu-
mero Galliam eum Illyrico sibi potissimum delegerat, B
quod inde idonea triumphorum materia prætenderetur.
Mox Gallia Comata per Senatum accessit. Postea Cæ-
sare in Britannia res gerente soluturoq; inde, Iulia de-
cessit rebus humanis, & quidem subita animi con-
sternatione ijs comitijs, in quibus Pompeius, & Cra-
sus magna ciuium contentione consulatum obinuerat,
coniugis uestem intuta humano sanguine madidam, at-
que ex campo domum temere allatam, grauius aliquid
uiro accidisse arbutabatur. Subito itaq; metu percul-
sa, cum uterum ferret, abortum fecerat, ac paulō post
decessit. Cuius morte statim Pompeij animus fuit à
Casare alienatus. Visa itaq; fuit Iulie mors prima
causa discordiæ inter patrem, & maritum, inter quos
nefarium bellum ortum fuit. Hæc de causa dicit se ex
amœno piorum prato in damnatorum abyssum tradu-
ctam, quod belli Ciuilis causa extiterit.

Elyfij, campoq;] Campo Elyfio, domicilio animo-
rum beatorum, quo soluti corpore demigrare dicuntur.
Seruius Elyfium dictum putat, ἀπὸ τῆς λύσεως, hoc
est à dissolutione. Alij πεδίου ἰλύσεως, dicunt à pro-
fectione, quod qui piè uixerunt eò commigrare dicant-
tur, ἄλυσις enim, profectio est, & iter. Suidas Elyfium
ita describit. ἰλύσιον ἱερὸν περὶ τὴν ἄλυσιν, ἐν δὲ πε-
ρὶ ἀλύσιον, ὅτι δὲ περὶ λέσσορ, ὅτι δὲ τὸ κενραυωμέ-
νον χωρίον, ἢ πεδίου. τὰ δὲ τοιαῦτα ἐστὶν ἄβαλα
καλῶς δὲ καὶ ἐνυψία. πολὺ μωρὸν δὲ καὶ ἀθναϊσθ
φύσι τὸ κατὰ σκαφερὸν χωρίον καλεῖν, hoc est, E-
lyfium delubrum est apud inferos: alij in Aegypto non
nullis in Lesoo: rursus alijs regio, siue campus tegulis in-
stratus. Sunt autem huiusmodi loca inaccessa. Vo-
cat & Enelyfia. Polemon author est, Athenienses
eo nomine locum effossum appellare. Idem Suidas
paulō post. ἰλύσιον πεδίου, ἢ ὃ δὲ παρ' ἑλλάσσο
δίναιοι ἀλύσιονται, μετὰ θάνατον. ἐκείσε ἐκυσσό-
μενοι. ὅτι δὲ κατὰ σκαφῶν ἄβυσσοι ἐν τῷ κορυφῷ, καὶ τῷ
χωρὶ φλεγέτωσι ἀπελύσσονται. ποταμοὶ δὲ οὗτοι,
ὁ μὲν ψυχρότατος, ὁ δὲ χειροφλεγέτωρ, βερέμε-
τασθ. id est, Elyfius campus est, in quo apud Græ-
cos iusti homines agunt, qui post mortem illuc emi-
grant. Qui uerò puniri meruerunt, in Cocytum, & Pyri-
phlegεῖσι demergunt, quorū Cocytus frigidissimus,
Pyriphle-

A Pyriphlegeton uero, calidissimus est. Didymus Odyss. 4. donnicilium quidem esse heroum scribit, sed ita dictū ab Eleutheri cuiusdam religiosissimi uiri filio Elysiō, siue quod ibi corpora maneat ἀλυστα. Est autem locus in insulis beatorum animorum, quas aliqui fortunatas uocant. Veteres certē Campum Elysiū esse existimant in medio inferorum: sed à Philosophis in insulis fortunatis collocatur. Fuerunt, qui dicerent esse circa Lunarem globum, ubi purissimus est aēr. Hinc illud apud Virronem Aeneidos 6. Vbi de Elysiō loquitur: Aēris in campis, inquit. Nec desuēre, qui hunc campum in Hispaniā posuerint, in quarum subterraneis Plurimum habitare crediderunt, propter admirabilem in eo tractu fecunditatem metallorum. Quin & Homerus opum eius prouinciae gnarus, in ijs locis Elysiū praeitum finxit, sedem pijs dicitam, in quam Proteus uaticinatur, Maelaūm migraturum. Gorgias apud Platonem plura de Elysiō philosophatur. Ad Stygiā te.] Damnatorum sedem, à palude Styge periphraſticē.

Vidi ipsa tenentes.] Imitatione Vergiliana.

B Vidi ipse furentem.

Cede, Neoptolemu: id quod Vergilio familiare. Eumenides.] Furias, Megaram, Alecto, & Tisiphonen, quas Suidas κατὰ χθονίους δαιμόνας uocat. Has authores tradunt nomina sua in Oreste mutasse, ad eum primū Eumenidas appellari cōpisse, ubi illa placata essent, indicato apud Athenienses uicisse, ijs furna oue liata. Philemon comicus σεμνάς θεάς, diuersas esse ab Eumenidibus prodidit. Citatur à Suida illud Sophoclis: αἰχμητῶν θεῶν ἢ ἀσπ' ἔχου γυνὴν ἀνδρῶν ὀργῶν. in Oedipo Colono. Hinc nata fuit paromia, ἀδα δ' ἀδαχῆ ναλά, quod alijs alijs appellationibus Eumenidas appellat. Alia: inquit, nomina apud alios pulebra censentur, apud nos uero haec quod eas Eumenidas κατ' ἐμφύσησιν nommemus, Etymologici eas Erinnyas dictas autē

mant, quod quasi in terra degant ἐν τῇ γῆ: siue quod ἀγασ. hoc est, execrationes absoluant: siue ἐν τῇ ἐρημίῃ ὑποσῶν, quod uehementia quadam, & impetu animos excitent. Verinnyes, quasi ἐριδονῆς, sponsae contentionum, & certaminum. τριστόνους, παρὰ τὸ τρεῖς, à puniendo, quod fontes horribili pœna excarnificet. Megara. παρὰ τὸ μεγάλειον. Odysse, quod malos oderit. Alecto. ὠς, ἀλκυνετ' ὅσα κρ' ἰνδίκησες, quod circa uindictā non sit cessatrix, & segnis. Ceterū Erinnyes esse easdem, quae uocantur Semnae Deae, multorum tenet opinio, & Semneum, locum religione augustum: siue quod in accessis, & secreta loca uocent Semna.

Sorores.] Parcae, fatales Deae Atropos, Clotho, Lachesis: quod penes has omnium mortalium ratio consistit. Antiphrasticē ita dicuntur, eò quod nulli parcant. Et quia uita humana initium habet, progressum, & finem, una gestare eorum, altera nere, tertia stamen abrumpere fingitur. Has uolunt omnium rerum ordinā, & metam constituere. uoicαα uocant: & Lycophro γυροῦσ' πορῶς nūcupat, earūq; opus δινεργῆν ὑπὸ σπι. Varro tradit ueteres trib. Par. is Romana nomina fecisse: à pariendo nono, atq; decimo mense. Parca, inquit, cōmutata una litera, à partu nominata est. Cefellius Vindex in leclionibus antiquis, tria, inquit, nomina Parcarum sunt. Nona, Decima, & Morta. Versum hunc Liuij poetæ antiquissimi citat ex Odyſſea, Quando dies adueniet, quem profata Morta est: Quo loco, Mortiam pro Parca accipit. Itaq; Parcae non sufficiunt operi lanificij: indicat enim tantā hominum uim ad eadē distinatam.

Quaterent.] à signis instantis cladis. Lassant.] defatigantur rūpendis flammibus Parcae: unde colligitur horrenda clades: ex praecedentibus sequentia. Coniugeme.] Quam diu Iulia illi nupta fuerat nillos egerat triumphos, sed ne post interitum quidem, nonnullos ante. Toris.] per secundas nuptas.

En nupsit.] Iulia perinde haec loquitur Pompeio, ac si adhuc in hircanis ageret, cum ea defuncta uxor Cornelia, non pellex: quamuis Massurius eam pellicem esse dicat, quae pro uxore est, cum non sit. Nuptia antea fuerat Craspo iuueni, qui cum patre à Parthis interfectus erat, Mortua Iulia, eam Pompeius sibi in uxorem adiunxerat. Hanc sub initium belli Ciuilis, Mytilenae ablegarat, ut procul ab armorum conspectu & terrore, utcumq; aëta caderet, puella elegante forma abesset.

Tepido busto.] Statim à funere, tempore 10. mensium luctus postposito. Bustum suas exequias dicit, adhuc recentes. Sequatur illa tua auspicia, modo mihi liceat tuum somnū irrequietū interrūpere. Nullum tem.] Nullū spaciū nobis uacūū, ut uacētis amori: adeo Caesar meus pater te exercebit interdū, et ego noctū. Letheci.] Quāuis umbra apud inferos è Lethe longa potant oblitiua earum re: um, quibus in uita consueuerunt, me tamen

En nupsit tepido pellex Cornelia busto. Hæreat illa tuis perbella, per æquora signis; Dum non securos liceat mihi rumpere somnos: Et nullum uestro uacuum sibi tempus amori: Sed teneat Cæsarsq; dies, & Iulia noctes. Menon Letheæ coniunx obliuina ripæ Immemorem fecere tui, regesq; silentum: Permissere sequi ueniam te bella gerente. In medias acies nunquā tibi Magne per umbras Perq; meos manes e generum non esse licebit d Abscindis frustra ferro tua pignora, bellum Te faciet ciuile meum sic fata refugit. Umbra per amplexus trepidi e dilapsa mariti.

nunquā tui caput obliuio. Est enim Lethe. λήθη, obliuionis fluius apud inferos, ex quo umbras bibere poetae fingunt, ut eorum quae in uita perpetratae rini omnium obliuiscantur. Maro Aeneid. 6.

Lethei ad fluminis undam e In ueteri Securos latites, & longa obuia potant. cod. geroq;.

Tradūt scriptores ad d Verus cod: Abscidis. e al, delapsa

specum Trophonij Lethen fontem esse, cuius aquam antrum ingressuri hauriant, ut rertam aeternam omnium um irrepant obliuio. Rursum alius proditur, qui memorie sit dicatus, & dicebatur ut sumpra inde aqua recordarentur omnium quae uicissent.

Regesq; silent.] quibus in mortuos imperium est, quæ rationes, & Vergilius umbras silentes prius dixit.

Pignora, bellum.] Affinitatis ius, & quos uixeris, semper uocare Cæsaris gener, tu meus coniunx. Quare addit, per Ciuile bellum futurum, ut sibi restituatur. Indicat eum hoc bello periurum. Trepidus.] Pavidè terribilamento somnij.

Ille, Del

a Vetus cod. habet somnij.

Ille Dei.] Fato Pompeium raptū ad pugnam ostendit. somno diro, quāuis uano terri potuisset, eo contempto, fortior ad pugnam se instruxit, ait poeta.

Aut nihil.] Dilemate colligit mortem contemnendam esse.

Epicuri assertio est. arbitrandum mortem ad nos nihil pertinere. Bonum omne, ac malum in sensu esse priuationem sensus, mortem esse. Vnde colligebat, mortem nihil ad nos pertinere, & eam cognitionem perficere, ut quod sit mortale, fruatur uita, non ambiguum tempus adijciens quidem, sed tamen immortalitatis desiderium adferens. Nihil, inquit Epicurus, in uita mali est ei, qui apprehendit in priuatione uitæ, nihil esse mali: uanus ergo est, qui mortem se terrere seq̄ adeo timere dicit.

Acerbissimum malorum, & horrendum maxime, mors nihil ad nos: quoniam quā diu nos sumus, mors non ad est: cum uerò mors adest, tum nos nihil sumus. Itaq̄ nec ad uiuos, nec ad mortuos pertinet. Multi extiterunt, qui mortem malorum maximum esse dixerunt: rursus, qui ut requiem acerbarum rerum atq̄ erumnarum in uita eam expetiuerunt. Hæc Epicurus. Animis.] Quid sit animus, aut ubi, aut unde, magna olim inter philosophos dissentio fuit. Alijs cor animus uidebatur, unde ex cordes, uecordes, socordes dicuntur. Empedocles animus esse censebat sanguinem cordi suffusum: alijs pars quadam cerebri, aut cordis uisa fuit animi principium tenere. Nonnulli in corde, quidam in cerebro animi sedem esse asseriebant. Zenoni Stoico animus ignis uidebatur. Platoni animus immortalis, eiusq̄ initium constare numeris, Aristoteli entelechia. Protagoræ sensus. Xē

Ille, Dei quamuis cladem, manesq̄ minentur, Maior in arma ruit, certa cum mente malorum. Ecquid, ait, uani terremur imagine a uisus? Aut nihil est sensus animis à morte relictum, Aut mors ipsa nihil. Titan iam pronus in undas lbat, & igniferi tantum dimerferat orbis, Quantum deesse solet Lunæ, seu plena futura est, Seu iam plena fuit, tunc obtulit hospita tellus Puppibus accessus faciles: legere rugentes, Et posito remis petierunt littora malo.

nophani spiritus. De A mocrito mens.

Aut mors ipsa,] Sunt qui mortem discessum animi à corpore esse dicant. Epicurus nullum censeat fieri discessum, sed ut a b: & una cum corpore interire. Qui aut discedere censerent, in-

quit Cic. alij statim dissipari, alij diu permanere, alij semper. Quin & illud addatur, quod Apuleius scribit, animū humanum in quodam significato demonem, quā diu sit in corpore constitutus, appellari. Vnde & Vergilianum illud natum. An sua cuiq̄ Deus sit dira cupido?

Titan iam.] Omisso exortu matutino Solis, subiicit occasum sequentis diei, quo solaris globus dimidius sub aquis depressus uidebatur, ducta collatione à globo Lunæ diuiduo. Proinde hic locus ita accipiendus est, ut expergefactus Pompeius totum diem nauigari, atq̄ una cum occasu Solis portum Dyrrachium tenuerit.

Pronus in undas.] Non solum inclinatum, pronum significat, uerum etiam interdum uicinū, ut Vergil. Venistiq̄ uocari. Prona petit maria, hoc est, littori uicina.

Titan sol.] Titan creditur Solis frater fuisse, teste Pausania, ac circa Asopum fluiuium habitasse: uir sagax, & temporum anni obseruator diligentissimus: unde Solis frater dictus fuit. Orbis igniferi.] tantum globi solaris, quantum Lunæ semiplenæ, aut diuiduæ est uidere. Hospita tellus.] Dyrrachina.

Legere rudentes.] Collegere naua funes nauicōs, ac positis uelis, & malis, remis incubuere. Sic Pompeius, inquit Appianus, exercitu in unum comparato derelicta Italia, in Epirum transfretauit. Posito malo, dixit pro depositis malis.

a Vetus cod. omiffas.

Cæsar ut remis.] Traducto Dyrrachium, uel (ut Appianus) in Epyrum Pōpeio, reddit ad Cæsarem poeta, etiā tum in littore sedente cum exercitu, ubi elassis Pompeiana è conspectu ablata fuit. Absconditq̄.] Videntur enim naues abeuntes è conspectu interuentu medij maris abscondi. Medium enim tumidum est, adeoq̄ ipsa tellure alius, id quod ratione geometrica facile ostenditur.

Dux to.] Cæsar solus stetit in littore Italico, circa Brundisium. Queritur.] Indignatur fortunæ, quod hostes tui discedant, & sine certamine in pacatum abeant. Terga.] qui ita fugiant citra ullum pugnae momentum. Neq̄ eo successu quidem Cæsar impatiens moræ contentus fuit, ut etiam pugnandi de summa rei copiam sibi dari optaret potius, quā quod uideret Pompeium à se ex Italia pulsum. Terga ferre, & uertere, fugere est in re militari. Fortuna.] Nulla scilicet, nulla for-

Cæsar, ut a emissas uenti rapuere carinas Absconditq̄ fretum classes, & littore solus Dux stetit Hesperio non illum gloria pulsi Letificat magni, quæritur, quod tuta per æquor Terga ferant hostes, b neq̄ enim iam sufficit, ulla Præcipiti fortuna uiro, nec uincere tantū Vt bellum differret, erat, tum pectore curas Expulit armorum, paciçq̄ intentus agebat, Quocq̄ modo uanos populi conciret amores, Gnarus & irarum causas, & summa fauoris Annona momenta trahi, nançq̄ asserit urbes Sola fames, emiturq̄ metus, cum segne potentes Vulgus alunt, nescit plebs ieiuna timere.

tuna quamuis secunda Cæsari satis erat, præcipitanti semper, & nāquam cunctanti in rebus agendis. Neque uincere.] Non tantū ducebat unam uictoriā de hostibus, ut bellum extraheret, ad deo fatigandos hostes, exhauriendosq̄ pecunia, quæ neruus belli est.

Paciçq̄ intentus.] Cæsar in recepto Brundisio, undiq̄ eò naues contrahi iussit. Et quamuis uehementer probabat, is contractis abeuntem Pompeium sequi, & mare transire, priusquam se ille transmarinis auxilijs confirmaret, tamen rei moram, & temporis longinquitatem timebat. Et iam Pompeius omnibus nauibus coactis præsentem facultatem sui insequendi ademerat. Reliquum igitur erat, ut ex remotis Gallia, & Piceni regionibus, simul & à freto naues expectaret: uerum id quoque propter anni tempus, & longum & impeditum uis debatur. Cæsar, inquit Appianus, (digresso Pompeio) animo dubius, quid prius ageret, quòue in loco bellum ordiretur,

b al. nec.

abscondi. Medium enim tumidum est, adeoq̄ ipsa tellure alius, id quod ratione geometrica facile ostenditur.

abscondi. Medium enim tumidum est, adeoq̄ ipsa tellure alius, id quod ratione geometrica facile ostenditur.

A ordiretur, omnem armorum apparatus quocunq; ex loco ad Pompeium deferri intuens, ueritus insuper Pompeij exercitum in Iberia, morantem copijs refertum maximis, ac pro tempore instructum, ne ipsi Pompeium persequenti a tergo insurgeret, primum in Iberiam transire statuit, omnesq; copias suas in partes quinque distribuit. Nam quosdam ex suis Brundisij, alios Hydrunte, nonnullos Tarenti ad Italiae custodiã iussit permanere: par-

tem Qu. Valerio misit, ut Sardiniam frumento abundantem occuparet. Quoq; modo.] Ut populi animos, qui a se alienati uidebantur, sibi conciliaret, aliqua benivolentia. Non ignorabat hominum animos facile conuerti in fame largitione annonae, quae metum excutit. Est autem annona alimonia non solum frumentaria, uerum etiam aliarum rerum. Cic. putaram annonam macelli cariorem fore. Metus.] obedientia.

Cario.] Curioni propratorẽ misit **Cas-** sar in Sicilia frumentatum cum tribus legionibus: simul ut ea recepta, illic in Africam transmitteret. In Sardiniam Valerium legatum cum legione una, quam M. Cotta obtinebat, illam Cato. Cotta insula pul-

Curio Sicanias transcendere iussus in urbes Quã mare tellurem subitis aut obruit undis, Aut scidit, & a medias fecit sibi litto ra terras. Vis illic ingens pelagi, semperq; laborant Aequora, ne rupti repetant confinia montes: Bellaq; Sardoas etiam sparguntur in oras: Vtraq; frugiferis est insula nobilis aruis. Nec plus Hesperiam longinquis mersibus ullæ, Nec Romana magis complerunt horrea terræ, Vbere uix glebæ superat, cessantibus Austris. Cum medium nubes Borea cogente sub axem Effusus magnam Libyæ tulit imbris annum.

pendo cū Peloro Sicilia comitatur, Bellalaq; Sardo; Bellum quoque in Sardiniam transfertur, quo Caesar Valerium legatũ misit, ut dixi, quo accepto, M. Cottam ex insula deiecerunt. Occidua magis Sardinia est, & ipsa inter maximas mediterranei maris insulas habetur.

al. ac med.

so, Sardi uliro impes

rio Caesaris cesserunt. Cato in Sicilia ueteres longas nauis resiciebat, & nouas ciuitatibus imperarat. Qui accepto Curionis aduentu, multa de Pompeio quæstus, qui imparatus graue bellum suscepisset, sine ullo certamine insulam reliquit. Cotta in Africam fugit. Partem copiarũ, ait Appianus, Quinto Valerio misit, ut Sardiniam frumento abundantem occuparet. Asinius etiam Pollio in Siciliam delatus, ad quam Cato antea præmissus fuerat, eam ab eo peteret, utrum Senatus, an Populi mandato alienam prouinciam esset inuasurus, se ab eo, qui Italiam in potestate haberet, demissum esse, ait. Ad quæ Cato, hoc solum inquit, ut subditiis parceret, eũ eo nolle contendere, in Corcyram ad Pompeium enauigauit. Sicanias in urbes.] In Siciliam eum frumentatum, ut dixi, cum tribus legionibus misit, quam insulam Cato obtinebat. Fuerunt Sicani Hispanici generis gens, quæ cum Latium teneret, à Liguribus pulsa in Siciliam traiecit, & insulam humano cultui aptam Sicaniam appellauit, cum initio à Trmactria à triquetra figura fuisse dicta. In tria promontoria excurrit, quorum unum, quod Septentrionẽ spectat, Pelorus: Pachinus brumali ortui dicitur, obuersum: Lilybaeum, Austro obiectum. Postea Siculi insulam occuparunt, à quibus accepit nomen, quod adhuc retinet. Fuerunt Siculi, auctore Dionysio, Italiae quoque accolæ, qui cum ab Oenotris, mox ab Aboriginibus, & Pelasgis Latio, & ea Italiae parte exturbati essent, quæ postea Magna Græcia dicta fuit, in Siciliam transferunt. Sed quia uariæ de Siculis, & Sicanis fuerunt opinioniones, nimis longũ foret eas omnes hic recensere, & tædiosum. Aut scidit.] Contra Bruttium agrum Sicilia panditur, crediturq; aliquando Italiae cõtinens fuisse, & interfuso mari Plinio, postea uel terræ motibus auulsa, admissumq; illud fretum, quod 7. stadiorum spatio medium interest. Ipsa insula insignis semper fuit frequentia, ac uetustate oppidorum, annuum commoditate, memorijs rerum gestiarum, uictorijsq; Pœnorum, Romanorumq; alternis. Medias ter.] Italiae & Siciliae parti: Repetant con.] Ne rursus coniungantur promontoria: hoc est, ne frons illa asperrima Apennini in Siculum fretum porrecta, & in freti littore nomẽ adhuc retinens Rhegium ab abrum-

forma oblonga, in Austrum magis, quàm Sicilia porrecta. Distat ab Africa ducentis millibus pass. à Septentrione Ætursco mari, haud magno interuallo à Corsica distincta est. Orientale latus C. LXXVIII. M. passuum: Occidentale, C. LXX. M. passuum. Vtraq; frugifera.] Quantum Sardinia habitatur, fertile est, & frequẽs oppidorum clarissima sunt, Calari, & Sides. Calaritani accepto Valerij aduentu, Cottam oppido eiecerunt. In hæc insula nascitur herba quæ uescentes ridendo moriuntur: unde prouerbiũ. Risus Sardoniũ. Veteres tamen auctores Sardinia cælum pestilens, ac triste crediderunt. Sicilia adeo fertilitate & frumentii copia semper cõmendata fuit, ut supra Italiam, etiam croco, & melle abundarit: & ob eandem fertilitatem Cereri, & Baccho ueteribus consecrata fuit, & horreum Pop. Ro appellata. Pecora, lanæ, pelles, aliæq; diuitiæ affatim inde proficiuntur. Insula.] Laus insulae uiriusque ab ubertate, eam frumentii, cum aliarum rerum: quæ tanto crescit magis, quanto Italia illustrior est, quam omnium rerum felicitate abundare dicit. Horrea.] hoc est, nulla terræ plus frumento in Italiam inferunt, quàm Sicilia, & Sardinia. Ceterum Sicilia aliquot prouerbij locum fecit: Sicula nugæ, siue gerra, de re Leucula. omens, Siculiffare, pro tetricum, & austerum esse: uel (ut alij) de improbis, & uafris. omens ðãna orãu, id est, Siculus mare, subaudi, subinde prospectat: de eo, qui denuo sollicitatur ad subeundum periculum, omens ðãpanisæ. Siculus Omphaciffat, de ijs, qui quantumlibet uilia tollunt furto, omens ðãpãrtiõns. Siculus miles: iocus in mercenarium, & peregrinum militem. Quin & Sardinia præter herbam Sardoam, cuius modo memini, etiam prouerbio locum fecit. Sardi uenales, de contemptis, & improbis, ob frequentes paludes, cælum ibi triste est, & pestilens. Hinc illud Cic. lib. 7. in Tigellum Sardum, quem patria sua pestilentiorẽ esse dicebat. C. Caesar Iud. eos exosus, eos in Sardinia militatum ablegauit, ob aërem pestilentem, quo corrumperebantur. Martialis quoque significans omnibus in locis homines morti destinatos, Nullo fata loco (inquit) possis excludere, cum mors

Venerit, in medio Tibure Sardinia est.

N Erat

erat Tibur oppidū modicū haud procul ab urbe Roma saluberrimi caeli. Austris.] Austris ut humidis non sa- uientib. Austrinis dieb frugis peius maturefcūt, sed cele- rior. Cōtra illa sunt noxia frigora, quae Septentrionibus, aut praposteris sūt horis. Borea flāte, nō arandū est. fru- ges nō ferendae, neq ullū semē iaciendū, quin & Aufter in Africa frigidus est, & in modū Borea frendat, quod tor- ridā zonā nō penetrat. Rursum Boreas illic nebulosus est, & iuxta tepidus, ac proinde pluuiis sentitur. Itaq nubes in medium caeli, hoc est, zonā torridā, ut quidā expo- nūt, cogēte Borea, magnū prouentū annonae sentit Libya, quibus terra alioqui calidissima perfunditur. Verba Ma- crobij ad scribam de Austro, cur ad nos is calidus perue- niat, cum initio sit frigidus, ex secūdo cōmentariorum in Somnii Scipionis. Sciendū est aut, inquit qui per hūc ad nostrū cardine uenit, id est, Aufter, ita in origine sua geli-

das est, ut apud nos cōmendabilis est blādo rigore Septem- trio. Sed qui per flāmā torrida zona ad nos cōmeat, ad- mistus igni calescit: & qui incipit frigidus (Boreas) calidus peruenit. Neq enim uel ratio, uel natura pateretur, ut ex duob. a quo pressis rigore cardinibus, dissimili tractu flatus emitteretur. Nec dubiū est, nostrū quoq Septentrione ad illos, q Australi adiacēt, propter eādē rationē calidū peruenire, & Austrū corporib. eorū gemino auro suae ri- gore blandiri. Borea e.] Nō quod in siticulosa regione Libyes, aut sub torrida zona Largus imber tū, aut aliquis cadat, sed quod terra largius humectetur rore nocturno, quo tempore effusa pluuia, & Sardoia, & Sicula rura utiliter rigatur & perfunduntur. Magnū an.] Verem annonā frumentariam, & ditē messem: alioqui magnus annus dicitur, quem Sol meatu suo partium C C C. & L X. conficit, discrimine anni parui, qui Lunaris est.

a Vetus cod. Hæc ubi sunt.] Cō- ductor habet ra d Sardinia ad istū modum eiectus, quod
b Vetus cod. oēm prouinciā cōsen- subaētis legit
c cod. net. mixta. Sicilia digressus in Lu canis, et Brutij per le gatos delectū ciuium Romanorū habebat.
d al. nec. atq inde equitū pedū tūq certū numerū ci- uitantib. Siciliae impe- rabat. His reb. perfe-

Hæc ubi sunt prouisa Duci, tunc agmina a uictor Non armata trahens, sed pacis habentia uultum, Teستا petit patriæ, proh si remeasset in urbem Gallorum tantum populis, Arctoq; b subacta. Quam seriem rerum longa præmittere pompa, Quas potuit belli facies: ut uincula Rheno Oceanoq; daret: celsos ut Gallia currus Nobilis, & flauis sequeretur e mista Britannis: Perdidiſt o qualem uincendo plura triumphum: Non illum lætis uadentem cœtibus urbes, Sed tacitæ uidere metu. d non confitit usquam Obuia turba Duci, gaudet tamen esse timori Tam magno populis, & se e nec maillet amari.

axe fracto curra penè excussus fuerat, a fecer ditq; Capitolū, 40. elephantis dextra, le uaq; Lychnos gestan- tibus. Pontico trium- pho inter pompe fer- cula trium uerborum prætulit titulū. V B. NI, VIDI, VI- CI, significatē nō acta belli perpetrati, sed celeritatis argu- menta. Proinde synec-

dochie per Arcton subiectam intelligit Septentrionales populos ab eo dominos, Britannos & Gallos: nam Ger- manos non bello, sed prælijs tantū uicerat: ad eō ut ducere tesimo adhuc postea uincerent, ut Taciti uerbis utar. Quam seriem.] omniatio de triumphis, & gloria militari si tum non ut hostis, sed ut ciuis, ut Imperator urbem ingressus fuisset. Rhetoricatur poëta. Facies.] Quae spectacula totius Italiae, ad triumphos spectandos excite: quas urbes deleuisset, quas arces excidisset, quos reges ante currum egisset: quae spolia hostibus detraxisset, qua lia uincula in triumphis Imperatorū spectari, præferriq; solebant. Vincula Rhe.] Sulpitius exponit quia pon- tem in eo construxerat. Recte fortasse, sed quia addit Oceano, intelligit Rheni accolae subactos, ipsam Britan- niam in parte superatam, Celsos currus.] triumphales, in quibus Imperator præcedentibus, sequentibusq; ar- matis, ductis autem currum nobilibus captiuis sublimis sedebat. Tam epitheticè Britānos, Flauos uocat, à colore capillitij, ut poëta, nunc hos tonfos, alios intonsos nomi- nare solent, ut Homerus νοκροναιωτα αχαιοβς, rur- sum i ανουγοβας. Est autem propriè flammis color, ex uiridi, ruffo, & albo concretus. Sic flauentes comae dicun- tur. Sic frondes olearum dicuntur flauae à Vergilio: & aqua flaua à Pacuio: & flauum puluerem idem dixit. Cedo tamen, inquit, lymphis flauis, flauum puluerē. Non illum lætis uadentem.] ab iniucundo & impī, quod tacito metu eum Italicae urbes uadentem Romam spectarunt. Gaudet ra.] ut ad Casarem, non autē ob- uiam turbam refecatur.

dochie per Arcton subiectam intelligit Septentrionales populos ab eo dominos, Britannos & Gallos: nam Ger- manos non bello, sed prælijs tantū uicerat: ad eō ut ducere tesimo adhuc postea uincerent, ut Taciti uerbis utar. Quam seriem.] omniatio de triumphis, & gloria militari si tum non ut hostis, sed ut ciuis, ut Imperator urbem ingressus fuisset. Rhetoricatur poëta. Facies.] Quae spectacula totius Italiae, ad triumphos spectandos excite: quas urbes deleuisset, quas arces excidisset, quos reges ante currum egisset: quae spolia hostibus detraxisset, qua lia uincula in triumphis Imperatorū spectari, præferriq; solebant. Vincula Rhe.] Sulpitius exponit quia pon- tem in eo construxerat. Recte fortasse, sed quia addit Oceano, intelligit Rheni accolae subactos, ipsam Britan- niam in parte superatam, Celsos currus.] triumphales, in quibus Imperator præcedentibus, sequentibusq; ar- matis, ductis autem currum nobilibus captiuis sublimis sedebat. Tam epitheticè Britānos, Flauos uocat, à colore capillitij, ut poëta, nunc hos tonfos, alios intonsos nomi- nare solent, ut Homerus νοκροναιωτα αχαιοβς, rur- sum i ανουγοβας. Est autem propriè flammis color, ex uiridi, ruffo, & albo concretus. Sic flauentes comae dicun- tur. Sic frondes olearum dicuntur flauae à Vergilio: & aqua flaua à Pacuio: & flauum puluerem idem dixit. Cedo tamen, inquit, lymphis flauis, flauum puluerē. Non illum lætis uadentem.] ab iniucundo & impī, quod tacito metu eum Italicae urbes uadentem Romam spectarunt. Gaudet ra.] ut ad Casarem, non autē ob- uiam turbam refecatur.

Iamq; &.] Hodæ Iamq; & præcipites superauerat Auxuris arces, poria Casaris è Brun- dusio

A dufio ad urbē graphi
cē describit, & orato
rū narrationē ampli
ficat. Præcipites.]
sublimes arcēs Auxu
ris. Auxuris.] A
Circæijs Pötina palus

Et quā Pontinas uia diuidit uda paludes,
Quā sublimē nemus, Scythicæ quā regna Dianæ,
Quæq; iter est Latijs ad summā fascibus Albam;
Excelsa de rupe procul a iam prospicit urbem,
Arcætoi toto non uisam tempore belli:
Miratusq; lux sic fatur mœnia Romæ.

na simu Lachro. & in
fascē lignorū abscon
ditu(unde Fæscelidem
eam dixerunt) in Ita
a Vetis cod.
liam uenerunt, collo
conspicit ha
ber. & hęc al
cauerūtq; stauā Dia
na Fæscelidis Aricia,
ter uetustior

est, quē locum 24. urbū fuisse Mutianus ter Cōsul pro
didit. dein flumē Vrens. supra quod Tarracina oppidum
est. lingua Volscorū Auxur dictū: ibi olim fuerūt Amyclæ
à serpentibus uastatæ. Mox lacus Fundanus. Caieta por
tus. Fortunæ oppidū, antiquā Lastrygonū sedes. Quidā
uolunt Auxur nomen sortitum, quasi ἀνευ ξυρῆ, sine na
uacula, quod Iuppiter puer ibi cultus fuisset, barbamiq;
ibi deposuisset. Pontina p.] Pontina palus ad Circæios
est, quæ quōdā 24. urbū fuit, ut modo retulimus ex Mus
tiano: inde dicta, quod pontonib. trañceretur. Hinc urbs
Pontia nomē traxit: & Pontia insula: & Roma trib. Pon
tia. Erat hæc Pötina palus circa uia Appiā quæ Brundu
sum usq; unde Cæsar Romā petiuit, lapidibus strata est,
B quondam latrocinij, infesta. Iuuenalis.

Armata quoties tuta custode tenentur,
Et Pontina palus, & Gallmaria pinus.
Pontina Palus in Volsceis est, distans ab urbe X L M. pas
Strabo etiā in Cápania fuisse tradit, eamq; Cæsar sicca
re, cōfecto ciuili bello, destinarat, quod oportuna latroci
nijs esset, ut auctor est Suetio. Hæc paludes ante ea tēpora
aliquando à Cornelio Cethego Consule, cui ea prouincia
euenerat, corruatis multifariā aquis, fuerunt exiccata,
atq; q̄s ager factus. Sublime ne.] Ibi assurgunt nemo
rosa iuga. Scythicæ quā.] Antequā locū monstramus,
ubi Diana Scythicæ, hoc est, Tauricæ in his regionib. cul
ta fuit, libet alius historiā repetere, unde ea è Scythia in
hęc Italia partē fuerit profecta. In primis de Scythia eli
bi fuffissimè annotatū est: constāq; Scythas à Scythia Her
culit filio dictos Herodoto: licet Plin. dicat, Scythen lo
uis filiu fuisse, inuictorē arcus, & sagittæ. Gaudēt Scythæ
pleriq; eade humana, quorū aliqui centesimū quemq; ex
captiuis immolat, sanguinēq; eius bibūt, quē primū cape
re. Magno probro datur, hominē non occidisse. Si qui ho
stis caput in bellicis expeditionib. ad regē attulerint, præ
dæ partē fortiūtur. Sunt tamen Thraciæ populi, Sarmat
iis finitimi, quorū regio Tauricæ dicitur. Taurici morib.

C ipsi immanes sunt, eoq; nomine infames, quod soleant
aduenas pro uictimis ad aras cedere. Cum aut Aganem
non in Aulide Bœotiæ, in cuius portu exercitū habebat,
ad Troiā iurus, per ignorantia ceruā Dianæ immolaf
set, irata Dea uetos sustulit, ne transmitteret Græci. Res
ponsum regi fuit, sanguine humano Dianæ placandam.
Vxor Clitēestræ è Græcia exciuit, arte Vijsis, ut in ca
stra Græcorū Iphigeniā filiā per speciē nuptiarū Achillis
secū adduceret. Subtrahitur eadi puella: supposita cerua
fuit, idq; uoluntate numinis ablataq; est puella in Tauri
cā uento, ubi à Thoante sacris Dianæ præfecta fuit, cui
humanis sacrificare hostijs mos erat. Post multos annos,
cum Orestes matre, & Aegysto patri uelē casis, exul regno
pulsus esset, interfecto item Pyrrho, ob præceptū sibi Her
monen coniugem, ad insaniā uersus, à Pylade Strophis fi
lio, & amico in Tauricā ductus fuit, ut ad arā Dianæ eo
morbo liberaretur. Sed cum ab immani ea gente captus,
mastrādus, ut aduenā ad arā Dianæ duceretur, ab Iphige
niā sorore agnitus, & seruatū fuit, quæ breui nocte occa
sionē, cæso rege Thoante, cū fratre fugit, surrepro Dia

haud procul à Roma, extructo simul tēplo uisendo, quod
sylua ambiat: cui etiā lacus in modum pelagi astuās adia
cet: quō religionis ergo ingens hominū uis confluere so
lebat. Hinc mendici à populo subsidia, & necessaria oran
tes in cliuo Aricino sedebant, quā in templum conscende
batur. Fuit autem Aricia ab Archilo Siculo condita, no
minataq; à puella Attica Aricia, ab Hippolyto adama
ta, qui ea loca cum Diana habitasset. Ita quæ sublime ne
mus, & regnum Scythicæ Dianæ. Ariciā uocat. Etenim
Aricinæ Deæ sacerdos, Rex dicebatur, cur ab auctorib.
Rex Nemorēsis appellatur. Valer. Flaccus in Argonau.
Immitis Aricia Regi. Martialis.

Quā Trinix nemorosa petii dum regna uiator.
Quim & illud memoratu dignum, quod id sacerdotium
obtinere solebat, ut auctor etiā Strabo est, fugitiuus ali
quis, & qui cum sacerdotem ipse eiusdem fortis, pugna su
peratum, in eadē locum sufficiebatur. Ouid. lib. Fasto. 3.

Regna tenent fortes manibus, pedibusq; iugaces
Ille fugitiuus sacerdos institutus gladium tenebat, in sul
tus obseruans, ad defendendū se sirenū paratus. Ariciæ
Albā longā adiungit, quæ in eo quoq; tractu fuit. Stra
bonis uerba de religione Nemoris Dianæ Aricinæ adscri
bam, τὸ δὲ ἀπὸ μνησίου ὀκαλῆσθαι. νέμος, ἐν τῷ βῆρ ἀπὸ τῆς
ἐκ νέμους τῆς ὀδ. ὃ τῆς ἐν ἀπὸ μῆσας, ἀναβαίνουσι εἰς τὴν
ἀπὸ μῆσας τὸ ἱερὸν. λέγουσι δὲ εἶνα ἀποδιδύματα τῆς
ταυρῆ: πῶς ἢ γὰρ τῆ βρυχῆ γινώσκουσι, ἢ συνθιγῆν
περὶ τὸ ἱερὸν ἴδου. καθεστῆ γὰρ ἱερὸν ὃ γυνεὸς ἀπὸ
τοχῆς τοῦ ἱερομένου, πρὸς τὸν διαπύρην ἀνὴρ ἐπιφύ
ρως ἐν ἱερῷ, αἰεὶ περιεσι. πῶς εἰς τὰς ἐπιπέδου: ἐτοι
μος ἀμύνεσθαι. Caterum Albam longā in eo tractu fuisse
paulò antè dixi. Oppida, inquit Plin. Ab. Illinū, Ari
cia, Alba Longa. His pulchre explicatis, libet nonnihil
de Diana philosophari, quæ iucūda scitu occurrat. Plin.
meminit cuiusdā luci consecrati Dianæ in Latio, in colle
agri suburbani, qui Corne sua tempestate fuerit dictus,
ueluti arte tonsili, & fagei nemoris. Apud Argiuos circa
locū Delta appellatū, templū quondā Dianæ fuit Pithus,
quod ferunt ab Hypermestra conditū, cum in iudicio pa
trem reiecisset, à quo infestabatur, quod Lynceο pepercis
set. Prope Tiasum ad Cleiā fuit Dianæ Corythalliæ tem
plū, in quod nutrices deferebant pueros mortuos mares,
singulari genere conuiuij, non dissimili illi, in quo capra
immolari, & alia non admodum magni precij poni sole
bant. Pausanias auctor est, in Agra, Dianam esse Agrote
ram, & eiusdem templum, quod ibi Dianam à Delo pro
fectam uenatam fuisse contenderent. Ad summā Al
bam] Albam Longam, quod Conf. Rom. cum omni no
mine Latino ad Latinas ferias celebrandas se recipere
solebant. Has instituerat Tarquinius Superbus, qui La
tinis populis auctor extiterat, ut in monte Albano com
mune Romano P. socij:q; Latinis louis templum conde
retur, quod annuæ ferie omnibus populis indicerentur,
atque ibi extorum partem singuli libarent, atque ex im
molata hostia suam quisq; partem acciperet. Septem, &
40. urbes tum eius sacri fuerunt participes factæ, & fe
ria Latine nuncupata. Dubitatur, an quia eas Latini
celebra

celebrarunt an quod Iuppiter ipse fuerat Latialis dictus. Sarmatiam.] Alba in dorso exporrecti montis fuit sita. Latius fal.] Conff. Roma signū pro signato. De rupe.]

ē sublimi mōte in subiecta cōualli iacentē. Arctoi.] Gal. A lici, Germani, & Britannici, qui Septentrionales populi sunt, aduersus quos bella ad decem annos gesserat.

Tene Deūm.] Ad imitationē Vergiliae nam expressus hic locus est. Vt enim Aeneas ē summo colle Carthaginiensium studia circa nouā urbem prospicit, & admiratur, ita Caesarē Lucanus ē summa rupe Ro-

man subiectā despectantem. Aeneas nārat urbis mōte magalia quondam, miratur portās, & strata iharū ut olī murōs ducunt, moluntur arces: subuoluunt saxa: exclamat in Pōnarū felicitatem. Lucanus facit Caesarem miratē mōta urbis, quam intra de cennū non uiderat. Miratur Caesar tantā urbem, rerū caput, Deorū sedē à ciuibus desertam. Mouet affectus, perstringit aduersarium. Ominatur bene, quod externi hostes in hoc ciuili bello cōtra non consocient arma. Rursum urbi graula ur, quod fortuna ei pepercerit, eam habeat ducem tam timidum, ut ea relicta, ex Italia cū Senatus magna parte fugerit. Non ullo.] A turpi, quod fugerint nondū praelio uicti. Neq; uerō urbē solum, sed totā Italiam reliquerint. Dij melius.] urbi prospexerunt, & Pop. Ro quod populorū Orientaliū furor nunc nō in Italia, & urbem irrupat ut olim Cimbri, Teutoni, & Amburones, adeoq; Galli fecere. Sarmatae uel.] Duplicem Sarmatiā faciunt aut horās unam Asiaticam, quae trans Tanaim, & Maoticā paludem in ortum euagatur: alterā Europaeā, cuius termini sunt, à Meridie Danubius, à Septentrione, Oceanus: ab Ortu Tanais, Maotis, Pontus: ab Occasu, Germania Sūt. qui Iaxiges, et Dacos separāt, sed malē, cum in cōfesso sit hos quondā inter Sarmaticas gentes numeratos fuisse. Intus gētes bellicosae, & uariae. Bastarna, quae spectant Germanos: qui Tanaim, Roxolani, & Hamaxabiae, sic diēli, quod incertis sedib. uisq; antea, curribus res, opesq; secum circumferrent. Omnes in uniuersum Scythiae Sarmatae sunt. Ad Oceanū Boreale Pruteni terrā fertile tenent, lingua, cultu, & institutis Germani Supra quos ad ortū, & Septentrionem Liouini: in occasum Danti scum, Polonia magna Sarmatia pars est. Mosci, siue Moscuīta in Septentriones submouentur, & Polonia cōtermini. C. ferē miliariū spatio à Vuluua. Vltierius in ortū excurrūt Tartari: gens immanis ac crudelis. Sūt & Sarmatae Rutenorū populi longē in Septentrionē à Poloniae cardinibus Moscouiā prae-tereurrētes. Haec satis diēla sunt de Sarmatia Europaea. Pannonio.] Hungaria. Duplicē ueteres Pannoniā fece-

Te'ne Deūm sedes non ullo Marte coacti Deserere uiri: pro qua pugnabitur urbe? Dij melius, quod non Latias Eous in Oras Nunc furor incubuit, nec auctus Sarmata uelox Pannonio, Dacisq; Getes admittus habenti Tam pauidū tibi Roma Ducē fortuna pepercit, Quod bellum ciuile subit. sic fatur, & urbem Attonitam terrore subit. namq; ignibus atris Creditur, ut captæ rapturus in cœnia Romæ, Sparsurusq; Deos, fuit hæc mensura timoris.

jugum, et occidua latus densa syluæ occupat. A Meridie parte Norici peringitur. Quā uerō in ortū Brumale, & Sauū excurrit ad Alpes usq; progreditur. Urbes clarissime sunt, Vienna, Neostadium, Amnes, Arrobo, quo superior finiur Pannonia. Vltierius uersus Meridicem, fluuus Drauus est, haud à Tridentinis Alpibus exortus, utraq; Pannoniā perfluit. Inferior Pannonia Arrabene fluuio B ab occasu terminatur: ab Ortu Danubio: à Meridie Alpiū iugis excipitur: per mediū Illyriū à Septentrione in meridie uersus. De Pannonia hæctenus: omnis descriptio nib urbiū celebriū, ac fluuiorū, ad cætera properādū est. Dacisq;.] Plinius lib. 4. Dacas Getas à Romanis dictos cōtendit, finitimos Iaxigibus, populū bellicosum, & quondam tanta belli gloria eminentē, ut Romani eis omnia tributa penderēt: sed Traianus hæc re uires, opesq; eorū auergeri ueritus, Decibulū eorū rege bello aggressus uicit, & totā Daciā in prouinciā formā redegit. Urbes condidit, & colonos deduxit: ponte lapideo Danubiū siue Istrū, mirādi operis miraculū usq; iunxit, quē Hadrianus Imp. statim demolitus fuit, ne barbaris transitus in Maiciā depopulandā pateret. Amissa fuit Dacia rursus sub Galieno Imper. Strabo auctor est, ueteres quosdā Getas diuersis sedibus, à Dacis diuersos habitasse, gentē esse eandē, ut Daci mediterranea Germaniā uersus, & fontibus Istrū uiciniore tenerent, qui olim Dani uocati fuissent. Getæ uerō in Pontū Orientales magis essent. Hinc sortasse fuit effectum, ut quos uetustissimi scriptores Dacos, C eos priscos Gothos dixerint, & quidem à Getis diuersos, quod mediterranei essent, cū Getæ ad mare habitēt. Sic fatur.] Allusum ad id quoq; quod eodē loco sequitur. Aeneas ait, & fastigia suspicit urbis. Sic & Lucanus. Sic fatur, & urbem Attonitam terrore subit. Igaisibus atris.] Creditur, eum ferro, & incendio urbem deuastatam, & direptam uenire, quæ fuit causa terroris publici. Rapturus, direpturus urbem, simplex pro composito, id quod hostile est. Mœnia.] ipsam Romā. Sparsurus.] Dispersurus simulachra Deorum.

runt, Superiorē, & Inferiorē. Mons Cæsius Pannoniæ principitū est, ab Alpibus in Septentrionē relecta porrectus, ad Danubium usq; procurrat. Quā uerō ortum uersus in plana sese explicat, & uiuetis amœnis constitutus cernitur, summū

al. omnia. Velle putat.] Causas publici timoris ordine cōmemorat, hæc primum existimationem omnium animis infedisse, Caesarem ea omnia perpetraturū fuisse, quæcunque potuisset, Syllæ exemplo: sed prater spem om-

Velle putant, quodcunq; potest: nō b omina festa, Non fictas læto uoces simulare tumultu, Vix odisse uacat. Phœbea palatia complet Turba patrum, nullo cogendi iure Senatus, E' latebris educta suis, non Consule sacrae Fulserunt sedes: non proxima lege potestas Prætor adest, uacuaq; loco cessere curules: Omnia Cæsar erat, priuatæ curia uocis Testis adest, sedere patres censere parati, Si regnum, si templa sibi, iugulumq; Senatus

nia euenere. Omnia.] In gerendis, & auspicandis rebus, auspicia publicè consulerem mos erat, quæ festa omnia uideatur uocare, quæ nunc neglecta fuerunt, aut contempta: sed ne simulare quidē uacabat. Siue, omnia

Romina festa, secunda
auguria, siue letas o-
minationes: siue accla-
mationes letas, quas
simulare nõ erat otii.

Vix odisse vacat.

Phœbea.] Vix tantũ
otij est, ut uacet odif-

se Cæsarem: uix præ nimio metu odio sensus relictus fuit,

tantus terror hominũ animos inuaserat. Phœbeia.] As-

pollinis adẽ Palatinã. Apollinis Palatini simulachri me-

minit Plin. lib. 36. ca. 5. Suetonius scribit, in Palatio anti-

quitus fuisse tẽplũ. Apollinis, quod postea fulmine consti-

grauit. Aruspices cũ affirmarẽt desiderari, Augustus res-

taurauit, addita porticu, & bibliotheca Græca, & Lati-

na. Quo in loco iã senex Senatũ sæpe habuit, & decurias

iudiciũ recognouit. Sulpitius exponit tẽplũ in Capitolio,

in quo Senatus habebatur, quod postea ab Augusto Phœ-

bo consecratũ fuerat. Cæterũ Cæsar Romã reuersus, Pa-

tres de repub. appellatos in curiã benignẽ, & perhumanẽ

Baffatus fuit: cuius orationis summa hæc erat, quæ declara-

bat se non cõtra patriã bellũ sumpsisse, sed ut dignitatem

suã tueretur, aduersus paucorũ iniuriã, qui suã laudi in-

uidetes se in disferimẽ maximũ adduxissent, nisi eorũ con-

atib. obuiã iuisset. Inde hortatus fuit torũ ordinẽ, ut secum

rempub. administrandã susciperent: utq; legati ad Pom-

peĩũ de pace mitteretur. Addit super hæc se nullũ extraor-

dinariũ honorẽ petiuisse, sed expectato legitimo tẽpore

Cõsulatus, eo se fuisse cõtentũ, quod omnib. ciuibus pate-

ret. Latũ d. 10. Trib. Pl. ut sui absentis ratio haberetur, ini-

micis obstreperantibus, & Caione in primis acerrimẽ repu-

gnãte, & sua cõsuetudine dicendo diẽ extrahẽte. Comemo-

rabat suã paciẽtiã, & æquitatẽ, de dimittẽdis utrinq; exer-

ciuibus, inimicorũ iniucẽ iniquitatẽ, in recusando cõditio-

nẽ, qui omnia pmissere mallet, quã suũ imperiũ, & exer-

ciũ dimittere. Super hæc exaggerabat iniuriã in ereptis

legionibus, de uiolatis Trib. Pl. cõtumulã d. municipibus

acceptã: deniq; omnĩũ actarũ iniuriarũ refricabat memo-

riã. Et tamẽ postulabat, ut legati ad Põpeĩũ de cõciliã da-

pare mitteretur. Cæterũ triduo per irritas actiones cõsum-

pto, cũ nemo legationẽ recipere uellet, idq; metu Põpeij,

Cæsar longioris morẽ impatiẽs, arariũ reclusit, ut postea

dicturi sumus. Sed re uerã immodicus est põeta in exag-

gerãdis terroribus, ut est Cæsari, & Cæsariũ principatũ

ubiq; infestus; cũ illa Cæsaris perhumana denunciatio

abundẽ sati esset ciuitati ad demendũ terrorẽ, se in ami-

corũ numero habiturũ, quicũq; neuirã partẽ se quietus fu-

isset, & domi se in otio cõtinnisset. Nullo iure.] Lucius

Florus id solũ scribit, Cæsarẽ urbem penẽ uacũã metu in-

gressum se ipsum cõsulẽ fecisse. Appianus aut, Cæsar in-

quit, Romã delatus, populũ ueterũ calamitatũ recordatio-

ne, turbatũ quas sub Sylla, & Mario olim pertulisset, tre-

pidantẽq; magna spe, & pollicitationib. leniuit. hostib. hu-

manitatẽ præferẽs, ac elementã. Lucius aut Domitiũ d. se

captũ, cũ pecunijs, ac necessarijs, suã libertatẽ redditum

fuisse ait. Nullo iure.] Cæsar urbẽ ingressus patres in

curiã uocauit, quod ius cogẽdi Senatũ penes summũ ma-

gistratũ semper fuisset, hoc est, penes Consules, aut præto-

Exiliumq; perat: melius, quod plurã iubere

Erubuit, quã Roma pati, tamen exit in iram

Viribus an possent obistere iura, per unum

Libertas experta uirum: pugnaq; Metellus

Vt uidet ingenti Saturnia templa reuelli,

Mole rapit gressus, & Cæsaris agmina rumpens

Ante fores nondum reseratæ constitit ædis.

uit Prætoris potestas, ut honoris eius ergo, ius, quod ipse

dixisset, honorariũ appellaretur Prætorum quoq; edicta,

ait Iustinianus, non modicã obtinent iuris auctoritatem:

hoc etiã ius honorariũ solemus appellare: quod qui hono-

res gerunt, id est, magistratus, auctoritatẽ huic iuri dede-

runt. Hæc ille. Prætori regia insignia, & Consulares fer-

mẽ apparatus: lictores sex, sella curulis, trabea, cæteraq;

huiusmodi fuere. Equis albis, trabeaq; candida uteba-

tur: Confluente in urbem peregrinorũ multitudine, alter

prætor creabatur, qui peregrinus dictus fuit. Post Consu-

les prætor secundas tenebat. Primum ceptus fuit præ-

tor creati, cũ uterq; Consul ab urbe eum exercitiib. ad bel-

lũ proficisceretur. Vacuãq; curiã] Sella, in quibus maio-

res magistratus sedebãt, quando curru in curiã uehebã-

tur. Hæc a curru, sella curules dicebãtur. Fuerunt & ædi-

les curules duo, à folio eburno ita appellati, qui & ipsi re-

gijs insignijs utebantur. & ornati purpura curã sacrificio-

rum, & ludorũ habebant. Fuerunt & alij duo ædiles, qui

non utebantur curribus. Ad postremũ potestas ædiliũ

curriliũ in tantũ creuit, ut ad eos summa rerum, & Con-

sularis Imperij maiestas uenerit. Proximã Consulari po-

testatẽ hęc præturã uocat. Omnia Cæs.] Omnium ma-

gistratum munera solus obibat. Priuata.] Senatus

præfens aderat, ad audiendũ solum, non Consulib., sed pri-

uati hominis uocem, testis actiorum Cæsaris. Si regũ.]

Atq; ista quidẽ omnia meũ, ut si diuinos honores sibi de-

cerni poposcisset aut regium nomẽ, aut omnium eadem,

senatus decreturus fuisset. Exit in.] Erumpit in iram.

Aerariũ sanctũ, quod quia tardius aperiebatur à Tribu-

nis, iussit infringi, censum, & patrimoniũ populi Romani,

inquit Florus, ante rapuit quã imperiũ. Appianus, qui-

b. dielis, inquit, publici arariũ claustra perfregit, obstan-

tĩq; in aditũ Metello ex Tribunũ Pl. mortem est commina-

ius. Thesauros à nemine cõtactos usq; in illã diẽ, militi-

b. rapere concessit. Hos olim execratione propõsa pu-

blicẽ cõditos fuisse memorãt, ut nisi Celico insurgẽte bel-

lo, à nullo promerentur. Verum Cæsar Celias à se deu-

ictos asserens urbem ab execratione liberam se reddidisse

ait. Orosius lib. 6. Cæsar, inquit, Romã uenit, negatãq;

sibi ex arario pecuniam fractis foribus inuasit, protulitq;

ex eo auri pondera, &c. Sed de prætio, & æstimatione po-

stetã diligentius sumus dicturi. Pugnaq;.] Subiectus

fuit Metellus Trib. Plin. ab inimicis Cæsaris, qui legatio-

nem, reliquasq; res, quas cunq; Cæsar agere institueret,

Saturnia tem.] Aedem Saturni à Tullo Hostilio cõdi-

tã post tertũ triũphũ, ob id apud Romanos arariũ san-

ctius esse uoluerunt, quod per ea tempora, quib. ipse Italiã

incolebat ferant in eius regno nulla furta fuisse admissa,

sue quod eo regnante, nihil cuiquam fuisse priuatum:

neq; fas erat, aut signare solum, aut partim limite cam-

quod in urbe ius dice-

ret. Penes hunc magi-

stratũ adeo publici, et

priuati iuris potestas

fuit, ut uetera abroga-

re, ac noua cõdere sa-

cultas esset. Postea

paulatim in tantũ cre-

uit Prætoris potestas,

ut honoris eius ergo, ius,

quod ipse

dixisset, honorariũ

appellaretur Prætorum

quoq; edicta,

ait Iustinianus, non

modicã obtinent iuris

auctoritatem:

hoc etiã ius honora-

riũ solemus appella-

re: quod qui hono-

res gerunt, id est,

magistratus, auctori-

tatẽ huic iuri dede-

runt. Hæc ille. Præ-

tori regia insignia,

& Consulares fer-

mẽ apparatus: licto-

res sex, sella curulis,

cæteraq;

huiusmodi fuere.

Equis albis, trabeaq;

candida uteba-

tur: Confluente in

urbem peregrinorũ

multitudine, alter

prætor creabatur,

qui peregrinus dictus

fuit. Post Consules

prætor secundas

tenebat. Primum

ceptus fuit prætor

creati, cũ uterq;

Consul ab urbe eum

exercitiib. ad bel-

lũ proficisceretur.

Vacuãq; curiã]

Sella, in quibus maio-

res magistratus

sedebãt, quando

curru in curiã

uehebãtur. Hæc a

curru, sella curules

dicebãtur. Fuerunt

& ædiles curules

duo, à folio eburno

ita appellati, qui &

ipsi regijs insignijs

utebantur. & ornati

purpura curã sacri-

ficio rum, & ludorũ

habebant. Fuerunt

& alij duo ædiles,

qui non utebantur

curribus. Ad postre-

mũ potestas ædiliũ

curriliũ in tantũ

creuit, ut ad eos

summa rerum, & Con-

sularis Imperij ma-

iestas uenerit. Pro-

ximã Consulari po-

testatẽ hęc præturã

uocat. Omnia Cæs.]

Omnium magis-

tratum munera solus

obibat. Priuata.]

Senatus præfens

aderat, ad audiendũ

solum, non Consulib.,

sed priuati hominis

uocem, testis actio-

rum Cæsaris. Si re-

gũ.] Atq; ista quidẽ

omnia meũ, ut si di-

uinos honores sibi

decerni poposcisset

aut regium nomẽ,

aut omnium eadem,

senatus decreturus

fuisset. Exit in.]

Erumpit in iram.

Aerariũ sanctũ,

quod quia tardius

aperiebatur à Tribu-

nis, iussit infringi,

censum, & patrimoniũ

populi Romani,

inquit Florus, ante

rapuit quã imperiũ.

Appianus, quib. di-

elis, inquit, publici

arariũ claustra

perfregit, obstan-

tĩq; in aditũ Metello

ex Tribunũ Pl. mor-

tem est commina-

ius. Thesauros à

nemine cõtactos usq;

in illã diẽ, militi-

b. rapere concessit.

Hos olim execratione

propõsa publicẽ

cõditos fuisse memo-

rãt, ut nisi Celico

insurgẽte bello,

à nullo promerentur.

Verum Cæsar Celias

à se deuictos asse-

rens urbem ab

execratione liberam

se reddidisse ait.

Orosius lib. 6. Cæsar,

inquit, Romã uenit,

negatãq; sibi ex

arario pecuniam

fractis foribus

inuasit, protulitq;

ex eo auri pondera,

&c. Sed de prætio,

& æstimatione

postetã diligentius

sumus dicturi.

Pugnaq;.] Sub-

iectus fuit Metellus

Vsq; adeo.] Exclamatio in execrandam auri famem, qua nihil nō nefarij sceleris mortales audent perpetrare, allusum est ad eam ecphonesim Vergilia nam lib. 3.

al.ad. Quid non mortalia pectora cogis — Auri sacra fames?

Pars uiliss.] Appositio. Quare pulchrè, & sapienter opes uocat Phocydides mortalium imposturam, principè malorum, corrupticidè uitæ humanæ, & omnia diminuentem. Atq; uinam, inquit, aurum mortalibus nō esset amabile exitium. Tui causa pugnae, latrocinia, ac depredationes concitantur. In festi parentibus hostes liberi, fratres Germanis. Phocylidis uerba sunt.

ὦ φιλῶν χρυμοσύνη κεν κακότης ἀπάσας.
 χρυσοῦ κέρδιος ἐστὶ, καὶ ἀργυροῦ ἀνθρώποισι
 χρυσοῦ κακῶς, ἀργυροῦ βιοφθόρα, πάντα χυλῆν, ὡς
 εἶδε σὺ μὴ θνήσκῃς γυνέει καὶ τῶν κεν ποθενόν.
 οὐ γὰρ ἔμνυτι μάχαις, δακρυόεντες, φονοῖτε.
 ἐχθρὸς ἢ τέλει γυνέειν, ἀδελφοῖσιν ἐσθλάμοις.

Mouistis.] Aversio, quæ magnam habet ad mouendos affectus uim. Percunt.] Pathos à statu patriæ, quasi Cæsar citra discrimen, omnes leges ciuiles, senatusconsultata, plebiscita, per tyrannidè oppressisset. Nullo discrim.] Contemptis omnibus P. R. legibus, nullius habita ratione: nullos ordines, nullos magistratus respexerit. Tribunus.] L. Metellus Tribunus Plebeius, qui quod potuit obfistebat, ne in ædem Saturni irrumperet. Testator.] se illum prohibere templo Saturni, ne uiolaret sacros thesauros. Tribunus.] Emphaticè, quasi dicat, ille magistratus plebeus, cui tanta erat potestas sacrosancta, ut ne Consules quidem ei oppedere auderent. Cum omnes magistratus Consulibus parerent, soli Tribuni Plebis ad parendum non tenebantur. Et quia ab iniis pleb. Tribunitiam potestatem sacrosanctam esse uoluit, hinc Metellus sanguinem suum sacrum uocat. Hac igitur potestate Metellus aduersus Cæsarem uoluit. Inuenit ista Deos.] credebant Deos presentes uindices adesse, si quæ eâ potestate uiolasset. Crassamq;.] execrationes Tribunitia secuta sunt Crassum in pralio Parthico, ubi dedit pœnas. Ab exëplo terret Cæsarem, ne refringat arariû. Non aliter tibi aduersus rempub. iuro diras execrationes obnuncio, quam feci Crasso. Crassus,

Vsq; adeo solus ferrum, mortemq; timere Auri nescit amor: pereunt discrimine nullo Amissæ leges, sed pars uilissima rerum, Certamen mouistis opes, prohibensq; rapina Victorem clara testatur uoce Tribunus. Non nisi per nostrum uobis percussa patebunt Tempa latus, nullasq; ferēs nisi sanguine sacro Sparsas raptor opes, certè uiolata potestas Inuenit ista Deos, Crassumq; a in bella secuta Sæua Tribunitiæ uouerunt prælia diræ.

ex Consulatu Syriam prouinciam fortius, cum maiora animo concepisset, quàm ætas pateretur, (Sexagenarius ferme erat) & iam insolenter multa de futuri belli ratione, & euentu iacturaret, discessus hominis uulgo suspēctior

esse cepit, maleq; ominabatur. Ipse interim se arma Romana ad Bactros, & Indos usq; deuictis Parthis, propagaturû minabatur. Multi eû ad Parthos iturû remorari conabantur. Sed omnium maximè Trib. Pl. Atteius, qui identidem in omnibus concionibus clamabat, indignum, & à dignitate Populi Romani alienum esse, eas gentes bello petere, quæ uel foedere Populo Romano iunctæ essent, & amicitia, uel à quibus nulla iniuria orta esset. Sed cum Pompeius, & multi alij eiusdem factionis contra intererent, ut retineri non potuerit, Atteius, uel (ut quidam scribunt) Artus, certo loco constiuit, quâ Crassus ad bellum iturus esset, cum iam conuississet, is diras, & horrendas execrationes illi obnunciavit, inuocans sæua quædam, & ignota, inauditaq; Deorum nomina uliorum iniuriarum. Quibus spræcis, inquit Appianus, Crassus demum in Parthia profligatus est, cum filio eiusdem nominis, uniuersosq; exercitu. Nam ex C. milium millibus, uix decem millia in Syriam fuga euasisse referuntur, quæ copiose in Parthico ab Appiano commemorantur. Florus lib. 3. cap. 21. tradit à Metello Crassum hostilibus diris deuotum. Dum Parthico imbiat auro strage XI. legionum, & ipsius capite multata est, quod Trib. Ple. Metellus exeuntem ducem hostilibus diris deuouerat.

Tribunitia uouerunt prælia.] Puerunt, qui persuasum habuerunt, Tribunitia potestatis fuisse huiusmodi diras, & qui ab his deuotus esset, eum omnino alia quam calamitatem adire oportere: id quod hoc loco aperte indicat Metellus. Videtur Cæsar, in direptione ararij exemplum Crassi secutus, qui in suo, & Pompeij tertio consulatu, duo milia pondo auri è Capitolio lauis folio rapuisset, à Camillo ibi condita, atque ob id à plerisq; existimatum, duo M. pondo collata fuisse. Sed ut ad Atteij execrationes redeamus, olim in foederibus, quod minus ea uiolarentur, adhibebat non solum promissa, & dextras, uerum etiam execrationes, et diras in caput eius, quicumq; non staret pactis.

al.nec. Detege.] Certat cum Cæsare intrepidus, & periculi securus. inter media arma. Deserta.] fuga ciuium metu armorum tuorum. E' nostro.] ego resistâ, nemilites tui impij in Deos, & in patriam sceleris sui stipendia ferat è nostro arario. Pacis ad.] Inopia pe-

Detege iam ferrû, nec enim tibi turba uerèda est Spectatrix scelerum, deserta stamus in urbe. Non feret è nostro sceleratus præmia miles. Sunt quos prosterne populis, quæ mœnia dones, Pacis ad exhaustæ spoliū non cogit egestas, Bellum Cæsar habes. his magnam uictor in iram Vocibus accensus. uanam spem mortis honestæ Concipis, haud, inquit, iugulo se polluet isto Nostra Metelle manus: dignum te Cæsaris ira Nullus honos faciet: te uindice cura relicta est Libertas non usq; adeo permiscuit unus Longus summa dies, ut non, si uoce Metelli Seruentur leges, malint à Cæsare tolli. Dixerat, & nondum è foribus cedente Tribuno Acrior ira subit, sæuos circumspicit enses,

spolia, quæ olim pax longa congestiit, & in usum necessarium in æde Saturni cõdidit. & ad hunc usq; diem intacta, & inuiolata seruauit. Victor.] Cæsar his uerbis Metelli ira accensus fuit. Permissit.] Tèpus non ita omnia perturbauit. Prouerbiales hyperbola sunt. Summa imis permiscere: sagra prophana: mare

al. foribus cuncta non cogit te ad nondum. diripienda impie ut

A celo: terram & caelo: tunc
lū terrā miscere, pro
eo quod est, omnia
perturbare, & nihil non tentare, obuia passim apud om-
nes bonos auctores. Iuuenalis.

P Clames licet, & mare caelo
Confundas, homo sum. Horatius.

Miscebis sacra profanis.
Linius. Quid tandem est, cur caelum, ac terras misceant.
Idem, Quid est, quod caelum terrae, & terram caelo mi-

Oblitus simulare togam: tunc Cotta Metellum
Compulsa audaci nimium desistere coepto.

Libertas, inquit, populi, quem regna coercent,
Libertate perit, cuius seruaueris umbram,
Si quicquid iubeare, uelis: tot rebus iniquis
Paruimus uicti, uenia est haec sola pudoris,
Degenerisq; metus, nil iam potuisse negari.
Ocyus auertat diri mala semina belli.
Datna mouet populos, si quos sua iura tuentur,
Nō sibi, sed domino grauis est, quae seruit egestas.

fecant? Acrior ira.]
Vehementius cepit
ineandescere. Tunc

Cotta.] Quis hic Cotta fuit, qui Metellū cōpulit ab au-
daci capto desistere, haud liquet, nisi fortasse aliquis Tri-
bunus, qui in hoc certamine paulō fuerit aequior, ne res
ad eadem perueniret. Nam alius Cotta Sardinia praese-
dit à M. Valerio ex insula eiectus in Africam profuge-
rat, ut paulō antè dictum est, quam prouinciam Tubero
forte obtinere debuerat.

Libertas, inquit,
populi.] Sanior est
Cotta oratio, mo-
mentis uictis inter ar-
ma, uictori paren-
dum esse, nisi in cle-
mentius quid experi-
ri uelint. Libertas,
inquit, tum in do-

minatu amittitur, cum contumax, & resitans pareas.
Sin uero lubens feceris imperata, tum simulachrum, &
imaginem libertatis retinere uideris. Tot reb[us].] A
maiori ad minus ducto argumento. Multis iniquis re-
bus paruimus: ergo in hoc uno uelimus, nolimus Casa-
ri parendum. Decreta fuit Caesari prouincia Gallia in
decennium: Crassus nobis inuitis in Parib[us], contem-
pta execratione, est profectus. Pareamus hac in re Cae-
sari, ut eam, quam adhuc habemus quantam, quantam
libertatem, si non integram, certè eius aliquam imagi-
nem reimcamus. Venia haec.] Partim quod puduit,
partim quod per metū nō ausi fuerimus obstrepere, pro-

que quantum est pecuniarum in numerato. quae pla-
nè nihil aliud sunt, quam belli semen, & malorum ir-
ritamenta: quasi uero huius ararij causa bellum fue-
rit conflatum. Si quos sua iura tuentur.] Liberi
populi, & libertati assueti, & suis legibus uiuentes, qui-
bus ab iniuria asseruntur, si qua damna accipiunt, qui-
bus libertatis iura labefactantur, mouentur, & irri-
tantur quidem, sed domino periculoſa est egestas popu-
li, qui ei iam ceperit seruire. Seruitus in egestate ab
egenis non sentitur, neque ipsis egenibus perinde
grauis est, ac moleſta, atque dominis, quibus ser-
uiunt.

pterea iustior nobis
uenia erat apud po-
steros. Ocyus au-
uertat diri mala se-
mina bel.] Aufe-
rat ocys Theſaurum
sacrum, aurum, &
argentum, factum,
& infectum, deni-

Protinus abdu-
cto patuerunt tem-
pla.] Abducto Me-
tello illico templum
reclusum fuit, &
thesauros à nemine
contactos, inquit Ap-
pianus, usque in illam
diem, milibus ra-
pere concessit. Tunc
rupes Tarpeia.] stri-
dore cardinum reso-
nuit saxū Tarpeium.
Ita enim fores erant
factae, ut sine crepitu,
ac sine stridore, quia
ferrea, aperiri nequi-

Protinus abducto patuerunt templa Metello,
Tunc rupes Tarpeia sonat, magnoq; reclusas
Testatur stridore fores: tunc conditus imo
Eruitur templo multis non tactus ab annis
* Romani census populi, quem Punica bella,
Quem dederat Perses, quē uicti praeda Philippi,
Quod tibi Roma fuga Pyrrhus trepidante reliquit,
Quo re Fabricius a regi non uendidit auro:
Quicquid parcorum mores seruaſtis auorum,
Quod dices Asiae populi misere tributum,
Victoriq; dedit Minoia Creta Metello,
Quod Cato longinqua uexit super equora Cypro.
Tunc orientis opes, captorumq; ultima regum,
† Quae Pompeianis praelata est gaza triumphis,
‡ Egeritur, tristi spoliantur templa rapina:
Pauperiorq; fuit tunc primum Caesare Roma.

buccinis imposti er-
rant. Tarpeia.] Arx
Tarpeia fuit in edi-
tione loco, è regione
Palatii, in iugo col-
lis, qui initio Sauri, ab hoc signo
nunc, mox Tarpeius, * usque †
nouissime à capite huic antiquissi-
mano prodigiose ibi sumo codice
inuento, Capitolinus non legitur
dictus fuit. Tunc hoc loco, sed
cond.] epiphonema post Paupe-
in ueteris Theſauri di-
riptionem. Ab an-
tis mbl.] Sulpitius b antiquus
interpretatur, à Sen-
cundo bello Punico, egreditur.

rent, ut eo fures si qua tentarentur, se proderent. Est au-
tem hyperbole stridoris cardinum. Explicabo paulō
copiosius id, cuius supra leuiter feci mentionem. Hoc fa-
num dixi à Tullio Hostilio, cum de Sabinis tertium trium-
phasset, ex uoto consecraſſe. Varro tamen libro sex-
to, de Sacris aedibus, prodit aedem Saturni ad forum,
L. Tarquinium faciendam locaſſe: & T. Largium Di-
dactorem postea Saturnalibus dedicaſſe. At Aul. Gell.
scribit, Senatū decreuiſſe, ut aedes Saturni fieret, eiq;
rei Furium Trib. Militum praefeciſſe. Habebat aram,
& ante se caenaculum. Ibi Graeco ritu capite aperto, res
diuina fiebat: primo à Pelasgis, postea ab Hercule ita
tam factam putant. In summo fastigio aedis Tritones cū

Glareanus diligenter Sulpitij, & Badij expositionem
excutiens, cum tamen, inquit, in Sequentibus uerbis
fit mentio Fabritij, & belli cum rege Pyrrho, & par-
corum auorum, qui uique longè ante Secundum bel-
lum Punicum fuere, quasi non. & primo bello Punico
Carthaginenses bis multati à Rom. apud Polybium leg-
gantur: semel duobus milibus, ac ducentis, mox rursum
mille additis. Dem propter Sardinia, rursus mille, ac CC.
talentis. Lubens hic dissimulo eiusdē Sulpitij allegationes
ex Plinio, de arario Roman. cum quo tempore ille haec scri-
psit cometaria, pauci, imò uerius nulli re pecuniaria anti-
quā illā, ac uere Romanā intelligerēt. Nec eū locū Budae-
us lib. 2. de Aſſe, cum multū, ac diu luctatus esset, perfecte
N 4 explicuit;

Hi uersus
lis, qui initio Sauri, ab hoc signo
nunc, mox Tarpeius, * usque †
nouissime à capite huic antiquissi-
mano prodigiose ibi sumo codice
inuento, Capitolinus non legitur
dictus fuit. Tunc hoc loco, sed
cond.] epiphonema post Paupe-
in ueteris Theſauri di-
riptionem. Ab an-
tis mbl.] Sulpitius b antiquus
interpretatur, à Sen-
cundo bello Punico, egreditur.

explicuit, quod ipse quidē ingenū fatetur, tantū abest ut ego sententiā meam interponere uelim. Hæc Glareanus. Quem Punicā b.] Enumerat populos, ac reges, qui bellū deuicti ærariū illud per Imp̄. Rom. ditarūt. Punicā bel.] Primo bello Punico ad XX. annos 3. M. C. C. Euboica talenta argenti pependerunt. Herodotus Buboica talenta ualere nouē millia, quingenta, & quadraginta tradit. Ea summa maior est summa Atticorū talentorū. D. X. Secūdo bello Punico X. millia talentū argenti in quinquaginta annos, æquis p̄sonibus, nisi tertū Punicū bellū interuenisset, persoluisent. Tertio bello Punico, quantū auri, argenti, & statuarū fuerit in ærariū illatū, non traditur. Perses.] Macedonia rex, cui ob iniurias in P. R. bellū indicitū fuit, quē L. Aemilius Paulus cū exercitū in Macedonā profectus uicit, & uniuersam Macedoniā in prouinciā formā redegit, ipsumq̄ regē in Samoethracia, cū uxore, & liberis captū in triumpho ante currus duxit Romā. Nullus unquam Romanus Imperator præ se tulit prædā Triduo nanq̄ triūphatū fuit. Illata uasa circiter CCC. quinquaginta argentea ducentarū ac quadraginta librarū quorū singula quatuor uiri submixi, argenteis numis referta gestabāt. Alia demceps multitudo lōgo ordine crateres argenteos phialas, calices ornatisimos prætulerūt. Et qui ista omnia ferrent, ad tria millia fuerunt. centū XX. pueri aureas & argenteas pateras ferebāt. Sub hac uasa LXXIIII. pari pōdere, quo priora illa præcipua, aureis numis plena. Inde X. talentorū phiala, pretiosissimis gemis distincta. Antigonia inde uasa, Sclercia, Thericha, & quæ Persei fuerāt, ex auro omnia. Aureæ coronæ CCC. quas honoris causa Græciæ ciuitates Aemilio dederāt. Victi præda Philip.] Regis Macedonū, q̄ pater Persæ fuit, quē prius P. Sulpit. Cōsul, inde Q. Titus Flaminius ad Cynocephalus prælio uicit, hic pacem petiuit, et impetrauit. Græcia simul libertas reddita fuit. Pseudophilippum Metellus Macedonicus uicit. Pyrrhus.] Epirotarum rex, qui à Curio magno prælio uictus, sexto anno quā in Italiā irruerat auxilio Tarentinis, Tarentū profugit mox in Siciliā, deinde in Epirū rursus traiecit. Statim in Macedoniā irruit ad postremū Argos occipauit, ubi ab amica de tecto tegula percussus periit. Quātam p̄cuniā reliquerit P. R. non proditur, quod equidē sciam. Quo te Fab.] qui à Pyrrho rege multo tentatus auro fuit, ut patriam desereret, hoc uniuersum prædā P. R. fuit. Parcorū ano.] Quicquid ex frugalitate ueterū Romanorū fuerit relicū hoc uniuersum in ærariū erat congestum. Victorijs de.] Primū dices Asiæ populos innuit, Antiochum potentissimū regem, Mithridatē, Pontii regem, quorum ille à L. Scipione, hic à Pompeio superatus ad mortem cōpulsus fuit. Reliqui Attalus socius, et amicus P. R. his hereditatem uniuersam, Romanis fuit & Aristobolus multatus grandi pecunie. Eadē tēpore, quæ Lucullus Mithridatico bello distinebatur, in Creta quoq̄ bellatum à Rom. fuit: quæ sita belli materia magis, quā data, Crimini datū fuit Cretesibus, quod Mithridatis reb. impensius studerēt, & occulte fauerent. Primus M. Antonius in sulā inuasit, sed parū feliciter, plerisq̄ nauibus ab hoste interceptis. Addita uictis fuit ignominia: captiuos antennis alligatos triumphali uelificatione præ se egerūt. Q. Metellus Procōsul, bello per manus ab Antonio accepto, in sulā igni, & ferro depopulatus fuit. Gnosum, Lycton, Erythræū, & ipsam urbem matrem Cydonē uic cepit. Atque ita in sulā triennio pacata, Cretici cognomenū reportauit. In sulani ad Pompeiū tum in Asia con-

tra Mithridatē ductantē misere, qui illi deditionē facerēt. Ammissusq̄ ab eo est Antonius Legati nomine. Plutarchus L. Octauū scribit. Eam Metellus iniuriā haud ferendam ratus, legato ad irritū redacto, ipse multo infestius Cretensis adortus fuit, multoq̄ acerbius uictoriam exereuit. Consecitq̄ bellū, nihilq̄ ex eo malus, quā Creteci cognomenū reportauit. Huius Metelli frater sub idē tēpus Baleares nauali prælio uicit, qui & ipsi cū Cilicib. mare infestabant, unde & Balearici cognomenū assumpsit. Sulpitius, Q. Metellū Macedonicū, inquit, accepimus, qui Philippum superauit, & Achaos bis prælio fudit, & a uicta Creta, Creticus dictus est. Hæc Sulpitius, inquit Glareanus, misere cōfundens, cū ipsos uiros, in historiā rerū gestarū quippe qui eundē credidit Metellū Macedonicū, ac Creticū, quod à uero lōge alienū est. Atqui res ita habet. Q. Cecilius Metellus Macedonicus Cōsul fuit anno ab V. Con. 611. Creticus uero, an. 686. distantiā 75. anni. Porro de Macedonico Florus libro 50. In Liuij Epirome, ac deinde in aliquot libris. Nā is est, qui Philippū in Macedonia uicit, cū Achaos ad Thermopylas acie cōfluxit: de Andrisco triūphatū Celiberos cecidit: ultimū Cōsul factus cū Q. Pōpeio. De eo multa Plin. lib. 7. cap. 44. De Cretico uero idē Florus lib. 98. ac duob. cōtinuo sequentibus. Is à Creta deuictus, ut ille à Macedonia cognomenū inuenit. Ac de hoc nūc loquitur Lucanus, nō de Macedonico. Ex hisce liquet, quā cæca sit historia, atq̄ tēporū ratione, & quā facile quis errare queat, qui eam rē negligit. Philippum, pro Pseudophilippo dixit Sulpitius: quem Pseudophilippū, nō Metellus Creticus, sed Macedonicus uicit. Contra, Cretā Creticus uicit Metellus nō Macedonicus. Et quis unquā dixit, Q. Metellus Macedonicus Creticus: adeo nihil refert quid scriptis prodamus. Quod Cato.] Clodij Ciceroni diē dicturus. Tribu. Ple. factus, auctor populo exiit, ut M. Cato in Cyprum mitteretur, aduersus Ptolemæū Cyprij, cuius regnū & fortuna rogatione Clodia fuerant publicata, quod ipse à Piratis captus, ab eo nō fuerit redēptus: simul, ut exules Bizantium reduceret. Ipse Canidio in Cyprū præmisso, Ptolemaum hortabatur ut sine cōtentione publico decreto cedere in præsentia, fore polliceretur, ut neq̄ honorū neq̄ pecuniarum expers fieret: auctorē P. R. futurū, ut ei Veneris Paphiæ sacerdotiū cōcederetur. Hæc Cato mādāta per Canidiū Ptolemao dedit, ipse interim Rhodum nauigauit, ut ea, quæ ad prouinciā obeundam opus essent maturē cōpararet. Ptolemaus accepto Romanæ ciuitatis in se decreto, uenenū hausit. Quo nuntio permotus Cato, Bruū Seruiliæ sororis filiū in Cyprū misit, ipse reducti Byzantium exulibus, cōpositoq̄ ciuitatis statu, mox cū in Cyprū secutus fuit: ubi summa diligētia ad 7. millia talentorū corrasit. Verius uir prudēs longissimā nauigationē, ingenitū uasorū uim cōegit, capaciu, duorū, & amplius talcorū, quib. longiores funes erant innexi, subera capitib. alligato, ut si naufragiū fieri cōtigisset, ubi argentū diuersum esset in adicio proderetur. Hanc pecuniā è Cypro Romā allatā in ærariū intulit. Florus li. 3. ca. 9. Pōtius Cato, inq̄, Cyprias opes Liburnis per Tibertinum ostrū inuexit, quæ res latius ærariū P. R. quā ullus triūphus impleuit. Hæc ille. Cerē Senatus Catoni præturā extra ordinē decreuit simul, ut ludos ueste purpurea spectaret. Cū tantum argenti per forū portaretur, P. R. spectans admiratus fuit, eius magnitudinem. Ultima gaza.] Persicum uocabulum est gaza, pro diuitijs. Cum de Mithridate triūpharet Pōpeius, currui prælata fuerūt aurea, & argentea uasa, & multa

A multa alia, materia pretiosiore: & inter ea duo millia ex Ocnyte lapide mirè splèdidè fabricata, quæ in Mithridatis suppellectile reperia fuerunt. Sunt, & argenti, auriq; signati 20. talentorù millia prælata. Alius hic triumphus fuit à Pòpeio de Mithridate, & omnib. terris à Mæoti palude usq; ad mare rubrù, ab eo subactis. [Pauperiorq;] Exclamatio in uacuu rei pub. arariù. Caterù, quanti fuerit estimatù aurù, & quanti argenti huius sanctioris thesauri, quem Cæsar deripuit, opera pretiù est expendere è claris & probatis auctorib. Orosius lib. 6. Cæsar, inquit, Româ uenit, negatamq; sibi ex arario pecuniâ fractis foribus inuasit, protulitq; ex eo, auri pondera, IIII M. C. XXXVI. Argenti pòdera, D. CCCC. Sed uariâe auctores Plin. loquens de arario opulento P. R. Auri in arario P. R. fuere, inquit, Sexto Iulio, & L. Aurelio Consf. septè annis ante Punicum bellum tertium pondo XVI. XX. DCCCX. argenti XXII. LXX. & innumerato LXII, LXXX. CCCC Sexto Iulio, & Lu. Martio Consulibus, hoc est, belli socialis initio, auri XVI. XX. DCCC. XXI. C. Cæsar primo introitu urbis ciuili bello suo, ex arario protulit laterum aureorù XV. argenteorum XXXV. & innumerato HS. CCCC. Nec fuit alijs temporibus respubl. locupletior. Intulit, & Paulus Aemilius Perseo rege Macedonico uictò, è Macedonica præda HS. II. III. à quo tempore P. R. tributù pendere d. syt. Etactenus Plinius. Budeus li. 2. de Ase (quam Plinianam lectionem non satis diligenter explicuit multis eruditus uiris) Plinianam lectionem multis mendis obsitam ad hunc modum ex uetusti exemplaris fide, & aliorum obseruatione ita restituit, ut liqueat quàm diues habuerint Romani ararium. Auri, inquit, in arario P. R. fuere septem annis ante bellum Punicum tertiu pondo DCC. M. XXVI. Argenti nonaginta duo millia: & in numerato trecenties, & septuagies quinquies. Item Sexto Iulio, L. Martio Consulibus, hoc est belli socialis initio, auri pondo octoginta millia, XLVI. Et paulò post. Intulit & Aemilius Paulus Perseo rege uictò è Macedonica præda sesteriis ter millies. Mentionem Cæsaris ad istum modum restituit Budeus. Protulit laterum aureorum quindecim, argenteorum XXXV. millia, & in numerato HS. quadringenties In harum summarum estimatione inuenda, in singula pondo centenos aureos solatos statuendos esse arbitror. Quia in tanta copia auri, necesse est, partem fuisse mediocris notæ, utpote, quod esset cõstatù è uasis, & supellectili sic fit, ut singula centena millia, centies cõtena millia aureorù ualuerint. Argen-

ti aut nonaginta duo millia denario multiplicata, nongentis, uiginti milib. coronatorù astimantur. Et trecenties, et septuagies quinquies sesteriù, nongentis quadraginta circiter millib. Sed uix uerisimile est, septies plus auri quàm argenti fuisse. Quod si uetustum exemplar uerum esse aliquis existimauerit, sic legendù erit fortasse. Pondo sedecies septinginta, argenti nonagies bis octuaginta quinque millia, (quanquã in uetusto uicies bis LXX. CCCC. legatur) & in numerato. sexagies bis octuaginta quinque. Hæc summa immensa est omnino: quippe sedecies centena millia, & septuaginta pondo intelligo: quæ cõtens multiplicata, millies, & sexcenties centena aureorù millia ualent. Argenti autè summa, nonagies bis, decies multiplicata, nongenties uicies centena, præter numeratâ pecuniâ. Quæ uerù ad sesteria, an ad aures referèda sit, mihi nõ liquet: quare nihil statuo. Si tamen uetusi numeros sequi placeat nõ uideo quomodo XXII. LXX. CCCC. aliter legere possimus, quàm uicies bis, septuaginta millia, quadringenta quæ summa argenti ad nummù relata ducenties uicies septies centena, et quatuor millia coronatorum efficit. Idem sentio de eo, quod sequitur Belli socialis initio, auri pòdo XVI. XX. DCCC. XXI. C. Quod si nõ n. è Josè legitur, utiq; sic interpretandù est. Sedecies uiginti millia, octoginta, undetriginta. hoc est, sedecies centena uiginti millia. Centena enim antiqui subintelligèda relinquere solebant eo modo, quo in his uerbis: quadringenties sesteriù, pro quadringenties centena millia sesteriù. Et haetenus nimis quàm eruditè Budeus. Itaq; ex his facile est colligere, quàm grãde fuerit æs, quod Cæsar ex opulento arario sustulit. Si quindecim millia laterù aureorù inde abstulit, ut minimù centum, & quinquaginta millia auri pondo effecerit, singuli lateres decem pondo reddiderint. Atq; hinc colliguntur perspicuè aureorù solutorum centies, quinquagies centena millia. Quod si huius summe argenti estimatio addatur, simulq; id, quod in numerato inuentù fuit, exerescei in summâ. Hoc arariù ita ad feces exhaustu Cæsar, ut meminimus etiã antea Pompeio pecuniâ deproptâ fuisse in usum belli. Iam uerò nec illud hoc loco prætereundù duxi. Arariù hoc Ro. ex uelligabit. etiã, & tribuitis cõstitisse. Triù generù ueiligalia fuerunt ex agrorù cultu, ex merciiu traictu, & ex pascuis. Ex agrorù cultu, ueiligalia, decimæ: ex merciiu traictu, portorium: ex pascuis, scripturæ appellabatur. Adde his, & salarium. Templa.] uel Saturni adè intellige, uel aliam etiã. Pauperiorq;.] ephonsis in paupertatem. P. R. postquam Cæsar compilauit ararium.

Interea totù] Transiit à Cæsaris reb. ad catalogù populorum, qui Pòpeij arma secuti fuerunt, cù illa Cæsar in urbe gereret. Estq; attentio ad catalogù Populorù, qui arma Pòpeio, & auxilia submiserunt. Orditur à Græcia, quæ proxima est Epiro, Dyrrhachio, & Macedonia. Phocaicas.] à Phocide incipit, statim Pelopónesum ingressurus: re. cuseiq; eius regionis urbes aliquot celebres. Secùdù Alida, Megaris fuit, clarissima pars Græciæ. Deinde Locri, qui cognominatur Ozole: post hos Phocis: mox Bæotia,

Interea totum Magni fortuna per orbem Secum casuras in prælia mouerat urbes. Proxima uicino uires dat Græcia bello, Phocaicas Amphisa manus, scopulosq; Cirrha. Pernaſusq; iugo misit desertus utroq; a Bæoti cõtère duces, quos impiger ambit Fatidica Cephisus aqua, Cadmeaq; Dirce, Pisææq; manus, populisq; per æquora mittens Sicanis Alpheus aquas. tunc Maxala b liquit Arcas, & Herculeam miles Trachinius c Octam.

unde Homerus sui catalogi exord. u duxit. Phocidis uicina, Orchomeniorum oppidù Cirrha est, portus Chalcond quo intror sum VII M. pos. librè rù oppidù Delphi sub mote Pernaſo clariss. oraculo Apollinis Horù oppidorù hic meminit Ibi fòs Castalius, amnis Cephisus, pterfluens Delphos, et Amphisiã immunis Deinde in intimo sinu angulus Bæotie alluitur Strabo Phocidis duas maximè insignes urbes tradit, Delphos, et Elateã quarù altera propter uetustissimù oraculù Apollinis: altera, quod ad Cyphum Parthabigium

a Vetus ex. plar, Bæotia legit. b al. linguè in uetusto exemplari. c al. Octeni.

rhabicū montē, & urbē sita sit. Parrhabi occidentalē tra-
ctū mōtis Olympici circa Macedoniā colebant. Itaq; ē Græ-
cia poeta auxilia deducturus pulchrē initiū sumit à uici-
nis Macedoniæ regionibus, & urbib. Phocæicas.] Pau-
sanius diētos Phocenses scribit, à Phoco Ornithionis filio
Corinthio, una ætate prius, quàm Aecides Phocus eō ue-
nisset, à quo Phocenses nomen sortiti fuerunt, à Delphis
stadys 20. In Phocide Anticyra est, quam Pausanias Cy-
parissum uocat, qui scribit, montes supra Anticyrā, diuer-
sas habere rupes, & ferre elleborum utriusq; generis, ni-
grū ciendæ aluo, album, uomutui prouocando natum, eu-
ius radicis usus in medicinis sit. Rursum Strabo ait, hoc
tradi de Anticyra, in Oetea, ad sinū Maliacum laudatissi-
mum nasci helleborū: uerum in Phocide singulari artifi-
cio parari ad medicamina. Hinc multos Anticyrā petere
ualerudinis recuperandæ causā. In Phocica ista, quidam
etiam tradūt inueniri semen, Sesami simile, quo tempore-
tur helleborus. Stephanus & alij Geographi Phocæā, ur-
bem Ioniæ faciunt, unde denominatiuum deducitur Pho-
cæus, & Phocæus, & alteram in Mycala Caria, diuerfas
ab hac Bœotia, à qua φωνεῖς, ἢ φωνικοί. Itaque hac in
parte Homerū secutus est Lucanus, ut paulō antē memi-
ni, qui à Bœotia catalogū nauium incepit, hic à proxima
Phocide regione. Quomā autē Phocæenses in Ionia quon-
dam patriā cōmuni consilio reliquerūt, adacti deuotioni-
bus & execrationib. certis, ne quis unquā de repetēdo pa-
trio solo cogitaret, iuxta Dianæ oraculū Aristarcha Du-
ce, Galliā Narbonensem petiuerūt, ubi florētissimā urbem
Massiliā condiderunt. Historia meminit Herod. lib. 1. &
Strab. li. 4. Unde in prouerbiū abiit, Phocēsū execratio,
de iureiurādo multis uinculis astricō. Horat. Epōd. 1.

Fortē quid expeditat communitē, aut melior pars

Malis carere queriis laboribus.

Nulla sit hac potior sententia Phocæorum

Velut profugit execrata ciuitas.

Agros atq; lares patrios, habitandaq; fana.

Apris reliquit, & rapacibus lupis

Sequitur inde execrationis ritus, & formula.

Sed iuremus in hæc, simul imis saxa renarint

Vadis leuata, ne redire sit nefas

Neu conuersa domum pigeat dare limtea, quando

Padus Matina lauerit cacumina.

In mare ceu celsus procurreret Apenninus,

Nouaq; monstra iunxerit libidine.

Mirus amor iuuet ut tigres subsidere ceruis.

Adulterentur, & columba miluio.

Credula nec flauos timeant leones,

Ametq; salia lenis hircus æquora.

Hæc & que poterunt, reditus abscondere dulces,

Eamus, omnis execrata ciuitas.

Olim enim in fœderib. ne uiolarentur, adhibebant non so-
lū promissa, dexteras, & sacrificiū, uerum etiā execrationes
in caput eius, qui nō staret pacis. Phocensū amolitiō, qui
cōsulat de relinquēdis molestijs. Phocensū desperatio, de
studijs, & insanis cōsilijs, uel ubi reb. desperatis ad extre-
ma cōsilia sit uentū. Sed de Phocæa, & Phocæensib. hoc
eodem lib. disturi sumus copiosē. Amphisa.] siue Am-
phissa. Phocydias fuit oppidum, ab Amphisa Mæarēi.
Cirrha scopu.] Pausanias Cirrhā ueteri nomine Cris-
sam fuisse diēlā scribit quo & Homerus usus fuit, eū diēti
πρίοσαντι ξαδίην. Plinius utriq; oppidū distinguit. Pl-
tra, inquit, Cirrhai Phorydis capi, & oppidū Cirrha. Ac-
tinox oppidū Crissa: & cum Bulensibus, Anticyra. Cirrha

ad rupē sua fuit. Parnasos utr.] Διόνυπος, id est, bi A
uertex hic mons est, unde à Persio, biceps dicitur: ob incre-
dibilem amœnitatem sacratus Musis. In hoc Pytho urbs
erat, quæ similiter Musis dedicata fuit, sacra Apollini, cu-
ius eo in loco celeberrima toto orbe taberna fuit. Huius
Apollinis Pythij oraculo nullū uerius, nullū certius toto
orbe apud barbaros tū tēporis habebatur. His reddendis
præerat mulier sacerdos, quæ Phæbo, Phœbus dicebatur
Pythia, quæ afflata Phæbo, reddebat responsa quidē, sed
ambigua. quæ consultorē incertiorē dimittebat, quàm ue-
nerat. Ipsa urbs Pytho à seiscitādo nomē accepit, & αἰετὸ
τὸ ὠδὸ: & potius, quàm à Pythone serpente interfecto
ab Apolline, quæ Delphinē quidā appellarunt, unde Del-
phos oppidū appellatū credunt. A Pythio, Pythia certa-
mina instituta fuerūt: unde struxit Pindarus sua certamina
na Pythia. Cætera, quæ de Apolline Pythio, & Delphi-
ne scribuntur, quod parerga essent, omittēda duco. Vtro-
que iugo.] Diximus Parnassum duos uertices, siue iuga
habere, quorū alterū Tithoreū, alterū Hyampeū dictum
fuit. In utroq; iugo, aut circa oppida fuerunt. Cirrha, &
Pytho. Habet Parnassus speluncas sacras multas, quarū
una Corycion est sacrū nymphis Cilicio illi homonymō. B
Oecidū latius Aetoli Ozolæ, & Doriēsēs: Aetoli ad Co-
racē montē Aetoliæ habitāt, ad oriū uerō Phocēsīs tenēs.
Bœoti colue.] Thebanos Bœotios dicit. Supra Phocidē
à latere oriātis, Bœotia is sius est ut cōtra celeberrimum
portū Aulidē sēm Eubœa: ab extremo Sunij promō: oriū
excursu ad Thebas ferē usq; exporētā iaceat. Supra Au-
lidem, Hyria fuit tēporib. Troianis. Scolus infra Plateas
ad ripā Afopi uisebatur: quod oppidum prouerbiū fecit
teste Strabone. li. Geogra. 9 neq; prætermisit Eustathius
in Bœotia Homericā εἰς οὐδὲν μὴ ἀποδιδωκεῖν, μὴ
ἄλλω ἐπέδωκεν. id est, ad Scolon ne proficiscaris ipse, neq;
alterū comitaberis, quod sita esset, sub monte Cithèrone,
loco inamæno, inculco, aspero, simulq; infrugifero. Hoc
monemur abstinentū esse, à cōiuctu alicuius aut loco, un-
de nihil sperandū est, uel uoluptatis, uel emolumentū. Ea
regio Parosopia dicta fuit, ubi Menades Pentheū dila-
narunt. Trans Ismenū, Thebæ sunt, & Opus. Fatidica
Cephi.] Cephisus amnis est, sinuoso flexu inter Phocidē
labēs, & Delphos, quos præterfluit, Oritur iuxta Lilaā, à
Delphis X. M. pas. influitq; in Copaidas aquas. Ceterum
septē Cephisos numerāt: hæc Phocidis in Attica, Salami C
ne, Sicyone, Scyro, Argis, & eius nominis fontē Apollo-
niæ, circa Dyrhachium, in maris Hadriatici ora. Eisi
hoc minuiū, nō omittendū tamē est in Cephisso liuērā σ.
ubiq; geminari, eū apud græcos, tū apud Latinos, Cephif-
sum ob id fatidicū aqua sacra uocat, quod ex Phocidis
mōtib. ubi Delphicū erat deflueret. Strabo. ο κρησίας
ποταμὸς ἐν τῶν φωνικῶν ὄρεων ἄρχεται ἐν λιχιαῖ
πόλεως, καὶ εἰς τὴν κωπαῖδα λίμνην ἐκδιδωσιν, ἐνθα
ἢ ὁ παρυσός, ἢ ὄληως ἐν τῆ ἐλυκίονος βέντες, εἰς τὴν
αὐτῶν ἐβάλλεισι λίμνην, περὶ πόλιν ἀλιάρου. Atta-
bit] Epicephissios dicit. q in ripa fluminis aut circa ha-
bitāt. Cadmeasq;] Thebæ Bœotia, haud procul ab Op-
unte uersus Euripā. Has Cadmeas uocat. ab arce The-
bana, quæ à Cadmo primū iuxta Oraculū in colle edito
condita Thebarum appellationē accepit. Diue præter-
fluent, Thebarum est, ut Onchestus. De his Thebis Plin.
Nec cedētes Athenis, inquit, claritate, quæ cognominans
tur Bœotia Thebæ, duorum numinum Liberi, atq; Her-
culis, ut uolunt patria: & Musis natale in Helicone ne-
more assignant. Datur & ἵε Thebis salus Cithèron,
amnis

Aboriginibus decem, & septem aetates ante Ilij excidium, cum Peucetio fratre in Italiam classe traiecit. Fuit is iunior Lycæonis filius, à Phoroneo quintus, qui omnium primus in Peloponneso nauigari. Fuerunt Arcadibus pascua, pecori pascendo apta, ac supra modum fertilia. certe equis, & asinis, equarum suppositoribus. Arcadicum id genus excelluit semper. Montes decantissimi sunt. Pholoë, Cyllene, Lycæus, Mænalus, cuius hoc loco poeta meminit, Parthenius, Lamphæus & Nonacris, ex cuius rupe scatet aqua admodum gelida, in speciem roris collecta, at potantibus mortifera. Vasa circumq; generis ui pestiferi liquoris aguntur in rimas. Hoc ueneni genere Alexander ab Iolla sublatus creditur, delati in Assyria ungula equina, quod nulla alia materia potuerit ueri. Arcades propter locorum commoditatem rem pecuariam maxime exercebant. Spartiatae oraculo quodam decepti Arcades laceffere aliquando ausi fuerunt. Ex Delphis reulerant, fore, ut Tegeatem agrum sune metirentur. Lacedæmonij, tum armis, tum fimbis in pugnam progressi, & Spartani cum Tegeatibus congressi, uicti, & suis fimbis uincti hostilem campum metiri sunt. Vincula in Eleæ Minervæ templo ad suam usque aetatem pependisse, testatur Herodotus. Dixi inuio Arcades Mediterranea Peloponnesi tenere: in huius Isthmo sita est Corinthus, utriusq; pulsata æquoribus: ad orientem, Aegæo, siue Pelasgico sinu: nam Creticum mare Australius est: ab Occasu Ionio. A Corintho, Epidaurij maritimi fuerunt contra Salaminem insulam. Inde sinus Argolicus, & reliqua ora Argolidis. Finitimi his undequaque Lacedæmonij, quos Messenij excipiunt. Ad mare Ionium Methone est, hodie Medona dicta, & Syllus, & Cyparissias. Suprà à diuersa parte Isthmi ubi Lechaum promontorium fuit, Corinthus Sicyonem uicinam habuit, in ultimis cardinibus Argiuorum. Vltimus Aegialus Achaie fuit. Contra Echinadas insulas Elæi tenuere uersus occidentem: inde Messenij, Olympia, ostium Alphei, & inter Alphæum, & Elidem, Pisæ.

Thespoti.] Hic quoque populi misere copias auxiliares Pópeio. Ut ab extremo Græciae tractu inchoemus, eū Actoli tenet,

distincti Acheloi amnis ostijs ab Acarnania, quæ ferè prima Epiri pars est. Naupactius in Actolia in amoenissimi sinus recessu sita, hodie Lepanthum dicitur, occidua magis, & interranea Calydon, circa Acheloum, utraq; hodie Turcicæ diuisionis, quondam Venetorum, sed eo tempore ijs adempta, cum in Macedonia Dyrrhachium, in Peloponneso, Methonem (hodie Modonam) amiserunt. Trans Acheloum Epirus, Pyrrhi regnum: ab Aquilone, Pindo qui finis Macedoniae, ac Thessaliae est terminatur, à Meridie, mari Ionio: ab occasu eodem mari, sed in Adriam deflexo, alluitur. In Epiro gentes sunt olim celebres, at nunc Turcarum incurfu ferè uastatae, ut Molossij, & Triballi. Crebris sinibus ad Austrum pulsatur, quorum maximus est Ambracius, ita dictus ab Ambracia urbe in intimo recessu, uersus Acarnaniam sita. In huius extimo flexu, quæ Acheloum spectat, Nicopolis est, monumentum Achaicæ uictoriae ab Augusto positum, quod circa eam regionem Antonium, & Cleopatram nauali certamine superarit. In extrema ora Epiri, è regione Corcy-

Atq; horum omnium populorum, qui marginem Peloponnesi habitarunt, medij sunt Arcades, undique à mari exclusi, quare rei naualis imperiti habitū, ut contra Cretenfes gnari fuere: populus bello natus, foris in ferendis auxilijs, sed qui per se nihil ualuerit: unde prouerbio locus factus, ἀρκαδίας μὴ μάχου, id est, Arcadas inuitari, de ijs, qui nō sibi, sed alijs laborauit. ἀρκαδία μὴ μάχου, id est, Arcadiam me postulas, qui magna uel inutilia petas. Nā ex oraculo ἀρκαδία μὴ μάχου, μέγα μὴ μάχου, id est, Arcadiam me oras, magnum petis, haud dabo quaquam, Arcadicum germen. Αρκαδία μὴ μάχου, de grandibus, & ignauis, quod ea gens ob stuporem male audierit. Quod uerò ad ritus, & moras gentes attinet, uetus eorum mos erat, usque ad trigessimū aetatis annum in studijs Musicæ exerceri, aded, ut eam ignorare, probro daretur. Persuasum habebant, agrestes, & ingenia ferocia studijs id genus mitescere. Regio mōtosa est, ut dixi, in cuiusmodi locis asperiora ingenia, propter tristitiam cæli, & duriora frigora, nasci oportet. Trachinij milcs.] Trachin, siue Trachis, urbs sub mōte Oeta fuit, ita ab asperitate appellata. τραχίνας. Oeta à tergo Doridis est mons, ubi in conspectu est, Herculis interitum celeberris. Est autem is mons ab ortu in occasum porrectus, hoc est, à Thermopylis in Ambracium usq; sinum, ubi Acarnania expōditur, recto tractu. Montana scindit, à Parnasso ad Pindum, uergens ad Thermopylarū angustias, qua parte in summam assurgit altitudinē. Sulpitius, Strabo ait inquit, Oetā Herculeā, montē inter Thessaliam, & Macedoniā Glareanus, longò aliter, inquit, Strab. lib. 9. de Oeta, qui cum ad Thermopylas exiit, ac Pindū. Duas uerò iam dictas regiones ad Septentrionē habentia, non inter eas iacentē. Hæc ille. In huius Oetæ summo iugo pyra oraculi iussu constructa, eiq; uiuus, & sentiens Hercules impositus fuisse memoratur. Itaq; quod is ibi interierit, Herculeā Oetā mōtē nūcupat. Trachin urbs, subiecta Heraclea, ab Hercule dicta fuit, teste Plinio.

Thespoti, Dryopesq; ruunt, quercusq; silentes
Chaonio ueteres liquerunt uertice Sellæ.
Exhausti rotas quamuis delectus Athenas,
Exiguæ Phœbea tenent naualia puppes,
Tresq; petunt ueram credi Salamina carinæ.

ra Butrotū fuit. Vergiliano carmine celebratum. Qua parte montes in Ionium altissimis iugis excurrunt, Acroceraunia

uocantur, quod crebris fulminibus ob immensam altitudinem feriantur. Iuxta hos montes colunt Chaones, dein de Thesprotij, & Acarnanes. Ibi Tomarus mons, è cuius radicibus C. fontes erumpere dicuntur. Dryopes.] Dryopes etiam Epiri populi sunt. Plinius lib. 4. cap. 7. Hellas eadem Thessalia, inquit, & Dryopis semper à rebus cognominata. Sed idem in præfatione eiusdem libri, Epiros, inquit, in uniuersum appellata Acroceraunijs incipit mōtibus: in ea primi Chaones, à quibus Chaonia: dein Thesproti, Antigonenses, locus Aornos, & pestifera auribus exhalatio, Cestrini, Perrhebi, quorū mons Pindus, Cassiopei, Dryopes, Sellæ, Hællopes, Molossij, apud Iouis Dodonæi templum, oraculo illustre, Tomarus mons C. fontibus circa radices Theopompa celebratus. Horum populorum Epiri aliquot hic recenset poeta inter auxilia. Ruunt.] properant ad castra Pompeij.

Quercus silentes.] Metonymia. Diximus Sellas esse Epiri populos, ut Hællopes, & Molossos, apud quos Dodonæi Iouis templum uetustum fuit, in quo reddebantur oracula;